

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
FILIALA CLUJ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

CERCETĂRI
DE
LINGVISTICĂ

ANUL VI

2

IULIE — DECEMBRIE

1961

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
FILIALA CLUJ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
ȘI ISTORIE LITERARĂ ȘI SEKTIL PUȘCARIU
Nr. 20

ANUL VI

2

IULIE - DECEMBRIE

1961

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

REVISTĂ A INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ AL ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

FILIALA CLUJ

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. E. PETROVICI (*redactor responsabil*), D. MACREA
(*redactor responsabil adjunct*), V. BREBAN, H. JACQUIER,
B. KELEMEN, P. NEIESCU, I. PĂTRUȚ, R. TODORAN;
M. HOMORODEAN și AURELIA STAN (*secretari de redacție*)

Redacția : Institutul de lingvistică, CLUJ, str. E. Racoviță 19—21, Telefon 20—49.

Administrația : Filiala Academiei R.P.R., CLUJ, Str. Republicii 9, Telefon 35—14.

SUMAR

Pag.

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

- D. MACREA, Școala clujeană: Theodor Capidan 253

ISTORIA LINGVISTICII

- LUCIA PROTOPODESCU, Contribuții la istoria operei lexicografice a lui Ion Budai-Deleanu (1784—1820) 267

LIMBĂ LITERARĂ

- E. CÎMPEANU, Statistica pronunțelor în poeziile lui M. Eminescu. 293
P. DUMITRAȘCU, Despre mijloacele expresive și artistice în poezia populară 315

FONETICĂ

- E. PETROVICI, Unele tendințe fonetice ale limbii române actuale 329
ANA TĂTARU, Despre unele vocale ale limbii engleze, privite comparativ cu vocalele limbii române 339

GRAMATICĂ

- AL. INDREA, Construcții și cuvinte incidente 351
C. SĂTEANU, Sintagma, cea mai mică unitate relațională 359

ONOMASTICĂ

- AURELIA STAN, Contribuție la studiul prenumelor feminine din Valea Bistriței-Bicaz 383
AL. CRISTUREANU, Supranumele locuitorilor din satul Răchita (raionul Sebeș, regiunea Hunedoara) 397
SABINA TEIUȘ, Tendințe noi în sistemul prenumelor din comuna Cuzdrloara (raionul Dej) 415

DISCUȚII

- I. PĂTRUȚ, Despre structura și clasificarea verbelor românești. (În legătură cu lucrările pentru traducerea automată) 423
D. D. DRAȘOVEANU, Probleme de sintaxă ridicate de „Revista de pedagogie” pe marginea volumului „Analize gramaticale și stilistice”. 429

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР. Институт Языкознания), Москва, Издательство Академии Наук СССР, IX (1960) № 1—6 (O. Vințeler și P. Chirilov)	439
SORIN STATI, <i>Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor</i> , București, 1961, 161 p. (Comisia pentru studiul formării limbii și poporul român, IV) (I.I. Rusu)	443
A. AVRAM, <i>Cercetări asupra sonorității în limba română</i> , București, Editura Academiei Republicii Populare Române [1961] (Gr. Rusu).	452
TEOFIL TEAHA, <i>Graiul din Valea Crișului Negru</i> , București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 309 p. (V. Băjănică).	456
V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, <i>Glosar regional</i> , [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 83 p. (L. Ghergariu)	461
STUDIA UNIVERSITATIS „BABEȘ-BOLYAI”, Cluj, seria a IV-a, fascicula 2 (Philologia). 1959 (<i>Doina Grecu și Sabina Teiuș</i>)	464
NÉVTUDOMÁNYI VIZSGÁLATOK [Cercetări de onomastică]. Pais Dezső közreműködésével szerkesztette Mikesy Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 212 p. (B. Kelemen).	466
STUDIA ROMANICA ET ANGLICA ZAGRABIENSIA (Facultas Philosophica Universitatis Studiorum Zagrabienensis), Zagreb, Num. 9—10, December 1960, Fasciculus Mirko Deanović oblatu (M. Homorodean).	469
ROMANIA, Revue trimestrielle consacrée à l'étude des langues et des littératures romanes, Paris, tome LXXXI (1960), nr. 1—4 (<i>Angela Kalik</i>)	473
TRAVAUX DE L'INSTITUT DE LINGUISTIQUE, Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Paris, Volume III, 1958, 208 p. G. Blédy	477
INDICE	479

СОДЕРЖАНИЕ

	<u>Стр.</u>
<i>ОСВАИВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО НАСЛЕДСТВА</i>	
Д. МАКРЯ, Клужская школа : Теодор Капидан	253
<i>ИСТОРИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ</i>	
ЛУЧИЯ ПРОТОПОНЕСКУ, К истории лексикографических работ Иона Будай-Деляну (1784—1820)	267
<i>ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК</i>	
Е. КЫМЦЯНУ, Статистика местоимений в стихотворениях М. Эминеску	293
П. ДУМИТРАШКУ, О выразительных и художественных средствах народной поэзии.	315
<i>ФОНЕТИКА</i>	
Е. ПЕТРОВИЧ, Некоторые фонетические тенденции современного румынского языка	329
АННА ТЭТАРУ, О некоторых гласных английского языка в сравнении с гласными румынского языка	339
<i>ГРАММАТИКА</i>	
А. ИНДРЯ, Вводные конструкции и слова	351
К. СЭТЯНУ, Синтагма — наименьшая реляционная единица	359
<i>ОНОМАСТИКА</i>	
АУРЕЛИЯ СТАН, К изучению женских имён в долине Быстрицы-Биказ	383
А. КРИСТУРЯНУ, Прозвища жителей села Рэвита (район Себеш, область Хунедоара)	397
САБИНА ТЕЮШ, Новые тенденции в системе имён села Куэдриюара (район Деж)	415
<i>ДИСКУССИИ</i>	
И. ПЭТРУЦ, О структуре и классификации румынских глаголов (В связи с работами по автоматическому переводу)	423
Д. Д. ДРАШОВЯНУ, Вопросы синтаксиса, поднятые в журнале „Revista de pedagogie” в связи с работой „Analize gramaticale și stilistice”	429

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР. Институт Языко- знания), Москва, Издательство Академии Наук СССР, IX, (1960), № 1—6 (О. Винцелер и П. Кирилов)	439
SORIN STATI, <i>Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor</i> , Bucu- rești, 1961, 161 p. (Comisia pentru studiul formării limbii și poporulul român, IV) (И. И. Пусцу)	443
A. AVRAM, <i>Cercetări asupra sonorității în limba română</i> , București, Editura Academiei Republicii Populare Române [1961] (Гр. Пусцу)	452
TEOFIL TEAHA, <i>Grainul din Valea Crișului Negru</i> , București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 309 p. (В. Бэжэникэ)	456
V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, <i>Glosar regional</i> , [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 83 p. (Л. Гергарю)	461
STUDIA UNIVERSITATIS „BABEȘ -BOLYAI”, Cluj, seria a IV-a, fascicula 2 (Philologia), 1959 (Дойна Греку и Сабина Текуш)	464
NÉVTUDOMÁNYI VIZSGÁLATOK [Исследования по ономастике] Pais Dezso közreműködésével szerkesztette Mikesy Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 212 p. (Б. Келемен)	466
STUDIA ROMANICA ET ANGLICA ZAGRABIENSIA (Facultas Philosophica Universitatis Studiorum Zagrabensis), Zagreb, Num. 9—10, December 1960, Fasciculus Mirko Deanović oblatu (М. Хомородян)	469
ROMANIA, Revue trimestrielle consacrée à l'étude des langues et des litté- ratures romanes, Paris, tome LXXXI (1960), nr. 1—4 (Анджела Калик)	473
TRAVAUX DE L'INSTITUT DE LINGUISTIQUE, Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Paris, Volume III, 1958, 208 p. Г. Бледи	477
АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ	479

SOMMAIRE

Page

LE PATRIMOINE LINGUISTIQUE

- D. MACREA, L'école linguistique de Cluj : Theodor Capidan . . . 253

HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE

- LUCIA PROTOPOPESCU, Contribution à l'histoire de l'œuvre lexicographique de Ion Budai-Deleanu (1784-1820) . . . 267

LANGUE LITTÉRAIRE

- E. CÎMPEANU, La statistique des pronoms dans les poésies de M. Eminescu 293
P. DUMITRAȘCU, Sur les moyens expressifs et artistiques dans la poésie populaire . . . 315

PHONÉTIQUE

- E. PETROVICI, Quelques tendances phonétiques du roumain actuel. . . 329
ANA TĂTARU, De certaines voyelles de la langue anglaise, étudiées en comparaison avec les voyelles du roumain . . . 339

GRAMMAIRE

- AL. INDREA, Constructions et mots incidents . . . 351
C. SĂTEANU, Le syntagme, la plus petite unité relationnelle 359

ONOMASTIQUE

- AURELIA STAN, Contribution à l'étude des prénoms féminins de la vallée de Bistrița-Bicaz . . . 383
AL. CRISTUREANU, Les surnoms des habitants du village Râchita (district de Sebeș, région de Hunedoara) . . . 397
SABINA TEIUȘ, Tendances nouvelles dans le système des prénoms de la commune Cuzdrioara (district de Dej) . . . 415

DISCUSSIONS

- I. PĂTRUȚ, Sur la structure et la classification des verbes roumains. (À propos des travaux pour la traduction automatique) . . . 423
D. D. DRAȘOVEANU, Quelques problèmes de syntaxe soulevés par la revue « Revista de pedagogie » à propos du volume « Analize gramaticale și stilistice » . . . 429

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР, Институт Языкознания), Москва, Издательство Академии Наук СССР, IX (1960), № 1-6 (<i>O. Vințeler et P. Chirilov</i>)	439
SORIN STATI. <i>Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor</i> , București, 1961, 161 p. (Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român, IV) (<i>I. I. Rusu</i>)	443
A. AVRAM, <i>Cercetări asupra sonorității în limba română</i> , București, Editura Academiei Republicii Populare Române, [1961] (<i>Gr. Russu</i>)	452
TEOFIL TEAHA, <i>Graiul din Valea Crișului Negru</i> , București, Editura Academiei Republicii Populare Române 1961, 309 p. (<i>V. Băjănică</i>)	456
V. ARVINTE, D. URȘU, M. BORDEIANU, <i>Glosar regional</i> , [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 83 p. (<i>L. Ghergariu</i>)	461
STUDIA UNIVERSITATIS „BABEȘ-BOLYAI”. Cluj, seria a IV-a, fascicula 2 (Philologia), 1959 (<i>Doina Grecu et Sabina Teiuș</i>)	464
NÉVTUDOMÁNYI VIZSGÁLATOK [Recherches d'onomastique]. Pais Dezső közreműködésével szerkesztette Mikesy Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 212 p. (<i>B. Kelemen</i>)	466
STUDIA ROMANICA ET ANGLICA ZAGRABIENSIA (Facultas Philosophica Universitatis Studiorum Zagrabienensis), Zagreb, Num. 9-10, December 1960, Fasciculus Mirko Deanović oblatu (<i>M. Homorodean</i>)	469
ROMANIA, Revue trimestrielle consacrée à l'étude des langues et des littératures romanes, Paris, tome LXXXI (1960), n° 1-4 (<i>Angela Kalik</i>)	473
TRAVAUX DE L'INSTITUT DE LINGUISTIQUE, Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Paris, Volume III, 1958, 208 p. G. Blédy	477
INDEX	479

ȘCOALA CLUJEANĂ:

THEODOR CAPIDAN

DE

D. MACREA

Dintre problemele de bază ale lingvisticii noastre, cele mai îndelung controversate au fost: locul și timpul de formare a limbii române și formarea celor patru dialecte românești (dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn). Aproape toți lingviștii romîni și numeroși lingviști străini au adus contribuții substanțiale pentru dezlegarea lor. În lucrarea *Lingviști și filologi romîni*¹ am relevat meritele cîtorva dintre lingviștii noștri în lămurirea acestor probleme.

În studiul de față vom analiza munca științifică impunătoare a lui Theodor Capidan, dedicată în cea mai mare parte acestor faze îndepărtate ale istoriei limbii și poporului romîn.

Numele lui Theodor Capidan este legat în primul rînd de studiul aprofundat al formării, dezvoltării și aspectului actual al dialectelor aromîn și meglenoromîn, precum și al istoriei populațiilor care le vorbesc. El a privit însă în permanență lămurirea acestor probleme din perspectiva locului și timpului de formare a limbii romîne.

Îndreptarea interesului său științific principal spre cercetarea dialectelor aromîn și meglenoromîn a avut ca rezultat elaborarea unor monografii temeinice care, împreună cu lucrarea lui Sextil Pușcariu, *Studii istroromîne*, constituie contribuțiile cele mai remarcabile la studiul dialectelor romînești din sudul Dunării.

Studiul științific al dialectelor aromîn, meglenoromîn și istroromîn a fost întreprins pentru întia oară în mod amplu, prin cercetarea lor în locurile unde se vorbesc, de romanistul german Gustav Weigand, la

¹ D. Macrea, *Lingviști și filologi romîni*, București, 1959, Editura științifică, p. 237. Vezi și idem, *Probleme de lingvistică romînă*, București, 1961, p. 46—72.

sfrîșitul secolului trecut. Existența dialectului meglenoromîn este chiar o descoperire a acestuia¹.

Gustav Weigand a creat în această direcție o adevărată școală de lingviști romîni și străini care i-au continuat și adîncit cercetările: Pericle Papahagi, Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Cristea Geagea, Kristian Sandfeld, Arthur Byhan, J. Bachmeister, Paul Daschelt, Arno Dunker, Kurt Schladebach ș.a. În legătură cu istoria limbii romîne, dialectele romînești sud-dunărene au fost studiate de Ovid Densusianu, Al. Philippide, Sextil Pușcariu și Al. Rosetti. Anchete directe asupra acestor dialecte și publicări științifice de texte au mai făcut, în afară de Gustav Weigand și de elevii săi, Iosif Popovici pentru dialectul istroromîn, Tache Papahagi și Al. Rosetti pentru dialectul aromîn, iar studii speciale, I. A. Candrea și G. Pascu.

Theodor Capidan a avut, ca și Pericle și Tache Papahagi, avantajul că a fost aromîn și a crescut în mijlocul aromînilor, cunoscînd astfel direct și amănunțit viața, folclorul și graiul acestora.

Pentru adîncirea studiului dialectelor aromîn și meglenoromîn, el și-a însușit din tinerețe limbile popoarelor balcanice: neogreaca, albaneza, bulgara, sirba, turca, și a întreprins numeroase călătorii în țările balcanice în care trăiesc aromîinii și meglenoromîinii.

Născut la 15 aprilie 1879, la Pîrlepe în Macedonia, Theodor Capidan a urmat școala primară în comuna natală și apoi liceul la București. Studiile universitare le-a făcut la Universitatea din Leipzig, important centru, în acea epocă, al școlii lingvistice neogramatice, auzind cursurile renumiților lingviști Gustav Weigand, Karl Brugmann, A. Leskien, E. Sievers și ale etnopsihologului Wilhelm Wundt. După ce și-a trecut doctoratul, în 1907, cu teza *Sufixe nominale în dialectul aromîn*² și a funcționat timp de doi ani ca asistent al lui Gustav Weigand la Institutul balcanic de pe lingă Universitatea din Leipzig, Theodor Capidan s-a întors, în 1909, între aromîni, ca profesor și director al Liceului comercial cu limba de predare romînă existent atunci la Salonic, unde a rămas pînă în 1919, cînd s-a înființat Universitatea din Cluj, care l-a chemat într-un post modest de lector pentru dialectele aromîn și meglenoromîn. Lăsîndu-și rosturile statornice de la Salonic, el a acceptat acest post pentru pasiunea științifică care îl stăpînea și care nu l-a părăsit niciodată. Theodor Capidan și-a dat seama cu luciditate că în condițiile de muncă ale universității clujene, în care erau încadrați lingviști de seamă ca Sextil Pușcariu, Vasile Bogrea, Nicolae Drăganu, George Giuglea, Iosif Popovici, Gustav Kisch, Giandomenico Serra, va putea să-și continue cu succes munca începută de el în 1910 la *Dicționarul Academiei Romîne*, care se redacta la Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, în cadrul Muzeului Limbii Romîne, și să-și elaboreze studiile științifice asupra dialectelor aromîn și meglenoromîn care îl preocupau în mod intens.

Theodor Capidan nu venea la Cluj ca un necunoscut. În 1906 el publicase la Leipzig, în „Anuarul” Institutului pentru studiul limbii

¹ D. Macrea, *Gustav Weigand*, în „Limba romînă”, V (1956), nr. 2, p. 51–63.

² Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*, Leipzig, 1908, p. 88.

romine, o lucrare despre *Flexiunea substantivului și a verbului în Codex Dimonie*¹, în 1908 publicase teza de doctorat amintită, în 1909 își demonstrase pregătirea și orientarea sigură în lingvistica timpului printr-un răspuns critic dat arominului grecizat Constantin Nikolaidi, autorul unui tendențios dicționar etimologic aromin², iar din 1910 colabora la redactarea *Dicționarului Academiei Române*.

Urcînd cu răbdare toate treptele de atunci ale ierarhiei universitare — lector, docent, conferențiar, profesor —, Theodor Capidan a contribuit, în mare măsură, prin perseverență în lucru și prin disciplină intelectuală, la crearea atmosferei „nutrită din spiritul senin de conlucrare și din bucuria fiecăruia de izbînda științifică a tovarășului de muncă”³, care a caracterizat activitatea Muzeului Limbii Romîne.

După publicarea, în primii ani de activitate la Universitatea din Cluj și la Muzeul Limbii Romîne, a cîtorva studii cu bogat conținut științific despre raporturile limbii romine cu limbile slave și balcanice, la care vom reveni, Theodor Capidan a elaborat marile lui monografii lingvistice, etnografice și istorice asupra meglenorominilor și arominilor, cărora epitetul de clasice li se potrivește fără rezerve.

Prima dintre ele este *Meglenoromîni*, în trei volume, apărute între anii 1925—1935.

Volumul întîi prezintă istoria meglenorominilor și analiza dialectului lor, al doilea, literatura populară meglenoromînă, iar al treilea, dicționarul etimologic meglenoromîn.

Valorificînd critic cercetările anterioare ale lui Gustav Weigand, Constantin Jirecek, George Murnu, Pericle Papahagi, Nicolae Iorga, I. A. Candrea ș. a., monografia lui Theodor Capidan, făcută pe baza unui bogat material nou, constituie o sursă neegalată de informații asupra meglenorominilor, al căror număr nu era în preajma primului război mondial decît de circa 15 000, și a dialectului lor, astăzi în dispariție. Lucrarea a epuizat pentru multă vreme cercetările în acest domeniu.

Spre deosebire de Gustav Weigand și de Constantin Jirecek, care au susținut că meglenoromîni ar fi urmași romîniizați ai pecenegilor, de Ovid Densusianu, după care aceștia ar fi de origine dacoromînă, iar graiul lor un subdialect dacoromîn, și de Al. Philippide, care le-a considerat graiul ca un subdialect aromîn, Theodor Capidan a demonstrat că meglenoromîni, ca și aromîni, s-au coborît în sudul Peninsulei Balcanice, unde se găsesc astăzi, de pe malul drept al Dunării și că graiul lor este un dialect aparte. Individualitatea proprie a acestui dialect a argumentat-o, între altele, prin faptul că, pentru priceperea lui, „un dacoromîn, ca și un aromîn, întîmpină aceleași greutăți. Aceste greutăți provin din cauza unui număr prea mare de particularități, aproape 40 de puncte de deosebiri esențiale,

¹ Th. Capidan, *Flexion des Substantifs und Verbums in Codex Dimonie*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache”, Leipzig, XII, 1906, p. 179—232.

² Idem, *Réponse critique au Dictionnaire d'étymologie koutzovaque de Constantin Nikolaidi*, Salonique, 1909, 55 p.

³ Idem, *Romanitatea balcanică*, cu răspunsul lui S. Pușcariu, p. 65.

proprii numai graiului meglenit, care nu se găsesc nici în aromînă, nici în dacoromînă”¹.

În afară de particularitățile proprii dialectului meglenoromîn, Theodor Capidan stabilește că acesta are 14 asemănări cu cel dacoromîn, 34 cu cel aromîn și 4 cu cel istroromîn.

După Theodor Capidan, meglenoromînii s-au coborît în sudul Peninsulei Balcanice (provincia Meglenia, la nord de Salonic) abia prin secolul al XII-lea, păstrînd un contact mai îndelungat cu dacoromînii, din nordul fluviului, pe cînd aromînii s-au coborît, tot de pe malul drept al Dunării, pe la sfîrșitul secolului al IX-lea. În drumul lor spre sud, meglenoromînii s-au oprit o perioadă mai îndelungată de timp în munții Rodope, fapt pe care l-ar dovedi îndeosebi fenomenul caracteristic în vocalismul meglenit al transformării lui *i* (din *a* latin accentuat urmat de poziția nazală), în *o*, sunet care se mai întîlnește numai în fonetismul graiurilor bulgărești din Rodope.

Monografia lui Theodor Capidan a fost apreciată pozitiv, între alții, chiar de Ovid Densusianu, deși teza acestuia despre originea meglenoromînilor este combătută. „Neîmpărtășind teoria domniei sale, scrie Ovid Densusianu, nu voiesc prin aceasta să pară diminuată valoarea atitor capitole de bun control filologic și înlesnind cunoașterea meglenitei. Dialectologia noastră înregistrează încă o lucrare care duce înainte cercetările de pînă acum”².

Cel mai răspîdit și mai numeros grup de romîni din sudul Dunării, aromînii (aproximativ 300.000 în total), a fost studiat de Theodor Capidan sub aspect istoric, etnografic și lingvistic în mai multe lucrări.

În prima dintre acestea, *Romîni nomazi*³, este descris un vechi și caracteristic fenomen social : viața nomadă a unei părți din păstorii aromîni, unii deznăționalizați astăzi, de care cercetătorii anteriori nu s-au ocupat decît într-o măsură redusă. El precizează mai întîi deosebirea importantă dintre transhumanță și nomadism. Transhumanța este mutarea alternativă a turmelor, însoțite numai de păstori, între două regiuni cu climat deosebit, pe cînd nomadismul este deplasarea continuă a întregii populații păstorești, fără revenirea la locurile de plecare. Acest din urmă fenomen, determinat de climat, de sărăcia pășunilor și de nesiguranța locurilor, mai era specific, în preajma primului război mondial, numai pentru două grupe de aromîni : saracacianii și firșeroții. Transhumanța este practică de majoritatea aromînilor și, parțial, de sirbi, albanezi, bulgari și greci. Nomadismul celor două grupe de aromîni n-a avut nicio dată nimic comun cu nomadismul războinic al populațiilor de stepă, ci el a fost determinat de necesitățile economice care s-au impus unor mici grupe de populații pastorale pașnice.

¹ Th. Capidan, *Meglenoromînii*, București, 1925, Cultura Națională, p. 58.

² „Grai și suflet”, II (1925), p. 281 – 282.

³ Th. Capidan, *Romnii nomazi*, studiu din viața romînilor din sudul Peninsulei Balcanice, Cluj, 1926, p. 187.

Theodor Capidan a arătat legătura istorică dintre acești păstori nomazi și ceilalți români balcanici, reconstituind drumurile peregrinărilor lor.

În lucrarea *Saracacianii*¹, studiu asupra unei populațiuni aromânești grecizate, Theodor Capidan combate teza învățatului danez Carsten Hoeg² despre originea greacă a acestora, arătând că ei sînt aromâni nomazi grecizați cu trei-patru secole în urmă și că provin din aromîinii din Albania, părere împărtășită și de Pericle și Tache Papahagi³. Numărul lor este de circa 6 000 și se găsesc răspîndiți în Rodope, sud-estul Iugoslaviei și Epir. Cu toate că și-au pierdut graiul aromînesc, ei mai păstrează numeroși termeni pastorali aromîni.

În *Fîrșeroții*⁴, o importantă ramură a romînilor din Albania, după ce descrie pe larg, cu referințe istorice, locurile pe care trăiesc, Theodor Capidan analizează graiul acestora, care are nuanțe deosebite după sexe și după regiuni. El se deosebește de grupul graiurilor aromînești de sud, apropiindu-se mai mult de graiul grămustean din grupul de nord al graiurilor dialectului aromîn. Dintre populațiile romînești sud-dunărene, fîrșeroții au, după meglenoromîni și istroromîni, graiul cel mai apropiat de dialectul dacoromîn, ceea ce s-ar datora contactului pe care ei l-au avut, prin migrațiunile lor păstorești, cu strămoșii istroromînilor, grupul cel mai tîrziu despărțit de dacoromîni, și deci cel mai apropiat ca grai de al acestora, și apoi cu istroromîinii, care se coborau cu turmele pe locurile fîrșeroților, iar aceștia ajungeau cu turmele lor în Croația și Dalmatia.

Sinteza studiilor sale lingvistice, etnografice și istorice asupra diferitelor grupe de aromîni a fost făcută de Theodor Capidan în a doua monografie de mari proporții, *Aromîinii*⁵. Fără a fi scutită de unele lipsuri, pe care critica vremii le-a relevat⁶, monografia lui Theodor Capidan constituie, prin marea bogăție de material lingvistic, etnografic și istoric, o impunătoare mărturie științifică despre existența trecută și prezentă a celei mai numeroase populații romînești din sudul Dunării, răspîndită în toate țările balcanice (Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Grecia), astăzi în dispariție treptată.

În ceea ce privește locul de origine al aromînilor, concluzia lui Theodor Capidan confirmă teza școlii lingvistice de la Cluj. El susține că patria primitivă a acestora, ca și cea a meglenoromînilor și istroromînilor, a fost în preajma Dunării, pe malul drept al fluviului, ei formînd o unitate lingvistică cu dacoromîinii, din nordul Dunării, pînă către sfîrșitul secolului al IX-lea, cînd aromîinii au început să se coboare spre sud. El nu exclude însă posibilitatea menținerii unei populații rare aromînești și în sudul Peninsulei Balcanice, rest al romanității locale, pe care a încercat să o dovedească prin păstrarea în dialectul aromîn a toponimicelor latine *Sărună* (din Salona, cu transformarea lui *l* intervocalic în *r*), *Ldsun* (din

¹ „Dacoromania”, IV (1924–1926), partea a II-a, p. 923–959.

² Carsten Hoeg, *Les Saracatsans, une tribu nomade, grecque*, 2 vol., Paris, 1925–1926.

³ „Grai și suflet”, III (1927), p. 259–272.

⁴ Th. Capidan, *Fîrșeroții*, București, 1931, p. 210.

⁵ Idem, *Aromîinii. Dialectul aromîn*, București, 1932.

⁶ „Grai și suflet”, VI (1934), p. 367–381.

Elasona, cu dispoziția lui *e* inițial, transformarea lui *o* accentuat în poziție nazală în *u* și afonizarea lui *a* final) și *Băiasa* (din Vavissa, cu transformarea lui *v* inițial în *b* și cu dispariția lui *v* intervocalic), numiri care sînt necunoscute dacorominilor.

Coborîrea spre sud a aromînilor a avut loc, după Theodor Capidan, prin partea răsăriteană a Peninsulei Balcanice. O dovadă pentru aceasta o constituie faptul că elementele comune cu albaneza ale dialectului aromîn sînt mai puțin caracteristice decît cele ale dialectului dacoromîn. Îi lipsește rotacismul și nazalizarea, precum și o parte din elementele latine pe care albaneza le are comune cu dialectul dacoromîn. Nici chiar firșeroții, care trăiesc de secole în mijlocul albanezilor, n-au în graiul lor unele elemente comune dialectului dacoromîn cu limba albaneză. Asemenea constatări „ne arată că strămoșii aromînilor, după despărțirea lor de dacoromîni, se găseau, scrie Theodor Capidan, în regiuni așezate în răsăritul Peninsulei, care erau ceva mai departe de albanezi. Aceste regiuni nu puteau fi decît acelea din Hemus, Tracia, Rodope, unde îi atestă majoritatea cronicarilor bizantini. Tot astfel se explică și vechea influență slavă din limba romînă, care atît pentru dialectul dacoromîn cît și pentru cel aromîn derivă din ținuturi mai mult răsăritene”¹.

Un alt argument lingvistic cu privire la locul de origine al aromînilor în preajma Dunării și al coborîrii lor spre sud prin răsăritul Peninsulei Balcanice îl formează, după Theodor Capidan, redusa influență greacă din dialectul aromîn. „Din studiul paleontologic al elementului grecesc în dialectul aromîn rezultă, că în epoca decisivă pentru închegarea graiului romînesc din sud, aromînii nu se găseau în vecinătatea grecilor. Din cercetările mele în acest domeniu, precizează Theodor Capidan, reiese că influența mai veche grecească în dialectul aromîn se arată foarte redusă, iar în comparație cu aceeași influență asupra limbii albaneze apare aproape inexistentă”².

Dialectul aromîn se împarte în două grupe de graiuri : grupa de nord și grupa de sud, ale căror particularități lexicale, fonetice și gramaticale sînt exhaustiv prezentate și explicate în lucrare.

În ceea ce privește specificul dialectului aromîn în ansamblul lui, el se caracterizează, după Theodor Capidan, prin rămînerea lui într-un stadiu mai arhaic decît dialectul dacoromîn, prin palatalizarea generală a labialelor, prin lipsa rotacismului și a nazalizării și prin pronunțarea *ȣe*, *ȣi* pentru *ce*, *ci* (*ȣere*, *ȣine* în loc de „cere”, „cine”) și *dze*, *dzi* pentru *ge*, *gi* (*dzeme*, *dzinere* în loc de „geme”, „ginere”).

În toate lucrările sale asupra dialectelor romînești din sudul Dunării, Theodor Capidan a subliniat unitatea de structură a acestora cu cea a dialectului dacoromîn, deși s-au despărțit unele de altele de aproape un mileniu. Unitatea limbii noastre este explicată de Theodor Capidan prin următorii factori : 1. cele patru actuale dialecte romînești s-au desprins

¹ Th. Capidan, *Aromînii. Dialectul aromîn*, p. 30.

² Idem, *ibidem*, p. 144–145.

dintr-o limbă romină primitivă comună care, deși se vorbea pe ambele maluri ale Dunării, nu avea, în secolele al IX-lea — al XII-lea, decît mici diferențe regionale; 2. viața economică și socială a celor patru grupe de romini a fost multă vreme aceeași din perioada rominei primitive comune, de mici agricultori și mai ales de păstori. În cadrul acestei din urmă ocupații, transhumanța a fost un mijloc important de menținere a unității de limbă; 3. grupele de romini din sudul Dunării nu s-au suprapus peste alte neamuri, n-au fost invadatori, nici cuceritori, ci populații pașnice, îndeosebi de păstori, care și-au dus viața în cete naționale omogene și conservatoare; 4. deși mici numericeste, cele trei grupe de romini din sudul Dunării au manifestat totdeauna aceeași voință de a-și păstra și apăra graiul ca și românii din nordul Dunării.

Cercetările ample ale lui Theodor Capidan asupra dialectelor meglenoromîn și aromîn prezintă un interes deosebit pentru istoria limbii romine. Ca și dialectul istroromîn, dialectele meglenoromîn și mai ales cel aromîn păstrează numeroase forme vechi, mai ales fonetice și lexicale, care ne ajută la reconstituirea stadiului de dezvoltare la care ajunsese limba romină în secolele al IX-lea — al XII-lea, cînd cele patru grupe de romini s-au despărțit unele de altele.

Cuvinte latine ca *leporem* sau *liberto*, care au dat în dialectul daco-romîn *iepure* și *iert*, se păstrează în dialectele aromîn, meglenoromîn și istroromîn sub forma *l'epure* (istrorom. *l'epur*) și *l'ertu*, cu *l* neiodizat. Etimologia cuvîntului *femeie* a putut fi stabilită științific numai după ce a fost cunoscută de lingviști forma aromină *fămeal'd* (din lat. *familia*). De asemenea etimologia cuvîntului *riie* a fost stabilită după cunoașterea aromînescului *arîne* (din lat. *aranea*). Dar studiul acestor dialecte prezintă, prin conservatismul lor, un interes și pentru lingvistica romanică în general. Astfel, în dialectul aromîn se păstrează pînă astăzi latinul *humanitatem* în forma *umînitate*, cu înțelesul de „omenie”¹, ceea ce înseamnă că acest cuvînt era popular în latină și că și în celelalte limbi romanice unde el există (fr. *humanité*, it. *umanità*) poate fi un element moștenit și nu un împrumut literar din latină.

Pentru istoria limbii romine, Theodor Capidan a adus, pe lângă monografiile menționate, contribuții importante în problema controversată a corespondențelor lingvistice romîno-albaneze². El a privit această problemă din punctul de vedere al dialectului aromîn, ceea ce a constituit o perspectivă nouă în explicarea corespondențelor lingvistice romîno-albaneze în general.

Corespondențele fonetice, lexicale și gramaticale romîno-albaneze au format obiectul cercetării a numeroși lingviști romini și străini. Unii dintre ei le-au explicat ca elemente de substrat daco-geto-tracic în limba romină și traco-iliric în albaneză (B. Kopitar, Fr. Miklosich, B. P. Hasdeu, H. Schuchardt), alții ca împrumuturi din albaneză în romină (R. Roesler), iar alții ca dezvoltări paralele și influențe reciproce între limbile balcanice (Kr. Sandfeld).

¹ Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1942, p. 303—305.

² Idem, *Raporturile albano-romîne*, în „Dacoromania”, II (1922), p. 443—554.

Concluzia lui Theodor Capidan, rezultată din analiza minuțioasă a corespondențelor fonetice, lexicale și gramaticale, este că raporturile romîno-albaneze au avut loc în două perioade: una mai veche, cînd arominii se aflau încă în preajma Dunării în unitate geografică cu dacoromînii din nordul fluviului, această perioadă privind limba romînă în ansamblul ei, și alta mai nouă, restrînsă numai la dialectul aromîn, care a început după coborîrea aromînilor în sudul Peninsulei Balcanice. În ceea ce privește corespondențele din prima perioadă, Theodor Capidan admite că unele dintre acestea ar putea fi și împrumuturi reciproce prin aripa sud-dunăreană a vorbitorilor rominei primitive comune, deoarece albanezii, în perioada de comunitate geografică a romînilor sud-dunăreni cu cei din nordul fluviului, se găseau mai în nord-estul Peninsulei Balcanice decît astăzi, în contact cu romînii sudici de lingă Dunăre¹.

Corespondențele din a doua perioadă sînt evidente împrumuturi din albaneză în dialectul aromîn și, în măsură mai redusă, din acest dialect în albaneză.

Datele și interpretările lui Theodor Capidan în problema corespondențelor lingvistice romîno-albaneze trebuie, desigur, întregite în lumina progreselor de astăzi ale lingvisticii romînești. Astfel, numărul cuvintelor comune dialectului dacoromîn cu albaneza este mai mare decît cel stabilit de el (52 de cuvinte), ridicîndu-se, după „*Dicționarul limbii romîne moderne*”, la 82, care au 364 de derivate și variante pe teren romînesc². Deoarece numărul derivatelor este proporțional cu vechimea în limbă a cuvintelor ale căror derivate sînt, considerăm că numărul mare de derivate ale cuvintelor comune cu albaneza este un indiciu că ele sînt dacogeto-tracice în limba romînă și nu împrumuturi din albaneză.

O altă direcție importantă de cercetare a lui Theodor Capidan privind istoria limbii romîne a constituit-o studiul raporturilor lingvistice slavo-romîne. În acest domeniu, el a publicat patru studii valoroase: *Raporturile lingvistice slavo-romîne*³, *Elementul slav în dialectul aromîn*⁴, *Din vechile raporturi lingvistice slavo-romîne*⁵ și *Elementele sud-slave în limba romînă și elementele romînești din limbile slave meridionale*⁶.

Subliniind importanța studierii raporturilor lingvistice slavo-romîne, Theodor Capidan arată că, prin legăturile milenare pe care romînii le-au avut cu slavii, mai ales cu cei meridionali, limba romînă n-a fost influențată din partea limbilor slave numai din cauza raporturilor de vecinătate cu acestea, ci și din cauza mulțimii slavilor care s-au contopit cu romînii, îndeosebi în Dacia, a conviețuirii noastre îndelungate cu slavii, oglindită în instituții comune, cum au fost voievodatele și cnezatele la dacoromîni și celnicatele la aromîni, iar limba slavonă a fost folo-

¹ Th. Capidan, *Simbioza albanoromînă și continuitatea romînilor în Dacia*, în *Limbă și cultură*, București, 1942, p. 139–147.

² Vezi D. Macrea, *Compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale vocabularului romînesc*, în „Cercetări de lingvistică”, V (1960), p. 58.

³ Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-romîne*. I. *Influența romînă asupra limbii bulgare*, în „Dacoromania”, 111 (1923), p. 129–238.

⁴ Idem, *Elementul slav în dialectul aromîn*, București, 1925, 91 p.

⁵ Idem, în *Limbă și cultură*, București, 1942, p. 215–226.

⁶ Idem, *ibidem*, p. 227–242.

sită la noi timp de secole ca limbă oficială în biserică și în cancelaria domnească.

Elementele slave au pătruns în toate compartimentele limbii romine. Ele sînt numeroase de asemenea în toponimia și antroponimia noastră. Dar pe lingă elementele slave, „prin intermediul limbilor slave meridionale au pătruns în limba romină, scrie Theodor Capidan, tot felul de elemente din mediul balcanic. Aceste elemente nu se mărginesc numai la lexic dar și la tot felul de construcțiuni și întorsături de frază. Unele din ele țin de fondul sud-slav, altele sînt de origine balcanică. În cazul din urmă, slavii meridionali au avut pentru romini numai rolul de mijlocitori. Această parte a raporturilor slavo-romine nu este încă lămurită. Ea va rămînea obscură tot timpul cît nu se va produce ordine în materialul balcanic, în sensul de a cunoaște cu precizie ceea ce ține de fondul indigen de ceea ce revine fiecărei limbi în parte. În domeniul acesta, amestecul este atît de mare încît un început de lămurire se va putea face abia după ce se va reuși să se fixeze extensiunea geografică a fiecărui element în parte”¹.

O lipsă a studiilor noastre de slavistică o constituie, după Theodor Capidan, neglijarea cercetării influenței slavilor care s-au stabilit în Dacia și care s-au contopit în procesul de formare a poporului romin. Studiul acestei influențe ar putea scoate la iveală, precizează el, date care nu se mărginesc numai la lexic și care ar putea proiecta o lumină nouă asupra continuității rominilor în Dacia. „Întreaga problemă a cuvintelor slave din Dacia, scrie Theodor Capidan, trebuie reluată, privind fiecare fenomen sub raportul cronologic și al extensiunii sale geografice, spre a putea fixa epoca și regiunea din care a pătruns în limbă”².

Pentru a putea stabili vechimea raporturilor lingvistice slavo-romine, Theodor Capidan analizează, ca și în cazul corespondențelor romîno-albaneze, influența slavă în dialectul aromin, care este mai conservativ decît cel daco-romin. Pe baza acestei analize, el stabilește un număr de peste 70 de cuvinte slave intrate în limba romină încă în perioada de comunitate geografică pe Dunăre a actualelor patru grupe de romini. Influența veche slavă asupra limbii romine este datată de Theodor Capidan ca fiind anterioară secolului al X-lea, dar nu mai veche de secolul al VIII-lea. Cea mai veche formă de influență slavă provine, după el, de la slavii din care a ieșit poporul bulgar. Ea are în special caractere ale dialectului bulgar de răsărit. Bulgara răsăriteană a influențat și în epoca mai nouă dialectul aromin. O dată cu influența veche slavă bulgară s-a exercitat, în perioada rominei primitive comune, și o influență sîrbă, de proporții mai reduse. Reflexul *în, im* al vocalei nazale vechi slave *ъ* din cuvinte ca *mîndru, pîndar, obline, glîmboacă* este, după Theodor Capidan, de origine veche slavă bulgară, iar reflexul *un, um* din cuvinte ca *luncă, muncă, scump* este de origine sîrbă.

În studierea raporturilor lingvistice slavo-romine, cercetătorii din trecut și-au îndreptat atenția aproape exclusiv spre influența slavă asupra

¹ Th. Capidan în *Limba și cultură*, București, 1942, p. 228.

² Idem. *ibidem*. p. 231.

limbii române. Theodor Capidan este cel dintâi lingvist român care a cercetat în mod amplu influența limbii române asupra uneia dintre limbile slave și anume asupra limbii bulgare¹.

Cuvintele de origine românească în limba bulgară sînt, după el, puțin numeroase, aproximativ 200; în schimb, influența românei asupra bulgarei a pătruns și în structura gramaticală a acesteia. Dintre toate limbile slave numai bulgara are articol enclitic, la fel ca romîna și albaneza. În această privință influența limbii române asupra celei bulgare este admisă nu numai de mari lingviști străini ca Gustav Weigand și Wilhelm Meyer-Lübke, ci și de unii lingviști bulgari, ca B. Conev și St. Mladenov. Articolul enclitic, alături de cuvintele de origine românească și de unele modificări fonetice analizate de Theodor Capidan, dau limbii bulgare, mai ales dialectului ei de răsărit, un caracter balcanic aparte de celelalte limbi slave.

În legătură cu vechimea elementelor românești din limba bulgară. Theodor Capidan scrie: „Oricum am socoti această influență, fie că ea ar fi pornit în parte, de cu vreme, din substratul traco-roman al limbii romîne, cum cred unii, și a lucrat încet asupra elementului slav suprapus, ajuns mai tîrziu grai bulgăresc, sau, mai probabil, că ea va fi pornit din același substrat ajuns la stadiul romînesc — mai ales că, după mărturiile limbii bulgare, aceste influențe se arată de pe la începutul secolului al XIII-lea, iar graiul traco-roman ajunsese încă din secolul al VII-lea la stadiul romînesc — un singur lucru reiese cu siguranță, și anume că influența limbii romîne, care a reușit să producă schimbări în vocalismul bulgar, a fost mult mai puternică decît primele începuturi de influență slavă asupra limbii romîne, care s-au mărginit mai mult la introducerea de cuvinte”². Cîteva secole după primul contact al romînilor cu bulgarii, „legăturile acestea s-au produs, scrie Theodor Capidan, între romîni din stînga Dunării, așezați în fața regiunii bulgărești de grai răsăritean. Ele au fost deci mai strînse cu bulgarii răsăriteni, adică cu acei bulgari ale căror locuințe se întind de la un punct care pornește de la riul Iskăr, spre răsărit, și ajunge pînă la Marea Neagră”³.

O sinteză remarcabilă a îndelungatelor lui cercetări asupra dialectelor românești din Peninsula Balcanică și asupra raporturilor limbii romîne cu limbile balcanice a fost făcută de Theodor Capidan în 1936, în discursul de recepție la Academia Romînă, intitulat *Romanitatea balcanică*⁴. „Prin romanitate balcanică, scrie el, înțeleg acea latinătate orientală, care, de la sfîrșitul secolului al IV-lea, n-a mai putut păstra legăturile de limbă cu latinitatea occidentală, primind un aspect pe care lingviștii, pe drept sau pe nedrept, l-au numit balcanic”⁵.

¹ Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-romîne. I. Influența romînă asupra limbii bulgare*, în „Dacoromania”, 111 (1923), p. 129—138.

² Idem, *ibidem*, p. 235.

³ Idem, *ibidem*, p. 236.

⁴ Idem, *Romanitatea balcanică*. Discurs rostit la Academia Romînă în 26 mai 1936, cu răspunsul lui Sextil Pușcariu. București, 1936, 68 p. Academia Romînă. Discursul de recepție, LXVII. Studiul este reprodus și în culegerea *Limbă și cultură*.

⁵ Idem, *Limbă și cultură*, București, 1942, p. 175.

Theodor Capidan arată că la începutul erei noastre, limba latină era dominantă în sud-estul Europei de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră și din Carpați pînă în Pind și la Marea Egee. Elementul grecesc a fost puțin influent în această regiune, grecii fiind așezați mai ales în localitățile maritime.

Romanitatea orientală a început, în secolul al IV-lea, să se deosebească treptat lingvistic de cea apuseană, pe de o parte, datorită împărțirii în două a imperiului roman, și mai ales așezării unora dintre populațiile în migrațiune în aceste locuri, iar pe de altă parte, substratului traco-iliric, comun limbii romine cu albaneza.

În ceea ce privește corespondențele limbii romine cu neogreaca, bulgara, sirba și turca, Theodor Capidan nu împărtășește teza lui Kristian Sandfeld că ele s-ar explica prin existența unei *uniuni lingvistice balcanice*, în care influența greco-bizantină ar fi fost determinantă. Aspectul *balcanic* al limbilor sud-est europene nu are, după Capidan, un caracter unitar, ci accesoriu și regional. Ceea ce este comun la slavii sudici și dacoromîni lipsește la greci și albanezi. Ceea ce-i unește lingvistic pe albanezi și aromîni îi desparte de dacoromîni. Trebuie făcută, precizează el, deosebirea între ce constituie realități lingvistice permanente, cu o răspîndire unitară în toate limbile sud-est europene — ceea ce, din punct de vedere cantitativ, nu e dominant — și între ce este lipsit de uniformitate. În studiul acestor limbi, trebuie să ne gîndim nu numai la ceea ce le unește, ci și la ceea ce le desparte. „Din acest motiv cred, scrie Theodor Capidan, că exagerează Sandfeld în excelența sa lucrare despre limbile balcanice, cînd, voind să dovedească legăturile strînse între aceste limbi, le consideră ca o unitate lingvistică comparabilă unităților care au la bază o origine comună, ca limbile romanice sau germanice și că, în cazul acesta, s-ar putea vorbi, despre o lingvistică balcanică ca despre un studiu al limbilor înrudite”¹.

Titlul lucrării lui Sandfeld, *Linguistique balcanique*, nu se justifică, după Theodor Capidan, decît prin faptul că ea se ocupă cu fapte din domeniul limbilor sud-est europene, fără relație cu unitatea fondului pe care aceste limbi s-au dezvoltat, acesta privind structural numai domeniul romîno-albanez².

★

Pe lîngă preocuparea stăruitoare de dialectolog și de istoric al limbii romine, Theodor Capidan are și meritul de a fi căutat să stimuleze la noi interesul pentru studiile de lingvistică teoretică, deoarece „istorismul limbii a preocupat, scrie el, atît de mult pe filologii noștri încît nu s-a făcut aproape nici o încercare de a privi limba sub celelalte aspecte ale sale”³.

Contribuția lui Theodor Capidan în lingvistica teoretică nu este a unui creator original, ci a unui eclectic. Deoarece lingvistica generală burgheză din prima jumătate a secolului al XX-lea a avut o

¹ Th. Capidan, *Limbă și cultură*, p. 208—209.

² Idem, *ibidem*, p. 423.

³ Idem, *ibidem*, p. 31.

direcție, parțial sănătoasă, reprezentată mai ales de Antoine Meillet, dar și tendințe idealiste fățișe, ca cele reprezentate îndeosebi de Benedetto Croce, Karl Vosler, și Leo Spitzer, ideile adoptate de Theodor Capidan prezintă, în acest domeniu, aspecte contradictorii. El face unele constatări juste despre legătura strinsă dintre limbă și istorie, despre rolul limbii în formarea gândirii sau despre rolul structurii gramaticale ca element al stabilității limbii, dar sub influența lingvisticii idealiste susține și teze desprinse de realitatea faptelor de limbă. Astfel, după ce citează argumente științifice referitoare la legătura dintre limbă și popor, susține totuși că rolul predominant în modificarea limbii îl are factorul individual. „Cauzele care dau naștere la tot felul de diversificări, scrie el, stau în natura individului vorbitor”¹. Printre acești factori, Theodor Capidan acordă un rol exagerat bilingvismului, adică capacității individului de a vorbi cu aceeași ușurință două limbi deosebite. El afirmă: „Orice individ, care exprimă o impresie individuală, creează intuițiuni, prin urmare forme de limbaj”², ajungând la concluzia că „de fapt stilistica este adevărata știință a limbajului, întru cât ea reprezintă contribuția individuală a fiecărui vorbitor, iar esența limbii nu este decât activitate interioară, intuițiune... Aproape orice modificare în limbă pleacă de la nevoia unei mai pronunțate expresivități... Expresiv și schimbător sînt noțiuni care aproape că se identifică în producerea faptelor de limbă”³. Aceste exagerări individualist-subiective nu-l împiedică totuși să arate că nu există legătură între limbă și rasă, dar unitatea limbii române el o explică mistic, prin „acel spirit românesc de care era însuflețită întreaga națiune”⁴.

Un loc însemnat în activitatea lingvistică a lui Theodor Capidan l-a ocupat colaborarea la redactarea *Dicționarului Academiei Române*, activitate care, prin natura ei anonimă la asemenea mari lucrări, este mai puțin cunoscută. Alături de Constantin Lacea, el a fost, începînd din 1910, cel mai stăruitor și mai devotat colaborator al lui Sextil Pușcariu la această lucrare, la care nu și-a încetat munca decît cu cîteva luni înainte de moarte (1953) și care-i datorează redactarea a mii de articole și de precizări valoroase, multe dintre acestea rămase în manuscrisul netipărit al Dicționarului.

Către sfîrșitul activității sale științifice, după transferarea lui, în 1936, la Universitatea din București, Theodor Capidan și-a lărgit sfera cercetărilor, ocupîndu-se în mod stăruitor de studiul toponimiei. Rezultatul acestei activități l-au constituit lucrările *Toponymie macédo-roumaine*, *Numele geografice din România* și *Dicționar toponimic aromîn*, publicate în 1946 în „Analele Academiei Romîne”. Prin aceste ultime lucrări, el a căutat să contribuie la alcătuirea unui dicționar general al toponimiei românești, atît de necesar pentru istoria limbii și a poporului român.

¹ Th. Capidan, *Limbă și cultură*, p. 15.

² Idem, *ibidem*, p. 15.

³ Idem, *ibidem*, p. 18.

⁴ Idem, *ibidem*, p. 36.

Theodor Capidan s-a impus și ca un competent istoric cultural. Studiile *Contribuția aromânilor la renașterea Albaniei*, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, *Scrierile lui Dimitrie Bolintineanu despre Macedonia*, *Sertul Pușcariu*, *Daniil Moscopoleanu*, care sînt adunate în volumul *Limbă și cultură*, alături de alte lucrări mai mici publicate în diferite periodice de specialitate, oferă posterității posibilitatea să aprecieze lărgirea continuă a preocupărilor lui, puterea lui de muncă și de pătrundere științifică.

Lingvist erudit, slavist, cunoscător adînc al limbilor, istoriei și etnografiei popoarelor balcanice, Theodor Capidan s-a încadrat în mod firesc în școala lingvistică de la Cluj, al cărui principiu de cercetare a fost studiul limbii în strînsă legătură cu istoria. El însuși arată, în prefața culegerii *Limbă și cultură*, că toate studiile pe care le cuprinde lucrarea „au la bază cercetarea fenomenului lingvistic în legătură cu istoria și cultura noastră”.

Theodor Capidan s-a ocupat cu pasiune ca om de știință de populațiile românești transdanubiene și de dialectele acestora. Dacă uneori, alături de privirea exactă a omului de știință, a lăsat să se întrevadă nuanțe de caldă simpatie pentru aceste populații din care el însuși făcea parte, n-a făcut-o din patimă naționalistă, de care s-a declarat totdeauna străin, ci pentru interesul pe care ele îl prezintă pentru istoria poporului și a limbii romîne.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA OPEREI LEXICOGRAFICE A LUI ION BUDAI-DELEANU (1784 — 1820)¹

DE

LUCIA PROTOPOPESCU

Cînd, în 1877, Teodor Codrescu publica în „Buciumul romin” textul epopeii postume a sfetnicului chesaro-crăiesc din Lwow, Ion Budai-Deleanu, editorul împlinea, fără știința lui, un act de comemorare². Cu un veac înainte, în toamna anului 1777, „Budai Ioannes, Valachus Hunyadiensis”, se înscria în primul an al Facultății de filozofie din Viena³. Cele două date marchează în destinul de scriitor al lui Budai-Deleanu două mari răscruci, începutul contactului mai adînc cu înaintata cultură a veacului luminilor, în capitala Austriei, și statornicirea lui în literatura romină printr-o vîguroasă operă epică.

¹ Contribuția la istoria operei lexicografice a lui I. Budai-Deleanu, la pregătirea sa lingvistică, la încercările de editare ale operei ca și la cauzele care au împiedicat apariția ei, folosește materiale inedite, extrase din arhivele vieneze: Arhiva Universității, Arhiva Curții, a Consiliului de Stat, a Cultelor și Instrucțiunii, a Ministerului de Interne și Justiție și a Camerei Aulice de Finanțe.

Deoarece o parte din actele referitoare la editarea *Lexiconului romîn-german*, printre care și cererile originale ale lui Budai-Deleanu, s-au înapoiat Guberniei din Lwow, în mai 1819, în lipsa acestora, s-au folosit însemnările protocolului Cancelariei Aulice a Galiției, 1818—1819. Unele acte din Arhiva Ministerului de Interne și Justiției nu s-au găsit, ele fiind distruse de incendiu; altele au suferit deteriorări.

Faptele desprinse indică locul pe care opera lexicografică îl ocupă în viața scriitorului, aduc unele date noi istoriei lexicografiei romîne.

² *Prologul și Epistolia Închinătoare*, publicate în „Buciumul romîn”, I (1876), p. 541—547. Textul epopeii a apărut în aceeași revistă, începînd cu nr. 1, din martie 1876, și sfîrșind cu nr. 12 din februarie 1877.

³ *Album incllyae Facultatis Philosophicae. Anno 1777. Nov. 20.* — „Budai Ioan. Logicus). Valachus Hunyadiensis Pauper”.

Matricula Universitatis Vienaensis, 1741—1778, „Budai Ioannes, wallachus Hundagiensis (sic), logicus. Pauper”. — Denumirea *logicus* indică pe studenții primului an de filozofie. În matricola Universității din Viena, la acea dată, termenului „pauper” i se adăuga adesea mențiunea „stipendium”, ceea ce nu se întîlnește în cazul lui Budai-Deleanu. Specificarea naționalității „valachus” apare mult mai rar decît genericul „transilvanicus”.

Viitoare migăloase cercetări vor preciza aportul anilor de studii superioare în formarea tinărului literat, istoriograf și lingvist, ca și în orientarea sa ideologică.

Deși vădise de timpuriu interes pentru limbile străine¹, îndrumarea sa științifică spre disciplinele lingvistice și filologice datează din aceeași vreme.

Pregătirea lingvistică a lui Budai-Deleanu începe în Ardeal, continuă la Universitatea din Viena și apoi la Lwow. Calea viitoarei lui activități lingvistice s-a deschis prin cunoașterea unui însemnat număr de limbi moderne și moarte.

Oricât de întinse și temeinice cunoștințe de limbi străine i se recunosc lui I. Budai-Deleanu, la temelia întregii sale creații lingvistice și literare stă bogata, curată și vinjoasă vorbire a țăranilor iobagi din ținuturile Țării Hațegului, limbă pe care și-a însușit-o în anii și în satele copilăriei și ale tinereții, pe care a folosit-o cu măiestrie până în ultimii ani ai vieții. în surghiunul din Lwow.

Nu s-a stabilit încă în ce măsură Budai-Deleanu stăpânea germana, maghiara, sirba, din timpul cit a trăit în Transilvania; limba romilor, muncitori în minele din Hunedoara, nu i-a rămas străină, încă de atunci.

Trecind prin școlile Blajului, și-a însușit deplin limba latină. De altfel, în catalogul cărților seminarului din Blaj — 1777² — figurează, pe lângă exemplare rare, pentru bibliofili, cărți, manuale didactice, gramatici și dicționare în limbile greacă, latină, slavonă, franceză, germană, italiană și maghiară, — prilej de însușire a acestor limbi de către alumnii seminarului.

Poliglotismul scriitorului, menționat în acte oficiale contemporane lui³, își poate afla originea — în parte — și în timpul anilor studenției. La acea dată, din cele patru cicluri ale Facultății de filozofie — „philosophicae”, „mathematicae”, „historicae”, „philologicae”, — domeniul filologiei includea limbile moderne, estetica, studiată cu poetul K. Mastalier, și retorica, domeniu în care profesorul I. A. Hasslinger se reducea la simple exerciții de stil privat și administrativ german.

Cum învățămîntul superior austriac urmărea formarea unui corp administrativ pregătit pentru noile condiții de viață publică, determinate de ascensiunea burgheziei, studiul limbilor moderne, recent introdus în planul de învățămînt, se bucura de atenție deosebită, în universitate audiindu-se cursuri de limbi slave, limbile și literaturile romanice — franceza, italiana, spaniola⁴. Cunoașterea aprofundată a limbii germane

¹ Pompiliu Teodoru, *Date noi despre Budai-Deleanu*, în „Tribuna”, Cluj, 1960, nr. 32, p. 9.

² „*Inventarium Seminary diaecesani Balasfalvensis de Anno 1777, 21 aprilis*”, manuscris în arhivele din Blaj-Cluj.

³ Arhiva Casei, a Curții și a Statului Viena, Consiliul de Stat, nr. 1119/1796 „... zudem besitze er die deutsche, lateinische und pohlische Sprache...” — Idem, Nr. 6813/1819... „...sey wegen seinen Sprachkenntnissen auch zur Übersetzung der Gesetze verwendet...”.

⁴ „Bohemicam linguam, cum differentis dialectorum Slavicorum, nec non historiam, ac eruditionem slavica litteraria ampliore, D. Josephus Zlobicky, hora II pomeridiana tradet. horis vero matutina octava et sexta vespertina repetitiones et colloquia litteraria instituet.

Hispanicam linguam una cum historia litteraria tradet hora X, D. Ferdinandus Navarro.

Galicam linguam una cum historia litteraria tradet hora XI, D. Antonius Descombes.

Italicam linguam una cum eruditione litteraria ampliori tradet hora VIII, D. Lanuti”.

Vezi *Praelectiones tam ordinariae quam extraordinariae in Universitate Vindobonensi*, 1778—1780.

Referitor la orientarea estetică a tinereții, se pot aminti deopotrivă Gottsched, și Lessing, Wieland, Winckelmann, Hamann.

datează din timpul studiilor superioare și scriitorul o va desăvîrși în anii următori, cînd va traduce codurile iosefine, legi și patente, din limba germană, în limba romînă.

În ceea ce privește limbile moarte, deși programa prevedea familiarizarea tineretului cu clasicii literaturii greco-latine¹, în cadrul Facultății de filozofie, studiul limbii eline se reducea la cercetarea unui restrîns număr de extrase din operele celor mai cunoscuți scriitori ai antichității². Cunoștințele de limbi moarte se amplificau în timpul cursurilor teologice, cînd figurează ca profesor de limba greacă R. P. J. Koffler.

Manuscrisele lingvistice și istorice ale cărturarului ardelean vădese o adîncă stăpînire a limbilor moarte, greaca, latina și orientare în ebraică³, ultima studiată cu J. J. Monsperger, „linguarum sacrarum professor”.

Limba latină se menținea încă limba culturii, a majorității cursurilor, cu toate că se semnalau deficiențe în însușirea acestei limbi de către tineretul studios⁴; simptomatic apare faptul că unele cursuri se predau paralel în limba latină și în limba germană. În general, Viena, capitala unui imperiu multinațional, favoriza inițierea cetățenilor în diferite limbi străine.

Mai tîrziu, după 1787, mediul din Lwow, oraș în care lingvistul ardelean a trăit 37 de ani, oferea de asemenea prilejul însușirii unor limbi moderne. Cazul lui Samuel Vulcan, stabilit la Lwow în aceeași vreme cu Budai-Deleanu, și care și-a însușit acolo limba franceză, italiană și polonă, rămîne concludent. Opera literară a poetului ardelean stă mărturie a lecturilor lui în numeroase limbi moderne și moarte, greaca, latina, franceza, germana, italiana, maghiara și polona, — eventual spaniola⁵.

Dovada adîncii stăpîniri a majorității acestor limbi o constituie opera sa lexicografică.

Urmărind pregătirea științifică a cărturarului ardelean în special în anii studiilor sale superioare, se observă însă că, pe cînd în universitățile din Italia și Germania, disciplinele lingvistice și filologice se dezvoltau neconținut, în Austria se simțea o vîdită înapoiere, în această direcție, față de secolele anterioare, lingvisticii propriu-zise revenindu-i totuși un loc neînsemnat în planul de învățămînt; ca specialist numai J. J. Monsperger poate fi amintit.

¹ „Integros classicorum tam graecorum quam latinorum libros inventuti ad excolenda humanitatis studia in lectionibus privatis explanare horis vespertinis paratus est.... Quae praeter linguas graecam, et latinam tam ad humanitatis culturam, quam ad politicas scientias spectant. linguae hodiernae in Europa et monarchia austriaca vigentes, una cum eorum historia litteraria ampliori, a peritis in arte magistris publica et academica auctoritate lecto juvenum coctui tradentur”. Idem.

² *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898*, herausgegeben vom Akademischen Senate der Wiener Universität, Wien, 1898, p. 337.

³ *Dissertatio historica de origine Slavorum*, ms. în Biblioteca Academiei R.P.R. Nr.5201.

⁴ R. Kinck, *Geschichte der Wiener Universität*, Wien, 1854, I, p. 514; II, p. 580; G. Wolf, *Zur Geschichte der Wiener Universität*, Wien, 1889, p. 4.

⁵ Vezi și catalogul bibliotecii lui I. Budai-Deleanu, alcătuit în 1820. „Făt-Frumos”, IX (1934). Nr. 4, p. 84—86.

Deși în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea se puteau dobîndi cunoștințe variate de limbi străine la universitatea vieneză, originea lucrărilor lingvistice ale lui I. Budai-Deleanu va trebui totuși căutată în altă direcție, în curente de idei noi care se manifestau în școlile Blajului, și în mediul român din Viena anilor 1777–1783. Tinerii transilvăneni care studiau în acea vreme în capitala imperiului, gravitau între două centre de cultură: cursurile universitare și activitatea seminarului sf. Barbara. Anul universitar 1779–1780 reunește în capitala Austriei, la sf. Barbara, pe protagoniștii Școlii Ardelene: Samuel Micu, în calitate de duhovnic, „ephemerius” prefect de studii¹, Gh. Șincai² și Petru Maior³, ca auditori ai cursurilor Facultății juridice, ca și în vederea formării lor pedagogice, pentru învățămîntul ardelean, apoi alumnii colegiului, Petre Ungur, Vasile Nemeș⁴ Ion Budai-Deleanu și alții⁵.

Spre începutul acestui răstimp, legături cu cercul românesc de la sf. Barbara a avut Ion Molnar, stabilit cităva vreme la Viena; Samuel Vulcan începea studiile teologice în jurul anului 1780. Împrejurările formau posibilitatea elaborării unui întreg program cultural.

Samuel Micu își îndreptase atenția spre problemele de lingvistică romînă, înainte încă de anii 1779–1780. Gh. Șincai și P. Maior, reînțorși recent de la studii, din Roma, cu o pregătire lingvistică superioară, puteau iniția tineretului colegiului în controversele lingvistice italiene contemporane, ca și, în general, în domeniul romanistic. Acum preocupările de lingvistică se situează pe primul plan. La această dată se puteau alcătui scrieri referitoare la limba romînă într-un timp mai redus; lucrările istorice cereau încă o îndelungată muncă de documentare. În tipărirea studiilor lingvistice se iveau mai puține piedici și, de altă parte, acestea serveau în mod cu totul evident tezele politico-sociale esențiale ale cărturarilor ardeleni.

La Viena, în 1779, Samuel Micu tipărește *Carte de rogacioni*, operă care se impune prin caracterul ei normativ lingvistic, ortografic, și, numai după cîteva luni, în 1780, apare *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, gramatică a limbii romîne, alcătuită de același Samuel Micu, revăzută și completată de Gh. Șincai.

Dacă normele noi ortografice s-au preconizat și aplicat încă din anul 1779, de către Samuel Micu în tipăriturile⁶ prin care încerca să introducă și să adapteze alfabetul latin limbii romîne, dacă principiile gra-

¹ Acte inedite în Arhiva Consiliului de Stat, Viena, nr. 2368/1777; Nr. 2984/1781 și altele.

² *Elegia nobilis Transilvani Georgii Sinkai de eadem*, Nota 12, la T. Cipariu, *Arhivul pentru filologia și istoria*, Blaj, 1868, p. 254; Al. Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, București, 1869, p. 107.

³ Răspunsul la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior, autorul istoriei ei pentru începutul Romînilor în Dacia, Buda, 1814.

⁴ După terminarea studiilor la sf. Barbara, Petru Ungur și Vasile Nemeș se întorc în Ardeal, în vara anului 1780. Acte inedite în Arhiva Consiliului de Stat, Viena. Nr. 1161/1780. Aceștia vor deveni personalități cunoscute în viața Ardealului de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor.

⁵ Alumnii colegiului, în 1779–1780, la Tóth Zoltán Imre, *Az erdély román nacionalizmus első százada*. Budapeșt, 1946, p. 271, nota 8.

⁶ *Carte de rogacioni pentru evlavia homului chrestin*, Viena, 1779. Mai Urzlu, Achatist, Sibiu, 1801.

maticii române s-au fundamentat prin colaborarea S. Micu-Gh. Șincal, lipsea încă o lucrare esențială pentru studiul complet al limbii noastre, un dicționar al limbii române, în spiritul ortografiei și gramaticii recente.

În cuvîntul către cititori, autorii gramaticii din 1780 amintesc intenția lor de a tipări un dicționar romîn¹; ei îl anticipează prin adăugarea unui restrîns glosar romîn-latin la sfîrșitul lucrării, în care termenii romîni s-au transcris în alfabet latin. Precizînd contribuția sa la *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*², Șincal nu amintește glosarul final. Se deduce astfel că acest glosar ar fi fost alcătuit de Samuel Micu, de altcineva, sau tradus³. Șincal mai confirmă faptul că alumnii de la sf. Barbara nu au rămas străini de editarea gramaticii, a cărei apariție au asigurat-o prin contribuția lor bănească.

Potrivit tradiției monahale, la colegiul vienez, tineretul își săvîrșea ucenicia studiînd, copiînd sau traducînd texte. A contribuit oare Budai-Deleanu, alături de alții sau singur, la alcătuirea, traducerea și transcrierea glosarului gramaticii *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, înaintată tiparului în 1779–1780, cînd se afla la Viena, la sf. Barbara? Experiența precede cu cîțiva ani prima sa lucrare lexicografică. De la această dată înainte, atît el, cît și o seamă de cărturari romîni ardeleni vor redacta dicționare ale limbii romine, bilingve sau poliglotte, dintre care unele vor intra în alcătuirea cunoscutei opere de colaborare, *Lexiconul de la Buda* (1825). Strădania poartă în sine esențiale semnificații politico-sociale.

Indicînd cauzele și scopurile care l-au hotărît să înceapă alcătuirea unui dicționar romîn, Budai-Deleanu însemnează de la început: „Pricina mi-au fost lipsa unei cărți ca aceasta în limba romînă; îndemnul, iubire de neam; scoposul, folosire de obște”⁴.

În fapt, *cauza, îndemnul și scopul* pornesc din și se îndreaptă în primul rînd spre realitățile vieții ardeleni contemporane, apoi ale vieții întregului popor romîn.

Burghezia romînă, îngrădită în ascensiunea ei, desfășoară o luptă care crește neconținut în intensitate în ultimele două decenii ale veacului al XVIII-lea. Priu forme specifice de manifestare — știința militantă și lupta politică — burghezia romînă ardeleană urmărește să obțină drepturi egale cu celelalte naționalități ardeleni.

¹ „Nostrum erit deinceps, navare operam, ut quae huic Editioni defuerint, addamus, errata emendamus, et hanc ipsam Grammaticam una cum Dictionario Daco-Romano, quod (dummodo otium nobis et scribendi commodum non desit) componere fert animus, ad majorem perfectionem deducamus, publicaque usui utiliorem reddamus”.

² *Elegia*, nota 20, la T. Cipariu, *op. cit.*, p. 292 și Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 122. „Grammaticam valachicam, supra sub nr. 12-o reductam a V. cl. Samuele Klein compositam, additis novis pluribus Regulis et Observationibus adauxi, in meliorem ordinem redegi, et Dialogis aliquot locupletavi, ac tandem communibus meis, illius, et aliorum Seminaril S. Barbarae Alumnorum expensis typis etiam excudi curavi.

³ În gramaticile italiene și germane ale timpului, se întîlnesc astfel de glosare finale.

⁴ I. Budai-Deleanu, *Lexiconul romînesc-nejesc. Prefație*, fila 9 r. — Manuscrisul nr. 3728, 29, 30, 31 în Biblioteca Academiei R.P.R. — Vezi Elena Stîngaciu, *Prefație la lexiconul romînesc-nejesc* în „Limba romînă”, IX (1960) nr. 2, p. 37. Pentru acțiunea de luminare a maseilor ardeleni, v. zi: C. C. Bodea, *Preocupări economico-culturale în literatura transilvăneană între anii 1786–1830*, în „Studii”, IX (1953), nr. 1; R. M. Iteanu, *Contribuția Școlii ardeleni la culturalizarea maselor*, București, 1962; Texte la E. Boldan, *Școala ardeleană*, București, 1959.

În această luptă cu caracter social și național era direct interesată și țărănimea iobagă romină, ale cărei mișcări au frământat întregul secol al XVIII-lea, pentru a izbucni cu violență în 1784.

Luind calea studiului limbii romine cărturarii ardeleni aduceau dovezi evidente și argumente lingvistice concludente, în susținerea tezelor, care își vor găsi concretizarea în *Supplex Libellus Valahorum Transylvaniae*.

Budai-Deleanu, care a afirmat cu putere adeziunea sa la mișcarea culturală ardeleană contemporană — „...că eu încă mă țin de ceata voastră și nu mă-am lăpădat până acum; ba zioa și noaptea pentru dînsa lucru și ostănesc¹¹ — s-a integrat de timpuriu în lupta generației lui de cărturari. Prin lucrările lexicografice pe care le va pregăti, el își va manifesta solidaritatea cu ceilalți luptători contemporani, în frontul larg de luptă politico-socială antifeudală.

Activitatea lexicografică a învățatului ardelean se desfășoară între două termene amintite de el în *Prefație* la *Lexiconul românesc-nemțesc* din 1818: „Cînd am luat asupra mea *datoria* (s.n.) alcătuirii lexiconului românesc...” și „Cu aceasta eu mi-am împlinit toată *datoria* (s.n.)...” fără să indice însă dacă hotărîrea a luat-o față de el însuși, față de altcineva — eventual Grigore Maior — sau de tovarășii săi de luptă, fără mai ales, să precizeze cînd a luat această răspundere și cînd a început lucrarea.

Succinta însemnare proprie: „La Viena aflîndu-mă”, cuvinte șterse și înlocuite prin mențiunea „Eram în țară străină, încă nu săvîrșisem școalele obicinuite, cînd am început a aduna cuvinte și a le pune în rînd, după alfabet...”¹², amintește unde a început lucrarea, fără specificarea riguroasă a datelor. Timpul urzirii operei sale lexicografice s-ar putea fixa cu mai multă exactitate, dacă s-ar cunoaște întreaga desfășurare a studiilor sale¹³.

Înscris în 1777 la Universitatea din Viena, în primul an, Budai-Deleanu încheia studiile superioare în anul academic 1783—1784.

Precizarea proprie din prefața lexiconului romîn-german, din 1818: „Treizăci și cinci de ani au trecut de cînd am luat asupra mea osteneala alcătuirii unui lexicon românesc...” fixează începutul muncii sale lexicografice în anul 1783, ceea ce nu corespunde întrutotul realității¹⁴.

Din datele de care se dispune în prezent, rezultă că în preajma anului 1780 trebuie să fi încolțit în gîndul tînărului ardelean, care a trăit în mediul frământării creatoare de la colegiul Sf. Barbara, hotărîrea temerară de a alcătui singur dicționarul limbii romine.

Între 1780—1783 a început deci să lucreze¹⁵ și a redactat o bună parte din prima formă a operei sale lexicografice, care a trecut prin suc-

¹ I. Budai-Deleanu, *Țiganiada, Epistolie închinătoare*, F.S.P.L.A., 1953, p. 67.

² Elena Stîngaciu, *op. cit.*, fila 9 v.

³ Cele mai vechi matricole ale Facultății de Filosofie încep spre 1798. Două matricole anterioare, a căror existență este sigură, nu au fost găsite.

⁴ Vezi prezentul articol p. 276.

⁵ La concluzii asemănătoare a ajuns și Gh. Cardaș în studiul introductiv la *Țiganiada*, ediția 1928: „Adevărat că o apucare de acest fel era pre nesocotită, dară ce nu face îndrăzneala tînărețelor mai virtos cînd să înclede cu focul patrioticesc, arzînd purure cu dorință de a veade cîndva și întru poporul românesc încai răsărînd bunele învățăături”.

cesive versiuni pînă la 1818, cînd *Lexiconul român-german și german-român* primea încuviințarea tipăririi.

Activitatea lexicală a lui I. Budai-Deleanu se prelungește pe un răstimp de aproape 40 de ani, la Viena, la Blaj, din nou la Viena (1784—1787) și în cele din urmă, în capitala Galiției, unde a trăit restul vieții și unde a murit (1787—1820).

Stabilit la Lwow, ca magistrat, continuă să lucreze fără preget la dicționarele sale: „...vreamea ce-mi prisosea după împlinirea dregătoriei mele, și care era hotărîtă spre odihna mea, o dăruiam lexiconului”¹.

Referitor la data pînă la care a desfășurat această muncă, s-au păstrat mărturiile contradictorii. Trimițînd lui P. Maior, în 1815, un extras din versiunea latină a gramaticii sale, autorul amintește în treacăt cum, pînă la acea dată, a fost „coprins cu lexiconul”². Trei ani mai tîrziu, în prefața *Lexiconului românesc-nemțesc*, din 1818, afirmă: „avînd lexiconul de mult gata...”³.

În 1818 autoritățile citează lexiconul „la care lucrează” Budai-Deleanu, iar în anul următor, aceleași foruri administrative socoteau neterminată partea a doua a lucrării. În realitate, ca multe alte opere ale reprezentanților Școlii Ardelene, lexiconul a rămas neterminat. Termenul ultim al acestei preocupări constante, rămîne însuși sfîrșitul vieții autorului.

Timp de aproape patru decenii, opera lexicografică a lui I. Budai-Deleanu a cunoscut forme variate. Ea începe printr-un simplu registru de cuvinte, încă din anii studiilor. O listă de cuvinte, așezate în ordine alfabetică, se păstrează printre manuscrisele poetului. Ținînd seama de frecvența în epocă, de prestigiul lor și de scopul politico-social urmărit, se poate admite, ca formă imediat următoare, existența unui vocabular latin-romîn, alcătuit de lingvistul ardelean, înainte de 1784. Faptul reiese din afirmația lui Engel, după care dicționarul lui Budai-Deleanu s-ar fi tipărit de Curte, dacă autorul s-ar fi hotărît să adauge și termenii germani⁴.

Engel se referă deci la un dicționar bilingv, desigur latin-romîn sau romîn-latin. Pe de altă parte, Șincai, în 1805, îl citează pe cărturarul ardelean ca autor al unui dicționar „romîn-latin etc.”, primul între alcătuitoarii de dicționare romîne⁵.

Existența unei a treia forme, dicționarul german-romîn, se atestă prin acte oficiale, în 1784. Între acesta și ultima formă, lexiconul romîn-german și german-romîn din 1818, se interpun numeroase alte versiuni lexicografice neterminate, abandonate curînd sau abia începute.

¹ Ms. 3728, f. 10, v.

² I. Pervain, *Un manuscris puțin cunoscut al lui I. Budai-Deleanu*, în „Tribuna”, Cluj, (IV) 1960, n. 25 (177), p. 2.—T. Clpariu, *Arhivă*, p. 707.

³ Ms. 3728, f. 12 v.

⁴ I. Chr. Engel, *Geschichte der Moldau und Wallachei*, Halle, 1804, I, p. 136. Aceeași informație la Franz v. Sartori, *Historisch-ethnographische Übersicht der wissenschaftl. Kultur, Geistesthätigkeit und Literatur des österr. Kaiserthums*, Wien, 1830, I, p. 170.

⁵ *Elementa linguae daco-romanae sive Valachicae*, emendata, facilitata et in mellorem ordinem redacta per Georgium Sinkai de Eadem. Typis Regiae Universitatis Pestanae — 1805 — în cuvîntul către cititori.

Cronologizarea exactă a acestei bogate colecții lexicale, istoria ei, nu este de așteptat decât de la noi descoperiri arhivistice și, în primul rând, de la cercetarea foarte minuțioasă a manuscriselor lingvistice, lăsate de lexicograful ardelean, aflate în Biblioteca Academiei R.P.R..

De la forma cea mai îndepărtată, până la ultima formă cristalizată — prima parte a lexiconului — viziunea autorului se clarifică și se lărgeste. El însuși însemnează precis ceea ce și-a propus să realizeze, indicând amănunțit planul conținutului lucrării, un lexicon în cinci părți și în zece tomuri.

Din vasta operă proiectată a realizat în întregime *Lexiconu romînescu-nemțescu*; incomplet, partea a doua a acestuia, *Lexiconu nemțescu-romînescu*, apoi fragmente dintr-un *Lexicon latino-romaenicum seu valachicum*, un *Lexicon frîncesc*, *Lexicon latin-german-romîn* și litera A dintr-un *Lexicon pentru cărturari*¹.

Pentru documentare, Budai-Deleanu alege „ceale mai bune lexicoane” latine, grecești², ca și ale limbilor moderne. Dacă în structura gramaticilor sale, înnirurile neolatine — franceze, italiene — sînt reduse³, pentru alcătuirea dicționarelor sale, se îndreaptă spre domeniul lexicografiei romanice, referindu-se în primul rând la vocabular florentin, de largă circulație, al Academiei „della Crusca”⁴ și la dicționarul Academiei „din Paris”⁵.

¹ Vezi Elena Stîngaci, *Prefața la Lexiconul romînesc-nemțesc*, în „Limba romînă”, IX (1960), nr. 2, p. 35–36.

² Din secolul al XVI-lea pînă spre mijlocul secolului al XIX-lea printre numeroasele dicționare latine și eline care au circulat, s-au impus cu deosebire *Thesaurus linguae latinae* de R. Estienne (1531–1543) și *Thesaurus linguae graecae* de H. Estienne (1570); Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis* (1678), Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis* (1688), apărute în numeroase ediții.

³ I. Gheție, *Prima gramatică romînească modernă* în *Omagiul lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 312.

⁴ *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, Ediția I, 1612; II, 1623; III, 1648–1691. Ediția a IV-a, apărută în 6 volume, între 1729–1738, la Florența, se apropie de timpul în care I. Budai-Deleanu redacta opera sa.

⁵ Ediții în 1694, 1718, 1740, 1762, 1798 și mai târziu. În a doua jumătate a secolului XVIII și în prima jumătate a celui următor circulau încă intens: dicționarul portughez al lui Bluteau (1712–1728), dicționarul Academiei din Madrid (1726–1739), dicționarul limbii engleze de Johnson (1755), glosarul limbii suedeze de J. Ihre (1769). — *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa*, Petrograd, 1786–1789, ediție rusă în 1790–1791, deschidea perspective comparatiste.

La moartea scriitorului, alături de alte opere lingvistice, se aflau în biblioteca sa *Dictionary latino-hungaricum* a Francisco Pariz Papari (recte Pápay), Tyrnaviae, 1762. — *Deutsch-französisches Wörterbuch* von Roux, 1789. — Lucrarea însemnată „*Dictionary latino-polonicum*” nu a fost identificată. Marele dicționar polonez al lui Linde, care orienta și în celelalte limbi slave, *Słownik języka polskiego*, Varșovia, 1806–1814, în șase tomuri, a putut fi cunoscut lui I. Budai-Deleanu, care avea legături cu cercurile culturale polone din Lwow. — Titlul: *Deutsch-wallachisches Wörterbuch über Verbrechen*, 1787, indică o lucrare neconsemnată încă de bibliografi. Data coincide cu apariția codului civil iosefin, tradus de scriitorii ardelean în colaborare cu alții, în limba romînă. Existența unui vocabular de terminologie juridică, germano-romînă, tipărit la acea dată, găsit în biblioteca lui Budai-Deleanu, se află în directă legătură cu activitatea acestui traducător de cărți juridice. Întrucît autorul sau autorii lucrării nu au fost însemnați, această publicație anonimă reprezintă eventual o traducere.

Cu titlu de informație, însemnez observația că, după unele indicii, biblioteca scriitorului fusese mai bogată decât în inventarul din 1820, tipărit în „Făt-Frumos”, IX (1934), nr. 14, p. 84–86.

Cunoașterea orientării lingvistice a cărturarilor Școlii Ardelene trebuie urmărită atât în pregătirea lor, evolutiv, în preocupările lor, cât și în tendințele generale lingvistice ale timpului. În acest ultim sens, s-a stăruit cu drept cuvânt asupra necesității încadrării istoriei lingvisticii noastre, în curentele lingvisticii europene ale timpului¹.

Pretutindeni, în toate țările Europei, în acest timp, se ivesc preocupări asemănătoare, în special aceea a stabilirii limbii literare, a fixării unui sistem ortografic nou și a alcătuirii dicționarilor limbilor naționale. Tendința generală, în sec. XVIII, se îndreaptă spre purism, de forme însă foarte variate. Lexicografia lui Budai-Deleanu vădește un purism moderat.

Cum Budai-Deleanu, alcătuiind dicționarele sale, a avut în vedere „folosul de obște”, numai calea tiparului asigură împlinirea scopului. Spre ajungerea țelului propus, a încercat în mai multe rânduri să valorifice munca sa, prin tipărirea unora dintre versiunile sale lexicografice. Activitatea de lexicograf, începută între 1780–1783, a desfășurat-o cu stăruință, în atare măsuri încet, în toamna anului 1784, tânărul ardelean

¹ Vezi D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 7–13. — Prin intermediul lui Petru Maior, Budai-Deleanu a venit în contact mai strins cu bogata lingvistică italiană. Între cărțile pe care le avea cu sine la Buda, P. Maior amintește în testamentul său *Lexicon italicum-latinum et vice versa*, Turinii impressum, în 1°, două tomi, și una *grammatica italiana*, vol. I, cf. T. Cipariu, *Arhivă*, p. 391. — A cunoscut lucrarea clasică a lui Marcantonio Mambelli, *Particelli*. Direcția italiană în gramatică, depășise formele descriptive, didactice-normative, și se îndreptase spre gramaticile „raționate” de tip Soave (1770). Circulară încă gramaticile Buonmattei, Mambelli (Cinonio), Corticelli și altele. Cf. Ciro Trabalza, *Storia della grammatica italiana*, Milano, 1908, 407–16, 302–321.

În lexicografie, direcția puristă, arhaizant trecentistă, se menține prin răspînditele *Vocabulari degli Accademici della Crusca*, de autoritate în întreaga Europă, izvor al principalelor dicționare din secolul al XVII-lea și XVIII-lea. Despre activitatea Academiei „della Crusca”, vezi C. Marconcini, *L'Accademia della Crusca dalle origini alla prima edizione del vocabolario*, Pisa, 1910; P. Rajna, *Accademie e vocabolari*, „Marzocco”, 1923, Nr. 7; M. Maylender, *Storia delle accademie d'Italia*, II, Bologna, 1927, p. 122–146; De Sanctis, *Storia della letteratura italiana*, 1935, p. 297; De Voto, *Profilo di storia linguistica italiana*, Firenze, 1954, p. 88, 108, 112, 117, 122.

Franța, înainte de Italia, cunoștea gramaticile raționate, dintre care *Grammaire générale et raisonnée*, tipărită, în 1660, alcătuită prin colaborarea Lancelot — Arnauld, s-a bucurat de o largă răspîndire, cf. Thurot, *Histoire générale de la grammaire française*. Pentru contribuția enciclopediștilor, vezi F. Brunot, *Histoire de la langue française*. Le XVIII-ème siècle. Tome VI. — În domeniul lexicografiei, dicționarele Academiei franceze ca și majoritatea dicționarilor franceze ale sec. al XVII-lea și al XVIII-lea erau tributare celor italiene din Florența, cf. A. François, *Les origines italiennes du Dictionnaire de l'Académie française*, „Mélanges Bouvier”, Genève, 1920. — *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, Paris, 1751–1777, în 28 de volume, a circulat intens în lumea intelectualității celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și în secolul următor. — Pentru dezvoltarea lexicografiei franceze, vezi O. Bloch, *La Lexicologie française du XVI-ème siècle à nos jours*. „Le français moderne”, I (1933). Noua direcție Adelung, pe linia Wolf, aducea în lingvistica germană mai mult realism și spirit critic decât vechile orientări. *Grammatisch kritisches Wörterbuch der deutschen Mundart*, ediția I, Leipzig, 1774–1786, în cinci volume, ediția a II-a 1793–1801, în 4 volume, lucrarea clasică a lui Adelung și a lexicografiei germane contemporane, *Deutsche Sprachlehre*, Berlin, 1788, ca și alte opere ale lui Adelung, erau cunoscute lui Budai-Deleanu și învățăților ardeleni contemporani. Cf. „Făt-frumos”, IX (1934) p. 84; T. Cipariu, *Arhivă*, p. 478.

Puternica acțiune de studiere și dezvoltare a limbii maghiare, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, nu a rămas necunoscută lingviștilor români ardeleni.

Vezi și Al. Graur, Lucia Wald, *Scurta istorie a lingvisticii*, 1961, p. 12–13. Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*, 1962, p. 8–9.

socotește terminat dicționarul său german-român, alcătuit în acea vreme, și se hotărăște să-l publice.

Spre sfârșitul anului 1784 și începutul celui următor, autorul se afla la Viena. Din acest timp datează primele lui încercări de a tipări dicționarul, atestate de actele Arhivei Consiliului de Stat din Viena.

La 5 noiembrie 1784, Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvană înaintează Consiliului de Stat un raport asupra cererii lui *Ion Delian*, „un valah din Transilvania”, care solicită publicarea dicționarului său german-român și romîn-german, de către stat¹.

Petiționarul aducea argumente serioase : nu se află alt dicționar romîn, opera este necesară în administrație și va fi utilă școlilor normale din Transilvania, Banat și Bucovina, cu atât mai mult cu cât, spre ușurință, cerea ca termenii romîni să se tipărească în caractere latine și nu în alfabet cirilic.

Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvană sprijină cererea solicitantului, recomandînd în primul rînd să se cerceteze opera și, în cazul admiterii ei, să se tipărească de către erar. Prin desfacerea exemplarelor va fi compensat erarul, iar ceea ce va prisi va reveni autorului, spre încurajarea zelului său viitor.

La 13 noiembrie 1784, referatul se înaintează consilierilor de stat. Cu rezoluția Cancelariei Aulice Transilvane se declară întru totul de acord, baronul Reischach. Consilierul de stat C.A.M. Martini, profesor de drept², susține cererea, socotind că, în cazul alcătuirii corecte, dicționarul german-romîn va găsi cu ușurință un editor, referindu-se în mod special la tipografia privilegiată Kurtzböck sau la editura Universității din Buda, care ar putea tipări opera cu cheltuiala ei. Conte Hatzfeld propune ca, în prealabil, să se cerceteze dacă acest dicționar răspunde scopului său, în care caz, să se recomande editorului Kurtzböck spre a-l tipări cu beneficiul sau riscul său ; dacă acesta nu acceptă, s-ar putea tipări în contul erarului.

Cu apostilele favorabile ale consilierilor de stat, referatul cancelariei s-a prezentat împăratului spre soluționare, în 15 noiembrie 1784. Iosif al II-lea însemnează în urma tuturor :

„*Es ist noch allem bevor dieses Wörterbuch durch Kunstverständige genau zu untersuchen, ob es dem vorhabenden Endzweck entspreche? Ist dieses, so kann dem Kurzbök angetragen werden, ob er solches auf seinen Nutzen oder Gefahr verlegen wolle? Bequemt sich Kurzböck hiezu nicht? so mag sodann solches auf Kosten des Aerarii in Druk gelegt werden*”³.

¹ Arhiva Casei, a Curții și a Statului, Viena. Arhiva Consiliului de Stat. nr. 4679/1784. Motivele pentru care se hotărăște la un dicționar german-romîn, în „Prefație”. Ms. 3728. f. 19, r. v.

² Martini, ca autor al codului civil introdus mai tîrziu în Galția, a fost cunoscut de Budai-Deleanu, traducătorul romîn al codului.

³ „Înainte de orice, acest dicționar trebuie cercetat de specialiști, dacă el corespunde scopului ? Este aceasta, se poate propune lui Kurtzböck, dacă acceptă să-l publice cu beneficiul sau cu riscul său ? Nu consimte, se poate tipări cu cheltuiala erarului”. Consiliul de Stat nr. 4679/1784. — Numele *Delian* apare singura dată în actele arhivelor centrale. Scriitorul însuși amintește : „... pribegind eu în țară străină l-am schimbat” (numele, n.n.), *Țiganiada, Epistolie închinătoare*. — Semnalează încă lipsa totală de titluri în actele anilor 1783—1786, referitoare la activitatea lui I. Budai-Deleanu. Specificarea „un valah din Transilvania” înlocuiește titlul obținut prin studiile sau călătatea sa.

Un an după călătoria împăratului în Ardeal, în timpul presiunii răscoalei iobagilor români, „*resolutio-augusta*” admitea în fapt tipărirea dicționarului german-român de către erar. Iosif al II-lea petrecea o parte din timpul său în birourile cancelariei Consiliului de Război, în care, în 1785, Budai-Deleanu se afla în calitate de copist. Hotărîrea, în 1784, nu capătă un caracter subiectiv, ci apare ca o măsură urmată evenimentelor din Ardeal.

Este cert că, în 1784, autorul nu avea nici pregătirea, nici experiența și nici timpul necesar alcătuirii unui lexicon similar celor „*della Crusca*” sau *Paris*. Prima formă a operei sale lexicografice, care a obținut aprobarea tipăririi, dicționarul german-român și romîn-german din 1784, se prezenta, desigur, deosebit de lexiconul romîn-german și german-romîn, admis spre tipărire în aprilie 1818. Citeva pagini din manuscrisele autorului conțin cuvinte germane cu corespondentul romîn, transcris în alfabet latin¹; fragmentele aruncă oarecare lumină asupra dicționarului său german-romîn, care, se poate presupune, inițial se apropia de tipul dicționarului lui Andreas Klemens (1821), al vocabularului tipărit în 1822, la Sibiu, atribuit lui I. Molnar, sau al dicționarului lui I. Bob (1822—1823). Nu se cunoaște nici conținutul, nici soarta acestei versiuni lexicografice a lui Budai-Deleanu. Mult mai tirziu, după treizeci și patru de ani, la 1818—1819, spre a obține autorizarea tipăririi operei definitive — lexiconul romîn-german — autorul încerca să utilizeze vechea aprobare a împăratului Iosif al II-lea. Ceea ce însă se admite greu este afirmația lui Budai-Deleanu, că „nu a fost niciodată pus în cunoștința unei atari hotărîri”², adică a admiterii editării dicționarului de către erar. El a mai rămas încă trei ani în Viena, pînă în anul 1787, timp în care se putea informa despre soluționarea cererii sale și în care a stăruit — de altfel — în ideea publicării dicționarului.

Contemporanilor le era cunoscut faptul că se admisesese tipărirea dicționarului prin susținerea cheltuielilor de către erar, dar că i s-au impus condiții pe care autorul nu le-a împlinit³. Condițiile se indicau de obicei de cenzură, așa încît, dacă dicționarul nu a apărut, referatul cenzurii a fost defavorabil sau a cerut schimbări pe care Budai-Deleanu nu le-a acceptat. Pînă în prezent, cercetările în actele cenzurii nu au dat rezultate⁴.

Prezența în arhivele din Viena a referatului Consiliului de Stat, privitor la dicționarul german-romîn și romîn-german al lui I. Budai-Deleanu, fixează ca sigur punct de reper anul 1784, ca an al primei sale încercări de publicare. Prin aceasta, dicționarul său se situează în timp ca primul dicționar terminat al generației cărturarilor Școlii Ardelene, precedind cu aproape 16 ani dicționarul poliglot al lui Paul Iorgovici⁵, cu 22 de ani prospectul dicționarului latin-romîn-german-maghiar, alcă-

¹ Mss. nr. 2421, 23, 24, în Biblioteca Academiei R.P.R.

² Staatsarchiv des Innern und der Justiz, Hofkanzley Galizien, nr. 143/1819.

³ Engel, *op. cit.*, — Sartori, *op. cit.*

⁴ La data stringerii materialului, accesul la Arhiva Cultelor și Învățămîntului din Viena nefiind liber, cercetarea s-a făcut de către arhivă, pe bază de chestionare.

⁵ Vezi „*Limba română*”, VIII (1959), nr. 5, p. 11.

tuit de S. Micu, și cu 41 de ani, *Lexiconul de la Buda. — Lexicon compendiarium latino-valachicum* (1762–1776)¹, atribuit lui Grigore Maior, deschide calea dicționarului din 1784.

Ortografierea termenilor români în alfabet latin² dovedește înfrîurirea directă asupra lui Budai-Deleanu, în anii de formație, a lui Samuel Micu, lingvist ardelean care elaborase noua ortografie și care însuși va alcătui un dicționar romîn-latin, apoi poliglot³.

De altfel, istoria lexiconului învățatului ardelean, Budai-Deleanu, se împletește încă de la origini cu istoria celorlalte opere similare ardeleno contemporane, în fapt, cu istoria *Lexiconului de la Buda*.

După întâia încercare de editare a dicționarului din 1784, următorii trei ani din viața scriitorului i-au impus preocupări care — deși nu străine problemelor de limbă — au stînjinit întrucitva munca sa lexicografică. Traducător de opere juridice și dispoziții administrative, își îmbogățește însă experiența lingvistică și filologică, în acest timp.

Unele date ale actelor referitoare la publicarea lexiconului din 1818, denotă totuși preocuparea lui Budai-Deleanu, în anii 1785–1787, de a publica dicționarul german-romîn : „deoarece Buday pretinde să fi adus în discuție acest fapt cu ocazia traducerilor de legi, patente și normalii, ... încă din anul 1785”⁴.

După stabilirea în capitala Galiției reia activitatea de lexicograf, continuînd să adune „neamului meu, toată osteneala tinerețelor mele”⁵. Pe măsură ce înaintează în timp, exigența sa crește. Obișnuitul vocabular bilingv devine pentru scriitorul ardelean simplu „nomenclator”, întrucît acesta arată „singur cuvintele, fără a tălmăci osăbitele noime”⁶.

Ceasuri de cumpănă s-au ivit însă în numeroșii ani de elaborare : „...nu odată mă aflu biruit de greutatea și mîhnicioasa nespornicia lucrului, care nimene nu poate să-l preceapă, numa cel ce este osîndit a

¹ Despre acesta, vezi *Analele Academiei Române*, 1932, *Memoriile Secției Literare*, Seria III, tom. VI, mem. 4 p. 189–194.

² Privilegiul tipăririi cărților ilirice și române fusese acordat, în 1770, tipografului Curtii din Viena, Kurtzböck. În legătură cu acest fapt, un număr de acte inedite ale Consiliului de Stat din Viena se referă la tipărirea cărților ilirice și române cu litere latine (nr. 3862/1769; nr. 104, 376, 1056, 1646, 2666/1770; nr. 2276/1771 și celele aferente). Dintre români ardeleni, aflați la acea dată în Viena, faptul a preocupat în primul rînd pe Ion Neagoe, Grigore Maior, cenzorul cărților românești la tipografia Kurtzböck, pe Samuel Micu, la studii încă, în colegiul Pazmány. — În același timp Lazarini (Daniil Margina) cerea aprobarea tipăririi manualului său școlar, Consiliul de Stat 7109/1770.

Problema reapare în actele Consiliului de Stat, în 1773, cînd Grigore Maior, după un scurt popas la Blaj, revine în capitala imperiului austriac, însoțit de Samuel Micu și alții. La conferința episcopilor Svidniței, Muncaciului și Făgărașului, ținută la Viena, în martie și aprilie 1773, s-a luat în discuție necesitatea tipăririi unor cărți pentru uniți. cf., Dr. Iacob Radu, *Manuscrisele bibliotecii episcopiei greco-catolice din Oradea Mare*, București, 1923, p. 42, nr. 250. Inceputurile elaborării sistemului ortografic al lui S. Micu se află în legătură cu aceste fapte. Ortografia copiei cronicii bălăcenești reprezintă de fapt aplicarea noii ortografii, de către copistul Vlad, în 1780.

³ L. Galdi, *Samuelis Klein „Dictionarium valachico-latinum”*, Budapesta, 1944, studiul introductiv. Explicarea cauzelor la Paul Cornea, *Studii de literatură română modernă*, 1962, p. 19.

⁴ Arhiva de Stat a Ministerului de Interne și Justiție, Viena, Consiliul Aulic al Galiției, nr. 143/1819.

⁵ Ms. 3728, f. 12 r.

⁶ Idem, f. 23 r.

face lexicoane”¹. „Întru acest chip, asupra o parte de mărimea osteneii, de altă parte, mihnit pentru lipsa cărților, nu odată îmi vinea să arunc toată a multor ani sudoare în foc”². Autorul înfățișează cu deosebire greutatea lipsei cărților românești și a manuscriselor, ca și lipsa prilejului verificării sinonimelor — „de a mă sfătui cu cei procopsiți în limba noastră pentru multele îndoiele ce-mi vinea în minte la tălmăcire deplină a cuvintelor”³. Totuși, la Lwow a folosit manuscrise și cărți românești⁴.

Angrenat în frontul luptei social-politice a cărturarilor ardeleni contemporani, muncit de gândul alcătuirii unui lexicon, „cum numai neamul românesc să aibă”, exilatul din Lwow se subordonează însă unui imperativ superior: „Dară socotința că cea mai grea parte era gata și că de aș părăsi lucrul acum început, doară încă un veac ar trece pînă cînd să va afla cineva să priimească atîta greutate asupra sa, iar neamul românesc va rămîne lipsit de lexicon singur din vina mea; socotința aceasta (cum zisăi) iarăși mă dumerea și ațîța denou întru mine mai cu totul potolita rîvnă”⁵.

Planul vastei opere lexicografice proiectate, din care a încercat mai multe versiuni, nu se putea realiza, „mai vîrtos de vei lua la socoteală cum că un om singur nu putea să facă mai mult”⁶. Nevoit să restrîngă materialul covîrșitor, să se fixeze la formele a căror editare era utilă și posibilă, a ales calea alcătuirii unui bogat lexicon romîn-german și german-romîn.

Această limitare a operei sale lexicografice a compensat-o prin abordarea altor lucrări. În decursul timpului, a elaborat o gramatică și o ortografie proprie, care, împreună cu lexiconul romîn-german, erau menite să formeze o operă lingvistică unitară, de natură să reflecte întreaga sa viziune asupra structurii limbii romîne, să orienteze lingvistica romînească a timpului.

Din anii 1784—1787 pînă în anul 1816, nu se cunosc încă știri despre revenirea lui Budai-Deleanu la intenția de a publica lucrări lexicografice. Izvoarele de care se dispune în prezent sînt încă incomplete și sărace. Din vagi referințe arhivistice se deduce că în anul 1816 s-a luat în discuție, prin acte oficiale, apariția lexiconului său, la trecerea de 32 de ani, de la primele încercări⁷.

În 1816, lupta învățatului ardelean în vederea publicării lexiconului se desfășoară în același timp cu străduințele sale de a dobîndi locul de vicepreședinte al tribunalului nobililor din Galiția⁸. Fiind cel mai vîrstnic

¹ Ms. 3728 f. 11. În inventarul bibliotecii sale nu sînt înregistrate cărți românești, fapt care își găsește explicația, dar care nu denotă însă absența lor totală dintre cărțile scriitorului.

² Idem, f. 10 v.

³ Vezi Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei romîne*, în „Limba romînă”, VIII (1959), nr. 6, p. 54.

⁴ Ms. 3728, f. 11 r, v.

⁵ Idem, f. 11 v.

⁶ În Arhiva Ministerului de Interne și de Justiție, Viena, Cancelaria Aulică a Galiției; actul nr. 143/1819 se referă la un act anterior 15589/1816 care nu a fost găsit la data cercetărilor.

⁷ Arhiva Curții, *Meritorische Bittschriften. Protokoll der meritorischen Bittschriften*, nr. 4222, 1817, 2 Junii: „Von Buday Johann I ten Landrath beyrn Lemberger Landrechte, um allergnädigste Verleihung der helm Lemberger Landrechte erledigten Vize-Präsidenten Stelle. Öttingen.” — Consiliul de Stat, nr. 773/1816; nr. 6799/1819; nr. 4363/1820.

consilier, care, „în lipsa președintelui, ținea adesea locul acestuia”¹, titlul de vicepreședinte îi revenea de drept. Ceea ce îl determina să stăruie în obținerea acestei funcții erau posibilitatea de a acționa mai nestințgherit și condițiile materiale superioare pe care le asigura o atare situație².

Începută la 1784, lupta în vederea editării operii sale lexicale va fi reluată stăruitor în anul 1818, în cadrul restrîns al capitalei Galiției. În primăvara anului 1818, la Lwow, lexiconul romîn-german primea „bun de imprimat”³.

Încuviințarea dobîndită nu rezolva totuși greaua întrebare a aflării mijloacelor materiale necesare tipării lucrării. O corespondență bogată se angajează între autoritățile galițiene din Lwow și cele centrale — în ultimii doi ani de viață a autorului — privitoare la dobîndirea fondurilor tipării lexiconului său german-romîn și romîn-german.

În primăvara anului 1818, curînd după ce lexiconul a obținut „imprimatur”, înaintează o petiție Cancelariei Aulice Galițiene prin care încearcă să folosească vechea admitere din 1784, solicitînd un avans de 2500 fl. „C (onventions) M(arck)” din fondurile erariale, spre a-și tipări lexiconul german-romîn și romîn-german. În acest fel, Budai-Deleanu nădăjduia să asigure apariția lucrării, indiferent de jertfele ce le va cere. Dînd curs petiției, printr-un decret către Prezidiul Provinciei Galiției, Cancelaria Aulică a Galiției, în 13 mai, se informează la Lwow în ce măsură opera este necesară și dispune ca lexiconul să fie expediat cenzurii, la Viena⁴.

În cursul lunii mai, lexicograful ardelean apelează la cel mai înalt for, la autoritatea Curții Imperiale, cu rugămîntea să i se acorde un privilegiu asupra lexiconului, pe timp de 12 ani⁵. Împăratul transmite petiția, spre studiere, Cancelariei Aulice Galițiene, care, îndreptîndu-se din nou spre administrația provincială, prin decretul din 1 iunie 1818, cere avizul Prezidiului Galiției, referitor la acordarea „unui privilegiu exclusiv asupra dicționarului romîn-german și german-romîn, alcătuit de consilierul Budai, și dat la tipar (s.n.)”⁶.

¹ Arhiva Consiliului de Stat, Viena, nr. 6813/1819.

² Venitul anual al vicepreședintelui se ridica la suma de 3000 fl.

³ „Imprimatur”. „Nach vollendetem Drucke sind drey gratis Exemplare hierher abzugeben. Lemberg, den 14 april, 1818. Vom K. K. Bücher Revisionsamte. Winiwarter m.pr.” — Juristul Winiwarter, „Vorsteher des K. K. Bücher Revisionsamtes”, în același timp, profesor de drept civil, devine, în anul 1819, „rector magnificus” al Universității din Lwow.

⁴ Arhiva de Stat a Ministerului de Interne și Justiție, Viena, *Hofkanzley Galizien. Ärarial Vorschuss. Protokoll*. 1818, p. 239, nr. 1944, Majus. 57. — „Dekret an das Galizische Landespräsidium. Dasselbe hat sich über das Gesuch des Lemberger Landraths Iohann Buday um einen Ärarial Vorschuss von 2500 fl. C.M. um das von ihm verfasste wallachisch-deutsche und deutsch-wallachische Wörterbuch in Druck legen lassen zu können und S.M. widmen zu dürfen, zu äussern: in wie ferne ein solches Werk notwendig und nützlich sey. dann das Manuscript hiervoor hierher einzusenden. Tag der Entscheidung: 13 May. Tag der Expedition: 18 May”.

⁵ Arhiva Curții, *Meritorische Bittschriften. Protokoll der meritorischen Bittschriften*. 1818, nr. 3008. „Buday Iohann, Landrath in Lemberg, ist der Verfasser eines der Zensur bereits vorliegenden Wallachisch-Deutschen Wörterbuches und bittet um Ausfertigung eines auf 12 Jahre des Nachdrucks abhaltenden Privilegiums”.

⁶ Arhiva Ministerului de Interne și Justiție. Idem p. 276, nr. 5814, Iunius. *Dekret an das galizische Landespräsidium*. Ihm wird das Gesuch des Lemberger Landraths, Iohann Buday, um ein ausschliessendes Privilegium auf das von ihm verfasste und bereits dem drücken über-

Referatele Prezidiului Galiției din 11 și 16 iunie 1818 au adus răspunsul autorităților galițiene la cele două petiții anterioare ale autorului. Deși actele, ca și petițiile lui Budai-Deleanu nu s-au păstrat în arhivele din Viena, din decretul Cancelariei Aulice Galițiene, alcătuit pe baza lor, datat din 3 iulie 1818¹, se poate deduce faptul că forurile provinciale nu au susținut acțiunea magistratului din Lwow, deoarece rezoluția acestui decret precizează: „Să se comunice consilierului provincial Budai că dicționarul său romin-german și german-romin, la care lucrează, nu este nici destul de înaintat și nici chiar partea terminată nu a ajuns la o atare perfecțiune, încât să poată fi propus pentru una din favorurile cerute Majestății Sale”.

În rezoluția decretului din 3 iulie 1818 se întrevăde în același timp răspunsul autorităților din Lwow și rezultatul cercetării cenzurii. Din numeroasa comisie de cenzură, cunoscutul slavist, Bartolomeu Kopitar², reprezenta singura autoritate în materie de lingvistică română. Numai cu doi ani înainte se încheiase polemica sa lingvistică, lungă și violentă, cu Petru Maior, în cursul căreia semnalase absența dicționarilor romine³. Nu se cunoaște pînă în prezent nici autorul, nici conținutul referatului cenzurii, care, vădit, nu a fost favorabil⁴.

În esență, decretul echivala cu respingerea ultimelor două petiții, resimțită cu atît mai greu cu cît manuscrisul obținuse „imprimatur”. Lexiconul se putea tipări, însă fără sprijinul material al Curții sau al statului.

Cărturarul ardelean nu se lasă totuși învins. Mai multe luni trec pînă cînd, în februarie 1819, revine cu o contestație împotriva decretului Cancelariei Aulice Galițiene din 3 iulie 1818⁵. Înaintează contestația forurilor superioare la Viena, așa cum procedase cu primele cereri. Se adresează din nou însuși împăratului Austriei⁶. Potrivit uzului, împăratul a deferit cererea Cancelariei Aulice Galițiene. Încercarea magistratului din Lwow

gebene wallachisch-deutsch und deutsch-wallachische Wörterbuch zur Äusserung zugesendet Tag der Entscheidung: 1 Juny. Tag der Expedierung: 6 Juny”.

În viitoare cercetări va fi de urmărit dacă lexiconul s-a aflat sub tipar, dacă primele coale au fost imprimate.

¹ Idem. p. 326, nr. 10094. Iulius 1818. *Dekret an das galizische Landespräsidium*. Dem Landrathen I. Buday ist zu erkennen zu geben, dass das von ihm in der Bearbeitung stehende wallachisch-deutsche Wörterbuch weder weit genug vorgerückt sey, noch der bereits bearbeitete Theil jene Vollendung creicht habe, um auf eine der von ihm angesuchten Begünstigungen bey. S.M. antragen zu können. — Tag der Entscheidung: 3 July. Tag der Expedierung: 11 July”.

² Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien, 1818, p. 56–57.

³ B. Kopitar, *Kleinere Schriften*, nr. 12 p. 236.

⁴ Nici cercetarea în această direcție nu a dat rezultate. Vezi prezentul articol, p. 11. Printre cenzori se află și un Franz Hammer.

⁵ Actul nu s-a păstrat în arhiva Ministerului de Interne și Justiție din Viena. Cancelaria Aulică denumește petiția „cerere repetată”. Prezidiul Galiției o califică „reclamație” sau „contestată”.

⁶ Arhiva Curții. *Meritorische Bittschriften*, Protokoll, 1819. Nr. 2055. „Buday Johann, Landrath zu Lemberg, um allergnädigste Anweisung eines aerarial Vorschusses zur Auflage seines wallachisch-deutschen Dictionairs: dann um Bewilligung diesen Dictionair in der Buchdruckerey der Lemberger Ruthenischen Kirche Slavopigia genannt drücken lassen zu dürfen, damit dieses Werck unter der stelten Aufsicht des Verfassers bleiben könne”. Actul nu s-a aflat în arhivă. A fost înaintat direct împăratului.

de a obține sprijinul factorilor conducători, ocolind autoritățile locale nu a izbutit nici de data aceasta. Cancelaria Aulică a Galiției trimite Prezidiului Galiției „spre temeinică cercetare și referire”, „cererea repetată a consilierului provincial Budai, cu privire la acordarea unui avans de 2500 fl. C.M., restituibil în rate, prin rețineri din salariu, pentru editarea dicționarului său romîn-german și german-romîn, apoi asupra înviorii de a-l publica la tipografia bisericii ucrainiene din Lemberg, numită Stavropigia”¹.

Prezidiul Galiției își ia răgazul unei cercetări „tameinice”, în urma căreia răspunde Cancelariei galițiene prin raportul din 7 mai 1819².

Răspunsul, iscălit de însuși guvernatorul Galiției, Hauer, — printre puținele acte ale acestei corespondențe, păstrate în Arhiva Ministerului de Interne și Justiție din Viena — interesează atît prin faptul că lasă posibilitatea deducerii conținutului contestației, cît și prin modul cum aceasta a fost soluționată de forurile administrative locale. Din lectura expunerii guvernatorului rezultă că Budai-Deleanu încerca să se prevaleze de dreptul decurs din anterioara admitere a editării dicționarului său german-romîn, în timpul domniei lui Iosif al II-lea; stăruia principal asupra utilității unui lexicon romîn-german; ridica în discuție problema terminării și valorii lucrării, afirmînd — împotriva cenzurii — că „și numai această parte în sine constituie o operă „aparte””³.

Alternativa, acordarea unui avans de 2500 fl C.M., restituibil prin rețineri lunare din salariu, ori admiterea tipăririi la stavropighia ucraineană din Lwow, răminea scopul esențial al contestației.

Guvernatorul Hauer reia și discută fiecare afirmație a contestatorului. Referitor la dreptul dobîndit prin aprobarea împăratului Iosif al II-lea, se precizează că în actele locale nu se poate găsi nici o urmă a unei astfel de hotărîri. „Aceași stare de lucruri, conform înaltului decret din 13 mai 1818, Nr. 1944, se găsește și la registratura Cancelariei Aulice. Dacă în actele Consiliului Aulic de Război sau ale Supremei Autorități Juridice s-ar găsi în privința aceasta o lămurire exactă — deoarece Budai pretinde să fi adus în discuție acest fapt cu ocazia traducerilor de legi patente și normalii, în limba romînă, încredințate lui de aceste înalte foruri încă din anul 1785“ — aceasta „nu se poate obține decît prin mijlocirea unui prea înalt „*Hofkanzley Präsidium*”. „În orice caz, lucrul rămîne dubios, deoarece însuși Buday recunoaște că nu a fost pus nicio-

¹ Arhiva Ministerului de Interne și Justiție, *Hofkanzley Galizien*. Index, 1819, „Buday Johann, lemberger Landrath, um einen Ärrarial Vorschuss zur Auflage seines wallachischen Wörterbuchs”, p. 186, 291. *Protokoll*, Nr. 1051/582. *Dekret an das galiz. Landespräsidium*. Ihm wird das wiederholte Gesuch des lemberger Landrathes Johann Buday um Anweisung eines in Raten zurückzuzahlenden Vorschusses von 2500 fl. C.M. zur Auflage seines wallachisch-deutschen Wörterbuches, dann um die Bewilligung dasselbe in der Buchdruckerey der Lemberg. ruthenischen Kirche Stavropigia genannt drücken lassen zu dürfen, zur Äusserung mitgetheilt. 2 April — 12 April“. — Actul nu s-a aflat în arhivă.

² Idem, nr. 1824 /1819, 7 mai.

³ Idem. Despre valoarea lexiconului, vezi L. Săineanu, *Istoria filologiei romîne*. Studii critice. București, Ediția II. 1892. p. 256—257. — M. Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei romîne*, în „Limba romînă”, VIII, 1959. Nr. 6, p. 14—15.

dată în cunoștința unei atari hotărâri”¹. Magistratul din Lwow nu precizase că în vechile cereri figura cu numele Delian, eventual Buday-Delian, că acestea se înaintaseră în anul 1784 și nu în 1785, Cancelariei Aulice Ungaro-Transilvane, nu Consiliului Aulic de Război sau Supremei Autorități Juridice. Indicarea datelor exacte nu ar fi adus de altfel nici o schimbare în hotărârea autorităților care ar fi găsit argumente și motive să respingă lucrarea.

Utilitatea și valoarea unui lexicon romîn-german, adaugă raportorul fusese principal dezbătută în referatele precedente, prezidiul rămânând la vechea sa poziție. Discuția se află în referatele încă necunoscute din 11 și 16 iunie 1818 și apare cu atît mai necesară cu cît forma una din tezele argumentării Prezidiului.

Raportul considera opera neterminată, „căci este sigur că Buday nu a intervenit pînă acum decît pentru tipărirea primei părți — anume moldavă, valahă — a dicționarului său și afirmația sa că numai această parte în sine constituie o operă deosebită, este o dovadă suficientă că cu p artea a doua nu este încă gata”².

Nu se cu nosc toate argumentele, pentru că guvernatorul se referă la actele din 11 și 16 iunie, dar Prezidiul Galității nu revine asupra refuzului de a admite avansul cerut, „nerămînîndu-i nici un punct nou de sprijin pentru cercetări mai departe asupra declarațiilor din nou aduse sau, mai bine zis, repetate, ale petiționarului”³.

Relativ la alternativa — aprobarea apariției lexiconului la tipografia stavropighiei u craineene din Lwow — Hauer opina : „...nu se poate lua o hotărîre în acest loc, deoarece întinderea privilegiilor tipografiilor din Buda asupra editării tuturor operelor moldovenesti nu este cunoscută prezidiului prov incial. În cazul că aceasta s-ar întinde și asupra unei atari lucrări, atunci i-ar reveni numai lui Buday să găsească o învoială justă

¹ „Über die Eine hinsichtlich der schon unter der Regierung Weiland Sr. Majestät des Kaisers erflossenen allerhöchsten Entschliessung, dass sein Dikzionär auf öffentliche Kosten gedruckt werden solle, wurde bereits bemerkt, dass in den hierortigen Akten von einer solchen Entschliessung keine Spur zu finden sey. Eine gleiche Bewandniss hat es auch, laut des hohen Dekrets vom 13 May 1818, Z. 1944 bei der Registratur der Hofkanzley. Ob in Archiven des Hofkriegsrathes, oder der Obersten Justizstelle -- weil Buday diesen Gegenstand bei Gelegenheit der ihm von diesen Hofstellen anvertrauten Übersetzungen der Gesetze, Patente und Normalien, in die moldauische Sprache im Jahre 1785 zur Verhandlung gebracht haben will, hierüber eine bestimmtere Aufklärung gefunden werden dürfte, kann nur von der Vermittlung eines hochloblichen K. K. Hofkanzley-Präsidiums abhängig gemacht werden. Auf jeden Fall bleibt die Sache zweifelhaft, weil Buday selbst gesteht, von (dieser Entschliessung nicht in die Kenntniss gesetzt wor(den) (zu) seyn“. Arhiva Ministerului de Interne și Justiție . Viena. Cancelaria Aulică a Galității. V.F.5. Nr. 143/1819. Act deteriorat.

² Idem. „Die zweite Angabe von der Vollendung seines (Werkes) bedarf keiner weitern Erörterung, denn (es ist) gewiss, dass Buday bis itzt nur um (die Druck-) bewilligung für den ersten, nämlich den moldauisch-wallachischen Theil seines Dikzionärs eingeschritten sey, und seine Be(ha)up(t)ung, dass dieser Theil an sich schon ein besonderes Werk (aus)mache, ist ein hinreichender Beweis, dass er mit den (2ten) (Thei-)le, dem wallachisch-deutschen noch nicht fertig seye“.

³ Idem. „In tenen Berichten und diesen Bellagen ist der Gegenstand (der) Frage schon vollständig erörtert worden, und es erübrigen (sich dem) Landes Präsidium keine neuen Anhaltspunkte zu weitern Nachforschungen über die von dem Bittsteller abermal vorgebrachten oder vielmehr wiederholten Angaben“.

cu tipografia din Buda, deoarece cîrmuirea nu poate avea vreo influență hotărîtoare asupra unei astfel de întreprinderi particulare ca publicarea unui dicționar. În cazul contrar însă, cînd acest privilegiu" al tipografiei din Buda „nu are această întindere, nu poate exista nici o ezitare relativ la acest punct, față de care petiționarul își retrage pretenția asupra unui avans" ¹.

Eventuala încuviințare a imprimării lexiconului, în Lwow, la tipografia stavropighiei ucrainiene, rămîne singurul rezultat relativ cîștigat în urma contestației.

Dezlegarea forurilor celor mai înalte din capitala imperiului se îndreaptă pe linia referatului autorităților locale. După recapitularea situației — întregul istoric al cazului — decretul Prezidiului Cancelariei Aulice a Galiției către Prezidiul provinciei, din 19 mai 1819, respinge contestația, refuză acordarea avansului solicitat, rămînînd de rezolvat alternativa. Indicîndu-se privilegiile editurilor (1770, 1783), se adaugă: „Se înțelege de la sine că dacă i se îngăduie consilierului provincial Buday editarea lexiconului său în Lemberg, aceasta nu se poate realiza decît pe propria lui cheltuială și cu stricta observare a ordonanțelor cenzurii, în vigoare" ². Ultima indicație lămurește cauza respingerii — înconformismul autorului.

Pentru deslușirea împrejurărilor imediat următoare lunii mai 1819, informațiile lipsesc.

Luînd calea indicată de autorități, singura care îi rămăsese de altfel, Budai-Deleanu a stăruit spre a lămuri condițiile editării cărților românești la tipografia universității maghiare.

Prezența lui Petru Maior la Buda nu ușura soarta lexiconului romîn-german. Prietenul, căruia îi închinase în două rînduri epopeea sa eroică, Țiganiada, se afla de multă vreme ³ cenzor al cărților românești pe lângă tipografia universității din Buda, spre care se îndrepta acum sfetnicul din Lwow. Scopul numirii lui Petru Maior — tipărirea dicționarului S. Micu, V. Colossi ⁴ — nu îi era necunoscut lui Budai-Deleanu. După 1815, o depărtare, dacă nu chiar o ruptură se produsese în

¹ Idem. „Der zweite Gesuchspunkt um die Bewilligung den Dik(zionär) hier in Lemberg in der Buchdruckerey der griechischen Kirche lassen zu dürfen, kann hierorts (nicht) beurtheilt werden, weil die Ausdehnung der Privilegiums der in Ofen bestehenden Buchdruckerey auf die (Ver)legung aller moldauischen Werke dem Landespräsidium nicht bekannt ist. — Sollte sich dasselbe wirklich auch auf ein solches Werk erstrecken, so dürfte es dem Buday allein obliegen, diesfalls mit der ofner Buchdruckerey ein billiges (Verabre)den zu treffen, da die Regierung auf ein solches (pri)vat Unternehmen wie die Auflegung eines Dik(zionärs) ist, keinen entscheidenden Einfluss nehmen kann.

Im entgegengesetzten Falle aber, wenn jenes (Pri)villegium diese Ausdehnung nicht hat, kann der (Will)führung dieses Gesichtspunktes, bei welcher der (Bitt)steller von dem Anspruche auf einen Vo(rschuss) zurücktritt, keinem Anstande unterliegen".

² „Uebrigens versteht es sich von selbst, dass, wenn dem Landrathe von Buday die Auflage seines Wörterbuches in Lemberg gestattet wird, selbe nur auf seine eigene Rechnung und unter genauer Beobachtung der bestehenden Cenzurvorschriften zu geschehen habe".

³ Numirea sa, în 25 august 1808. Act înedit în Arhiva Consiliului de Stat, Viena, nr. 3033/1808. Vezi și „Limba romînă", 1961, nr. 2.

⁴ Pentru Colossi, vezi: E. Armeanca, Vasile Colossi, colaborator la dicționarul de Buda, în „Societatea de mline", IX (1932), p. 14. — Dan Simonescu, Proiecte de dicționare romîne. S. Micu și V. Colossi, în „Ethos", II (1945), nr. 3 — 4, p. 251 — 262.

relațiile dintre cei doi lingviști. Divergențele în legătură cu normele ortografice propuse de fiecare ca și motive de ordin personal explică răceala intervenită într-o prietenie din tinerețe; în Țiganiada, la 1812, Budai-Deleanu persiflase formulele preconizate de cărturarii ardeleni, printre care și Petru Maior, în vederea refacerii unității poporului român din Ardeal, învrăjbit prin disensiunile confesionale. Petru Maior, ca orice polemist, nu a trecut ușor peste aceste manifestări.

Stăruința de a menține editarea lexiconului în Lwow, la tipografia ucraineană¹, apare deci puternic întemeiată. Motive serioase cîntăreau încă greu în cumpănă; siguranța efectuării lucrării, continua supraveghere a exactității textului, înlăturarea primejdiei înstrăinării manuscrisului erau realități de care trebuia să se țină seama.

Totuși, împotriva tuturor adversităților fătuse sau disimulate, spre sfîrșitul anului 1819 sau începutul celui următor, autorul reia cu tenacitate lupta, dovadă noua corespondență care începe și continuă acum timp de cîteva luni între Lwow și Buda. Un act emis de Gubernia Galiției în vara anului 1820, la 5 iunie, semnalează existența unei acțiuni anterioare datei de 22 aprilie 1820, pentru că se specifică:

„În urma dispoziției locale [Lwow, n.n.] din 22 aprilie curent, Expeditura locală gubernială a mijlocit un acord cu Înalta Gubernie Ungară privitor la un dicționar german-român și român-german”². Primind răspunsul Guberniei Ungare că o operă similară³ „se află încă sub presă la tipografia de acolo și abia după doi ani se va putea obține complet”, Gubernia Galiției, la 20 iunie, revine cu cererea: „Deoarece acest dicționar este deja comandat la tipografia Universității, . . . îndată ce va ieși de sub tipar să ni se comunice și totodată să ni se facă cunoscut costul, ca să-l achităm imediat”⁴.

Comentatorii anteriori ai actului au aflat cauza corespondenței între Lwow și Buda în presiunea exercitată „atît de prenumerații cit și de alții”⁵, care așteptau de mult apariția dicționarului S. Micu-V. Colossi. Deși Gubernia Galiției a folosit acest argument, lămurirea situației dicționarului Micu-Colossi a fost prilejuită în primul rînd de strădania sfetnicului din Lwow de a publica propriul lexicon. În susținerea unei atare interpretări pledează o serie de fapte:

a) din toate provinciile locuite de romîni, îndelungata întîrziere a apariției dicționarului Micu-Colossi este semnalată numai de Galiția,

¹ Relațiile scriitorului cu stavropighia ucraineană din Lwow vor trebui urmărite pentru lumina pe care o aruncă asupra ultimei faze a istoriei lucrării și asupra intențiilor editoriale ale autorului, în general. Despre tipografia ucraineană din Lwow, vezi I. Bianu, *Relațiune asupra călătoriei în Galiția, făcută în vara anului 1885*, în „Analele Academiei Romîne”, 1885–1886, p. 35–39.

² Ath. M. Marienescu, *Viața și opera lui Petru Maior*, București, 1883, p. 60. Anexa XVIIII, „In Abwesenheit E des Landes Gouverneurs”. Ordinea limbilor e schimbată.

³ Dicționarul S. Micu-V. Colossi.

⁴ Ath. M. Marienescu, *op. cit.*, p. 60. — De semnalat faptul că adeziunile prenumeraților dicționarului lui S. Micu, pentru Galiția, în 1806 au fost încredințate „Prea măritului și de bun neam domn Iosif Brincean [Brențan n.n.], consilierul forumului nemeșesc din Stanislav”, iar în Bucovina, lui Iosif Dunca „asesorul scaunului boieresc din Cernăuți”. „Transilvania”, LII (1921), p. 265.

⁵ Ath. M. Marienescu, *op. cit.*, p. 62. Anexa XXII.

cu toate că în Ardeal și Ungaria se aflau cei mai de seamă cercetători ai problemelor de limbă română;

b) nerăbdarea prenumeraților se manifestă abia după 14 ani de la prima înștiințare a imprimării dicționarului lui S. Micu, însă exact la data la care Budai-Deleanu era nevoit să se adreseze tipografiei din Buda;

c) actele stau mărturie de încheierea unui acord, în Lwow, referitor la o operă asemănătoare;

d) autoritățile galițiene se referă la un dicționar bilingv, german-român, nu la dicționarul poliglot, Micu-Colossi.

Correspondența continuă, aducând date prețioase pentru istoria Lexiconului de la Buda¹. Înștiințate indirect de forurile galițiene, autoritățile maghiare reiau cazul dicționarului Micu-Colossi, primind referințele amănunțite ale lui M. Markovici, directorul tipografiei, obținute de la cenzorul cărților românești, Petru Maior.

Străbătîndu-se întreaga corespondență, se observă un dezacord între primele relatări ale răspunsului tipografiei din Buda către Gubernia din Lwow și între informațiile aceleiași tipografii, înaintate ulterior autorităților maghiare. Dicționarul Micu-Colossi, de mult angajat, nu se afla încă sub tipar în iunie 1820, Gubernia Galiției fiind greșit informată. Situația reală se expune Consiliului Locumtenențial Maghiar: *interesele și prestigiul tipografiei impuneau tipărirea urgentă (s.n.) a dicționarului Micu-Colossi*, care, în prealabil, trebuia revizuit, refăcut și completat, înștiințează M. Markovici, spre sfîrșitul lunii august 1820². La recomandarea acestuia, i se încredințează lui P. Maior întreaga muncă pregătitoare, în 12 septembrie 1820³.

Rolul lui Petru Maior, în împrejurările în care se hotăra soarta lexiconului lui Budai-Deleanu, rămîne să se limpezească în viitor, în măsura în care numai descoperirea unor izvoare noi o va îngădui⁴. În sens limitat, administrativ, a apărut vechiul dicționar al tipografiei — pe care nu îl prețuia totuși⁵, dar pe care avea misiunea să-l editeze — împotriva unui dicționar intrus. Lupta editorială între cele două dicționare devine evidentă în formularea referatelor tipografiei budane.

În vara anului 1820, după doi ani de la admiterea imprimării, în calea lexiconului lui Budai-Deleanu se iveau o nouă piedică. Dintre numeroasele opere gîdite și înfăptuite, a socotit lexiconul opera sa capitală, vrednică să vadă lumina tiparului. Faptul explică perseverența cu care a urmărit editarea lui, în ultimii ani de viață. Pentru a obține mijloacele materiale necesare, în chip firesc, de-a lungul anilor, s-a îndreptat și spre compatrioți, dar rezultatul îl însemnează însuși: „... în zadar am năzuit la mulți dintru neam și, cu adevărat, la cei mai de frunte pentru ajuto-riunță la cheltuiala tipografului...”⁶ „Și adevărat! atîta boeri, atîta

¹ Ath. M. Marienescu, *op. cit.*, p. 60—86.

^{2, 3} Idem, p. 62—63.

⁴ Cerînd Arhivelor de Stat din Budapesta actele necunoscute ale corespondenței dintre Lwow și Budapesta, am primit răspunsul, în mai 1961, că acestea nu au fost aflate.

⁵ Ath. M. Marienescu, *op. cit.*, p. 63—67. Anexa XXIV, „Transilvania”, III (1921), p. 268.

⁶ Ms. 3728, f. 12 v.

arhieriei, arhimandriți, egumeni și alții, pre care cu tot feliul de presos îmbogățeste neamul romînesc, să fie pus la mijloc din nemăsuratele venituri, numa cîte un galben, era nu numa tipariu plătit, dară și autorul îndestul dăruit!"¹ Cuvintele vizează în primul rînd clerul înalt, episcopii Ardealului și Bucovinei, apoi boierimea, din rîndurile căruia Vasile Balș, colaborator din tinerețe, prieten mai tîrziu, reîntîlnit de Budai-Deleanu în împrejurările unui primejdios proces, se afla în situația de a asigura cheltuiala tiparului. Primind să se stabilească în Iași, în 1815, în urma chemării mitropolitului Veniamin², întrevedea desigur și posibilitatea editării operelor lui.

Neizbutind să obțină locul de vicepreședinte al Tribunalului nobililor din Lwow, respins de autorități, nesprijinit de cei mai apropiați prieteni, neaflînd ajutorul compatrioților, se zbate singur în rezolvarea greutăților bănești, pe care perspectiva editării lexiconului le ridică. În cuvinte grele de înțelesuri, mărturisește singur „...neavînd altă fără juruințe deșarte, am trebuit în urmă să iau bani cu camătă”³ ca jurist deplin conștient de primejdiile ce așteptau pe debitorii nesolvabili — proces, întemnițare și degradare civilă. În atare împrejurări revine stăruitor gîndul că neamul său „nu ar cunoaște prețul cărții acestii”, că „nu va cunoaște prețul factorii acestie”, ori „deci cu dreptate mă indoiesc ca să să cunoască acum prețul unui lexicon”⁴. În iunie, 1820 Budai-Deleanu ajunsese la limita strădaniilor sale, contractase datorii zadarnice, nu izbutise să publice principala sa operă.

Următoarele două luni coincid cu ultimul timp al vieții, boala și moartea sa.

La 24 august, 1820, însăși data morții lui Budai-Deleanu, directorul tipografiei Universității din Buda, alcătuiind un amplu referat către Consiliul Locumtenențial Ungar, în cazul dicționarului Micu-Colossi, recomandă pe cenzorul P. Maior să ducă la sfîrșit lucrarea „fiindcă nu este nimeni, la cunoștința publică, să dea ultima formă acestui dicționar...”⁵. Nu se mai afla nimeni, afară de Petru Maior.

Faptele dezvăluite îngăduie explicarea unor împrejurări biografice, neînțelese pînă în prezent. Amărăciunea ultimilor ani de viață nu a risipit-o înobilarea sa în octombrie 1819⁶. De altfel nu este de loc sigur că magistratul din Lwow a cunoscut rezoluția, pentru că formalitățile administrative ale înobilării se prelungește pînă în anul 1821. Împotriva convingerilor sale, a acceptat însă inițiativa fratelui mai tînăr, Aron Budai, și l-a secundat în demersurile necesare obținerii titlului de nobil „von Csikmo”. Angrenat în lupta tipăririi lexiconului, vedea în noua situație condiții favorabile reușitei. Autoritățile i-au acordat un neîn-

¹ Mss. nr. 3728/12 v.

² Vezi „Uricariul”, Iași (VII), 1886, p. 69—70.

³ Ms 3728, f. 12 v.

⁴ Idem, f. 12 r., v.

⁵ Ath. M. Marienescu *op. cit.*, p. 63, Anexa XXII.

⁶ Arhiva Consiliului de Stat, Viena, Nr. 6813/1819 și 7873/1819.

semnat titlu nobiliar, dar consecvent au împiedicat publicarea valoroasei sale opere lingvistice, neasigurându-i înlesnirile materiale solicitate, așa încît, pentru apariția lucrării căreia i-a închinat munca întregii vieții, învățatul ardelean a fost nevoit să apeleze la cămătari.

Opera sa literară nu avea perspective de publicare. Aluziile din *Epistolie închinătoare*¹, vădesc îndoiala autorului în această privință. Ca un efect al primei revoluții burghezo-democratice din Franța, operele satirice, socotite primejdioase ordinii sociale existente, nu erau admise de cenzură. Lectura acestora, ca și a unor „pasquillae” antimonarhice, tipărite peste hotare, care circulau clandestin, primejduiau adesea pe cititori². În aceeași măsură, din cauze asemănătoare, disertațiile de istoriografie ardeleană ale lui I. Budai-Deleanu, de un vădit conținut polemic antifeudal, în strînsă legătură, cele mai multe, cu lupta determinată de „Supplex Libellus Valahorum”, nu aveau mai mulți sorți de tipărire. În acest caz, cum numai scrierile lingvistice puteau fi mai ușor editate, pentru apariția lexiconului, cărturarul ardelean nu s-a cruțat, împovărindu-și și familia³.

Astfel, domiciliul ultimului an de viață apare pe cît de surprinzător, pe atît de nepotrivit unui magistrat superior. După ce, timp de mai bine de două decenii locuise în „Zolkiwer Vorstadt”, în 1819 schimbă domiciliul în altă suburbie, „Krakauer Vorstadt”, pentru ca, în 1820, să se înregistreze ultima sa locuință „in der Reitschule”, etapă care marchează apăsătoare lipsuri. Se explică și faptul nefiresc ca, deși prim consilier și vicepreședinte „ad interim” la „Forum nobilium” din Lwow, după mai puțin de o lună de la moartea sa, să se impună familiei vînzarea, prin licitație publică, a obiectelor de uz personal ale decedatului — veșminte, mobilier, bibliotecă⁴. În împrejurări dramatice familia scriitorului îndepărtează operele lui manuscrise, salvîndu-le: „Scripta nulla”⁵.

Sub presiunea datoriei, spre sfîrșitul lunii octombrie 1820, succesorii prezintă unui specialist manuscrisul *Dissertatio historica de origine Slavorum*⁶. Suma propusă nu a fost acceptată; manuscrisul a rămas, alături de celelalte, familiei⁷.

Marianna Mikolaiewicz de Buday, cerînd instituirea pensiei, atît pentru ea, cît și pentru cele două fiice ale sale „de muncă inapte”, Camera

¹ Ediția 1953. p. 66, 69. „...și hotărîti că de s-ar tîmpla acest făt nîtlî născut al meu să iasă cîndva la lumină, ție să i-l închin...” „De-oi vedea că așlă prinîță această osteneală a mea, vei dobîndi și alte alcătuir...” (s.n.).

² Idem, St. R. 384/1809.

³ ⁴ „Făt-Frumos”, IX (1934), nr. 2—3, p. 41—44; nr. 4, p. 82—86. T. Bălan, Data morții lui I. Budai-Deleanu.

⁵ Idem.

⁶ La sfîrșitul manuscrisului, însemnat de altă mînă: Praesens opusculum posthumum, a successoribus illi Consiliarii de Buday mihi communicatum legi atque observavi quod idem illius author multum desudaverit in eruderandis originibus Slavicis, per consequens censco quod labores illi ad minimum aestimari debeant ad viginti aureos nummos Hollandicos In cujus rei majorem fidem me manu propria subscribo. Leopoli, die 20 octobris, 1820mo ao Modestus Hryniewiecki, Stac Theol. Doctor, Theologiae Dogmat. et Polem. Ccso Reg. publ. Professor. — Biblioteca Academiei R.P.R., nr. 5201.

⁷ Alte manuscrise, evaluate la un preț mai mare, nu au fost oare înstrăinate?

de Finanțe a Curtii acordă, la 20 decembrie 1820, o pensie de 400 florini numai văduvei fostului consilier¹.

Familia rămânea încă pentru mult timp în situație precară.

Istoria operei lexicografice a scriitorului ardelean nu sfârșește o dată cu moartea autorului. Va urma soarta tuturor manuscriselor lui Budai-Deleanu², dar și o soartă proprie, fiind cunoscută și utilizată de unii lingviști români, la sfârșitul veacului trecut.

Spre deosebire de *Lexiconul de la Buda*, operă de bogată colaborare, lexiconul sfetnicului chesaro-crăiesc din Lwow rămâne, de la primele lui începuturi, până la sfârșit, operă individuală, realizată prin muncă uriașă, în împrejurări neprielnice, învinse cu voință îndârjită.

Deplin stăpîn pe graiul popular al ținuturilor natale și al provinciilor române în care a trăit, cunoscător și prețuitor al limbii cărților vechi, Budai-Deleanu a contribuit la dezvoltarea limbii noastre literare, atît ca traducător, scriitor cît și ca lingvist, mai mult decît oricare din contemporanii săi. Din contactul îndelungat cu aspectele variate ale limbii române, a rezultat convingerea sa că dezvoltarea întregii noastre culturi este condiționată în primul rînd de cultivarea limbii. În acest sens a consacrat ani îndelungați studiilor lingvistice române.

Zbuciumul ultimilor ani de viață, dedicați editării lexiconului, urmărirea o finalitate superioară mărturisită: „Cu acestea eu mi-am împlinit toată datoria: *pus-am temelul culturii* [s.n.], alcătuiind acest lexicon și o noao gramatecă, care va eși deosăbit în tipari”³.

Scopului științific-cultural al lexiconului i se adaugă un puternic obiectiv politico-social, acesta alcătuiind argumente hotărîtoare în favoarea memoriului „*Supplex Libellus Valahorum Transylvaniae*”⁴, încadrîndu-se întregii mișcări naționale și culturale contemporane din Transilvania⁵.

Considerată în epocă, dubla finalitate a lexiconului român-german nu s-a împlinit, marcînd prin aceasta o reală pierdere.

¹ Camera de Finanțe a Curtii. Kameral Fasz. 10 B. Nr. 469, 29 decembrie 1820.

² Aurora Ilieș, Gh. Asachi și manuscrisele lui I. Budai-Deleanu, în „Studii și cercetări de bibliologie”, II (1957), p. 277–284.

³ Ms. 3726, f. 42, r., v.

⁴ D. Prodan, *Supplex Libellus Valahorum*, Cluj, 1948. Semnificația politico-socială a Școlii Ardelene la St. Păscu, *Perioada destrămării feudalismului și începuturile capitalismului în Din istoria Transilvaniei*, I, 1960, p. 202–204.

⁵ Dezvoltarea lexicografiei ardeleni în această epocă, la: N. Iorga, *Istoria literaturii române*, București, II, 1910, p. 283–285; 294–296; 302; 304–306; 310; 319–321. G. Pascu: *Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea*, III (*Epoca lui Clain și a lui P. Maior*), Iași, 1927, p. 32–42.

D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 257–290. Bibliografie p. 301–302. I. Șiadbe, *Lexicografia română și istoria cuvintelor*, în „Limba română”, VI (1957) Nr. 6, p. 14. Al. Borza, *Numiri românești de plante în vocabularele și dicționarele din secolele XVII–XVIII*, în „Cercetări de lingvistică” III (1958), p. 199–216. M. Seche, *op. cit.*, p. 9–19.

Editarea și studierea lexiconului lui I. Budai-Deleanu în condițiile actuale ale lingvisticii noastre, răspund nu numai unor scopuri științifice, dar în același timp se încadrează în ampla acțiune de valorificare a patrimoniului cultural al poporului¹.

К ИСТОРИИ ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ РАБОТ ИОНА БУДАЙ-ДЕЛЯНУ (1784—1820)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Трансильванский румын Ион Будай-Деляну (1760—1820), поэт и ученый, владевший многими иностранными языками, получил образование в учебных заведениях Блажы и Вены, а затем во Львове. Он оставил много рукописных работ по лексикографии.

Глубокий знаток языка своего народа, Будай-Деляну хорошо изучил вопросы итальянского (Accademia della Crusca), французского (Académie Française) и немецкого (J. C. Adelung) языкознания, а также латинскую и романскую лексикографию XVII—XVIII вв.

Лексикографическая деятельность Будай-Деляну (1780), начатая под влиянием грамматики „Elementa linguae daco-romanae sive valachicae” его современников — Самуеля Мику и Георге Шинкай — претерпела в течение сорока лет многочисленные изменения, от простого латинско-румынского словаря до „Немецко-румынского словаря” в 1784 г. и „Румыно-немецкого и немецко-румынского лексикона”, в 1818 году.

„Немецко-румынский словарь”, который он пытался издать в 1784 году, представляет собой первую законченную работу по лексикографии в период существования *Ардяльской школы*, появившуюся на 41 год раньше „Лексикона Буда”, изданного в 1825 году.

Между маем 1818 г. и маем 1820 г. он много раз пытался издать „Румыно-немецкий лексикон” (в законченной форме), который считал своей основной работой. Императорский двор, центральные и провинциальные власти отказали ему в необходимой материальной помощи.

¹ Pentru studiile referitoare la limba și stilul lui I. Budai-Deleanu, vezi: P. V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, 1926, p. 70—72, 90—92, 405—406; D. Popovici, *Doctrina literară a lui I. Budai-Deleanu*, în „Studii literare”, IV (1948), p. 83—118; Gh. Bulgăr, *Scriptori români despre limbă și stil*, București, 1957, p. 13, 60, 63; Lidia Șerceanu, *Nume de persoane în Țiganiada lui I. Budai-Deleanu*, în „Limba română”, V (1956), nr. 1, p. 52 și următoarele. — Lidia Sîrlea, *Observații asupra limbii și stilului Țiganiadei lui I. Budai-Deleanu*, în *De la Varlaam la Sadoveanu*, București, 1958, p. 130—182; L. și M. Seche, *Creațiile lexicale personale la I. Budai-Deleanu*, în „Limba română”, VII (1958), nr. 3, p. 39—47; I. Gheție, *Prima gramatică românească modernă*, în *Omagiu lui Jorgu Iordan*, 1958, p. 333—334; — I. Gheție, *Ion Budai-Deleanu, teoretician al limbii române*, în „Limba română”, VII (1958), nr. 2, p. 23—38; L. Găldi, *Încă odată despre metrul Țiganiadei*, în „Limba română”, VIII (1959), nr. 2, p. 59—67; Al. Rosetti și B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, București, 1961, p. 401—425; — G. Istrate, *O nouă ediție a Țiganiadei lui I. Budai-Deleanu*, în „Limba română”, III (1954), p. 83—92; — F. Fugaru, *Despre lectura manuscriselor lui I. Budai-Deleanu*, în „Limba română”, VII (1958), p. 150—182; J. Byck, *Editarea clasicii noastre*, în „Gazeta literară”, VII (1960), nr. 36 (338); Luiza și Mircea Seche, *Limba și stilul lui I. Budai-Deleanu în Țiganiada*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, 1962, p. 7-74.

Через несколько месяцев после неудачных попыток издать свою работу, Будай-Деляну умер в бедности, отягощенный долгами по изданию лексикона.

Его лексикографические работы — результат огромных трудов в неблагоприятных условиях, имели как научно-культурные, так и политические цели, подведя лингвистический фундамент под тезисы румынской буржуазии Трансильвании, нашедшие свое выражение в „*Supplex libellus Valahorum Transylvaniae*” (1791).

CONTRIBUTION À L'HISTOIRE DE L'ŒUVRE LEXICOGRAPHIQUE DE ION BUDAI-DELEANU (1784 — 1820)

RÉSUMÉ

Ion Budai-Deleanu, poète et savant roumain de Transylvanie (1760—1820), polyglotte formé dans les institutions d'enseignement de Blaj-Transylvanie et de Vienne, a laissé après lui une riche œuvre lexicographique en manuscrit.

Profond connaisseur de la langue de son peuple, Budai-Deleanu était bien orienté dans les problèmes de la linguistique italienne (*Accademia della Crusca*), de celle française (les œuvres de l'Académie française), de celle allemande (J.C. Adelung) et de la lexicographie romanique des XVIIe et XVIIIe siècles.

Commencée sous l'impulsion de la grammaire de ses contemporains — *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780) — son œuvre est passée, pendant à peu près 40 ans, par de nombreuses formes (rédactions), d'un simple vocabulaire latin-roumain à un *Dictionnaire allemand-roumain* (1784), puis à un *Lexique roumain-allemand et allemand-roumain*, qui était fini en 1818.

Le *Dictionnaire allemand-roumain*, dont il a essayé l'impression en 1784, représente le premier ouvrage lexicographique achevé de la génération des écrivains de l'*Ecole de Transylvanie*, précédant de 41 ans le *Lexique de Buda* (1825).

Entre mai 1818 et le printemps de l'année 1820, il essaie plusieurs fois d'imprimer la dernière forme du *Lexique roumain-allemand et allemand-roumain*, qu'il considérait son œuvre capitale. La cour impériale, les autorités centrales autrichiennes ainsi que celles de Galicie lui refusèrent leur aide matériel.

Pauvre, criblé de dettes contractées en vue de l'impression du lexique, il meurt quelques mois après l'échec de l'impression. Cette œuvre individuelle, réalisée par un dur travail, dans des circonstances défavorables, poursuit des buts scientifiques et culturels, aussi bien que des objectifs politiques, car elle constitue le fondement linguistique des thèses de la lutte sociale-nationale de la bourgeoisie roumaine de Transylvanie, concrétisées dans *Supplex Libellus Valahorum Transylvaniae* (1971).

STATISTICA PRONUMELOR ÎN POEZIILE LUI M. EMINESCU

DE

E. CÎMPEANU

O cercetare de natură gramaticală sau stilistică? Plecînd de la considerentul că studiul stilistic trebuie să pornească întotdeauna de la observarea atentă a materialului lingvistic întrebuințat de scriitor sau vorbitor, și în primul rînd a structurii gramaticale, încercarea noastră urmărește să surprindă în cîteva tabele statistice modul în care M. Eminescu folosește pronumele în poeziile sale. Prin conținutul său, pronumele oferă posibilități deosebite construcțiilor stilistice, iar în poeziile lui Eminescu întrebuințarea afectivă a acestei părți de vorbire se ridică pe treapta maximei expresivități. Observațiile gramaticale și stilistice pe care le facem acum ne vor permite să stabilim liniile directoare ce vor orienta, într-un studiu ulterior, analiza valorilor stilistice ale pronumelor în poeziile lui Eminescu. Aceste observații ne vor îngădui în același timp să privim într-o perspectivă nouă stilistica pronumelui, din acest punct de vedere poeziile lui Eminescu oferindu-ne doar posibilitatea unei incontestabile ilustrări.

Pentru extragerea materialului de lucru am folosit ediția critică îngrijită de acad. Perpessicius : M. Eminescu, *Opere, I. Poezii tipărite în timpul vieții*, București, 1939. Am pus la contribuție toate poeziile cuprinse în acest volum, cu excepția a două traduceri, *Foaia veștedă* (după Lenau) și *Mănușa* (după Schiller), precum și a variantelor poeziei *Mai am un singur dor*.

Am extras pe fișe toate pronumele ori de cîte ori au apărut în text. Prin urmare tabelele noastre statistice, întocmite pe feluri de pronume, exprimă frecvența întrebuințării lor. Pe cît ne-a fost posibil, am încercat să respectăm o structură cit mai asemănătoare a tabelelor statistice. Am reușit însă numai în parte, datorită mai ales deosebirilor gramaticale dintre diversele pronume. Alteori, existența unei rubrici s-a dovedit a

nu fi necesară pentru toate felurile de pronume, ea fiind suplinită în acest caz prin observațiile corespunzătoare.

Tabelul nr. 1

Repartizarea pronumelor după felul lor

Personal	Reflexiv	Relativ-interogativ	Posesiv	Nehotărit și negativ	Demonstrativ	De întărire	Nr. total
2.349	787	514	418	316	151	12	4.547

Din numărul total de 4.547 de pronume, partea cea mai mare revine pronumelui personal, fapt explicabil dacă ținem seama de împrejurările ce impun întrebuințarea acestui pronume. În plus, poezia lirică în permanentă face apel la persoana poetului, a iubitei și a iubitului; *eu, tu, ea, el* sînt persoanele care-i sporesc cel mai mult frecvența. Cu toate acestea cifra de 2.349 se reduce la 1.727, dacă scădem cele 622 de pronume personale folosite cu funcție posesivă (vezi tabelul nr. 4). Aceasta atrage implicit și sporirea frecvenței posesivului de la 418 la 1.040, ceea ce-l situează imediat după pronumele personal. Într-adevăr poezia lui Eminescu mustește la fiecare pas de seva personalității. E o dăruire și o permanență ce simte deseori nu numai nevoia de a porni acțiunea de la un subiect pronume personal, ci și pe aceea de a lega de persoana subiectului, printr-un puternic raport de posesiune, obiectele din jur. Frecvența ridicată a pronumelui reflexiv confirmă insistența poetului în crearea unei convergențe, reflexivități maxime, proprii monismului liric.

Pronumele relativ-interogativ ne îndrumă în mod special în domeniul sintaxei, contribuie la clarificarea structurii frazei lui Eminescu, fiind, în această funcție relativă a sa, limitat sau chiar neutru din punct de vedere stilistic. Celelalte pronume, cel nehotărit, cel negativ și demonstrativul, reduse ca frecvență, sînt limitate și în privința expresivității. Cel mai puțin utilizat e pronumele de întărire; fiind un simplu element întăritor, neaducînd nimic nou, iar pe de altă parte fiind prea puternic în funcția sa de întărire, sînt solicitate, în acest scop, alte mijloace lingvistice.

Citeva constatări ce se desprind din tabelul statistic de mai jos (nr. 2) le socotim utile. Este izbitoare deosebirea de frecvență după număr, singularul fiind aproximativ de patru ori mai numeros decît pluralul. Aceasta înseamnă că poetul preferă să rămînă în domeniul individualului, caracteristic atmosferei de intimitate, lirismului poetic. Pluralul apare cu preferință în versurile cu un conținut social-filozofic sau patriotic; aici persoana poetului se contopește de obicei cu celelalte două persoane, *tu* și *el*, realizînd pluralul cel mai larg cu putință, *noi*: *Noi avem în veacul nostru acel soi de ciudat de barzi* (p. 137), *...astă plebe, ast gunoi / Să ajung-a fi stăpînd și pe țară și pe noi!* (p. 150), *Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filozofie* (p. 150) etc.

Tabelul nr. 2

Pronumele personal : cazul

Nr.	Pers. I.	Pers. II.	Pers. III. (masc.)	Pers. III. (fem.)	Nr. total
Singular	N. (eu) 66	N. (tu) 116	N. (el) 107	N. (ea) 92	N. 381
	D. (mie) 9	D. (ție) 7	G. (a lui) 2	G. (a ei) 3	D. (lung) 19
	D. (mi) 173	D. (ți) 75	D. (lui) 3	D. (ei) —	D. (scurt) 370
	A. (mine) 20	A. (tine) 34	D. (i, ti) 122		A. (lung) 90
	A. (mă) 73	A. (te) 102	A. (el) 22	A. (ea) 14	A. (scurt) 482
		V. (tu) 9	A. (l) 134	A. (o) 173	G. 5; V. 9
Nr. total.	341	343	672		1.356
Plural	N. (noi) 23	N. (voi) 20	N. (ei) 38	N. (ele) 8	N. 89
	D. (nouă) 1	D. (vouă) 3	G. (a lor) 3		D. (lung) 6
	D. (ne, ni) 26	D. (vă, vi) 15	D. (lor) 2		D. (scurt) 61
	A. (noi) 10	A. (voi) 10	D. (le, li) 20		A. (lung) 41
	A. (ne) 18	A. (vă) 15	A. (ei) 7	A. (ele) 14	A. (scurt) 135
		V. (voi) 2	A. (i, li) 30	A. (le) 72	G. 3; V. 2
Nr. total.	78	65	194		337
Total general	419	408	866		1.693*

* La acest număr se adaugă încă 622 pronume personale cu funcție posesivă și 34 alte pronume personale, conf. tabelului nr. 3; astfel, numărul total al pronumelor personale, indiferent de funcția lor, se ridică la 2.340.

În privința cazurilor, acuzativul rămâne din punct de vedere numeric dominant. Totuși nominativul sporește mult în însemnătate față de cifrele ce-l reprezintă statistic prin rolul pe care îl are în propoziție. Aproape totdeauna el este subiect, element director al gândirii și sentimentelor exprimate, de la care pornește enunțarea și spre care se întoarce cu toate excrescențele sale. Semnificația aceasta a nominativului este puternic reliefată în poeziile lui Eminescu. Acuzativul obține o frecvență mai mare la femininul persoanei a treia singular (*pe ea, o*), mai capabilă, după cum se vede, a îndeplini funcția de complement direct decât masculinul aceleiași persoane (*pe el, l*). Femininul rămâne preferat ca obiect pasiv, care suferă acțiunea verbului, fapt dovedit și de pluralul persoanei a treia (*pe ele, le*), iar masculinul se dovedește a fi mai potrivit decât femininul pentru funcția nominativă, de autor al acțiunii. Diferența rămâne totuși mică. La rîndul ei persoana a doua singular (*tu*) este preferată, față de persoana întâi (*eu*), funcției de subiect, în timp ce aceasta din urmă înregistrează o frecvență categoric superioară, față de cea dintâi, în privința dativului, complement indirect. Folosind un verb tranzitiv oarecare, verbul *a da* spre pildă, pentru a lega cele două persoane ale cazurilor mai sus amintite,

raportul respectiv s-ar putea concretiza în felul următor : se spune mai degrabă *tu îmi dai*, decît *eu îți dau*.

Ceea ce caracterizează persoana întâi, persoană ce se referă cele mai deseori la poet, este într-adevăr dativul ; ea este persoana cea mai interesată în acțiunea verbului, un interes activ am spune, căci acuzativul are aici o frecvență mult mai redusă decît la celelalte persoane. Raportul dativ-acuzativ se găsește la persoana întâi în favoarea dativului, schimbindu-se tot mai mult, la persoana a doua și apoi a treia, în favoarea acuzativului.

Autorul nu depășește însă nici în această privință limitele uzului obișnuit, căci dativuletic, care exprimă în mod special acest interes al subiectului, nu apare decît de puține ori (15) și numai în versuri de factură populară : *De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii* (p. 235), *Ce mi-i vremea* (p. 123), *Unde mi-i crăiasa oare?* (p. 122) etc. ; poetul nu simte imboldul de a-l transplanta din mediul său obișnuit.

Persoana a doua, ce se referă deseori la persoana iubitei, rămîne totuși deosebit de activă, ceea ce o dovedește frecvența mare a nominativului. Persoana a treia se referă de multe ori la lucruri, la obiecte neînsuflețite ; acestea nu au posibilitatea de a apărea sub forma altei persoane. Așa se explică în primul rînd frecvența ridicată a acuzativului, și în special a celui feminin, la persoana a treia ; cu acest corectiv, frecvența nominativului-subiect rămîne ridicată și la această persoană.

Interesant este raportul dintre nominativ și acuzativ la pluralul persoanei a treia, feminin și masculin : frecvența mare a nominativului masculin (*ei*) în comparație cu acuzativul masculin și, mai ales, cu nominativul feminin (*ele*) și o frecvență și mai ridicată pentru acuzativul feminin (*pe ele, le*) față de nominativul feminin (*ele*), precum și față de acuzativul masculin (*pe ei, îi*). Situația se explică prin aceea că *ei*, incluzînd de multe ori pe *el* și *ea*, iubitul și iubita, fiind un plural al acestora, este capabil în mai mare măsură a fi subiect, autor al acțiunii, parte inițială și esențială a propoziției. *Ele* este pluralul lui *ea* ; și cum rareori acest plural include numai ființe, funcția de acuzativ ne apare aici mai motivată.

Tabelul statistic relevă frecvența extrem de scăzută a formelor lungi ale dativului tuturor persoanelor, precum și a genitivului persoanei a treia cu funcție pronominală. Formele lungi ale dativului, potrivit regulilor sintactice ale limbii romîne, solicită repetarea complementului indirect cu ajutorul formelor conjuncte. Eminescu evită o asemenea repetare ce nu adaugă nici un element nou, ce are deci un caracter formal. El păstrează aproape numai formele scurte pentru funcția de complement indirect, preferînd, în cazul unei repetiții, substantivul în locul formei lungi. Conținutul textului poetic devine astfel mai bogat. Și acuzativul confirmă în cea mai mare parte un astfel de tratament, pentru funcția de complement direct, căci în cifrele trecute la acuzativul lung sînt incluse și alte funcții sintactice.

În ce privește genitivul persoanei a treia, acesta este utilizat aproape exclusiv cu funcție de posesiv. Această constatare nu ne surprinde de loc ;

ea corespunde cu natura genitivului, așa încît orientarea spre funcția posesivală nu ne apare decît firească.

În sfîrșit, formele scurte ale dativului singular pentru toate cele trei persoane, precum și formele lungi de genitiv și dativ ale persoanei a treia, singular și plural, trebuie sporite cu formele corespunzătoare ce îndeplinesc o funcție adjectiv-posesivală din tabelul nr. 4 sau 5.

Tabelul nr. 3

Alte pronume personale

Cazul	Dînsul	dînsa	dînșii	dînsele	Intr-înșii	Total	Topica	
	N. 3	N. —	N. 3	N. —	N. —	N. 6	Directă	Inversă
	A. 7	A. 11	A. 7	A. 1	A. 1	A. 28	18	16

Pronume personale cu funcție posesivă

	Adjective posesive						Pronume posesive *				
	— mi	— ti	— i	— ne	— vă	Nr. total	— mi	— ti	— i	— ne	Nr. total
Forme scurte	100	43	193	3	2	341	9	4	1	1	18
Forme lungi	lui	ei	lor	—	—	263					

Modul de pronunțare a pronumelor personale **

Singular	mi	mă	ți	te	i	l	o	Nr. total
Legat	129	30	61	39	82	96	116	553
Nelegat	44	43	14	63	40	38	57	299
Plural	ne, ni	vă, vi	le, li	i	le	Nr. total		
Legat	13	9	8	24	22	76		
Nelegat	13	6	12	6	50	87		

* Cu această valoare apar în construcții prepoziționale care cer genitivul.

** Întelegem prin modul de pronunțare situația lor în raport cu cuvîntul învecinat : dacă se pronunță împreună cu acesta, ca un singur cuvînt, sau se pronunță separat, ca un cuvînt independent, nelegat. Am luat în considerare numai acele pronume care prezintă ambele posibilități. La numărul total de 553 pronume pronunțate legat trebuie să adăugăm toate cele 359 pronume personale conjuncte cu funcție posesivă, care au același mod de pronunțare.

Statistica pronumelui personal relevă un număr ridicat de forme, lungi și scurte, cu funcție posesivală. Pe acestea le vom cerceta mai de aproape în cadrul adjectivului posesiv. Celelalte pronume personale folosite de poet au o varietate și frecvență scăzute, rămînînd nesemnificative în stilistica eminesciană.

Una din caracteristicile de seamă ale poeziei lui Eminescu este concentrarea expresiei. Principiul economiei în limbă, intervenind de multe ori în limbajul vorbitorilor și cu deosebire al poezilor, provoacă, printre alte fenomene, și rostirea împreună cu cuvîntul învecinat a formelor pro-

nominale conjuncte. La Eminescu această pronunțare este în mod vădit preferată. Mai des apar îmbinate cu alt cuvint formele *mi, ți, l, i, o*; prin natura lor fonetică, consonantică, semivocalică sau reduse la un singur sunet, ele obțin cu ușurință ajutorul de care au nevoie. Dimpotrivă, celelalte forme ale singularului și pluralului, sprijinite pe o structură fonetică mai largă, cuprinzând și o vocală plenisonă, sînt mai apte pentru a fi pronunțate nelegat, după cum relevă și statistica noastră. Folosind această particularitate a limbii romine, Eminescu creează valorile stilistice în conformitate cu ea, merge pe linia firească a limbii.

Tabelul nr. 4

Topica pronumelui personal *

Singular	eu	mie	mine	tu	ție	tine	el	pe el	ea	pe ea	Nr. total
Directă	55	6	15	99	5	22	100	14	85	6	
Inversă	11	3	5	26	2	12	7	8	7	8	
Directă	76			126			205				407
Inversă	19			40			30				89

Plural	noi	pe noi	voi	pe voi	ei	pe ei	ele	pe ele	Nr. Total
Directă	17	6	14	4	36	4	7	10	
Inversă	6	4	6	6	2	3	1	4	
Directă	23		18		57				98
Inversă	10		12		10				32

Caz și număr	N.	D.	A.	Singular	Plural	Nr. total
Directă	413	11	81	407	98	505
Inversă	66	5	50	89	32	121

* N-am luat în considerație aici decât acele forme pronominale unde topica nu e fixă, unde deci poate fi vorba de alegere.

Avînd un număr prea redus de fapte, statistica oferă mai puține posibilități și siguranță în aprecieri și deducții. De aceea ne vom opri numai asupra cifrelor mai mari și totodată mai semnificative. La inversiuni Eminescu recurge de puține ori, întrebuintînd frecvent topica directă a pronumelor. Este deosebit de grăitoare în această privință persoana a treia, singular și plural; ea nu este însă dezmințită nici de celelalte două persoane ale singularului. Raportul de 7 la 100 sau 7 la 85, spre exemplu, în favoarea topicii directe, pune la oarecare îndoială permanența temeiurilor stilistice ale inversiunii.

Prin inversiune devin expresive mai ales complementele, așa cum dovedește raportul de 50 la 81 al acuzativului. Trecînd spre începutul propoziției, ele trădează de obicei o insistență afectivă. Așa e, spre exemplu, în versurile: *C-ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște* (p. 116), *Pe freamdtul de frunze la tine tu mă chemi* (p. 129), *Ca tine nu-s, ca tine nu-s* (p. 235), *De tine o s-asculte* (p. 170) etc.

Totuși inversiunea rămâne remarcabilă ca frecvență numai în cazul pronumelor personale cu funcție de adjective posesive (vezi tabelul nr. 5): *lui* prezintă o frecvență de 49 pentru topica directă și 54 pentru inversiune; *ei*, de 48 pentru topica directă și 49 pentru inversiune; *lor*, de 30 pentru topica directă și 33 pentru inversiune. Adăugând la frecvența ridicată a acestor inversiuni și caracterul lor literar, cărturăresc, remarcăm una din cele mai evidente trăsături stilistice ale poeziei lui Eminescu.

Raportînd topica la sistemul cazurilor, observăm o preferință deosebită pentru topica directă a nominativului (413 față de 66). Cu cîteva excepții, pronumele în nominativ îndeplinesc funcția de subiect. Gramatical, el trebuie să apară la începutul propoziției. Această poziție a sa corespunde nu numai din punct de vedere logic, ci satisface și, de multe ori, o nevoie expresivă. Așa, spre exemplu, în: *Eu făcut-am zeitate* (p. 30), ... *eu mistuiam pămîntul* (p. 88), ... *eu răzvrăteam imperii* (p. 88), *Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn vieții mele* (p. 142), *Cînd de-odată tu ră-săriși în cale-mi, / Suferință, tu, dureros de dulce* (p. 199), ... *că nu tu o vrei* (p. 160), *Tu ești copilă* (p. 176), *Cînd tu te pierzi în zarea eternei dimineți* (p. 114) etc.

Și mai clară este valoarea expresivă a topicii directe pentru nominativul pronumelui de persoană întîii plural: ... *noi nu credem în nimic* (p. 35), *Noi cîrpin cerul cu stele, noi mînjim marea cu valuri* (p. 35), *noi nu avem nici timp, nici loc* (p. 177) etc. Aici inversiunea nu numai că ar altera expresivitatea pronumelui, dar ar părea cu totul nefirească.

În același timp, *noi* al acuzativului devine obișnuit mai expresiv fiind împins spre începutul propoziției: *În noi totul e spoială* (p. 35), *Noi în noi n-avem nimica* (p. 35), ... *de noi mi-aduc aminte* (p. 114) etc. Ceea ce nu înseamnă însă că acuzativul în topică directă nu poate avea gradul său de expresivitate. El constituie uneori punctul terminus, în care se varsă expresia. Ex: *Te-ai potrive cu mine* (p. 175), *Fii muritor ca mine* (p. 173), *Din ce noian îndepărtat / Au răsărit în mine!* (p. 184), ... *cu cîte lacrimi le-am udat / Iubito, pentru tine!* (p. 184), *Departa sunt de tine* (p. 107), *Și privesc la tine, demon* (p. 30) etc.

La rîndul ei inversiunea nominativului este impusă de multe ori numai de nevoi ritmice și de rimă, topica directă fiind în astfel de cazuri cu totul nepotrivită, nu cu intenția poetului de a sublinia subiectul, ci cu structura versului: *Prea ne pierdusem tu și eu / În al ei farmec poate* (p. 185), *Dac'oiu fi eu sau altul?* (p. 181), *De-aș avea și eu o floare* (p. 2) etc.

În ceea ce privește formele scurte ale pronumelui personal, în cea mai mare parte topica este fixă. Posibilitățile de modificare, de variație a topicii fiind extrem de reduse, ele sînt lipsite în aceeași măsură de unul din mijloacele cele mai expresive ale limbii noastre. Astfel, spre exemplu, forma conjunctă de dativ a persoanei întîii singular (*mi*) nu comportă nici o „inversiune”; toate cele 59 de cazuri de antepunere (ex.: *mi s-au pus*), cele trei forme postgerunziale (ex.: *dîndu-mi*), ca și cele 11 pronume conjuncte adăugate imperativului afirmativ (ex.: *redă-mi*) sînt la fel de regulate, de „directe”. Într-o situație asemănătoare se găsește și forma conjunctă a dativului persoanei a doua (*ți*), care se află în topică directă, adică obișnuită, în 73 de cazuri (ex.: *ți se pare*) și numai în două cazuri

a fost inversată din cauza formelor verbale (*urmeze-ți ea prin zboru-ți și... spune-ți-voi*).

Cu toate acestea, nu cred că formelor pronominale conjuncte li s-ar putea tăgădui o anumită valoare stilistică existentă în unele împrejurări, provocată sau cel puțin susținută de poziția lor față de cuvântul determinat. Deși, spre exemplu, acuzativul singular al persoanei a doua (*te*) apare aproape exclusiv, în 102 cazuri din totalul de 105, înaintea verbului al cărui complement direct este, nu s-ar putea spune că el nu este expresiv, uneori, tocmai datorită așezării sale, deși fixe, rigide. În versuri ca: *Te plînge Bucovina, te plînge-n voce tare, Te plînge-n tînguire* (p. 1), *O! te vîd, te-aud, te cuget* (p. 29), *Te iubesc! — era să strige* (p. 51), *Că te-am iubit atîta putea-vei tu să ierși?* (p. 127), *Și te uram cu-nversunare, /Te blestemam, căci te iubesc* (p. 212) etc., avantajul stilistic al antepunerii pronumelui este evident. Inversiunea fixă a unor asemenea cuvinte alcătuiește o caracteristică nu numai a sistemului gramatical al limbii române, ci și a sistemului ei stilistic.

În privința corectitudinii formelor utilizate, nu am putea să-i reproșăm prea mult lui Eminescu. Abaterile le-am întîlnit doar la pronumele de persoana a treia, masculin și feminin, cu funcție posesivă și ele constau în întrebuintarea formei unice, neacordate *a lui*, în loc de *ale lui* (de 18 ori) sau în loc de *al lui* (numai de 3 ori), *a ei*, în loc de *ale ei* (de 11 ori) și *a lor* în loc de *ale lor* (de 6 ori) sau *al lor* (de 3 ori). Deși forma neacordată este mult întîlnită la vorbitori, are o largă răspîndire, Eminescu nu recurge la ea decît de puține ori, aproape numai atunci cînd necesități metrice, pentru a avea în vers o silabă mai puțin, impun această formă. În alt mod ele rămîn nesemnificative din punct de vedere stilistic.

Cîteva cifre statistice (vezi tabelul nr. 5) surprind de la prima vedere. Se remarcă astfel în mod deosebit diferența mare dintre singular și plural, în favoarea primului, atît pentru adjectivele posesive propriu-zise cît și pentru pronumele personale cu funcție posesivă. Singularul este, prin natura sa, mai analitic. În timp ce pluralul este solicitat cu deosebire de substantive a căror existență sub forma multiplicității pare de cele mai multe ori singura posibilă sau cel puțin recomandabilă, după cum ne-o ilustrează mai jos posesivul *meu* — *mei* ca și celelalte adjective posesive de altfel, singularul cuprinde în raportul său gramatical specific o varietate extrem de mare de substantive, orientîndu-le, din funcțiile sintactice cele mai diferite, spre persoana poetului, a iubitei sau a iubitului, care domină peisajul poetic cu forța unor subiecte ce depășesc structura gramaticală îngustă a propoziției respective, dobîndind calitatea unor subiecte de frază, de fragment sau chiar de poezie.

Așa, spre pildă, din cele 23 de plurale *mei, mele*, un număr de 9 posesive determină cuvîntul *ochi* (*ochii mei*), plural ce cu greu ar putea fi evitat, iar restul de 14 însoțesc substantive ca : *ale mele plîngeri, zilelor mele, gînnunchii mei, anii mei, a mele lacrimi, a mele visuri* etc. Singularul în schimb îmbrățișează întregul univers al poetului în toate detaliile sale : *inima mea, al meu sin, a mea frunte, al meu piept, a mea mînă, părul meu, gîtul meu, capul meu, steaua mea, a mea durere, sufletul meu, viața mea, al meu inger, norocul meu, mîntea mea, iubirea mea, visul meu, lumea mea* etc. etc.

Tabelul nr. 5

Adjectivul posesiv *

Felul posesivului			Nr.	Forme scurte ale pron. pers. cu funcție posesivă. Nr.		Alte forme ale pron. pers. cu funcție posesivă		Nr.
meu, mea	134	mei, mele	23					
tău, ta	140	tăi, tale	30	— mi	100	lui		103
său, sa	22	săi, sale	5	— i	193	ei		97
nostru, noastră	25	noștri, noastre	4	— ți	43	lor		63
vostru, voastră	19	voștri, voastre	5	— ne	3			
				— vă	2			
Nr. total	340	→ 407 ←	67			341	→ 604 ←	263

Cazul adjectivelor posesive

meu, mea		tău, ta		Celelalte adj. posesive propriu-zise		Nr. total
N. 31		N. 44		N. 23		N. 98
G. 15		G. 15		G. 12		G. 42
D. 4		D. 3		D. 5		D. 12
A. 93	38 compl. dir. 55 alte f. sint.	A. 107	43 compl. dir. 64 alte f. sint.	A. 40	16 compl. dir. 24 alte f. sint.	A. 239 ⁹⁷ 142
V. 14		V. 1		V. —		V. 15

Genul adjectivelor posesive

Masculin	meu	67	tău	64	Celelalte adj. posesive		28	Nr. total	159
Feminin	mea	90	ta	106			52		248

Topica adjectivelor posesive

Directă	meu, mea	115	tău, ta	118	Celelalte adj. posesive		65	Nr. total	298
Inversă	meu, mea	42	tău, ta	52			15		109

Topica pronumelor personale cu funcție posesivă

Directă	lui	49	ei	48	lor	30	Nr. total	127
Inversă	lui	54	ei	49	lor	33		136

* M. Eminescu întrebuințează extrem de puține ori în poeziile sale posesivul cu funcție pronominală. Cele 11 pronume posesive, față de 407 adjective posesive, sînt nesemnificative și în privința funcțiilor; de aceea ele nu au fost incluse în calculele noastre statistice din tabelul nr. 5.

Subliniem apoi frecvența ridicată a posesivelor propriu-zise de persoană întâi și a doua singular în raport cu celelalte persoane. Dacă pentru numărul redus al lui *său, sa, săi, sale* găsim explicație în aceea că poetul preferă în locul acestora formele corespunzătoare, lungi și scurte, ale pronumelui personal cu funcție posesivă, care aduc fie avantajul precizării genului (*lui-ei*), fie pe acela al scurtimii (*-i*), frecvența redusă a formelor

de plural nu poate fi explicată decît prin conţinutul pluralului, mai nepotrivit cu intenţiile artistice ale poetului.

Cea mai bine reprezentată este totuşi persoana a treia singular, care totalizează o frecvenţă de 420. Motivarea dată mai sus justifică numai în parte această cifră. Poetul întrebuinţează mult mai des persoana a treia deoarece de cele mai multe ori el exprimă sentimente şi fapte ce nu sînt legate în mod direct, nemijlocit de persoana sa şi nici nu apar în dialog. El realizează astfel o uşoară detaşare de conţinutul comunicării sale.

Persoana întii singular rămîne însă cu toate acestea intens folosită, cifra totală de 257 trimiţîndu-ne, în cele mai multe versuri, la persoana poetului, a cărui permanentă prezenţă este deplin justificată în poeziile cu caracter liric. Căci dacă luăm în considerare, din acest punct de vedere, aşa cum e şi firesc de altfel, şi datele statistice oferite de pronumele personal, persoana întii are o dominantă caracteristică în peisajul poetic eminescian.

Ca adjective posesive sînt întrebuinţate şi formele conjuncte ale pronumelui personal. Caracterul lor nesilabic şi, în consecinţă, posibilitatea şi necesitatea pronunţării împreună cu cuvîntul al căror atribut sînt, creează condiţii deosebit de favorabile pentru a lega şi mai strîns adjectivul posesiv de substantivul determinat, contopirea acestora. Prin utilizarea frecventă a acestui procedeu de natură literară, Eminescu acordă stilului său poetic o altă notă specifică.

Surprinde într-o oarecare măsură numărul relativ mic al pronumelui scurt de persoana a doua (-îi) în comparaţie cu celelalte două persoane ale singularului (-i şi -mî). Sînt acestea din urmă oare mai potrivite prin natura lor fonetică pentru a fi exprimate legat decît semioclusiva *î(i)*? Sau poate pronumele de persoana a doua oferă mai mari posibilităţi de confuzie cu desinenţele flexionare şi atunci poetul preferă forma corespunzătoare a adjectivului posesiv propriu-zis? Sînt întrebări cărora le va putea răspunde în mod satisfăcător numai analiza stilistică, care va lua în considerare şi procesul creaţiei poetice.

În privinţa cazurilor, constatăm că şi adjectivul posesiv preferă cele două cazuri: acuzativul şi nominativul. Dacă între nominativul subiect şi acuzativul cu funcţie de complement direct există aproape o echivalenţă totală în ceea ce priveşte frecvenţa şi o foarte strînsă legătură de conţinut creată de natura raportului sintactic respectiv, acuzativul rămîne totuşi predominant prin celelalte funcţii sintactice ale sale. Faptul nu este decît în avantajul funcţiei expresive a posesivului, care reuşeşte astfel să creeze bogate relaţii suprapuse de convergenţă în jurul persoanei la care trimite adjectivul posesiv. Demnă de remarcă este şi frecvenţa, relativ ridicată, a genitivului; dintre toate pronumele posesive este acela care-l reprezintă cel mai bine. Prin conţinutul său gramatical specific, adjectivul posesiv are afinitatea maximă faţă de substantivul în genitiv, al cărui atribut devine.

Statistica după gen relevă predominarea peste tot a femininului. Obiectele determinate sînt în cea mai mare parte feminine, iar posesivul nu face altceva decît să reflecte această proporţie. E totuşi ceva mai puternic masculinul la persoana întii singular sub atracţia exercitată de persoana

poetului? Nu este exclusă o asemenea posibilitate, însă nici datele statistice nu prezintă o diferență prea grăitoare.

Adjectivele posesive propriu-zise sînt folosite în mod obișnuit în topică directă. La rîndul ei, inversiunea posesivului de multe ori este provocată în mod mecanic de inversarea unui alt atribut al aceluiași substantiv, ca în exemplele: *cumplita mea durere* (p. 20), *natala mea vîlcioară* (p. 6), *slăbita mea privire* (p. 21) etc. Caracteristică este inversiunea la Eminescu numai pentru pronumele personale de persoana a treia cu funcție posesivă.

De fapt adjectivul posesiv devine expresiv într-un mod propriu, tocmai datorită conținutului său specific, posesival. Toate procedeele de stil folosite de Eminescu în legătură cu acest pronume nu fac altceva decît să-i releve și să-i dezvolte, pe această bază, potențialul său stilistic. Surprinsă aici, afirmația păstrează caracterul de valabilitate generală.

Abaterile posesivului de la normele limbii literare se reduc la 20 de cazuri de folosire a formei invariabile *a*, în locul celei acordate, *ale*: *a mele* (de 7 ori), în loc de *ale mele*, *a tale* (de 9 ori), în loc de *ale tale* și *a noastre*, *a voastre* (de 4 ori), în loc de *ale noastre*, *ale voastre*. E nevoie să mai afirmăm că și de astă dată Eminescu se dovedește a fi un convins apărător al normelor firești de întrebuințare ale limbii unice, comune?

Tabelul nr. 6

Formele pronumelui reflexiv și frecvența lor

Forma	Nr.	Forma	Nr.	Forma	Nr.	Nr. total
sine	8	mă	15	ne (A.)	15	18
se	178	mi, îmi	28	ne (D.)	3	
și, își	98	te	79	vă (A.)	7	
șie	1	ți, îți	20	vă (D.)	5	
Nr. total	585		172		30	787

Deși pronumele reflexive propriu-zise nu au forme deosebite după număr, analiza textelor în care sînt folosite ne permite să observăm că poetul le întrebuințează de cele mai multe ori cu valoare de singular. Proporția între singular și plural reflectată de persoana întii și a doua se păstrează în general și pentru persoana a treia. Observația confirmă constatările noastre de pînă acum cu privire la preferința poetului pentru singular. Dacă în mod obișnuit obiectele din realitatea înconjurătoare ne apar sub forma unicului, cu atît mai mult aceasta se impune în cazul evocărilor poetice. Imaginea artistică operează cu elemente concrete, capabile să impresioneze în cea mai mare măsură sensibilitatea noastră și să ilustreze o semnificație generală.

E elocventă în această privință persoana a doua plural; ea apare aproape exclusiv în versuri cu caracter filozofico-social: *V-ați dus cu anii* (p. 26), *Prea v-ați ardat arama* (p. 151), *La Paris.../Acolo v-ați pus averea* (p. 151), *Prea v-ați bătut joc de limbă* (p. 151) etc.

Persoana întâi plural inregistrează o frecvență ceva mai ridicată, precum și o funcție mai expresivă, prin faptul că în persoana subiectului vorbitor se înglobează de multe ori și persoana poetului; *noi* este, de obicei, pluralul lui *eu* și *tu*, un plural ce nu spulberă atmosfera de intimitate, în care se încadrează și poetul. În 14 cazuri, din cele 18 existente, persoana întâi plural apare în versuri de iubire: ... *cum ne iubirăm* (p. 120) ... *ne-om culca lângă izvorul* (p. 101), *Ne-om răzima capetele unul de altul* (p. 231), *Ne-om da sărutări* (p. 55), *Noi ne-om strânge piept la piept* (p. 101) etc.

În cadrul general al pronumelui, frecvența reflexivului poate fi considerată ridicată. Întrebuințarea intensă a diatezei reflexive merge pe aceeași linie a întăririi subiectului vorbitor, întâlnită și în cadrul pronumelui personal, a reîntoarcerii obiectului la subiect, acțiune pe care o înfăptuiește, într-un mod specific de sigur, și posesivul. Aceste trei feluri de pronume realizează astfel, de multe ori, în forme diverse, proprii, o intenție unică a poetului. Având elemente morfologice comune, legate și prin unele schimburi reciproce de funcții, aceste pronume prezintă note comune, sau cel puțin convergente, și în privința conținutului lor expresiv. Poezia lui Eminescu a valorificat acest potențial stilistic al lor.

Deși ocupă o singură persoană, a treia, pronumele reflexiv propriu-zis este mult mai des întâlnit decât formele conjuncte ale pronumelui personal de persoana întâi și a doua cu funcție reflexivă. Aceasta înseamnă că pronumele reflexiv își menține prioritatea în funcția gramaticală ce-i este specifică. Din punct de vedere stilistic însă, forma scurtă de acuzativ (*se*) prezintă un grad slab de reflexivitate. Ea este folosită cu preferință în exprimarea unor acțiuni exterioare poetului, mai îndepărtate de acesta: *Precum pulberea se joacă* (p. 133), *De-atunci negura eternă se desface în fișii* (p. 132), *Pe jerești se suie noaptea* (p. 108), *Arald se primblă singur* (p. 96), ... *furtuna-n el se scaldă* (p. 62), *S-a dus amorul* (p. 184) etc. De foarte multe ori, echivalând construcția reflexivă cu una sinonimă activă, ai impresia că nu se pierde nimic, schimbul poate fi făcut cu mare ușurință. E un indiciu al gramaticalizării acestui pronume.

Pronumele de persoana a treia și a doua în dativ par a fi mult mai expresive decât corespondentele lor în acuzativ. Ex.: *își înfundă gîtu-n guler* (p. 132), *Iar ea fața și-o ascunde* (p. 104), ... *numai dînsul își știa inima lui* (p. 84), *Ea-și acopere cu mîna* (p. 82), *Și apusul își împinse toate neamurile* (p. 146), ... *își zice-n sine* (p. 133) etc.; *Șterge-ți ochii* (p. 30), ... *mîndru idol ți-ai ales* (p. 80), *Ia du! de-ți vezi de treabă* (p. 174), ... *fie singură-ți arăți* (p. 130) etc. Dativul, probabil tocmai datorită raportului său sintactic specific, caracterului său personal și interesului în săvîrșirea acțiunii, atribuit de data aceasta subiectului, manifestă un grad mai înalt de reflexivitate și de expresivitate în același timp. Intenția stilistică a poetului devine și mai evidentă aici prin cumulul de mijloace, lexicale și gramaticale, folosite în același scop stilistic: deseori, după cum ne ilustrează și ultimul dintre exemplele amintite mai înainte, pronumele personal și cel reflexiv, desinența verbală, un adjectiv, adverb sau alt cuvînt subordonator, toate converg, ca elemente specifice reunite într-un feeric ansamblu, spre persoana subiectului vorbitor.

În disputa stilistică dintre categoria gramaticală a persoanei și cea a cazului, persoana întâi singular se pare că solicită înțietatea cu mai multă insistență. Este mai sensibilă decât celelalte persoane și manifestă un grad puternic de reflexivitate și la acuzativ, deosebindu-se în mod clar de persoana a treia. Asociate unor verbe al căror conținut exprimă o intensă trăire sufletească a poetului, pronumele reflexive devin elementul cristalizator al semnificației acțiunii din propoziția respectivă. Ex. : *mă-ntunec* (p. 114), *mă cufund* (p. 91), *mă usc* (p. 26), *mă topesc* (p. 26), *mă cutremur* (p. 211), *mă-nnec* (p. 200), *mă vaiet* (p. 199), *mă îmbăt* (p. 187) etc. ; sau ex. : ... *încît mă-ntreb în sine-mi* (p. 115), unde insistența asupra persoanei întâi a autorului este multiplu exprimată și, prin aceasta, deosebit de evidentă.

O caracteristică puternic reliefată în poeziile lui Eminescu este alipirea formelor pronominale atone de cuvîntul învecinat. Fenomenul este prezent și în cadrul pronumelui reflexiv. Cînd complementul direct precede verbul determinat, iar pronumele reflexiv se alipește de substantiv nu de verb, reflexivul creează impresia unui adjectiv posesiv al cărui sens trimite la subiectul propoziției. Construcția realizează astfel o potențare a reflexivității, sporește legătura dintre obiect și subiect, ceea ce se oglindește și pe planul expresivității. Ex. : *codrul frunza-și bate* (p. 228), ... *bătrînul... genele-și ridică* (p. 93), *Toate mințile-și adună* (p. 102), ... *cerul stelele-și arată* (p. 103), ... *el genunchii-și încovoie* (p. 51) etc.

În privința „corectitudinii” formelor pronominale reflexive întrebuintate de Eminescu, și de data aceasta trebuie să constatăm aceeași riguroasă respectare a normelor generale ale limbii noastre. Unică construcție oarecum deosebită, semnalată de analiza gramaticală, a versului : *Dar ea seamănă celora îndrăgiți de singuri ei-și* (p. 79) nu ne poate îngădui formularea unei alte afirmații.

Statistica pronumelui relativ-interogativ (vezi tabelul nr. 7) înregistrează o frecvență deosebit de ridicată a lui *ce*. Frecvența sa intensă în poeziile lui Eminescu se explică în primul rînd prin tendința poetului de a generaliza acest pronume relativ, întrebuintîndu-l, aproape în egală măsură, și pentru lucruri și pentru ființe. Fenomenul nu este nou, neobișnuit, intensitatea lui este aici caracteristică. Ex. : *Acele zîne ce străbat* (p. 192), *Un paj ce poartă* (p. 173), *Copil ce împle cupele* (p. 173), *Ca un maestru ce-asurzește* (p. 160), *E un demon ce-nsetează* (p. 160) etc.

Relativul *ce* este în același timp foarte potrivit pentru exprimarea unor noțiuni abstracte : *Ce e val, ca valul trece* (p. 194), *Ce e rău și ce e bine* (p. 194), *De astăzi dar tu fă ce vrei* (p. 187), *Și vezi ce te așteaptă* (p. 178), *Trăiește azi ce moare* (178) etc. Această abstractizare a lui *ce* își are oare punctul de plecare în funcția sa specializată în înlocuirea numelor de lucruri, care sînt, în mod cert, mai puțin individuale decât numele personale ? Probabil că da.

Pronumele *ce* este preferat de asemenea în construcții exclamative cu valoare superlativă. Ex. : *Ce frumoasă, ce nebună* (p. 55), *O ! ce frumoși ochi ai* (p. 97), *Ce mai freamd, ce mai sbucium !* (p. 147), *Ce iluzii !* (p. 160) etc. Am putea spune că este singurul caz cînd valoarea stilistică

Tabelul nr. 7

Pronumele și adjectivul relativ-interogativ

Formele întrebuințate	Nr.	Nr. total	Cazul pronumelui <i>cine</i>	Cazul pronumelui relativ <i>care</i>
ce	377	514	N. 25 14 interog. 9 relative	N. 63
care	91			G. 4
cine	31		G. 1	D. 4
cel ce, ceea ce	14		D. 4	A. 20 1 compl. direct 16 alte compl.
cite	1		A. 1	

Funcțiile lui *ce*

Funcția	Nr.	Propoziția introdusă	Nr.	Funcția	Nr.	Cazul	Funcția	Nr.
Pronume relativ	302	Temporală	1	Pronume interog.	53	N. 9	Pronume exclamativ	1
		Subiectivă	5			G. —		
		Completivă directă	47	Adjectiv interogat.	2	D. —	Adj. exclamat.	19
		Atributivă	249			A. 46 $\frac{28 \text{ c.d.}}{18 \text{ a.c.}}$		

a pronumelui relativ—interogativ rezultă în mod clar prin sine însuși neavînd nevoie, pentru a convinge, să apeleze la corelațiile sale sintactice.

Funcția predominantă a lui *ce* este aceea de pronume relativ, introducînd, cu deosebire, propoziții atributive. De aceea el trebuie observat, în această privință, în legătură cu structura frazei eminesciene. Statistica noastră ne relevă doar capacitatea pronumelui *ce* pentru realizarea construcțiilor atributive. Pornind de la constatarea că Eminescu face apel extrem de rar la genitivul și dativul pronumelor relativ-interogative, fapt observat de altfel și la celelalte pronume, relativul *ce*, prin invariabilitatea sa, pare a corespunde cel mai bine. Totodată alături de evitarea formelor flexionare, intervine însăși scurtimea lui *ce*, caracterul său monosilabic, element deosebit de important pentru realizarea ritmului. În versurile lui Eminescu, unde concentrarea expresiei merge pe linia mijloacelor deplin concordante cu structura lexico-gramaticală a limbii, prezența abundentă a lui *ce*, ca și a formelor pronominale atone, contribuie la claritatea și simplitatea stilului, calități subordonate funcției expresive a cuvîntului.

Celelalte două pronume, *cine* și *care*, sînt utilizate în schimb, în cea mai mare măsură, în funcția de subiecte. Nominativul le atrage datorită caracterului lor personal, iar Eminescu sprijină această tendință firească a lor. Rămîne ca analiza stilistică concretă să stabilească și de astă dată modalitatea și măsura expresivității pronumelor relativ-interogative.

Probleme de topică ele nu ridică, căci nicăieri poate mai mult decît aici ordinea directă a părților de propoziție nu se cere a fi respectată. Pu-

ținele „inversiuni” care apar totuși nu reprezintă decît unica posibilitate de existență a construcțiilor în cauză. O remarcă asemănătoare se poate face și pe marginea caracterului literar, absolut regulat și comun, al tuturor formelor întrebuintate, motiv pentru care nu am inclus în statistica pronumelui relativ-interogativ rubricile respective.

Pronumele nehotărit și negativ (vezi tabelul nr. 8) prezintă o mare varietate de forme și de sensuri: *tot* — *toată*, *unul* — *una*, *altul* — *alta*, *vreun* — *vreo*, *cineva*, *ceva*, *fiecare*, *fiecine*, *oricine*, *oricare*, *orice*, *orișicine*, *orișicare*, *orișice*; *nimeni*, *nimica*. Totuși frecvența lor este simțitor redusă în comparație cu celelalte pronume, iar din punct de vedere stilistic sînt utilizate în aceeași proporție. Mai frecvente sînt: *tot* — *toată* (p. 195), *altul* — *alta* (47) și *nimica* (38), înscriindu-se în aceeași ordine și în privința expresivității lor.

Sensul vag, lipsit de precizie al acestor pronume este folosit de Eminescu în primul rînd pentru a crea generalizări afirmative cu extensiune maximă, capabile a fi exprimate de pronumele *tot* — *toată*. Indiferent dacă apare sub forma pluralului sau a singularului, pronumele *tot* îi îngăduie poetului fie reflecția unei profunde și, uneori, amare filozofii: *Îmi vine a crede/Că toate-s nimică* (p. 38), *Căci toți se nasc spre a muri* (p. 178), *Toate-s vechi și nouă toate* (p. 194), *Tu rămîi la toate rece* (p. 194), *Cum mîngîie.../Speranța pe toți muritorii* (p. 12), *Și în noaptea neîfinței totul cade, totul tace* (p. 133), *Pîn'piere totul, totul* (p. 176) etc., fie posibilitatea de a împinge pînă la cele mai îndepărtate limite înțelesul atributului adjectival: *Să-nțunece tot cerul pe ochii mei* (p. 128), ... *tot Fanarul, toți iloții/ Toți se scurseră...* (p. 150), *Cu-a lui umed' adîncime toată mintea mea o mistui* (p. 155), *Și apusul își împinse toate neamurile-neoace* (p. 146), etc. Și peste tot nedefinitul, cu greutatea lui apăsătoare.

Din tabelul statistic, ca și din exemplele date mai sus, rezultă preferința pronumelui *tot* — *toată* pentru funcția de subiect, fapt de altfel constat și la celelalte pronume nehotărite, într-o proporție superior favorabilă masculinului: 48 la 24 pentru pronumele *tot* — *toată* și 23 la 7 pentru celelalte pronume nehotărite. În felul acesta, sensul specific al pronumelui nehotărit este pulsant în structura întregii propoziții. Constatarea rămîne valabilă și pentru adjectivul nehotărit, cu corectivul că acesta se simte în mai mare măsură atras ca determinant al substantivelor în acuzativ.

Diferențele de gen și de număr devin semnificative numai cînd sînt privite în corelație. Frecvența de 67 pentru pluralul feminin și de 55 pentru singularul masculin explică preferința poetului pentru formele *toate*, *totul*, mai abstracte decît celelalte și mai independente, calități incluse atît în funcția sintactică de subiect cît și în valoarea pronominală a acestora, mai bine reprezentată decît cea adjectivală. Singularul rămîne categorie dominant la celelalte pronume și adjective nehotărite. Raportul de 64 la 22 în favoarea singularului este grăitor și nu poate fi pus pe seama întîmplării.

Pronumele *unul* — *altul* sînt în mod obișnuit corelative. În corelație strictă, exprimată prin cele două pronume, sînt însă numai în 14 cazuri din totalul de 47. Ex.: *Cînd unul trece, altul vine* (p. 204), *De-o fi una, de-o fi alta* (p. 146) etc. Deci de cele mai multe ori *unul* nu alternează cu *altul* sau invers, ci cu un alt pronume, cu un substantiv sau sugerează numai

Tabelul nr. 8

Pronumele și adjectivul nehotărît; pronumele negativ

Felul	Nr.	Cazul	Topica	Nr.	Corectitudinea	Nr.
Pronumele <i>tot, toată</i>	124	N. 72 subiecte	Directă	88	Forme literare	124
		G. 5	Inversă*** favorabilă	16		
		D. 7				
		A. 40 $\frac{21 \text{ compl. dir.}}{19 \text{ alte compl.}}$	Inversă ** nefavorab.	20		
Adjectivul <i>tot, toată</i>	71	N. 31 subiecte	Directă*	51	Forme literare	71
		G. —	Inversă favorabilă	20		
		D. —				
		A. 40 $\frac{24 \text{ compl. dir.}}{16 \text{ alte compl.}}$	Inversă nefavorabilă	—		
Celelalte pro- nyme neho- tărite (<i>unul, altul, cineva</i> etc.)	55	N. 36 $\frac{34 \text{ subiecte}}{2 \text{ nume pred.}}$	Directă	36	Forme literare	53
		G. 3	Inversă *** favorabilă	9		
		D. 2			Forme **** neliterare	2
		A. 14 $\frac{6 \text{ compl. dir.}}{8 \text{ alte compl.}}$	Inversă ** nefavorabilă	10		
Celelalte ad- jective neho- tărite (<i>vreun, vreo, alt, orice</i> etc.)	66	N. 18 $\frac{17 \text{ subiecte}}{1 \text{ nume pred.}}$	Directă *	66	Forme literare	58
		G. 1	Inversă fa- vorabilă	—		
		D. —			Forme neliterare (<i>vrnun, vro și vo</i>)	8
		A. 47 $\frac{21 \text{ compl. dir.}}{26 \text{ alte compl.}}$	Inversă ne- favorabilă	—		
Pronumele <i>nimeni</i>	17	N. 14 subiecte	Directă	14	Forme literare	7
		G. 1	Inversă fa- vorabilă	1	Forma <i>nime</i>	9
		D. 2				
		A. —	Inversă ne- favorabilă	2	Forma <i>nimănu</i>	1

* Adjectivul nehotărît *tot, toată*, ca și alte adjective nehotărite, în mări obisnuit, probabil datorită sensului și funcției sale mult apropiate de acelea ale numeralului, stă înaltea substantivului determinat. Pe aceasta o considerăm, cum am proceda și în cazul numeralului, topică directă. Ex.: *Toate mințile-și adun* (p. 102), *Ca mîni toți anii s-or urma* (p. 212), ... *în orice noapte* (p. 236), ... *ra vorbi vr-un mititel* (p. 134) etc. Așezat în urma substantivului determinat, adjectivul nehotărît se află în topică inversă. Ex.: *Sboară păsările toate* (p. 182), ... *lacrima duioasă / Ce sună toți o vază* (p. 1) etc.

** Numărul relativ ridicat al cazurilor de inversiune nefavorabilă se explică prin aceea că, de cele mai multe ori, pronumele nehotărît îndeplinește funcția de subiect. Locul prim al propoziției fiind solicitat deseori și de alte cuvinte, în mod inevitabil este împins înăuntru propoziției, slăbind astfel într-o anumită măsură.

*** Favorabilă este inversiunea mai ales pentru complementele, care, în acest mod, ajung la începutul propoziției.

**** Cele două forme neliterare sînt: *Astfel înăpuri pe mîna a oricărui*, (p. 134), *Si de alte cele-n lume* (p. 112).

Tabelul nr. 8 (continuare)

Felul	Nr.	Cazul	Topica	Nr.	Corectitudinea	Nr.			
Pronumele <i>nimic(a)</i>	38	N. 12 ^{9 subiecte} 3 nume pred.	Directă	21	Forme literare	34			
		G. —	Inversă fa- vorabilă	11					
		D. —	Inversă ne- favorabilă	6	Forma <i>nimică</i>	4			
		A. 25 ^{21 compl. dir.} 4 alte compl.							
Nr. total		316							
Pronumele și adjectivul <i>Tot, toată</i>	195	Numărul	Nr.	Genul	Nr.	Singular	Nr.	Plural	Nr.
		Singular	87	Masculin	96	Masculin	55	Masc.	41
		Plural	108	Feminin	99	Feminin	32	Fem.	67
Celelalte pro- nume și ad- jective neho- tărite	121	Singular *	64	Mascul n *	47	Pronume nehotărite			55
		Plural *	22	Feminin *	39	Adjective nehotărite			66

* Numai pentru pronumele și adjectivele nehotărite ce au forme deosebite după număr sau gen; celelalte nu s-au luat în considerare.

opозиția prin simpla prezență a lui *altul*. Ex.: *Căci pentru care altă mi-nune decât tine/Mi-aș risipi...* (p. 232), *Dac'oi fi eu sau altul?* (p. 181), *Nu trăiești voi, ci un altul vă inspiră — el trăiește* (p. 157); *Alte măzi, ace-eași piesă* (p. 196), *Tot alte unde-i sună aceluiași pîrdă* (p. 127), *În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină* (p. 64), *A visa că adevărul sau alt lucru ...!E în stare...* (164); *Altul este al tău suflet* (p. 112), *Traiul lumii alții lese-l* (p. 65), *De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri* (p. 155) etc. Procedul l-am mai întâlnit și în cadrul pronumelui personal. Pentru a realiza antitezele Eminescu recurge la toate mijloacele opoziționale ale limbii, pronumele *unul* — *altul* reprezentînd, prin definiție, doar unul din aceste mijloace caracteristice.

În legătură cu pronumele negative *nimeni* — *nimic*, statistica noastră relevă orientarea primului aproape exclusiv spre funcția sintactică de subiect, în timp ce al doilea preferă funcția de complement direct, fiind prezent însă și în calitate de subiect al propoziției. Aceasta înseamnă că *nimic(a)* este mai capabil să îndeplinească funcția de subiect, decît *nimeni* pe cea de complement direct. Deosebirea de regim sintactic a celor două pronume negative se explică prin caracterul personal al lui *nimeni* și prin conținutul material, în sensul larg al cuvîntului, pe care-l are *nimica*. Ca o consecință firească a funcțiilor lor sintactice este și utilizarea lui *nimeni* aproape exclusiv în topică directă, precum și deseale inversiuni, favorabile sau nu, ale lui *nimica*.

Și la pronumele nehotărite și negative, abaterile de la formele limbii literare sînt extrem de mici și ne semnificative. Rămîne în afara unei stricte justificări doar *vo*, în loc de *vreo*; *căci vrun*, *vro*, *nimiod*, *nimîdnui* și *nime*

sînt departe de a declanșa protestul lingviștilor sau al criticilor literari. Așa spre pildă, cele nouă „abateri” înregistrate de *nime*, față de cele șapte forme literare ale lui *nimeni*, sînt atît de insensibile în vorbire încît am putea renunța de a le considera ca atare. După cum se știe, în limba romînă pronumele negative cer dublarea negației conținută de ele prin adverbul de negație *nu* : *nimeni nu*. De aici, prin fenomenul de fonetică sintactică, pronunțarea reală, vorbirea obișnuită a eliminat ultima consoană muiată a pronumelui, *ni*, păstrînd intactă negația *nu* : *nime nu* ; această formă prescurtată, ce nu merită a fi ostracizată din stilul poetic, a putut apoi satisface și necesități de ritm în construcții ca : *nime-n lume*.

Tabelul nr. 9
Pronumele și adjectivul demonstrativ

Funcția	Nr.	Topica	Nr.	Cazul	Nr. total
Pronume demonstrative	46	Directă	22	N. 15 $\frac{12 \text{ subiecte}}{3 \text{ nume pred.}}$	N. 56
		Inversă favorabilă	19	G. 1, ca sens e A.	
		Inversă nefavorabilă	5	D. 2	G. 6
				A. 28 $\frac{12 \text{ compl. dir.}}{16 \text{ alte f. sint.}}$	
Adjective demonstrative.	105	Directă	29	N. 41 subiecte	D. 7
		Inversă favorabilă	76	G. 5	
		Inversă nefavorabilă	—	D. 5	A. 82
				A. 54 $\frac{18 \text{ compl. dir.}}{36 \text{ alte compl.}}$	

Raportul demonstrativ	Nr.	Numărul	Nr.	Genul	Nr.	Corectitudinea	Nr.
De apropiere (acesta, aceasta)	67	Singular	108	Masc.	51	Forme literare	96
De depărtare ** (aceia, aceea-65), (aceiași, aceeași—19)	84	Plural	43	Fem.	100	Forme * neliterare	55

* Din acestea, 40 reprezintă formele *asta, aia, aci, acî, adî*, 6 abateri sînt provocate de rimă (tipul : *nîmicurik aceste*), iar 9 forme reprezintă alte abateri.

** Apare doar o singură dată și forma *celălăi*. Cu această excepție, demonstrativele *celălăi, celălăi, acestălăi* nu sînt folosite de Eminescu în poeziile sale.

Cîteva aspecte sînt deosebit de reliefate, nu numai în cadrul demonstrativului, ci și prin raportare la celelalte pronume. Așa sînt : numărul ridicat al adjectivelor demonstrative ; cazurile foarte numeroase, mai ales pentru adjectivul demonstrativ, de inversiune a topicii ; frecvența mare a formelor neliterare.

Primele două probleme par a fi corelative. Demonstrativul, prin conținutul său lexico — gramatical specific, presupune, probabil în cea mai mare măsură, prezența unui substantiv la care să trimită, a substantivului supliniit, sau pe care să-l determine. Raportul demonstrativ este mai puțin independent decât celelalte raporturi pronominale și în același timp mai sărac, mai limitat. Așa se explică apariția uneori facultativă a adjectivului demonstrativ, el putînd fi echivalat, ca funcțiune, cu articolul hotărît enclitic; ex.: *După vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe* (p. 147), *Un chip deapururi adorat.../Acele zîne ce străbat* (p. 192), *Dăruind c-o sărutare acea tainică căldură* (p. 159), *Să mergem împreună/Sub acel farmec liniștit/De lună!* (p. 187) etc. Pentru acest motiv demonstrativul apare de cele mai multe ori ca determinant al substantivului, ca un determinant slab, căci inversiunea nu-i sporește prea mult expresivitatea, nu izbește. La aceasta contribuie desigur și libertatea mare a topicii sale.

Așezarea adjectivului demonstrativ înaintea substantivului determinat se soldează apoi cu o reducere a dimensiunii cuvintelor, o concentrare a versului: demonstrativul apare într-o formă prescurtată, iar substantivul fără articol enclitic, provocînd și o deplasare a accentului ritmic. Ex. *C-acel demon plînge, ride* (p. 160), *Ș-acel rege-al poeziei* (p. 32). *Astfel ea uitat-au poate/Aste foi* (p. 125) etc.

Cele 55 de abateri au fost explicate, în *Notă*. Ele reprezintă, în majoritate, forme populare bine cunoscute ale demonstrativului, introducerea lor în vers fiind avantajoasă nu numai pentru expresivitatea pe care reușesc s-o creeze, ci și pentru structura ritmului. Formele neliterare ale demonstrativului întrebuițate de Eminescu își găsesc și aici o totală justificare și satisfac pe deplin simțul lingvistic și estetic al cititorului.

În privința numărului și genului demonstrativului, constatăm o frecvență mare a singularului și a femininului. Formele de feminin predomină atît la singular, 66 față de 42 masculine, cît și la plural, 33 față de 10 masculine. Situația se datorește atît faptului că cele mai multe substantive înlocuite sau determinate de demonstrativ sînt de genul feminin, cît și unei mai mari capacități de abstractizare a femininului. Ex.: *Spuma asta-nreninată, astă plebe, ăst gunoiu/Să ajung-a fi...* (p. 150), *Dar mizeria aceasta, proza asta e amară* (p. 155), *De-acum nici asta nu-mi rămîne* (p. 212)... *asta ți-o doresc* (p. 15), *Tu ești copilă, astu e* (p. 176), *Nu știam că-i tot aceea* (p. 113), *E temeiul că acestea fericit pe el îl fac* (p. 80), *Ce-o să aibă din acestea pentru el...* (p. 133) etc. Această neutralizare a femininului explică probabil și întrebuițarea sa în locuțiuni adverbiale ca în versurile: *De-aceea-n urma mea rămîi* (p. 188), *De-aceea zilele îmi sînt* (p. 175) *Și de-aceea de-azi-nainte poți să...* (p. 141) etc.

Între raportul demonstrativ de apropiere și cel de depărtare, dacă înlăturăm pronumele de identitate, există o egalitate aproape absolută în ceea ce privește frecvența lor. În acest caz statistica nu ne oferă nici o indicație deosebitoare. Rămîne pe seama analizei stilistice concrete sarcina de a constata măsura și calitatea expresivității lor.

Ajunși la capătul cercetării noastre, încă două precizări de ordin general le socotim utile.

Pe poezii, cele 1.547 de pronume nu se repartizează uniform, 2.307 de pronume (aproximativ 50%) fiind cuprinse în numai 9 poezii (10%), iar restul de 2.240 de pronume (aproximativ 50%) în 74 de poezii (90%). Cum e și firesc, poeziile mai lungi cuprind și un număr mai mare de pronume; astfel, *Călin* (file din poveste) — 339, *Strigoii* — 328, *Scrisoarea III* — 328, *Împărat și proletar* — 285, *Luceafărul* — 284, *Scrisoarea I* — 209, *Scrisoarea IV* — 197, *Scrisoarea V* — 177, *Înger și demon* — 106 etc. Prezența pronumelor este impusă însă nu numai de dimensiunea poeziei, ci și de conținutul ei. Așa, spre exemplu, la începutul ultimei părți a poeziei se întrunește cele mai multe pronume, în *Călin*, în descrierea naturii, a cadrului în care va avea loc nunta, sînt folosite extrem de puține pronume și ele sporesc în mod vizibil îndată ce apare Călin, mirele, și mireasa, ca apoi să scadă iarăși spre sfîrșitul poeziei, unde poetul ne descrie sosirea gizelor la nuntă. Astfel de versuri contrastează puternic cu altele care, deși pot fi mult mai scurte, prin conținutul lor, solicită intensă utilizare a pronumelui.

A doua precizare se referă la legătura ce există între diferitele pronume în întrebuințarea lor concretă. Acum noi am fost nevoiți să le separăm, pentru a putea desprinde specificul comportării fiecăruia. Este însă mai presus de orice îndoială că ele colaborează în permanență, că înglobarea lor în text creează extrem de multe și variate corelații nu numai în cadrul pronumelui, ci și cu alte părți de vorbire, cu diverse elemente lexicale și gramaticale, pentru a putea exprima întregul registru de idei și sentimente al poetului.

Urmărirea pronumelor în aceste direcții fiind însă de natură strict stilistică, ne propunem să o realizăm într-un studiu ulterior, al cărui scop va fi tocmai acesta.

Studierea stilistică a pronumelor în poeziile lui Eminescu ne-a permis să observăm legătura strînsă care există între gramatică și stilistică, între valorile logice și cele stilistice, inseparabilitatea lor; tratate în mod corelativ, profitul este al amindurora. Rezultă cu claritate că pronumele cele mai des utilizate în vorbirea impusă de necesitățile logice ale comunicării, pronumele personale, posesive, reflexive, întrunesc în același timp și frecvența cea mai mare în poeziile lui Eminescu, unde prezența lor, după cum se poate desprinde chiar din puținele exemple de acest fel date de noi, are și o largă motivare stilistică.

Eminescu creează valorile stilistice ale poeziei sale pe baza sistemului general al limbii române, în conformitate cu el, printr-o strălucită sinteză a mijloacelor expresive ale limbii comune. Abaterile de la normele limbii literare sînt reduse ca frecvență și, mai ales, puțin îndepărtate de formele literare, chiar insensibile uneori. În același timp formele populare utilizate cunosc o largă răspîndire în limbă. De aceea poezia lui Eminescu exprimă atât de firesc sentimente și idei în care cititorul se descoperă cu ușurință pe sine însuși.

Unele procedee devin caracteristice la Eminescu nu prin noutate, ci prin frecvența utilizării lor. Așa sînt: antepunerea adjectivului posesiv, întrebuințarea formelor conjuncte ale pronumelui personal cu funcție

posesivă, crearea de opoziții folosind mijloace lexicale și gramaticale variate ș.a. Fără a-l formula, poezia lui Eminescu concretizează astfel încă unul din principiile de bază ale esteticii sale.

Iată liniile directe care vor orienta cercetările noastre stilistice viitoare.

СТАТИСТИКА МЕСТОИМЕНИЙ В СТИХОТВОРЕНИЯХ М. ЭМИНЕСКУ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Статистика местоимений в стихотворениях Эминеску выявляет тесную связь, существующую между грамматикой и стилистикой, между логическими и аффективными элементами. Безусловно, что даже в рамках стихотворения местоимение имеет и чисто рациональное применение, вызванное только необходимостью сообщения идей. Однако в стихах, и особенно у Эминеску, стилистическое с особой ясностью выявляется в применении местоимений в стилистических целях. Приведенные статистические данные, благодаря своей численности и возможности сопоставлять их, дают возможность установить исходные положения для дальнейшего стилистического анализа. Стилистическое значение различных местоимений основывается на их специфическом содержании, на лексико-грамматическом значении как любого местоимения в отдельности, так и местоимения вообще.

Чаще всего употребляются личные местоимения. За ними следуют в убывающем порядке: притяжательное местоимение, возвратное, относительно-вопросительное, неопределенное, указательное и усилительное. Этот порядок, в общих чертах, соблюдается и для стилистических значений.

Эминеску создает стилистические ценности своей поэзии на основе общей системы румынского языка, в соответствии с ней, при помощи блестящего обобщения выразительных средств общего языка. Отклонения от норм литературного языка встречаются редко и, главное, они отличаются очень мало, почти незаметно, от литературных форм. В то же время использованные поэтом народные формы очень распространены в языке.

Различные использованные местоимения взаимодействуют не только между собой, но и с другими частями речи или грамматическими средствами, как например с окончаниями глагола, для достижения единой стилистической цели. При стилистическом исследовании необходимо учитывать и эти отношения, которые не включены автором в приводимые им статистические таблицы.

Постоянное сопоставление стилистических и грамматических явлений, прослеживание обусловливания первого явления вторым, принесет пользу не только стилистике, а и грамматике: выразительное свойство слова оправдывает частоту использованной формы.

LA STATISTIQUE DES PRONOMS DANS LES POÉSIES DE M. EMINESCU

RÉSUMÉ

La statistique des pronoms dans les poésies d'Eminescu révèle la liaison étroite qui existe entre la grammaire et la stylistique, entre l'élément logique et affectif. Il est indéniable que, même dans le cadre de la poésie, le pronom a aussi une utilisation purement rationnelle exigée uniquement par les nécessités de communiquer certaines idées. Il n'en demeure pas moins que dans la poésie, et en particulier chez Eminescu, l'intention stylistique dans l'emploi des pronoms résulte nettement. Les données stylistiques, vu leur grand nombre aussi bien que la possibilité qu'elles nous offrent de les comparer, permettent d'établir des points de départ dans l'analyse que l'on envisage d'entreprendre. La valeur stylistique des divers pronoms se fonde sur leur contenu spécifique, sur la valeur lexicogrammaticale de chaque pronom pris isolément et du pronom en général.

Le pronom personnel est, entre tous, le plus employé; viennent ensuite, dans l'ordre décroissant: le pronom possessif, réfléchi, relatif-interrogatif, indéfini, démonstratif et le pronom personnel tonique. Cette fréquence correspond aussi, en lignes générales, pour les valeurs stylistiques.

Eminescu crée les valeurs stylistiques de sa poésie en se fondant sur le système général de la langue roumaine et en conformité avec celui-ci, par une brillante synthèse des moyens d'expression du langage commun. Les écarts aux normes de la langue littéraire sont peu nombreux et surtout peu éloignés des formes littéraires, souvent même insensibles. Les formes populaires occupent en même temps une large place dans la langue du poète.

Les différents pronoms employés par Eminescu collaborent souvent non seulement entre eux mais aussi avec d'autres parties du discours et d'autres moyens grammaticaux, tels que les désinences verbales, visant à réaliser une intention stylistique unique. L'étude stylistique aura à tenir compte aussi de ces corrélations, que l'auteur n'a pu comprendre dans ses tableaux statistiques.

En rapportant en permanence le phénomène stylistique au phénomène grammatical, en poursuivant la manière dont le premier dépend du second, le profit sera non seulement de la part de la stylistique, mais encore de la grammaire; la fonction expressive du mot justifiera la fréquence de la forme employée.

DESPRE MIJLOACELE EXPRESIVE ȘI ARTISTICE ÎN POEZIA POPULARĂ

DE

P. DUMITRAȘCU

Cercetarea din punct de vedere stilistic a creațiilor poetice populare trebuie să pornească de la trăsăturile specifice ale acestei creații : *oralitatea* și *anonimatul*. Ocupîndu-se printre altele de raportul existent între limba vorbită și cea a literaturii artistice, acad. V. V. Vinogradov a menționat că funcțiile limbii se lărgesc și devin mai complexe în domeniul literaturii frumoase¹. În conformitate cu specificul limbii și cu concursul vorbirii curente, literatura își creează un sistem de reprezentare artistică și principii lingvistice de realizare a imaginilor. Aceste procedee și principii, care se referă la măiestria poetilor anonimi, sînt transmise din generație în generație pe calea tradiției și ajung să se legitimeze prin generalizarea lor în vorbirea zilnică.

Indiferent de natura lor, creațiile populare constituie un important domeniu de transformare expresiv-estetică a limbii întregului popor. În același timp, în orice producție poetică populară predomină acele mijloace artistice care aparțin limbii comune ca elemente de vorbire emoțională. Aceasta este consecința firească a caracterului anonim. Fiind creații trecute prin neconținută prelucrare a colectivității, este de prisos și cu neputință ca cercetătorul să fie preocupat cu descifrarea particularităților de stil individual. Contribuția individului nu poate fi sesizată. Chiar dacă, inițial, producția respectivă a aparținut unui rapsod, prin circulație ea este supusă unor continue modificări formale și structurale a căror origine nu se poate identifica.

În cele ce urmează ne oprim asupra unei singure chestiuni : determinarea mijloacelor de expresie și a procedeeleor artistice de către conținutul producției folclorice.

Luarea în considerare a caracterului speciei se impune cu necesitate. Mijloacele artistice folosite de poetul anonim pentru exprimarea sentimentului care stă la baza bocetului diferă esențial de cele prin care se realizează cîntecul de lume sau balada. Genul și specia producțiilor determină, în ultimă analiză, structura frazei, frazeologia, caracterul și bogăția imaginilor. De pildă, baladele și doinele conțin un sistem dezvoltat de imagini și o

¹ V. V. Vinogradov, *О языке художественной литературы*, Moscova, 1959.

varietate remarcabilă de mijloace expresive, pe cînd zicătorile și proverbele se găsesc la limita dintre creația folclorică și frazeologia de caracter stabil. Numeroasele puncte de contact între basm și baladă fac ca acestea să prezinte multiple asemănări formale. Astfel, în balade regăsim : variația timpurilor cu preponderența imperfectului narativ sau dramatic, utilizarea diverselor feluri de vorbire, a epitetului și hiperbolei și, adeseori, a formulelor stereotipe introductive, mediane și finale.

Cînd ne referim la asemenea mijloace, firește, implicit, abordăm problema relației dintre conținut și formă în literatura populară. Nu intenționăm să efectuăm o analiză estetică și, tocmai de aceea, nu avem în vedere numai o anumită producție. De asemenea observațiile de aici nu pretind să se includă în domeniul teoriei literare ; ele sînt doar cîteva elemente de principiu în analiza pur stilistică a textelor literare ¹.

Pornim de la ideea că viața, în multitudinea aspectelor sale, constituie conținutul raporturilor estetice. „Raporturile estetice, ca formă specifică de oglindire a tuturor celorlalte raporturi omenești, alcătuiesc la rîndul lor conținutul lucrării de artă și sînt structurate în anumite forme artistice, sînt organizate și dezvăluite prin anumite procedee artistice și mijloace de expresie” ².

Prin ele însele, luate izolat, mijloacele de expresie și procedeele artistice nu constituie însă *forma artistică*. Mai degrabă, ele sînt elemente indispensabile în tehnica de creație. Atunci însă cînd exprimă o imagine, un conținut artistic, aceste mijloace de expresie și procedee devin elemente constitutive ale formei artistice ³. Tocmai la asemenea elemente ale formei dorim să ne raportăm de astă dată, privindu-le prin prisma caracterului lor senzorial și concret-individual. În acest scop, ne-au reținut atenția următoarele producții poetice, în genere, de aspect liric :

Textul nr. 1 :

Caloianul

Caloiene, iene, (bis)
Du-te-n cer și cere
Să deschiză porțile,
Să sloboază ploile
Să curgă ca gîrlele
Zilele și nopțile
Ca să crească grînele.
Caloiene, iene (bis)
Cum ne curg lacrămile
Să curgă și ploile
Zilele și nopțile (D.c.s., p. 7—8) ⁴

Să umple șanțurile,
Să crească legumele
Și toate ierburile.
Caloiene, iene (bis)
Du-te-n cer la Dumnezeu
Ca să plouă tot mereu,
Zilele și nopțile,
Să dea drumul roadelor,
Roadelor noroadelor,
Ca să fie îmbelșugată
Țara toată, lumea toată.

¹ Termenul *stilistică* a fost înțeles de noi ca denumire a disciplinei filologice care studiază fenomenele de limbă cu rol expresiv și afectiv, dictate de conținutul comunicării și de împrejurările în care aceasta se efectuează. Sub nici o formă nu aderăm la opinia potrivit căreia stilistica este o simplă ramură a teoriei literare.

² Andrei Băleanu, *Conținut și formă în artă. Contribuție la dezbaterea problemei*, București, Editura științifică, 1959, p. 27.

³ Idem, *ibidem*, p. 134.

⁴ Abrevierea D.c.s. trimite la volumul de *Doine, cîntece, strigături*, București, ESPLA, „Biblioteca pentru toți”, 1955.

Textul nr. 2 :

Bocet de fată (fragment)

Intr-această lume mare
Fost-am și eu mîndră floare :
Floare fui, floare trecui
Parte de lume n-avui.
Rea boală m-a apucat
Trupșorul mi l-a uscat
Și mi-a rupt firul vieții
Și m-a făcut pradă morții.

N-avui parte, nici dulceață,
Noroc bun de a mea viață.
Rămîi, lume, cu mult bine
Că eu azi mă duc din tine :
Rămîi lume cui ești dată,
Mie nu mi-ai fost lăsată.
Mă rog lumii de iertare
De la mic și pînă la mare.

(Ibid., p. 29)

Textul nr. 3 :

Cîntec de leagăn

Nani, nani, copiliță
Draga mamei garofiță,
Că mama te-a legăna
Și pe față te-a spăla,
Cu apă de la izvoare
Ca să fii ruptă din soare.

Nani, nani, drăguliță
Crește-ai ca o garofiță
Să fii naltă, trestioară,
Albă ca o lăcrămioară,
Blîndă ca o turturea
Și frumoasă ca o stea.

(Ibid., p. 33)

Textul nr. 4 :

Strigături

• S-o făcut mîndra cicică
Cu fărîină din potică...
Ști-o dracul cum s-o uns
Că pe nas nu i-o ajuns!

(Ibid., p. 387)

Hai, muiere, să jucăm
Că fata ne-o mărităm!
Ne pare bine c-am dat-o,
Vai de cine a luat-o!

(Ibid., p. 382)

Eu cu mîndra-s într-o parte,
Num-un deal că ne desparte
Și-un pîrlu cu apă rece

Da-u-ar Dumnezeu să sece,
Să se vadă sat pe sat
Și eu pe cine-am lăsat!

(Ibid., p. 395)

Textul nr. 5

Cîntec de dor și de jale

De s-ar găsi cineva
Să-mi citească inima,
Ar citi cît ar trăi
Și tot n-ar mai isprăvi...
Arză-te focul, pămînt,
Și te-ar bate domnul sfînt,

Ce-am semănat n-a ieșit,
Ce-a ieșit s-a veștejit...
C-am semănat viorele
Și-a ieșit lacrimi și jale!
Și-am semănat busuloc
Și-a ieșit pară și foc!

(Ibid., p. 255)

Cîntecul ritual de secetă se caracterizează prin frecvența formulelor de adresare către presupusa forță supranaturală care, potrivit unei vechi și perimate credințe mistice, ar fi capabilă să satisfacă dorința. Astfel de formule, repetate stereotip, devin adevărate refrene. Folosirea imperativelor și a vocativelor confirmă caracterul de invocație al speciei, iar așezarea predicatelor, de obicei la început de propoziție se explică prin rolul predominant al acțiunii dorite. Fraza este construită, în general, din propoziții paratactice, înșirarea propozițiilor după fiecare formulă de adresare făcîndu-se pe baza repetițiilor sinonimice încetățenite de tradiție. Expresia metaforică ocupă un loc foarte restrins. Prin sărăcie de imagini, cîntecul de secetă prezintă izbitoare asemănări cu vrăjile și descîntecele¹. Și aceste producții conțin numeroase elemente stereotipe și convenționale în strînsă legătură cu practicile magice. Fiindcă asemenea producții sînt mai puțin cunoscute (descîntecele și vrăjile sînt considerate chiar „secrete” de cei care le știu, publicitatea lor anulînd presupusa putere ce li se atribuie), ele nu sînt supuse procesului de șlefuire prin circulație. Totuși, uneori, sub impulsul lirismului și în aceste producții pătrund elemente de netăgăduită poezie (mai ales comparații și metafore). Apariția lor nu modifică trăsătura esențială a producțiilor menționate : *conservatorismul*. Trebuie să adăugăm, în același timp, că toate producțiile sus-amintite, legate de practici magice și oglindind starea de înapoiere culturală a poporului, astăzi au devenit veritabile obiecte de muzeu literar.

Cu totul altfel se prezintă cîntecul liric. De pildă, *bocetul* este o creație evident afectivă. Sentimentul care-l generează este durerea însoțită de regretul după ființa dispărută. Vocabularul, sintaxa și diversele proiecții ale limbajului figurat contribuie la punerea pe prim plan a factorului emoțional. Cele mai numeroase și mai nuanțate elemente poetice le conțin cîntecele care jlesc dispariția prematură a tinerilor. În bocetul notat mai sus (cf. textul 2), tineretea și frumusețea fetei sînt sugerate de metafora plasticizantă *floare*, frecventă în vorbirea populară, a cărei repetare intensifică regretul. La reliefaarea aceluiași sentiment mai concurează inversiunea topică și folosirea perfectului simplu în alternanță cu perfectul compus. În cazul dat, perfectul simplu subliniază durata scurtă a vieții raportată la frumusețea și fericirea de a trăi.

Bocetele conțin fragmente ce sintetizează durerea, fapt sugerat de întrebuintarea formulelor de rămas bun pe care le-am întîlnit și în exemplul citat. Pentru toate producțiile acestei specii sînt evidente unele trăsături comune ca : evocări din viața celui răposat, ideea caducității vieții, tradiționalele iertăciuni, participarea naturii la suferințele omului etc. asemenea note comune, care aparțin tehnicii de compoziție, reclamă anumite modalități de exprimare care se explică și se interpretează numai prin directă referire la conținut. Din această cauză, apare pe deplin justificată întrebuintarea epitetelor și a metaforelor cu funcție estetică evocatoare. Evident, tradiția a încetățenit anumite formule, expresii sau construcții sintactice care au devenit adevărate lătmotive ale speciei, dar exceptîn-

¹ Despre realizarea lingvistică a acestora, cf. Ov. Densușianu, *Limba descîntecelor*, în „Grai și suflet”, vol. IV (1930), fasc. 2, p. 351—376.

du-le, se poate afirma că bocetele conțin numeroase fapte stilistice surprinzătoare prin noutatea imaginii și prin forța emoțională ce o degajă.

Uneori, cînd moartea celui bocit se datorește condițiilor mizere, de oprimare socială, sau războiului, în aceste cîntece de jale apar formule de imprecăție, blesteme care reflectă o atitudine protestatară sau chiar de revoltă.

O structură similară, atît prin tehnica de compoziție cît și prin cromatica expresiei, au cîntecele de război și cele de nuntă care se referă mai ales la jalea miresei. La ultimele îndeosebi, mentalității vechi referitoare la căsnicie, probabil, i se asociază și ceremonia fastuoasă a nunților țărănești, care exercită o puternică impresie asupra tinerilor. Expresia figurată, abundentă în metafore, epitete și comparații cu manifestă valoare estetică de concretizare, este proprie *cîntecului de leagăn* (cf. textul 3). Ritmul perfect trohaic și tempo-ul lent al cîntecului sînt în deplină corespondență cu intenția recitatorului și cu scopul urmărit. Conținutul speciei dictează, de asemenea, bogata întrebuițare a diminutivelor cu rol de alinare și refrenul stereotip „nani, nani” ce traduce îndemnul la odihnă.

Cîntecul *satiric* (cf. textul 4), reprezentat îndeosebi prin strigături, se remarcă prin alte note distinctiv. Literatura satirică este, în genere, de două feluri : de adresare directă persoanei vizate și de adresare indirectă. Acest caracter diferit al producțiilor impune și modalități aparte. În strigăturile directe sînt frecvente interjecțiile, vocativele și imperativele, ca elemente proprii adresării. De regulă, rima versurilor este împerecheată, iar poanta strofei (nu întotdeauna catren) se găsește la sfîrșit. Fraza epigramelor populare este tipică prin juxtapunerea propozițiilor. De altfel, însuși felul expunerii lor cere construcția paratactică, deoarece strigăturile sînt rostite în ritmul jocului și cu pauză după fiecare vers. Din punct de vedere formal, au loc numeroase contaminări între diferitele strigături. (Fenomenul este general în creația folclorică).

Remarcăm; după cum rezultă din ultima strigătură notată, și existența unor strigături lipsite de nota de persiflare. Ele sînt simple producții lirice de cel mai pur gen. În aceste cazuri, înrudirea cu cîntecul de dor este evidentă. La rîndul său, cîntecul de dor se leagă strîns de cel de jale și ambele, după expresia lui M. Gorki, „vorbesc din suflet cu oamenii cei mai simpli și prin cuvintele cele mai frumoase”.

Cîntecul *de jale* pe care l-am citat (cf. textul 5) începe cu prezentarea suferinței eroului liric, motivul generator al poeziei respective și continuă printr-un sensibil diminuendo al intensității afective. Descreșterea aceasta a imaginii constituie deja o trăsătură generală a poeziilor de dor, dragoste și jale. Sentimentul de durere, ca și în cîntecul citat, are adesea un substrat social, ceea ce explică apariția imprecățiilor care indică, direct sau voalat, nemulțumirea insului față de greutățile vieții. Blestemul face parte integrantă din cîntecele de jale, indiferent de natura lor (de cele mai multe ori, am putea subsuma acestei categorii și cîntecele de cătănie sau de război).

În unele producții apare rar o anumită atitudine fatalistă de resemnare, fapt care scade valoarea nu numai ideologică, dar și afectivă a cîntecului. Cele mai multe cîntece cu caracter social, apărute în orînduirile

trecute, se remarcă însă prin tonul protestatar sau chiar violent și nu o dată cu puternice accente de împotrivire față de divinitate, ca în strofa aceasta :

„De-aș prinde pe Dumnezeu
L-aș tăia c-un fierăstrău ;
La unul prea mult noroc
Și la mine mai de loc”

(A.l.p. I, p. 53)

Atitudinea omului din popor față de viață se reflectă de obicei și în caracterul sistemului expresiei metaforice prin care este camuflată durerea. În sfârșit, deoarece sentimentul tristeții are la bază nepotrivirea dintre dorința sau intenția omului și realitate, în doinele sau cîntecele de jale antiteza este un procedeu frecvent.

Spre deosebire de creația epică, creația lirică recurge adeseori la *paralelismul structural* care poate fi : *pozitiv*, *comparativ* și *negativ*¹. Cel pozitiv constă în stabilirea unei concordanțe între sentimentele eroului liric și natura înconjurătoare. Strict lingvistic, procedeu amintit se realizează prin simpla juxtapunere a planurilor, de ex. :

Nu știu, luna-i luminoasă
Ori e puica mea frumoasă ;
Nu știu, luna-n ceruri trece
Ori puica la apă rece ;
Nu știu, luna s-a ivit,
Ori puicuța mi-a zîmbit ;
Nu știu, luna s-a ascuns
Ori puica nu-mi dă răspuns.

(*Ibid.*, p. 113)²

Paralelismul comparativ este echivalent cu o comparație exprimată printr-o propoziție al cărei predicat este identic cu predicatul propoziției pe care o determină, de ex. :

Multe focuri ard în lume,
Nici unul nu arde bine
Cum arde inima-n mine

(*Ibid.*, I, 27)

Paralelismul negativ constă în negarea unei afirmații anterioare și reluarea ideii prin metonimie, de ex. :

Pe deasupra casei mele
Trece-un stol de rîndunele,
Dar nu-i stol de rîndunele,
Ci sînt dragostile mele.

(*Ibid.*, 149)

¹ Terminologia aceasta a fost împrumutată din lucrarea lui A.A. Kaiev, *Literatura rusă*, Moscova, Ucpedghiz, ediția a II-a, 1953, p. 162, [în limba rusă].

² Abrevierea A. l. p. trimite la *Antologie de literatură populară*, vol. I [Poezia], București, Editura Academiei R.P.R., 1953.

După cum se poate ușor desprinde din sumara noastră schițare, anumite particularități se găsesec în mai multe creații. Constatarea este firească dacă avem în vedere interferența motivelor și, implicit, a procedeelor. Credem că nu este de loc riscantă afirmația că epicul și liricul în stare pură sînt inexistente. Cu atît mai mult, între speciile înrudite, utilizarea aceluiași procedee este pe deplin explicabilă, ele confirmînd caracterul labil al delimitării acestor producții. Și totuși nota predominantă a conținutului condiționează întrebuițarea procedeului stilistic esențial. Pentru ilustrarea observației, dăm două exemple : un cîntec de natură și unul de dragoste.

Codrule, codruțule,
Dezmorțește-ți apele
Și grăbește de-frunzește
Că drăguța te dorește.
(D.c.s., p. 141)

Foaie verde alămlie,
Păsărică cînpic,
Spune puiului să vie.
Și să vie pe la vie,
Nimea-n lume să nu-l știe ;
Și să vie prin livadă,
Nimea-n lume să nu-l vadă.
(Ibid., 172–173)

În primul cîntec, sentimentul iubirii de natură, deși predominant, este asociat cu cel erotic. Vocativele și imperativele adresării se remarcă printr-o accentuată nuanță de rugămintă, impusă de totală admirație pentru frumusețile naturii. Însăși repetiția diminutivată a substantivului *codru* trădează această atitudine. Prin referire directă la sentimentul de bază, ne explicăm procedeul caracteristic acestei poezii : metafora personificatoare, rezultată din înfrățirea omului cu natura. Subordonate aceluiași sentiment sînt : diminutivul cu rol de alintare și elementele adresării cu valoare de implorație. În funcție de sentimentul asociat, se explică extensiunea producției, cu alte cuvinte maxima concentrare a expresiei, reliefată de cele patru propoziții complete cuprinse în catren.

Aceeași participare a naturii, reprezentată de astă dată prin vie și livadă, este caracteristică și în exemplul al doilea care constituie un reprezentant fidel al cîntecului de dragoste. Natura nu servește numai drept cadru al consumării pasiunii împărtășite, ci, prin elementele ei animate, devine și un confident al tinerilor îndrăgostiți. Permanentă împletire dintre natură și dragoste se manifestă chiar în caracterul tropilor. În exemplul menționat, epitetul adjectival *cînepic* (al subst. „păsărică”) este împrumutat din domeniul realității specific rustice și nu poartă marca unei deosebite originalități. Tocmai referirea consecventă la elementele realității imediate conferă celor mai numeroase figuri de stil din poezia populară funcție estetică sensibilizatoare.

Elementele comune cu primul cîntec sînt : adresarea cu valoare de rugămintă și participarea naturii la frămîntările eroului liric. Notele deosebite rezultă tocmai din sentimentul specific al poeziei. Fiorul erotic impune întrebuițarea termenului familiar *puiul* ca metaforă pentru tînărul iubit și tot sub imperativul aceluiași sentiment ne explicăm simetria sintactică

Nimea-n lume să nu-l știe

.....

Nimea-n lume să nu-l vadă

care mărturisește o deplină discreție și conduce spre singularizare, procedeau foarte frecvent în lirica erotică. Intensitatea sentimentului eroului liric ne este sugerată clar de repetiția verbului care denumește acțiunea dorită. Vioiciunea poeziei, care grăiește despre o dragoste fericită, se manifestă și în jocul de cuvinte obținut prin folosirea omonimelor :

Și să vie pe la vie

Versificația și construcția sintactică a acestui cîntec prezintă trăsături comune creațiilor folclorice. Asindetismul total pentru marcarea unui raport modal consecutiv (sau de cauză) ca în versurile

Și să vie pe la vie,
Nimea-n lume să nu-l știe ;

Și să vie prin livadă
Nimea-n lume să nu-l vadă.

este un procedeu obișnuit în limba vorbită.

★

În cele ce urmează luăm în discuție unele producții din creația poetică a zilelor noastre. Actuala realitate, deosebită fundamental de cea din trecut, a impus o tematică nouă. Poporul cîntă republica, înfrățirea între diferitele naționalități, industrializarea și electrificarea, construcția socialistă de la sate, progresul cultural al maselor muncitoare, precum și alte realizări ale regimului democrat-popular. Iată două fragmente din creația actuală, aparținînd unor medii deosebite de plămuire :

Foaie verde și-o negară
Să trăiască-a noastră țară
Republica Populară,
Să trăiască, să-nflorească
Republica Romînească !
Noi trăim azi într-o lege,
Făr-un șmecher, hoț de rege.
Eu ți-am spus : Drăguț cocon,
la mai dă-te jos din tron ;
Căci făr' de mări-a-ta
Tot mai curge Dunărea...

(D.c.s., p. 346)

Foaie verde-o viorea
Lucrez la mașina mea,
Lucrez și eu mult doresc
Norma să o depășesc !
Eu leg fire ne-nțetăt
Alergînd din cap în cap.
Mașina uruie ca basu
Bobincle se-nvîrt ca ccasu...
(D.c.s., p. 350)

În primul exemplu, se observă limpede sincera și totala adeziune la noua formă politică a statului nostru. Creația este abia în faza ei de început, dovadă inserarea tale-quala a unei lozinci și contaminarea cu

producția cultă. De fapt, elementul satiric este împrumutat dintr-o poezie antimonarhică a lui Al. Toma (*Cîinii de stăpîni s-au dus*), care, la rîndul ei se distinge prin nota populară. Procedul contaminării cu fragmente din literatura cultă este întîlnit des în folclorul literar.

În cel de al doilea exemplu, remarcăm comparațiile realizate cu ajutorul termenilor tehnici, ceea ce constituie o noutate pentru poezia populară, dar nu putem vorbi de imagini care să provoace ascultătorului deosebite emoții estetice.

Asemenea poezii populare demonstrează cum conținutul depășește forma, iar vechea formă tradițională a creației poetice a folclorului literar nu poate servi pentru integrala exprimare a realității noi, atît de bogate și complexe. Această nepotrivire dintre conținutul tematico-ideologic și mijloacele lingvistice prin care, parțial, se realizează forma este inerentă creațiilor de început.

Insuficienta prelucrare și șlefuire artistică a unor producții poetice noi se poate explica prin două cauze: a) noutatea izbitoare a tematicii și b) lipsa de circulație generală (sau pe o arie mai întinsă). Mai ales ultima cauză trebuie avută în vedere, deoarece o producție poetică își șlefuește exprimarea în procesul de circulație prin fructuoasa intervenție a unor talente, care nu numai că transmit producția respectivă, ci de cele mai multe ori o „recreează”.

Fără îndoială, în multe creații actuale găsim o apreciabilă rafinare estetică a expresiei. Poetica tradițională a transmis generațiilor actuale anumite procedee artistice care sînt valorificate în folclorul literar al zilelor noastre. Se știe doar că mijloacele expresive și artistice sînt rezultatul activității creatoare a oamenilor în decursul întregii istorii a civilizației¹.

Contaminarea cu piese folclorice mai vechi, stabilirea anumitor corespundențe cu cîntecele de largă circulație determină adeseori producții lirice pe teme actuale de o certă valoare artistică superioară, ca în ex.:

„Boii trag și plugul ară
Pe ogor de primăvară.
Bade, plugul ți-e de lemn,
Nu brăzdează, face semn,
Boii-s slabi și groapa-i rea
Și sămînța-i puțină.
Halde, lasă-te de boi,
Hai în colectiv cu noi
Și scapi, bade, de nevoi!”

sau pe temeiul aceluiași motiv, constituind un adevărat răspuns:

„— Hai, Cudalbu l... Cea, Prior,
Pînă-n codrul fraților
Să mai tai de-un căprior
Că la toamnă mă însor,

¹ A. Băleanu, *op. cit.*, p. 143—144.

Căprior la casă nouă
 Bucuria-n ea să plouă;
 Căprior de lemn de fag
 Ca să am unde să trag,
 Lingă floarea crinului,
 Fecloara vecinului,
 Fruntea colectivului.
 Că, doamne, în astă floare
 Ai pus lumina din soare,
 Frăgezimea primăverii
 Și toate stelele serii''

Un astfel de portret metaforic al iubitei cu greu s-ar putea întâlni chiar în lirica tradițională. Aproape întotdeauna, dragostea și munca sînt înfrățite. Fenomenul este propriu și cîntecelor care au părăsit, prin temă, mediul țărănesc. De pildă, în următorul fragment dragostea de muncă rezultă clar din mărturisirea pe care flăcăul devenit muncitor industrial o face iubitei :

„Mîndra mea, creangă cu rouă,
 Eu vă iubesc pe-amîndouă.
 Și ea-l naltă și subțire,
 Dar tot ție ți-oi fi mire;
 Crenguță cu trei lăstare,
 Nu-ți fie cu supărare,
 Cu batic roșu-i gătită
 Cît trălesc mi-o fi iubită!
 Tînără-l ca muguru
 Și dulce-l ca struguru,
 Frumoasă-i ca lumina,
 La lucru-i ca albina!

Din floarea pămîntului
 În bătaia vîntului
 Scoate miere gălbioară
 Și-o iubește maica țară,
 Ici în țara Oltului
 O-ndrăgesc flăcăi destui
 Că ea dă la fiecare,
 Pentru muncă, zestre mare,
 Și iar verde viorea
 „Sonda” se numește ea”¹

Imaginile luminoase, deosebit de reușite, se datoresc, desigur, noii conștiințe socialiste a omului pentru care munca a devenit nu numai o necesitate vitală, ci o datorie de onoare care-l înobilează și-i asigură un permanent optimism.

Comparînd aceste texte cu celelalte amintite din folclorul actual, se poate constata că ultimele sînt adevărate lucrări de artă.

Neconcordanțele între conținutul tematico-ideologic și mijloacele exprimării au fost lichidate datorită circulației mai mari a acestor cîntece și cizelării în timp.

Din poeziile prezentate fragmentar aici, se confirmă observația că „funcția estetică a limbii într-o operă literară nu se vedește numai în elementele care se deosebesc prin conținutul lor de imagini, prin caracterul

¹ Ultimele trei exemple au fost luate din articolul *Nu mai sînt fete sărace și te-nșori cu cine-ți place* din *Pagini din folclorul nou, selectate și comentate de Ion Brad*, apărut în „Scîntela tineretului”, anul XVI, seria a II-a, nr. 3593, sîmbătă 3 decembrie 1960, p. 2.

plastic, prin posibilitățile lor de caracterizare ș.a.m.d. Funcția estetică înseamnă însușirea generală a limbii unei opere literare, deoarece această limbă este întotdeauna subordonată sarcinii ideologico-estetice a operei¹.

Cele expuse pot fi rezumate în următoarele concluzii principale:

1. Conținutul de idei și sentimente al unei producții atrage după sine anumite modalități de expresie, dictează nota predominantă a lexicului și caracterul mijloacelor expresive și artistice. Pentru cîntecul liric, e important de relevat că sentimentul dominant se sincronizează cu melodia.

2. Există o seamă de trăsături lingvistice care au caracter general, putînd fi regăsite în numeroase producții, diferite ca gen și specie. De aici, decurge, în mod logic, constatarea inexistenței unui stil lingvistic al speciei. Clasificarea stilului pe baza speciilor literare nu poate fi fundamentată pe realități lingvistice bine precizate.

3. Inevitabilul decalaj dintre conținut și unele elemente componente ale formei se poate remedia prin circulația în timp.

4. Procedeele de colorare și plasticizare a expresiei nu poartă pecetea individualității. În epică și mai ales în lirică, aportul sensibilității individuale este difuzat în talentul colectiv, care reflectă artistic viața poporului și starea socială în diferitele epoci ale istoriei noastre.

О ВЫРАЗИТЕЛЬНЫХ И ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СРЕДСТВАХ НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Настоящей статьей автор вносит свой вклад в изучение выразительных и художественных средств румынской народной поэзии. Эти средства не представляют собой эстетической формы соответствующих народных произведений, а являются только составляющими элементами их художественной формы. Диалектическое единство „форма-содержание” является сложным вопросом в области искусства. В статье автор исследует лишь, в какой мере содержание народных произведений определяет выразительные средства и художественные приемы. С этой целью он ссылается на некоторые тексты, по преимуществу лирические, считающиеся характерными для литературного жанра, к которому они относятся. На основании анализа содержания стало ясно, что в обрядовых песнях встречаются многочисленные элементы, общие с заговорами из-за сопровождающих их магических обрядов. Такие произведения не содержат обычно богатых метафор, из-за их малого распространения, чем объясняется и их устойчивость, проявляющаяся в особенности в традиционных формулах. Причи-

¹ V. Levin, *Observații despre limba literaturii*, în „Probleme de literatură și artă”. anul VI (1953), București, Ed. ARLUS, „Cartea Rusă”, nr. 2, p. 19.

тания и жалобные песни характеризуются богатством метафор, в большинстве случаев со значением воспоминания.

В лирических и любовных песнях образ отличается пластичностью метафор. Народные игровые стихи построены на основе расположенных рядом предложений, из-за их растянутого исполнения в ритме пляски.

Это строгое обусловливание выражения содержанием проявляется в любом народном устном произведении. Однако в некоторых современных произведениях обнаруживается определенный сдвиг между содержанием и элементами формы. Это явление можно объяснить тем, что новое тематическое содержание, очень богатое и разнообразное, не нашло еще наилучшей формы выражения. Это несоответствие (неизбежное в начале) в значительной мере было ликвидировано и фольклор на современные темы дал многочисленные произведения, характеризующиеся высоким художественным уровнем. Поскольку имеются лингвистические и стилистические черты, общие для различных произведений фольклора, автор приходит к выводу, что для определенного литературного жанра не существует отдельного лингвистического стиля. К тому же, благодаря анонимности фольклорных произведений, приемы художественного выражения не носят печати индивидуальности. Бытование во времени ведет к эстетическому усовершенствованию произведений, предпочитаемых художественным вкусом народных масс.

SUR LES MOYENS EXPRESSIFS ET ARTISTIQUES DANS LA POÉSIE POPULAIRE

RÉSUMÉ

Par cet article l'auteur tente d'apporter une contribution à l'étude des moyens d'expressivité et de réalisation artistique dans la poésie populaire roumaine. Ces moyens ne constituent pas la forme esthétique des productions folkloriques respectives ; ils ne sont que des éléments composants de la forme artistique. L'unité dialectique « forme — contenu » est une question complexe dans le domaine de l'art. L'article étudie exclusivement la manière dont les moyens d'expression et les procédés artistiques sont déterminés par le contenu des productions folkloriques. A cette fin, l'auteur se réfère à quelques textes, lyriques en particulier, considérés comme représentatifs pour l'espèce littéraire à laquelle ils appartiennent. Ayant analysé la teneur de ces textes, l'auteur a observé que les chansons rituelles possèdent de nombreux éléments communs aux sortilèges et aux formules d'incantation, à cause des pratiques de magie qui les accompagnent. De telles productions ne contiennent pas d'habitude de métaphores riches, en raison de leur circulation réduite qui explique aussi leur conservatorisme, lequel se manifeste en particulier par les formules consacrées. Les chants funèbres et les complaintes se caractérisent par la

richesse des métaphores qui ont pour la plupart une valeur évocatoire. Dans les cantilènes l'image se distingue par la plasticité des métaphores. Les vers satiriques appelés « strigături » sont construits sur la base de propositions juxtaposées, en raison de leur récitation trainante, adaptée au rythme de la danse.

Cette détermination rigoureuse de l'expression par la teneur se manifeste dans toute création populaire orale. On constate néanmoins dans certaines productions actuelles un décalage entre le contenu et certains éléments de forme, lequel peut s'expliquer par le fait que les nouveaux thèmes — si riches et si variés — n'ont pas encore trouvé la forme d'expression la plus adéquate. Ce désaccord — inhérent à tout début — commence à s'atténuer, et le folklore fondé sur des thèmes actuels nous offre d'ores et déjà de nombreuses productions de réalisation artistique supérieure. Etant donné qu'il existe des traits linguistiques et stylistiques communs à beaucoup de productions folkloriques, l'auteur en conclut qu'on ne peut pas parler d'un style linguistique propre à une certaine espèce littéraire. Par ailleurs, en raison de l'anonymat de la création folklorique, les procédés de plasticisation de l'expression ne portent pas le sceau de l'individualité. Ce n'est qu'avec le temps que les productions sélectionnées par le goût artistique des masses populaires s'affinent.

UNELE TENDINȚE FONETICE ALE LIMBII ROMÎNE ACTUALE

DE

ACAD. E. PETROVICI

Limba romînă literară actuală s-a constituit în cursul secolului al XIX-lea ca o *zovî* rezultată din fuziunea celor două *zovî* vorbite și scrise înainte de unire în cele două capitale ale țărilor romînești, București și Iași. În procesul acesta de contopire, care a durat mai multe decenii, moldovenii culți care voiau să vorbească o limbă literară cît mai corectă au părăsit treptat multe din particularitățile moldovenești. Același lucru se poate spune și despre munteni care de asemenea au renunțat la multe particularități muntenesti, apropiindu-și felul de a vorbi și de a scrie de acela al moldovenilor. Totuși, în ceea ce privește pronunțarea, noua limbă literară prezintă un aspect aproape exclusiv muntenesc. Dar, și în fonetică, o seamă de particularități muntenesti n-au intrat în limba literară, cu toate că ele pot fi observate și astăzi în pronunțarea multor intelectuali munteni. Într-adevăr, o seamă de scriitori și oameni de știință munteni mai întrebuintează, chiar și într-un stil mai ridicat, formele muntenesti considerate neliterare *dă, pă, dîn, pîn, dîntre, dăspre, dăcît, dăși* deși', *dăstul, dă ce* 'de ce', *dăsfășura, dăzvălu, dădvîrșire, dăslușit, pă d-o parte, d-ale n^aastre, d-acolo, p-ai c* etc. Citeodată pot fi auzite de la același vorbitor, în cadrele aceleiași propoziții, atît forma muntenescă, cît și cea literară, de ex. *dă* și *de, dîn* și *din, d-o parte* și *d' o parte*. În scrisul muntenilor apar însă rar asemenea forme, atît de frecvente în pronunțare. Generația mai tînără de munteni le evită și în pronunțare.

O altă particularitate fonetică muntenescă, proprie de altfel numai unor regiuni din Muntenia, precum și Olteniei, sudului Ardealului și Crișanei, întîlnită la unii intelectuali munteni, este pronunțarea șuierătoarelor *ș, j* numai cu timbru palatal (*oraș', aș' fi, bagaj', curaj'*), ceea ce are drept consecință prefacerea lui *ă, î* următori în *e, i*. Particularitatea aceasta se reflectă și în scrisul unora : *grije, înfățișînd, înfricoșetor, negli-*

jind, plaje, schije, tovarășe f. sg., *ușe*. Lipsa din pronunțare a lui /ș, j/ fără timbru palatal, care să se opună lui *ș', j'* cu timbru palatal, duce la omofonia multor forme de singular și plural sau de prezent indicativ și conjunctiv: *fruntaș', tovarăș', uriaș', fruntaș'e, tovarăș'e, uriaș'e* sînt în același timp forme de singular și de plural, iar *îngrăș'e, degaj'e*, forme de indicativ și de conjunctiv.

Șuierătoarele cu colorațiune palatală apar și în numele de localități pronunțate de unii munteni sau de olteni: *Caras', Mureș', Cluj', Dej'*. Cînd sînt urmate de vocalele *a, o, u*, între șuierătoarele cu timbru palatal și vocala următoare se produc elemente vocalice de tranziție, înaintea lui *a*, un *e* semivocalic, iar înaintea lui *o, u*, un *ö* respectiv *ü* semivocalici: *afiș'are, aș'a 'așa', coș'ar, birj'ar, uș'or, dej'un, j'urnal*. În uzul celor cu puțină știință de carte, această pronunțare se reflectă uneori și în scris: *așea, afișearea*.

Trebuie remarcat că *ș* al terminațiilor *-ește, -ești*, este totdeauna colorat palatal în pronunțarea tuturor vorbitorilor, indiferent de graiul lor natal, chiar dacă *t* cu timbru palatal care urmează după șuierătoare în terminația *-ești* își pierde explozia înaintea unei consoane inițiale a cuvîntului următor. De aceea sînt greșite transcrierile fonetice de felul lui *îeșt tu*¹ 'ești tu', *vorbejd balaure*², *vorbeșt romînește*³. În toate aceste forme se rostește *ș' j'*, oclusiva dentală următoare avînd o implozie cu timbru palatal. Așadar, grupul *șt* urmat de *e* sau de *așa*-numitul „*i* scurt final” are în totalitatea lui colorațiune palatală, pe care nu o pierde nici în fonetică sintactică. De aceea el trebuie transcris fonetic *ș't*: *îeș't tu*.

În graiul intelectualilor munteni sînt frecvente și alte particularități muntenesti sau bucureștene, de exemplu, formele *daca* 'dacă', *ier'am* 'eram', *cînt* 'cînd' (*cînt am fost* 'cînd am fost'). E interesant de notat că *t* în locul lui *d* apare în acest adverb și atunci cînd adverbul e înaintea unei pauze *cînt ... vr'a* sau înaintea unui element vocalic cu timbru nehotărît, un fel de *i* sau *ă* lung, care apare cînd vorbitorul nu găsește cuvîntul următor (*cîntîii ... vine, cîntădă ... vine*).

De asemenea în vorbirea muntenilor mai apar și astăzi forme iotacizate de felul lui *eu auz, eu spui, eu Țiu, eu văz*, care încă n-au fost pe deplin eliminate de formele literare de origine moldovenească *eu aud, eu spun, eu țin, eu văd*.

Pronunțarea muntenească, din care lipsesc particularitățile amintite, poate fi considerată ca normă a pronunțării literare. Ea poate fi auzită în vorbirea generației tinere de intelectuali nu numai la București, ci și în celelalte centre de cultură din țară. Ea stă de asemenea la baza pronunțării limbii romine pe scenă.

Dar pe lângă norma de pronunțare muntenească, oficială, a limbii noastre literare, oglindită în îndreptările noastre ortoepice și ortografice, există și o a doua normă, neoficială, dar acceptată — ca să nu zic tolerată — de intelectualitatea noastră. E vorba de pronunțarea moldove-

¹ Vezi Alf Lombard, *La prononciation du roumain*, 1935, Uppsala, p. 168.

² Idem, *ibidem*, p. 174, nota 11.

³ Vezi F. B. Agard, *Structural Sketch of Rumanian*, supliment la revista „Language”, XXXIV, nr. 3, partea a II-a (iulie-septembrie 1958), p. 19.

nească a limbii noastre literare. Adeseori pot fi auzite conferințe publice, prelegeri universitare, discursuri academice de o înaltă ținută științifică sau literară rostite în întregime după norma moldovenească. E adevărat că particularitățile de rostire moldovenești apar de obicei atenuate. Fricativele prepalatale *ś*, *ž*, care au înlocuit în subdialectul moldovean vechile africcate prepalatale *č*, *ǰ*, sînt pronunțate de intelectualii moldoveni de obicei ca africcate al căror element oclusiv inițial e foarte scurt și foarte slab. De asemenea nici închiderea vocalelor neaccentuate *e* sau *ă* pînă la gradul extrem *i* respectiv *î* nu se constată în rostirea moldovenilor care vorbesc literar. De obicei ei se opresc la vocale intermediare între *e* și *i* respectiv *ă* și *î*. Nu dispăre complet din rostirea intelectualilor moldoveni nici ușoara „diftongare” a vocalelor — mai ales a celor accentuate — *e*, *ă*, *o*, uneori și a lui *i*, *u*, după consoane. Chiar și neologismele sînt pronunțate cu astfel de vocale cu timbru neomogen : *moment*, *mădr*, *condus*, *pildă*¹. Asemenea diftongi care „sună țărănește”² se aud — e adevărat foarte rar — și în Muntenia.

Diftongarea moldovenească e deosebit de perceptibilă în poziție inițială. Orice *i*, *e*, *o*, *u* inițial e precedat în pronunțarea moldovenilor — de altfel și a oltenilor și mai rar chiar a muntenilor — de semivocalele *i* sau *u* : *îmmediat*, *îextrem*, *uoperă*, *uultima*. Vocalele amintite nu pot fi rostite de moldoveni izolat fără să fie sprijinite de un iod respectiv un wau precedent : *litera ie*, *litera uo*, *vocala îi*, *litera iem*.

Semivocalele apar foarte perceptibile și în interiorul cuvîntului — pentru evitarea hiatului — în neologisme (cuvintele vechi nu prezintă asemenea hiaturi) și în fonetică sintactică, fenomen foarte frecvent și în Muntenia : *materiial*, *pojem*, *poiet*, *serișos*, *vičișos*, *să ținintroducă*, *să ținintre* (toate formele înșirate au fost auzite și în rostirea intelectualilor munteni).

Dacă particularitățile de pronunțare moldovenești amintite pînă acum se întîlnesc mai rar și în Muntenia (cu excepția pronunțării ca fricative a africcatelor), reducerea seriei siflantelor *ț*, *s*, *z* și a șuierătoarelor *ș*, *j* numai la varietatea cu timbru nepalatal nu se constată în Muntenia. În schimb ea e caracteristică tuturor celorlalte graiuri românești (în ceea ce privește pe *ț*, *s*, *z*) sau majorității lor (în ceea ce privește pe *ș*, *j*). Consoanele amintite nu pot fi urmate, în pronunțarea intelectualilor moldoveni și a celor din alte provincii (dacă nu și-au însușit pronunțarea literară), de vocalele *i*, *e*, care devin *î*, *ă* : *sîmfișor*, *gășăsc*, *zîc*, *șî*, *jîr*, și de „semivocalele” *ç*, *ö*, *ǰ*, precum și de „i scurt final”, care dispar (ceea ce echivalează cu pierderea timbrului palatal al consoanelor) : *s'ară* = *s'ară* > *sără*, *ț'-o spun* = *ț'-o spun* ' *fi-o spun* > *ț-o spun*, *Galaț'u* = *Galaț'u* (forma articulată a toponimicului Galați = *Galaț'*) > *Galașu*, *frunțaș'* = *frunțaș'* > *frunțaș* (pl.).

Dispariția varietății cu colorațiune palatală a consoanelor amintite a provocat apariția a numeroase forme omofone, asemănătoare celor amintite în legătură cu lipsa varietății cu timbru nepalatal a șuierătoarelor în Muntenia, unde *frunțaș'* reprezintă în același timp singularul și pluralul,

¹ Prin *l* notez un *i* cu o ușoară nuanță de *l*, iar prin *ă* o vocală intermediară între *ă* și *l*.

² Vezi S. Pușcariu, *Limba română*, București, 1940, vol. I, *Privire generală*, p. 83.

pe cînd în Moldova forma comună pentru ambele numere este *fruntaș*. La fel *soș*, *vrej* nu deosebesc singularul de plural iar *cutez*, *îngrăș*, *cruț* nu deosebesc pers. I de pers. a II-a, întocmai cum *crută*, *c'asă*, *îngrășă*. *degajă* sînt în același timp forme de indicativ și de conjunctiv.

În urma acțiunii velarizatoare a siflantelor și sibilantelor asupra vocalelor anterioare, frecvența vocalelor *ă* și *î* în pronunțarea moldovenească a limbii literare e foarte mare. Trebuie remarcat însă că în diferitele graiuri populare frecvența celor două vocale mediane este aceeași ca în Moldova. Face excepție numai graiul muntean și limba literară. Pe hărțile *Atlasului lingvistic român* pot fi urmărite cu ușurință ariile aproape identice ale unor pronunțări ca *subfire*, *zîd*, *s'ară*, *c'ase*, *z'amă*, *fraț'* (= *fraț'i*), *vez'* (= *vez'i*) etc. care nu ocupă nici întreg teritoriul Munteniei. În tot restul țării se rostește ca în Moldova *subfire*, *zîd*, *sară*, *c'asă*, *z'amă*, *fraț*, *vez*.

Se pune întrebarea dacă nuanța moldovenească a pronunțării limbii literare are șanse să se mențină încă mult timp. După observațiile mele, generațiile tinere de moldoveni, chiar și elevii școlilor medii din Moldova, continuă să pronunțe ca generațiile anterioare, deoarece pronunțarea aceasta o aud și de la profesorii lor, chiar de la cei de limba romînă, care și-au făcut studiile universitare la Iași. E de prevăzut că prestigiul intelectualilor moldoveni va menține încă mult timp, în mediu moldovenesc, pronunțarea după norma moldovenească a limbii literare. Totuși trebuie notat că pe scenele teatrelor din Moldova se aude pronunțarea literară, ușor colorată cu unele particularități moldovenești, ca de exemplu preiotarea oricărui *e* inițial, chiar și în neologisme.

În celelalte centre universitare, ca de exemplu Clujul sau Timișoara, n-am constatat existența unei norme regionale de pronunțare a limbii literare. Formele ardelenesti cu dentalele muiate *bîne*, *fraț'e*, *und'e* „sună rău”¹ și toată lumea care vrea să vorbească „literar” le evită. Copiii de școală, chiar în timpul jocului, vorbesc aproape munte-nește — firește fără muntenismele neliterare ca *dă*, *pă*, *dîn*, *d-acolo*, *ier'a* etc. Din cauza lipsei unei tradiții ardelenice de pronunțare a limbii literare, în orașele din Ardeal, Banat și Crișana se răspîndește, mai repede ca în orașele din Muntenia și Moldova, pronunțarea standard a limbii noastre literare, fără ardelenisme care „sună rău” și fără moldovenisme și muntenisme neliterare care nu sînt oglindite în grafia oficială.

Dar oricare ar fi nuanța cu care este pronunțată limba literară, în toate aceste varietăți de pronunțare se constată existența unor tendințe comune care se manifestă în rostirea tuturor celor care vorbesc limba romînă ca limba lor maternă sau au învățat-o din copilărie așa de bine încît poate fi considerată ca a doua limbă maternă a lor. Fenomenele de care ne vom ocupa privesc în primul rînd fonetica sintactică. Puțini au fost la noi aceia care le-au dat problemelor de sandhi cuvenita atenție, ca de exemplu

¹ Vezi S. Pușcariu, *Limba romînă*, București, 1940, vol. I, *Privire generală*, p. 83.

Alf Lombard în studiul său asupra pronunțării limbii romine¹ și, într-un studiu recent, Marius Sala. Fenomenele de sandhi — de care vorbitorii nu-și dau seama — ating de obicei toate sunetele finale și — în măsură mai mică — și pe cele inițiale. De aceea orice cuvânt va prezenta, pe lângă forma sa absolută, care apare când cuvântul e rostit izolat, numeroase forme determinate de sandhi. Uneori formele acestea — să le zicem conjuncte — ale cuvintelor, diferă foarte mult de cele absolute și între ele. Îndeosebi în cazul monosilabelor compuse din două foneme apar forme conjuncte foarte deosebite, deoarece ambele foneme pot fi felurit modificate de contextul fonetic. De exemplu prepoziția a cărei formă absolută este *în*, în urma acomodării lui *n* la consoanele următoare și a lui *i* — când nu se elidează — la cele precedente, poate prezenta cîteva zeci de variante. Din cauza acomodării lui *n* la consoana următoare, în locul lui apare (1) *m* (*în parte*), (2) o nazală constrictivă labiodentală (*în față*) (3) o nazală oclisivă dentală (*în țară*), (4) o nazală constrictivă dentală (*în sac*, formă transcrisă de obicei *î_sac*), (5) o nazală oclisivă prepalatală (*în cerc*), (6) o nazală constrictivă prepalatală (*în șir*), (7) o nazală oclisivă și (8) constrictivă palatală (*în gheață*, *în iarbă*, în transcriere fonetică aproximativ *î_iarbă*), (9) o nazală velară (*în cap*). Toate aceste nouă forme pot apărea cu *i* elidat după un cuvînt terminat în vocală (*întru-n sală*). În cazuri de acestea — foarte frecvente — nazala face impresia de a fi dispărut, iar existența ei este semnalată numai de varianta nazalizată a vocalei finale precedente *întrū_sală*. Dar vocala *i* se poate preface în *i* sau în *u* sub acțiunea sunetelor precedente (asupra acestui fenomen vom reveni mai jos). Iată așadar că prepoziția *în* prezintă 36 de variante determinate de context.

Sunetele cele mai expuse acțiunii fenomenelor de sandhi sînt vocalele inițiale și finale și consoanele finale.

Vocalele inițiale *i*, *e*, *u*, *o* în contact cu o vocală finală precedentă dezvoltă între finală și inițială un iod respectiv un wau, pentru evitarea hiatului: *să între, pe urmă, de uom*. Precedate de foneme cu timbru palatal *a*, *o*, *u* suferă o ușoară palatalizare care le apropie de *ä*, *ö*, *ü*, în transcriere fonetică *ä*, *ö*, *ü*: *zilele ästă, pö-o masă, pü-un copac*. Vocalele *d*, *i* în această poziție se prefac în *e*, *i*, iar după wau, în *o*, *u*: *anii ästia > anⁱ_eș'tă* (într-o pronunțare „allegro” aproape *an_eș'te*), *întrebi încă odată > întreb'_inc_o dată*, *îm' ingădui, mulți cartof' într-un an*, *veș' înțelege*, *cu doi an' în urmă, de az' incolo, făg' inalt', totuș' într'abă*, *aș' întreba* (în pronunțarea celor care au în sistemul lor fonologic numai fonemul *ș'*, adică *ș* cu timbru palatal), *de miercur' incolo, egal' în drepturi*, *mai incet, anu(l) ästa > an^k_osta* (chiar *an_osta*), *au unvățat, eu îi spun > ieu_uŋ' spun*.

¹ Vezi Lombard, *op. cit.*, p. 149 și urm.

Paradigma perfectului compus a unui verb ca *a învăța* este în transcriere fonetică :

*am_învățat*¹
ai_învățat
a_mvățat
am_învățat
aț_învățat
au_umnățat

E de la sine înțeles că cea mai mică pauză între auxiliar și participiu face să reapară vocala *i*. Moldovenii, oltenii și bănățenii, în graiul lor natal care nu posedă fonemul /t'/, pronunță *aț_învățat*. Îndată, însă, ce se deprind să-l pronunțe pe /t'/, în mod automat vor rosti în loc de *i* inițial : *aț_învățat*.

Exemplele înșirate dau loc la mai multe observații. Asimilările amintite se produc în mod automat și obligatoriu — cu condiția să nu se facă pauză între cuvinte. Vorbitorii nu sînt conștienți de aceste modificări în pronunțare și neagă existența unor forme ca *osta_învățat*, *umnățat*, ceea ce e perfect adevărat cînd e vorba de formele absolute. Dar, în expresii și construcții ca cele înșirate, nu se întrebuintează decît excepțional formele absolute. Formele conjuncte amintite pot apărea datorită faptului că în limba romînă, cu prilejul diviziunii în silabe a cuvintelor în frază, consoana finală a unui cuvînt formează silabă cu vocala inițială a cuvîntului următor, ca în limbile romanice și în cele slave, pe cînd în limbile germanice ea închide silaba finală a primului cuvînt. Fraza *intrați în odaie* se silabisește : *in-tra-ți-no-da-ie*. Așadar consoana *ț'* e grupată în aceeași silabă cu vocala *i*, iar *i* nu poate fi precedat în aceeași silabă de un sunet cu timbru palatal, ci se prefăce în *i*. Cf. *veg'-+înd > veg'ind* (= *veghind*).

O altă observație privește grupul *wau + ă*. În cursul evoluției istorice a limbii romîne se constată prefacerea consecventă a lui *ă* în *o* după *wau*, care rămîne adeseori nenotat. Cf., în textele noastre vechi, formele *zio*, *noao*. Asupra existenței unor forme asemănătoare în limba de astăzi a atras atenția acad. Al. Graur². Într-adevăr formele *două*, *nouă*, *ouă*, *plouă*, *rouă*, *vouă*, *ziă* se pronunță în realitate *doo* sau chiar *dō*, cu un *o* lung, *noo*, *oo* sau *uoo*, *ploo*, *roo*, *voo*, *zi'o*³. Dar același subiect vorbitor care pronunță *noo* va silabisii *no-ă*. La fel se explică și apariția formelor de felul lui *an_osta* pentru *anu(l) ăsta*. Și în cazul acesta limita

¹ Prin *m* transcriu varianta labiodentală a nazalelor *m* sau *n*.

² Vezi „Bulletin linguistique”, II, p. 22.

³ Cf. I. Pătruț, *Rostirea nouă, două* etc., în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, [București], 1958, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, p. 661—665.

silabei trece între *a* și *n*, iar acesta din urmă, împreună cu *y*, deschide silaba următoare.

★

În ceea ce privește vocalele finale, acestea, înaintea unei vocale inițiale, sînt supuse de obicei elidării (cu excepția cazului cînd sînt urmate de vocala inițială *î*, care se elidează prima). Fenomenul acesta e paralel cu ceea ce se constată în flexiune și derivație: orice vocală finală se elidează înaintea unui element flexionar sau de derivație care începe cu o vocală: *cas(ă) + a > casa*, *cas(ă) + e > case*, *cas(ă) + uță > căsuță*, *voi(e) + a > voia*. Ținem să remarcăm că excepțiile de felul lui *mătase + a > mătasea* sînt numai aparente, deoarece și *e* final se elidează, consoana păstrîndu-și timbrul palatal: *mătas'(e) + a > mătas'a = mătas'a*; în Moldova *mătas(ă) + a > mătasa*. În felul acesta trebuie interpretate exemplele amintite mai sus *zilel'_ăst'ă*, *p'ō*, *p'ūn = zilel'_ăst'ă*, *p'ō*, *p'ūn*. În Muntenia, unde prepoziția *pe* se rostește *pă*, prin elidarea lui *ă* se obțin formele neliterare *p-o*, *p-un*. Trebuie notat că în stilul „allegro” înseși vocalele *u* și *i* ale articolului hotărît masculin se elidează, ceea ce explică formele *an_osta*, *an'_eș't'ă*.

★

Consoanele finale se asimilează de obicei la consoanele inițiale următoare în ce privește sonoritatea (*fag_rap'arte* 'fac rapoarte'), locul de articulare (*înj_casă*), modul de articulare (*am_văzut*: ocluziva nazală *m* devine o constrictivă nazală), timbrul palatal (*aveț_cuvîntu*: în pronunțarea unui muntean care distinge de obicei pe /t'/ de /t/: *un soț — doi soț*).

De cele mai multe ori asimilarea atinge mai multe din trăsăturile distinctive ale consoanei finale. În *muldz_dintre*, /t'/ final și-a pierdut, în urma asimilării, timbrul palatal și a devenit sonora *dz*, care nu există în limba literară ca fonem autonom, ci numai ca variantă combinatorie, pozițională, a lui /t/ sau /t'/. De altfel acest *dz* se reduce de obicei la *z*: *cîz_din noi* 'cîți din noi'. În *noțium_fundamentale* 'noțiuni fundamentale', asimilarea s-a făcut în ce privește atît timbrul palatal cît și locul de articulare, adică nazala dentală cu timbru palatal (/n'/) a devenit o nazală labiovelară fără timbru palatal.

Africatele finale înaintea unei consoane inițiale își pierd foarte ușor elementul ocluziv: *tos'_cei* 'toți cei', *cîdzva > cîzva* 'cîțiva'. Cf. și exemplul dat mai sus: *cîz_din noi*.

Într-un grup de consoane finale, în fonetică sintactică, dispăre de obicei consoana finală a grupului, iar consoana rămasă e supusă asimilării ca orice consoană finală: *pung_de vedere* 'punct de...', *mul_mai* 'mult mai', *în cel mai_inal_grad* 'în cel mai înalt grad', *direg_de...* 'direct de...', *rîm_pe rînd* 'rînd pe rînd', *acez_lucru* 'acest lucru', *lăși_să se vadă* 'lăsînd să se...', *sî_răi* 'sînt răi', *trăiez_departe* 'trăiesc departe'. De altfel consoana finală, e vorba mai ales de *t* final al participiului,

dispare și dacă nu face parte dintr-un grup : *nu po_să* ... 'nu pot să' (cf. expresia obișnuită *nu p^oa_să* ... 'nu poate să ...'), *n-a putu_suferi* '... putut suferi', *i-am da_și lui* '... dat. și ...'. Chiar și grupul întreg poate să dispară : *la dre_vorbînd* 'la drept vorbind' < *la dreb_vorbînd* < *la drebd_vorbînd* (forma din urmă cu *bd* a apărut datorită asimilării grupului consoanelor surde *pt* la sonora următoare *v*)¹.

E de presupus că, într-un viitor mai îndepărtat, formele conjuncte, fără consoane finale, vor deveni forme absolute, dacă influența grafiei nu va restitui consoanele finale.

Fenomenele de sandhi semnalate mai sus pot fi interpretate aproape toate ca neutralizări ale unor opoziții fonologice. Astfel, în poziție inițială se neutralizează opozițiile *i-i*, *ă-e* după consoane cu timbru palatal ca *i*, *j*, *r* etc. (de ex. *aⁱ_îmvățat*, *anⁱ_éști^a*) și opozițiile *i-u*, *ă-o* după *u* (de ex. *au_îmvățat*, *an^u_osta*). La sfîrșit de cuvînt se neutralizează opoziția „sonor-surd” (de ex. *fag_rap^oarte*, *muldz_dintre*), „africată-fricativă” (de ex. *cîz_din noi* 'cîți din noi'), „nazală labială—nazală dentală” (de ex. *noșium_fundamentale*), „consoană cu timbru palatal—consoană cu timbru velar” (de ex. *aveș_cuvîntu*, *noșium_fundamentale*). Dispariția consoanelor finale poate fi formulată ca o neutralizare a opoziției dintre prezența și absența unui fonem (de ex. forma verbală din *i-am da_și lui* reprezintă pers. I pl. atît a perfectului compus, cît și a condiționalului prezent al verbului *a da*)².

НЕКОТОРЫЕ ФОНЕТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ СОВРЕМЕННОГО РУМЫНСКОГО ЯЗЫКА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В произношении румынского литературного языка обнаруживается устойчивое существование некоторых областных фонетических особенностей (молдавских, валахских, ольтянских, трансильванских), которые молодое поколение при разговоре старается избегать. Наиболее сильным является молдавский оттенок в произношениях в румынском литературном языке.

¹ Cazurile de sandhi discutate în prezentul articol au fost observate în cursul unor conversații între intelectuali bucureșteni.

² Privitor la ultimul tip de neutralizare a se vedea *Travaux de l'Institut de Linguistique, Faculté des Lettres de l'Université de Paris*, 1957, vol. II, *La notion de neutralisation dans la morphologie et le lexique*, Paris, 1958, p. 40, 166—167.

Помимо областных фонетических особенностей, современное произношение румынского языка представляет некоторые явления сандхи, мало изученные до сих пор. Синтаксическая фонетика изменяет все конечные звуки слов и, в некоторой степени, и начальные звуки (в особенности гласные), вызывая, таким образом, появление большого количества вариантов слов, обусловленных контекстом. Говорящие не осознают существования этих вариантов.

QUELQUES TENDANCES PHONÉTIQUES DU ROUMAIN ACTUEL

RÉSUMÉ

Dans la prononciation du roumain littéraire on constate la persistance de particularités phonétiques régionales (moldaves, valaques, olteniennes, transylvaines) que la jeune génération des sujets parlants tend à éviter. C'est la nuance moldave de la prononciation du roumain littéraire qui se maintient le mieux.

Indifféremment des particularités phonétiques régionales, la prononciation actuelle de la langue roumaine présente certains phénomènes de sandhi qui ont été peu étudiés jusqu'à présent. La phonétique syntaxique modifie tous les sons finals des mots et, dans une certaine mesure, aussi les sons initiaux (les voyelles en particulier), en déterminant de la sorte l'apparition d'un grand nombre de variantes des mots conditionnées par le contexte. Les sujets parlants ne se rendent pas compte de l'existence de ces variantes.

DESPRE UNELE VOCALE ALE LIMBII ENGLEZE, PRIVITE COMPARATIV CU VOCALELE LIMBII ROMÎNE¹

DE

ANA TĂTARU

În predarea limbilor străine la un nivel mereu crescînd, practica confirmă rolul deosebit al studiului științific al pronunțării, necesitatea acordării importanței cerute, alături de sensul cuvîntului, și învelișului său sonor. Astfel se recurge la explicarea detaliată a felului cum sînt rostite sunetele vorbirii (ținînd seamă de gradul de deschidere a gurii, de poziția limbii etc.), completată cu ajutorul imaginilor auditive obținute prin ascultare de plăci sau de imprimări pe bandă de magnetofon. Acestea însă nu-și pot atinge pe deplin scopul fără comparația continuă și adîncită a sunetelor limbii străine față de cele ale limbii materne, ajutată efectiv de reprezentarea lor pe diagramă.

Este necesar, de la bun început, să dirijăm în mod științific comparația pe care o face, în mod automat, oricine atunci cînd învață o limbă străină. Astfel se evită greșeala de a vorbi o limbă străină în pronunțare romînească, maghiară, germană etc., lucru extrem de neplăcut pentru ascultătorii care posedă limba respectivă ca limbă maternă. „De obicei, aproape toate sunetele dintr-o altă limbă au anumite trăsături specifice (ceea ce adesea nu se observă de la prima vedere), care transformă sistemul fonetic al fiecărei limbi într-un sistem aparte, independent,” după cum spune savantul sovietic R. A. Budagov².

În cazul limbilor înrudite, comparația poate cuprinde, cu bune rezultate, și aspecte referitoare la evoluția istorică a fonemelor — de pildă în predarea limbii engleze pentru germani, a limbii italiene pentru romîni etc. — care, evident, n-are sens atunci cînd e vorba de limbi din grupuri diferite, cum e engleza și romîna.

¹ Informații și sugestii prețioase în legătură cu unele probleme discutate aici ne-a dat acad. E. Petrovici, căruii îi mulțumim și pe această cale. Articolul a fost predat la revistă în 12 iunie 1961.

² R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, București, 1961, p. 184.

Gramatica și manualele noastre de limbă engleză recurg, pe bună dreptate, în scop didactic, la comparații de ordin fonetic, morfologic, sintactic și semantic cu limba română. Autorii lor au învățat din experiența pedagogilor sovietici, care utilizează pe scară largă metoda comparației limbilor străine cu limba maternă. Astfel lingviștii sovietici întocmesc în prezent lucrări comparative de confruntare a procedeele gramaticale ale limbii ruse cu diferite limbi străine¹. Asemenea gramatici sint deosebit de utile și sîntem convinși că nu va trece mult timp și vor apărea studii de acest fel și la noi.

În ceea ce privește raportarea fonemelor limbii engleze la fonemele limbii române observăm că în gramatica² și în manualele noastre de limbă engleză³ se insistă asupra sunetelor pe care nu le găsim în ambele limbi, dar nu se acordă o atenție deosebită trăsăturilor care apropie și mai ales a celor care diferențiază sunetele aparent comune celor două limbi. E o scăpare din vedere justificată prin scopul larg pe care l-au urmărit aceste lucrări de o valoare incontestabilă. Din practică învățăm, însă, că nu putem trece cu ușurință peste trăsăturile care diferențiază sunetele limbii engleze asemănătoare celor ale limbii române, deoarece tocmai în procesul însușirii pronunțării lor există posibilități mai numeroase de a greși. De pildă, studenții români rostesc mai corect vocalele pe care nu le are limba română, din cuvinte ca *hat* [hæt], „pălărie”, *hot* [hɒt] „cald”, decît vocalele existente în ambele limbi, în aparență foarte apropiate; de ex. vocala din cuvîntul *hit* [hit] „lovitură”. În acest din urmă caz, trecînd cu vederea peste diferențe, ei ajung să rostească un *i* românesc, ca cel din cuvîntul *bine*, *copil*. (Această greșeală aduce după sine o *alta*: rostînd un *i* românesc, deplin anterior, ei nu vor putea rosti după el decît un *t* dental, românesc, nu un *t* alveolar, englezesc, în cuvîntul de mai sus). Ca și numeroase alte exemple și acesta scoate în evidență importanța studiului comparativ al sunetelor considerate asemănătoare din cele două limbi. Articolul de față va pune în discuție vocalele care fac parte din categoria respectivă.

Pentru ușurarea înțelegerii explicațiilor, vom întrebuița atît pentru vocalele limbii engleze cît și pentru cele ale limbii române, notarea pronunțării cu alfabetul fonetic internațional, utilizat de prof. Daniel Jones, timp de peste patru decenii, în numeroasele ediții ale dicționarului și ale studiului despre fonetica limbii engleze⁴, precum și de către profesorul suedez Alf Lombard în studiul său despre pronunțarea limbii române⁵. Dăm în continuare semnele cu care sînt notate în această transcriere toate vocalele limbii engleze: *i* : , *i* , *e* , (ɛ)⁶ , æ , (a)⁷ , a : , ɔ , ɔ : ,

¹ Vezi, de pildă, K. G. Krušelnițkaia, *Очерки по сопоставительной грамматике немецкого и русского языков*, 1961.

² L. Levițchi, *Gramatica limbii engleze*, București, 1958.

³ E. Kastner, E. Farca, V. Cartianu, *Curs de limba engleză*, București, 1958; vezi și manualele școlare de limba engleză.

⁴ Daniel Jones, *Everyman's English Pronouncing Dictionary*, London, 1960, Cf., de același autor, și *An Outline of English Phonetics*, Cambridge, 1957.

⁵ Alf Lombard, *La Prononciation du Roumain*, Uppsala, 1935.

⁶ Vocală care intervine numai în diftongi.

⁷ Vocală care intervine numai în diftongi.

(o)¹, u, u :, ^, ə :, ə, precum și vocalele limbii romine : i, e (ɛ, ə)², a, o, u, ə (ă ortografic), î (î ortografic)³.

Cuvinte „cheie”⁴ pentru vocalele limbii engleze

i :	see [si :]	o molest < [mo'lest]
i	it [it]	[mou'lest]
e	get [get]	u put [put]
æ	cat [kæt]	u : too [tu :]
a :	father ['fa : θə]	^ up [^ p]
ɔ	hot [hɔ t]	ə : bird [bə : d]
ɔ :	saw [sɔ :]	ə china ['t ʃaɪnə]

Cuvinte „cheie” pentru vocalele limbii romine⁵

i	mic [mik]	o cot [kot]
e	gen [dʒen]	u lucru ['lukru]
a	casa ['kasa]	o / văd [vəd]
		\ casă [kasə]
		î sin [sɪn]

După gradul de deschidere a gurii, vocalele limbii romine, ca și cele ale limbii engleze, se împart în : închise, mijlocii (subîmpărțite în engleză în semi-închise și semi-deschise) și deschise.

După poziția limbii, avem vocale anterioare, centrale și posterioare.

Vocale englezești

		Anterioare (Front v.)	Centrale (Central v.)	Posterioare (Back v.)
1	Închise (Close)	i : i		u : u
2	Mijlocii (Half-close) (Half-open)	e (ɛ)	ə : ə	(o) ^
3	Deschise (Open)	æ (a)		ɔ : ɔ a :

¹ Acest simbol reprezintă pe [o] monoftong care figurase în pronunțarea de bază a numeroase cuvinte în silabă neaccentuată, în Dicționarul pronunțării limbii engleze, al prof. Daniel Jones, pînă la ediția a XI-a, 1956. Începînd cu această ediție, dicționarul îl semnalcază doar ca variantă în pronunțarea aceluiași cuvinte, de ex. *abolition* „abolire” cu pronunțarea principală [əbo'liʃən] pînă la ediția a XI-a, și același cuvînt cu pronunțarea principală [əbo'liʃən], avînd variantele [əbou'liʃən] și [əbu'liʃən], în ediția a XI-a, retipărită și în 1960, p. 2.

² Vocale care intervin numai în diftongi.

³ Semne folosite de prof. Alf Lombard, în studiul amintit, pentru *ă* și *î* ortografice.

⁴ Daniel Jones, *Everyman's English Pronouncing Dictionary*, London, 1960, p. XLII.

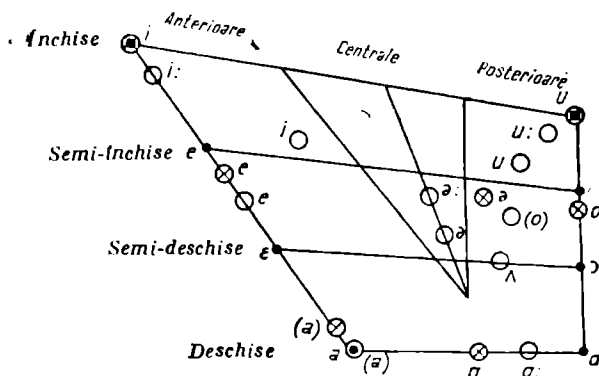
⁵ Alf Lombard, *op. cit.*, p. 121–127.

Vocale românești

		Anterioare	Centrale	Posterioare
1	Închise	i	ɪ	u
2	Mijlocii	e (ɛ)	ə	o
3	Deschise	(e a)	a	(o a)

★

Vocalele considerate asemănătoare în cele două limbi sînt următoarele: (a), a, e, i, o, u, ə, din limba română și (a), a: ʌ, e, i:, i, (o), u:, u, ə:, ə, din limba engleză.

Diagrama comparativă a acestor vocale¹

⊗ = vocale românești
○ = vocale englezești

● = „vocale cardinale” (adică vocalele-tip care întrunesc pînă la maximum calitățile distinctive).

Înainte de a trece la descrierea comparativă a acestor sunete sînt necesare unele precizări:

1) În ceea ce privește vocalele românești, ne vom referi la pronunțarea lor în limba literară.

În cazul limbii engleze nu ne preocupă toate pronunțările care sînt uzuale în Anglia, ci doar pronunțarea utilizată în școlile „publice” medii, pronunțare caracteristică sudului Angliei, inclusiv Londrei. Aceasta a fost studiată ani îndelungați de către prof. Daniel Jones, în lucrările sale de fonetică a limbii engleze, numind-o „Received Pronunciation”² („pronunțare acceptată”).

¹ Situatia vocalelor englezești pe diagramă aparține prof. D. Jones (*op. cit.*, p. IV); situarea vocalelor românești pe diagramă aparține prof. A. Lombard (*op. cit.*, p. 132).

² D. Jones, *op. cit.*, p. XVI.

2) În comparația pe care o vom face între vocalele englezești și cele românești, ne vom referi în special la varianta fundamentală a fonemelor¹ nu și la variantele lor condiționate.

3) Nu vom da o descriere detaliată a modului cum se produc vocalele respective, ci doar toate trăsăturile caracteristice, necesare comparației noastre.

DEOSEBIRI GENERALE ÎNTRE VOCALELE CELOR DOUĂ LIMBI

Cantitatea vocalelor. Limba engleză are vocale lungi și scurte, iar cantitatea lor, îmbinată cu trăsături calitative, are rol fonologic. În limba română vocalele au o durată mijlocie. Cantitatea lor nu are rolul de a deosebi cuvinte. De aceea, greșeala cea mai frecventă a românilor care învață limba engleză este neglijarea problemei cantității vocalelor englezești. Astfel, unii rostesc cu durată mijlocie a sunetelor românești, vocalele englezești, ca [i :], și [i] în *sheep* [ʃi : p] „oaie” și *ship* [ʃip] „vapor”, sau *beat* [bi : t] „bate” și *bit* [bit] „bucată”, dând naștere la confuzii de sens pentru cei care-i ascultă. Alții, în dorința de a pronunța suficient de lung vocalele respective, nu țin seamă de regula a II-a a cantității vocalelor englezești și rostesc, atît vocalele lungi cît și diftongii, cu aceeași lungime deplină fie că sînt urmate de consoane sonore, fie de consoane surde². Alții, tot datorită străduinței exagerate de a rosti lung vocalele [i :], [ə :], [u :], nu reușesc să le dea un timbru omogen de la început pînă la sfîrșit și rostesc o semivocală înaintea lor, de ex. 'i (i'), iə, (i'ə), 'u (u')³, denaturînd astfel calitatea vocalelor englezești.

Pronunțarea preiotată. În limba română literară, spre deosebire de limba engleză, există preiotarea unor vocale, procedeu împămîntenit sub influență slavă. Semivocala *i* este notată ortografic în majoritatea cuvintelor, cu excepția unora, ca : *el, este, era, eu* etc., unde există doar în rostire : *îel, îeste, îera, îeu*. Faptul că un *e* ortografic este citit *îe* în limba română, în anumite cuvinte, creează premisele ca studenții romîni să pronunțe vocala *e* din cuvinte englezești ca *else, end*, precedată de un iod. Această greșeală este mai posibilă la moldoveni, care pronunță preiotat orice *e* inițial.

¹ Așa-numita variantă fundamentală a fonemului „se întîlnește în poziția în care articulația fonemului este cel mai puțin supusă influenței modificatoare a fonemelor învecinate” (*Gramatica limbii române*, București, 1954 vol. I, p. 81).

² Daniel Jones, *An Outline of English Phonetics*, Cambridge, 1957, p. 233 : „Regula 11. Vocalele lungi și diftongii sînt mai scurți atuncî cînd sînt urmați de o consoană surdă decît atuncî cînd sînt finali sau sînt urmați de o consoană sonoră... , astfel vocala [i :] este mai scurtă în *seat* [si : t], decît în *sea* [si :] sau în *seed* [si : d]”.

³ În unele cazuri dăm și transcrierea fonetică utilizată în lingvistica romînească, pentru cititorii care sînt mai puțin obișnuiți cu semnele alfabetului fonetic internațional.

DEOSEBIRI SPECIALE ÎNTRE VOCALELE CONSIDERATE ASEMĂNĂTOARE DIN CELE DOUĂ LIMBI

I. *Vocalele anterioare*

- 1) *închise* : $\begin{cases} \text{vocale englezești [i :], [i]} \\ \text{vocale românești [i]} \end{cases}$

Limba engleză are două vocale *i*, limba română numai una (deși ortografia românească notează cu aceeași literă și vocala *i*, de ex. *mic*, precum și consoanele finale muiate, de ex. *pomi*). Cele două vocale englezești se deosebesc între ele atît prin cantitate cît și prin timbru (determinat de înălțime și de poziția limbii).

Comparînd pe [i:] englezesc cu [i] romînesc, constatăm că sînt apropiate pe diagramă și, deci, pot fi considerați asemănători dacă reușim să rostim sunetul englezesc cu timbru omogen. Ceea ce îi diferențiază, în primul rînd, este cantitatea. În al doilea rînd, ei se diferențiază și prin calitate: [i:] este mai puțin închis decît [i] romînesc care se află pe diagramă în poziția extremă, poziția vocalei cardinale. Comp. engl. *to see* [tə si:] „a vedea” — rom. *mi*. Cei care nu reușesc să-l rostească pe [i:] englezesc cu timbru omogen, este preferabil, în ultimă instanță, să-l rostească urmat de o semivocală, adică [i̯], nicidecum precedat de ea, [i̯i].

Diferența dintre [i] englezesc și [i] romînesc este mai mare decît cea constatată mai sus. Unii, cu toate acestea, îi consideră foarte asemănători, ba îi și substituie, induși în eroare și de unele asemănări de grafie. Prima deosebire dintre ei este cantitatea, sunetul englezesc fiind scurt, cel romînesc mijlociu. Deosebirile principale sînt însă următoarele: [i] englezesc (vezi diagrama) este mai deschis decît [i] romînesc, apropiindu-se de vocalele mijlocii — adică de [e] romînesc — și totodată tînde spre vocalele centrale, deci este mult mai puțin anterior decît [i] romînesc. Astfel [i] englezesc este un sunet greu de însușit corect de către romîni. Comp. engl. *to sit* [tə sit] „a șede” — rom. *mi*.

- 2) *mijlocii* $\begin{cases} \text{vocale englezești [e]} \\ \text{vocale românești [e]} \end{cases}$

Cele două vocale *e* deși se aseamănă în linii mari, totuși prezintă următoarele deosebiri: vocala [e] englezească este mai scurtă și mai deschisă decît cea românească. Aceasta nu însemnează însă să facem greșeala de a confunda pe [e] englezesc cu [e] dialectal din Ardeal, greșeală frecventă la studenții ardeleni. În limba literară [e] romînesc este rostit în silabă închisă puțin mai deschis decît în silabă deschisă — de ex. în *gen* față de *se* — și în acest caz este mai apropiat de vocala englezească din *get* [get]¹. Comp. engl. *get* [get] „obține” — rom. *gen*.

¹ Alf Lombard, *op. cit.*, p. 121.

- 3) *deschise* <vocale englezești [a]¹
 <vocale românești [a]

Vocala anterioară deschisă *a*, o întâlnim atât în englezește cât și în românește² doar în diftongi, de ex. engl. *nine* [nain] „nouă” — rom. *mea*, de aceea nu insistăm aici asupra ei.

II. Vocalele centrale

- 1) *închise* - - - - -

- 2) *mijlocii* <vocale englezești [ə:], [ə]
 <vocale românești [ə]

După cum ne arată diagrama, cele două vocale englezești, deși deosebite între ele, au o trăsătură comună care le diferențiază de vocala românească: ele sînt deplin centrale, pe cînd cea românească este mai apropiată de vocalele posterioare.

Comparînd între ele cele două vocale englezești, constatăm că nu se deosebesc numai prin durată ei: 1) prima este semi-închisă, a doua semi-deschisă; 2) prima se întilnește mai mult în silabă accentuată, cealaltă numai în silabă neaccentuată.

Comparînd vocala românească [ə] cu cele două vocale englezești observăm că ea se apropie prin locul ei pe diagramă mai mult de [ə:]. La rostirea lor avem aproape același grad de deschidere a gurii. Se diferențiază însă prin durată și prin faptul că [ə] romînesc este mai velar decît [ə:] englezesc³.

Diferența principală și de deosebită importanță este că la rostirea vocalei englezești [ə:] buzele sînt întinse lateral, pe cînd la [ə] romînesc sînt în poziție neutră. Comp. engl. *bird* [b ə : d] „pasăre” — rom. *mă!* rostit prelungit, dar cu timbru omogen (în felul acesta obținem un [ə:] asemănător celui englezesc. Nici într-un caz să nu-l rostim precedat de o semivocală, adică [iə:] = [iă], ci mai degrabă [ə:] = [ă] în cazul cînd nu reușim să-i dăm timbru omogen de la început pînă la sfîrșit).

În ceea ce privește a doua vocală centrală englezescă, [ə]⁴, ea se diferențiază de [ə] romînesc pentru că e și mai scurtă și mai deschisă.

¹ Prof. D. Jones folosește caracterul de tipar pentru acest fel de [a] pentru a-l diferenția de *a* posterior, notat cursiv.

² Alf Lombard, *op. cit.*, p. 122.

³ Idem, *ibidem*, p. 121.

⁴ Fonemul [ə] din limba engleză cuprinde 3 variații: [ə₁] [ə₂], [ə₃]. [ə₁] e similar cu e german în *bille*. Intervine în interiorul cuvintelor și e extrem de scurt, ex. *along* [ə'laŋ], *gentleman* [dʒəntlmən]. [ə₂] este mai înalt și mai puțin central decît primul dar pentru străini, D. Jones spune că diferența este insesizabilă. Intervine în cuvinte alături de *k*, *g*, de ex. *condemn* [kən'dem], *to go* [tə'gou]. [ə₂] se apropie de vocala centrală românească [i] (i). [ə₃] este mai deschis și puțin mai lung decît [ə₁]. Se apropie de vocala [A], stă între [ə:] și [A]. Intervine numai în poziție finală, de ex. *china* ['tʃainə], *father* ['fa:ðə]. Prof. D. Jones consideră că este necesar ca străinii să-și însușească pronunțarea lui [ə₁] și [ə₃] (*An Outline of English Phonetics*, Cambridge, 1957, p. 95). Pe diagrama vocalelor limbii engleze D. Jones notează fonemul [ə] pe poziția lui [ə₃], dîndu-i preponderență față de ceilalți doi, deși, în aceeași lucrare, p. cit. susține că [ə₁] este varianta fundamentală a fonemului.

Totuși trebuie să observăm că vocala românească [ə] este mai deschisă în silabă neaccentuată decât în silabă accentuată, de ex. în *casă* față de *adevăr* și, în acest caz, se aseamănă cu varianta [ə₃] a fonemului englezesc [ə], ambele apropiindu-se de [ʌ] englezesc¹. Comp. engl. *father* ['fa : θə] „tată” — rom. *casă*, *adevăr* precum și engl. *along* [ə'ɫɔŋ] „înainte” — rom. *făcut*, *către*.

- 3) *deschise* <vocale englezești —
vocale românești [a]

Deoarece nu avem în limba engleză vocală [a] centrală, ci doar posterioară, vom discuta ceva mai departe pe [a] românesc în legătură cu vocalele englezești [ʌ] și [a :].

III. Vocalele posterioare

- 1) *închise* <vocale englezești [u :], [u]
vocale românești [u]

Locul vocalelor englezești [u :] și [u] față de [u] românesc este similar pe diagramă cu [i :] și [i] englezesc, față de [i] românesc, fiind aproape simetric. Cele două vocale englezești se deosebesc între ele, în afară de durată, prin gradul de deschidere a gurii și de rotunjire a buzelor.

Și în cazul de față, sunetul românesc se aseamănă mai mult cu vocala lungă decât cu cea scurtă. Vocala românească [u] se află pe diagramă în poziția extremă, ocupată de vocala cardinală, prin urmare ea este deplin închisă și posterioară. Vocala englezească [u :] este puțin mai deschisă decât cea românească și nu e deplin posterioară; ea este totodată și mai lungă decât cealaltă. Și în acest caz, ca și în cazul celorlalte vocale lungi englezești, românii trebuie să se străduiască să rostească pe [u :] englezesc cu timbru omogen. Dacă nu reușesc, atunci în nici un caz să nu-l rostească precedat de o semivocală, adică [ʷū], ci mai degrabă semivocala să îl urmeze, adică [ūʷ]. Comp. engl. *noon* [nu : n] „amiază” — rom. *nu*, rostit prelungit.

Vocala [u] englezească se deosebește mai mult de cea românească decât vocala englezească precedentă, deși par foarte asemănătoare. În afară de faptul că este mai scurtă, vocala englezească [u] se diferențiază de [u] românesc în deosebi prin aceea că e mai puțin închisă, — apropiindu-se de vocalele mijlocii — și totodată, nefiind deplin posterioară, tinde spre vocalele centrale. La rostirea ei, buzele sînt mai puțin rotunjite decât la engl. [u :] și mult mai puțin decât la [u] românesc. Cu toate aceste deosebiri, unii romîni o substituie cu sunetul românesc, sub impresia

¹ Alf Lombard, *op. cit.*, p. 124.

О НЕКОТОРЫХ ГЛАСНЫХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СРАВНЕНИИ С ГЛАСНЫМИ РУМЫНСКОГО ЯЗЫКА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Преподавание иностранных языков на высоком уровне требует уделения особого внимания научному изучению произношения. В связи с этим автор считает необходимым иметь в виду два основных вопроса:

1) преподавание фонетики иностранного языка должно вестись в тесной связи со знаниями по фонетике родного языка (для того, чтобы правильно воспринимать различия и избегать таким образом усвоения иностранного языка с румынским, венгерским и т.д. произношением);

2) нельзя забывать, что вопреки кажущемуся сходству между звуками различных языков, каждый язык имеет свою особую фонетическую систему, определенную специфическими чертами составляющих его звуков (Р. А. Будагов).

Придерживаясь этих двух основных вопросов, после общего обзора английского вокализма сравнительно с румынским, автор разбирает английские гласные (а), а :, А, е, і :, і, (о), u :, u, э :, э, которые считаются сходными с румынскими гласными (а), е, і, о, u, э, для того, чтобы выявить необходимость знания их отличительных черт и, таким образом, предупредить их смешивание (обозначение гласных производится по международной фонетической транскрипции).

Автор статьи считает, что при преподавании английского языка румынам необходимо особое внимание уделять этой группе английских гласных, потому что практика показывает, что легче ошибаются именно при усвоении этих гласных, чем при усвоении гласных без соответствующих гласных в румынском языке.

Для лучшего понимания изложенного, автор составил сравнительную диаграмму английских и румынских гласных (эта сравнительная диаграмма основывается на диаграмме английских гласных Д. Джонсона и на диаграмме румынских гласных А. Ломбарда).

DE CERTAINES VOYELLES DE LA LANGUE ANGLAISE, ÉTUDIÉES EN COMPARAISON AVEC LES VOYELLES DU ROUMAIN

RÉSUMÉ

Dans l'enseignement des langues étrangères il est nécessaire d'accorder une attention particulière à l'étude scientifique de la prononciation. A cette fin, l'auteur du présent article considère qu'il convient de tenir compte de deux problèmes principaux, à savoir :

1) La phonétique de la langue étrangère doit être enseignée en rapport étroit avec les connaissances de phonétique de la langue maternelle (afin que les étudiants saisissent de façon correcte les différences et évitent d'apprendre la langue étrangère avec la prononciation roumaine, hongroise etc.).

2) Il importe de ne pas perdre de vue que, malgré les ressemblances apparentes entre les sons des différentes langues, chaque langue possède un système phonétique qui lui est propre, déterminé par les traits spécifiques des sons qui le composent (R. A. Boudagov).

En tenant compte de ces deux problèmes principaux, l'auteur commence par faire une présentation générale du vocalisme de la langue anglaise en comparaison avec celui du roumain. Sont discutées ensuite les voyelles anglaises : (a), æ, ʌ, e, i, ɪ, (o), u, ʊ, ə, considérées semblables aux voyelles roumaines : (a), a, e, i, o, u, ə, afin de souligner la nécessité qu'il y a de connaître les traits qui les distinguent et d'éviter leur confusion. (A la notation des voyelles est utilisée la transcription phonétique internationale).

L'auteur estime que dans l'enseignement de la langue anglaise qui s'adresse aux Roumains il est important d'insister sur ce groupe de voyelles anglaises, parce qu'il est prouvé par la pratique qu'il existe plus de possibilités de les apprendre de manière défectueuse que celles qui ne possèdent pas de correspondants en roumain.

La description des traits qui différencient ces voyelles se fait conformément au degré d'ouverture de la bouche et à la position de la langue.

Pour une meilleure intellection de l'exposé, l'auteur a établi un diagramme comparatif qui comprend les voyelles anglaises et les voyelles roumaines. (Ce diagramme se base sur le diagramme des voyelles anglaises de D. Jones et sur celui des voyelles roumaines établi par A. Lombard).

CONSTRUCȚII ȘI CUVINTE INCIDENTE

DE

AL. INDREA

În unele gramatici străine, se face distincție între „construcțiile incidente” și „propozițiile intercalate”. În gramaticile noastre, nu se face această distincție. *Gramatica* Academiei R.P.R., vol. II, p. 256—262, tratează împreună cele două cazuri, întrebându-se pentru a le numi cînd termenul de „incident”, cînd pe cel de „intercalat”.

În cele ce urmează, vom încerca să lămurim, pentru limba noastră, problema *construcțiilor incidente* și să arătăm că prin acest termen trebuie să înțelegem altceva decît ceea ce în mod obișnuit, în topică, se consideră o *intercalare*.

În *Grammaire Larousse du XXe siècle* se spune : „*propozițiile incidente*” („*proposition incise*”) sînt propoziții „cel mai adesea *independente*” introduse în cuprinsul altor propoziții sau între două propoziții fără a fi legate în mod formal de acestea¹. J. Marouzeau în *Lexique de la terminologie linguistique* spune : „Propoziția numită incidentă introduce un enunț accesoriu în corpul unei fraze, căreia îi suspendă, fără a o întrerupe, dezvoltarea sintactică, cum ar fi o paranteză, de ex. propozițiile de tipul „dit-il”, care însoțesc frecvent vorbirea directă”².

În citatele de mai sus, se vorbește numai despre *propoziții incidente*. În cele ce urmează se va vedea însă că există și unități incidente mai mici — cuvinte și sintagme — și mai mari decît propoziția — fraze.

Bazîndu-ne pe definițiile de mai sus, considerăm „*cuvinte sau construcții incidente*” toate cuvintele, sintagmele, propozițiile sau frazele care sînt introduse în cuprinsul altor propoziții sau fraze și prin care se exprimă idei fără o legătură logică strînsă, imediată, cu ceea ce se exprimă în propoziția sau fraza în care sînt introduse. Unităților care constituie construcțiile incidente nu li se poate atribui, din punct de vedere logic și, adeseori, nici din punct de vedere gramatical, un rol sintactic în structura

¹ *Grammaire Larousse du XXe siècle*, Paris, 1936, p. 86—87.

² J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, p. 98.

propozițiilor sau frazelor în cuprinsul cărora sint introduse, fiind în acest caz un fel de unități independente. În scris, construcțiile incidente sint despărțite de obicei de restul textului prin liniile de pauză. De ex. „Romani — noi, strănepoții lui Traian, începem totdeauna de la romani — romanii cunoșteau... și aceste două specii de păsărele...” Odobescu, S. III 24 (1887)¹. Propoziția *noi, strănepoții lui Traian începem totdeauna de la romani* este o construcție incidentă, deoarece exprimă o gândire care logic nu se leagă de fraza în care este introdusă. Exprimă ceva, cum s-ar spune, „în altă ordine de idei”. Acestei propoziții nu i se poate atribui un rol sintactic în structura frazei. Ea poate fi scoasă din text fără ca acest fapt să tulbure cituși de puțin claritatea textului rămas.

Construcția incidentă nu trebuie confundată cu ceea ce, de obicei, se înțelege în gramatică prin *propoziție intercalată*. Termenul de „*intercalat*” se referă la topica frazei. De ex. „Pe omul *cu care am stat de vorbă*, dragii mei, îl cheamă Vasili Antonovici, îi rus și a ajuns la noi în țară pribegind pe o corabie răsculată, căreia îi zicea Potemkin”. Galan, Z. R. 113 (1951). Propoziția „*cu care am stat de vorbă*” face parte integrantă din structura logică și gramaticală a frazei. Este o subordonată atributivă. Dacă ar fi lăsată afară, fraza nu ar mai fi clară. Spunem însă despre această propoziție că este o *propoziție intercalată*, deoarece ca topică este așezată în mijlocul propoziției „Pe omul... îl cheamă Vasili Antonovici...” În ex. „În viața lui de toate zilele și între gospodarii din sat *nu știu care i-i situația*” (Sadoveanu, I. V. 63 (f. a.) despre propoziția principală regentă „*nu știu*” spunem că este *intercalată*, deoarece este așezată în interiorul subordonatei. Ordinea normală ar fi: „Nu știu care i-i situația în viața lui...” *Construcțiile incidente*, ca așezare, pot fi intercalate, ca în exemplul din Odobescu citat mai sus, dar pot apărea și la sfârșitul frazei. De ex. „Aud clanța de la porțiță și pe Michiduță răstindu-se — *era la el acasă*”. Vlahuță, O. A. II 84 (1953).

Din punctul de vedere formal, construcțiile incidente pot fi *nelegate* sau *legate* în frază.

Construcțiile și cuvintele incidente nelegate. În exemplul din Odobescu citat mai sus, caracteristica de incidentă a construcției este clară. Propoziția care constituie incidenta nu se leagă nici gramatical, nici logic de fraza în care este introdusă. Ea este o propoziție independentă în cuprinsul acelei fraze. Construcțiile incidente de acest fel le numim *nelegate*. Alte exemple: „Rușii, — *îți amintesc numele-i rusesc, fiindcă pădurile de brad... ale Rusiei sînt pline de această prețioasă zburătoare*, — rușii o numesc repcă”. Odobescu, S. III. 33. „Se duse la comisarul de poliție să ceară să ia măsuri pentru ridicarea leului, ceea ce, cu încuviințare de sus, se și făcu, în tăcere — *în împrejurarea aceasta scandalul n-ar fi fost oare de prisos?* — așa că în revărsatul zorilor...” M. I. Caragiale, CR. 157 (1929). „Iar mamii, — *doamne, cum aș vrea, Credința s-o înșele!* Să-i spui că m-ai lăsat rănit la Turnu-Măgurele”. Coșbuc, B. I. 54 (1893). „Și alături de ostașii roșii, Mers-am falnic și noi spre apus — S-ascundeau

¹ Abrevierile din acest articol sînt în majoritatea lor cele folosite în *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1955 — 1958.

în umbră ticăloșii (*Sînt și azi dintr-înșii de răpus !*)". Beniuc, S. 28 (1951). „Dac-ar trăi răposatul doctor Botezatu, — *ce vîndător era acela !* — apoi v-ar spune ce mistreți... am făcut noi în pădure la Brăești". Sadoveanu, O. A. II 133 (f. a.), „Malca — *așa era numele nurorii lui jupîn Strul* — a ieșit afară...". Creangă, P. 114 (1890).

Considerăm că fac parte din această categorie de incidente :

a) cuvintele sau propozițiile prin care autorul, relatînd faptele altora, intervine spre a-și exprima părerea, diferite aprecieri personale asupra celor relatate, asupra oamenilor etc. De exemplu : „Și cînd au agiuns în Valea Lețcanilor, i-au și întîmpinat vestea — *norocul lor* — că au murit Cantemir-Vodă". Neculce, CR.. 142 (1932);

b) propozițiile prin care autorul arată, după modelul indicațiilor din piesele de teatru, gesturile pe care le fac personajele. De exemplu : „Dacă te-apuci să răscolești lucrurile, pînă aici te infunzi — *secretarul își tăie gîtlejul cu degetul* — și ajungi la concluzia că pe toți trebuie să-i dai afară". Preda, D., 201 (1959);

c) vocativele. Substantivele în cazul vocativ și determinările lor constituie, în cuprinsul propozițiilor în care sînt introduse, unități aparte. Prin ele ne adresăm persoanelor cu care vorbim spre a le atrage atenția. De exemplu : „Știi, *Stoico*, de ce te-am adus aici?" Odobescu, S. I, 82. „Fie-vă rușine, *măi fraților*, să vă spurcați buzele pe așa mini pîngărite!" Id., *ib.*, 109. „Apoi, *domnilor*, hotări haugița, să-mi dați cite un florin de persoană". Sadoveanu, I. V.. 36;

d) vocativele calificative. De exemplu : „Ți se cade ție, *lichea nerușinată*, astfel să ne vorbești?" Alexandrescu, M., 322 (1863). „Cu zile mergeți, *dragii mei*, Și să veniți cu zile". Alecsandri, O. A., 236 (1949). „Bine-ți șede, *coșcogeme coblizan*, să umbli lela pe drumuri". Creangă, A., 69 (1892);

e) substantivele cu nuanță afectivă în cazul nominativ. De exemplu : „A murit, *sărmanul*, înainte de vreme, inecat cu pronumele conjunctive". Id., *ib.*, 85. „Apoi, dacă n-o fi știind nimic, *animalul*". Caragiale, O., II, 286 (1952);

f) diferite formule de imprecății, jurăminte, invocații etc., intercalate în vorbire. „Deodată-o schijă de obuz Trăsnind..., *mîncea-o-ar focul !* Retează capul lui Cobuz...". Alecsandri, O. A. I, 237. „Ș-apoi, intrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, *bat-o pustia*, te făcea să calci a popă". Creangă, A., 76. „Și nu-i era, *zău*, nimănui în piept inima rece". Alecsandri, O. A., I, 235. „Dacă, *doamne ferește !* nu izbutim să dăm jos pe Cuza". Caragiale O., II, 86.

Construcțiile și cuvintele incidente legate. Considerăm că fac parte din această categorie anumite unități sintactice (sintagme, propoziții, fraze) sau cuvinte care, deși nu sînt legate logic prin ceea ce exprimă, totuși au o legătură gramaticală (fie prin acord, fie prin diferite cuvinte de legătură etc.) cu propoziția sau fraza în care sînt introduse. Vom releva trei cazuri din acestea :

1) Propozițiile formate cu verbe „dicendi" sau „sentiendi" care introduc vorbirea directă, sau care sînt intercalate într-un text narativ. De exemplu : „Stăpîne, — *zise el* — o ceată de oameni ne-a înconjurat

toată curtea". Odobescu, S., I, 156. Gramatical, propoziția „zise el” ar putea fi considerată ca o principală regentă, iar propoziția „Stăpîne, ... o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea” ca o subordonată completivă directă legată gramatical de propoziția regentă prin regimul verbului „zise” (Ce zise?). Totuși, se știe că între cele două propoziții logic nu se poate stabili un raport¹, deoarece „zise el” sînt cuvintele autorului, iar „Stăpîne... o ceată de oameni...” sînt cuvintele unuia din personajele operei.

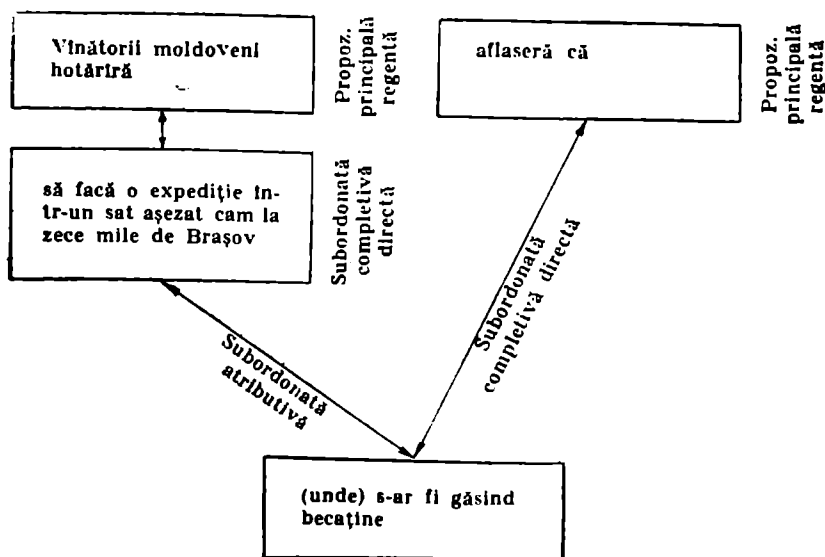
Alte exemple: „La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care — *zice hronica* — cu multă jale și măhniciune a tuturor, s-au îngropat în sf. monastirea Probota...” Negruzzi, S., I, 143 (1872). „Cu zile mergeți, dragii mei, și să veniți cu zile! *Ziceau atunci bătrîni, femei...*” Alecsandri, O. A., I, 236. „Apoi, domnilor, *hotărî hangîța*, să-mi dați cîte un florin de persoană”. Sadoveanu, I. V., 36. „Era — *aflam* — prietena cea mai veche a lui Pantazi”. M. I. Caragiale, CR., 151. „Sînt tractoriști, *aud*, dar numai după ureche, pentru că pînă la primăvara viitoare n-au tractoare”. Galan, V., 39 (1955).

2) Se întîmplă uneori ca cel care scrie să vrea să arate că o idee nu este esențială, nu se află pe același plan logic (ca ceva spus „în treacăt”, în paranteză) cu celelalte idei din expunerea sa. Cuvintele sau propozițiile prin care se exprimă astfel de idei, avînd o legătură logică slăbită în cuprinsul textului în care se află, scriitorii le consideră construcții sau cuvinte incidente și le separă prin liniile de pauză. De ex. „Judecata acestui june — *cam bizară* — mă interesa mult”. Eminescu, G. P., 15 (f. a.). Adjectivul „cam bizară” este un atribut legat prin acord de substantivul determinat „judecata”. Așezîndu-l între liniile de pauză, poetul a vrut să arate că ceea ce spune prin el despre judecata acelui tînăr nu este ceva esențial. Alte exemple: „Îmi făceam socoteală dacă am suficiente muniții pentru ziua unică — *izolată* — devenită scop suprem al existenței”. Sadoveanu, I. V., 14. „Milioane de oameni... așteaptă și doresc — *ca pe un mare eveniment posibil în viața lor* — întîlnirea cu un frate mai mare sovietic”. Galan, V., 10. „Casele — *din vălătuci, de obicei nevădruite, acoperite cu țigle cenușii sau cu paie* — arată spre drum cîte două... ferestre mari...” Id., *ib.*, 9. „Ca să vadă, după trei ceasuri de trudă prin smircuri și rîpi, că sitarii — *dacă au fost într-adevăr* — s-au ridicat peste noapte”. Sadoveanu, I. V., 63—64. „Călătorii trebuie să vîre în această jumătate de zi — *și fac asta cu plăcere* — ora prelungită a unui prînz copios”. Id., *ib.*, 177. „Într-un grup mai numeros, cineva povestea — *și toți ceilalți ascultau*... — cum într-o zi, din greșeală, și-a tăiat degetul cu toporul”. Preda, D., 13.

3) Uneori astfel de construcții apar atît de legate în text, încît celui care scrie îi este într-adevăr greu să le sesizeze ca atare și, bineînțeles, nu le desparte prin liniile de pauză. De exemplu: „Vînătorii moldoveni hotărîră să facă o expediție într-un sat așezat cam la zece mile de Brașov,

¹ Cf. *Gramatica Academiei R.P.R.*, București, vol. II, p. 216—217, unde se spune: „Frazele exprimate în vorbirea directă nu sînt într-un raport de subordonare față de verbul de declarație”.

unde aflaseră că s-ar fi găsimd becaține". Sadoveanu, I. V., 32. Propoziția subliniată „aflaseră că” trebuie să fie considerată ca o incidentă. Logic, ea nu se încadrează în fraza respectivă. (Vinătorii au aflat că se găsesce becaține în acel sat mai dinainte, nu după ce au ajuns în sat.) Mai exact, conținutul acestei fraze ar putea fi redat : „Vinătorii moldoveni aflaseră că într-un sat... s-ar fi găsimd becaține. Ei hotărîră să facă o expediție acolo”, deci prin două fraze, deoarece avem două gîndiri deosebite, sau „Vinătorii moldoveni hotărîră să facă o expediție într-un sat... , unde – aflaseră acest lucru mai dinainte – s-ar fi găsimd becaține”, deci printr-o construcție incidentă nelegată. În textul lui Sadoveanu, propoziția în cauză apare ca sudată în frază, fiind legată prin conjuncția *că*. Schema frazei este următoarea:

După cum se poate vedea din schemă, incidenta a produs tulburări în structura logică a frazei. Avem aici cazul neobișnuit a două propoziții principale din aceeași frază între care nu există un raport de coordonare și cazul unei aceleiași propoziții secundare, subordonată la două regente¹. Considerăm propoziția „aflaseră că” ca o incidentă legată gramatical în frază printr-o conjuncție. Alte exemple : „Și fugisă în Neamț de frica unor tătari, ce-l pusesse *Cantemir Vodă la vremea lui de-i tăiasă la Prut*”. Neculce, CR., 158. „Și ca să sfințești această disciplină, *știm că de două zeci și opt... de ani, ții un jurnal al vieții dumnitale cinegetice*”. Sadoveanu, I. V., 41–42. „Bătrînul știa să pregătească o ciorbă pescărească, pe care *sînt sigur că n-ai uitat-o*”. Sadoveanu, O. A., II, 128. „A

¹ Vezi D.D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghia, *Analize gramaticale și stilistice*, București, 1959, Ed. științifică, p. 22.

venit într-un suflet, zicea că unde tot umbli ; te cheamă acolo, nu ştii cine zicea că te cheamă". Preda, D., 103. „La sfat... Ilie se întrebă unde-o fi lumea aia care zice Stan că îl aşteaptă". Id., *ib.*, 104.

În exemplele de mai sus, se poate face izolarea construcţiilor incidente (deşi în cele mai multe cazuri autorii nu le-au izolat prin virgule sau în alt fel) fără a se altera claritatea textului rămas. În alte cazuri însă, în care verbul din incidentă cere după el un conjunctiv, izolarea nu se poate face, dar totuşi caracterul de incidentă este clar. De exemplu : „Vom fi chemaţi să facem cea mai mare jertfă pe care *are dreptul patria* s-o ceară de la un om". Caragiale, O., II, 84. „Am ținut... să duc cu mine căţelul, pe care *îmi propuneam* să-l învăţ a scoate din apă ratele lovite". Sadoveanu, I. V., 45.

Exprimarea incidentei prin forme fixate pentru anumite sensuri sau prin semne grafice

În multe cazuri, în vorbire, construcţiile incidente iau naștere atunci cînd vorbitorul, relatînd vorbele sau faptele altora, intervine spre a-și arăta părerea personală, dacă este de acord sau nu cu cele relatate. Expresii ca „chipurile”, „vorbă să fie”, „vine vorba”, „rogu-te” (formă populară) s-au fixat ca forme incidente prin care se arată dezaprobarea. De exemplu : „Ciungul a scos din haină și mîna cealaltă care, *chipurile*, îi lipsea". Pas, Z. I., 53 (1949). „Peste cîteva zile, după asta, auzim că Nică Oşlobanu s-a dus să învețe la școala catihetică din Folticeni, *vorbă să fie...*” Creangă, A., 80. „D-aia a și împărțit dumnezeu trebile pe pămînt : unul, adică cu alergătura și altul, *vine vorba*, cu căpitalul". Caragiale, O., II, 85. „Conu Jean Lahovary (cu ygrec, *rogu-te*), candidat senatorial... a aflat că...”, „Flacăra”, X, nr. 9, supliment, pag. 2. Alte expresii de acest fel sînt folosite pentru a exprima aprobarea : „ce-i drept”, „vezi bine”, „firește” etc. „Doi icusari plătise... pentru ciubote. Dar, *ce-i drept*, făceau paralele acele”. Creangă, A., 103. „Asta-l necăjea și mai rău... pe Domnu, *vezi bine*". Vlahuță, O. A., II, 81.

Uneori, în scris, pentru a-și exprima atitudinea față de cele relatate de dinsul, autorul se folosește de anumite semne grafice, sublinieri, scriere cu aldine, ghilimele etc. Subliniind sau scriind cu aldine sau între ghilimele scriitorul arată importanța ideii respective. În acest caz semnele grafice sînt echivalente cu o propoziție subînțeleasă : „Consider important acest lucru, această idee” cu valoare de incidentă.

Semnele de punctuație folosite pentru seriarea construcțiilor incidente

Pentru izolarea construcțiilor sau a cuvintelor incidente în textul în care sînt cuprinse, se folosesc, în mod obișnuit, liniile de pauză. „Malca — *așa era numele nuroii lui jupîn Strul* — a ieșit afară”. Creangă, P., 114. Uneori linia de pauză e însoțită de virgulă : „Băiatul nu știe mult, — *zise el în sfîrșit*, — dar îl primesc, fiindcă e feciorul d-tale”. Slavici, N. I,

164 (1892). Mai rar se folosesc parantezele : „Şi-alături cu ostaşii roşii, Mers-am falnic şi noi spre apus. — S-ascundeau în umbră ticăloşii (*Sînt şi azi dintr-înşii de răpus!*)” Beniuc, S., 28. În numeroase cazuri însă, construcţiile incidente, pe care autorii nu le simt ca atare, se despart, după cum se poate vedea în exemplele citate în articolul de faţă, numai prin virgule sau chiar nu se despart de loc.

ВВОДНЫЕ КОНСТРУКЦИИ И СЛОВА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор показывает, что необходимо отличать *вводные конструкции* от *вставленных предложений*.

Вводные конструкции — это определенные синтаксические единицы, которым, ни с точки зрения порядка слов и, иногда, ни с точки зрения грамматики, нельзя приписать никакой роли в структуре предложения или сложного предложения, в которые они были введены. в тексте они выступают в качестве независимых синтаксических единиц. Вводные конструкции нельзя смешивать с предложениями, о которых в топике говорят, что они являются вставленными.

О предложении говорят, что оно *вставлено*, когда оно находится в середине другого предложения. Таким образом, можно считать вставленными такие предложения, которые тесно связаны с топической и грамматической структурой сложного предложения (например определительные предложения, обстоятельственные времени и т.п.).

Вводные конструкции бывают двух типов: *грамматически связанные* и *не связанные*. Но, собственно говоря, грамматическая связь здесь формальная, так как идея, выраженная вводными конструкциями, логически не связывается или имеет слабую связь с текстом, в который эти конструкции вводятся.

CONSTRUCTIONS ET MOTS INCIDENTS

RÉSUMÉ

L'auteur affirme qu'il est nécessaire d'opérer une distinction entre les *constructions incidentes* et les *propositions* qui, en topique, sont appelées intercalées.

Les constructions incidentes sont des unités syntaxiques auxquelles on ne peut pas attribuer, du point de vue logique et parfois même grammatical, un rôle dans la structure de la proposition ou de la phrase dans

lesquelles elles figurent. Elles apparaissent dans le texte comme une sorte d'unités syntaxiques indépendantes. Aussi ne doivent-elles pas être confondues avec les propositions que la topique a l'habitude d'appeler intercalées.

On dit qu'une proposition est intercalée lorsqu'elle est placée au milieu d'une autre proposition. Tel est le cas des propositions qui font partie intégrante de la structure logique et grammaticale de la phrase (par exemple les propositions attributives, circonstancielles de temps, etc.).

Les constructions incidentes sont de deux types : *non liées* et *liées grammaticalement*. La liaison grammaticale est toutefois purement formelle, car l'idée exprimée par les constructions incidentes ne se lie pas logiquement ou n'a qu'une liaison vague avec le texte dans lequel elle figure.

SINTAGMA, CEA MAI MICĂ UNITATE RELAȚIONALĂ

DE

C. SĂTEANU

În ultimul timp se vorbește tot mai mult despre sintagmă ca o noțiune gramaticală. Ea nu este însă nouă. Sintagma este cunoscută de foarte multă vreme în știința limbii și își are originea în faptul că limba a oferit oamenilor de știință posibilitatea să constate că cele spuse de vorbitori nu se prezintă toate sub forma unor propoziții sau fraze și cu toate acestea sînt perfect înțelese, ele constituind unități, grupuri de cuvinte, cu sensuri deplin inteligibile și constituind elemente în care se împarte vorbirea omenească¹. Grupurile acestea, care nu formează propoziții din punct de vedere strict gramatical, dar care constituie unități lingvistice, au fost înțelese, explicate și denumite în diferite chipuri.

Scopul studiului de față nu este acela de a examina felul în care a fost tratată această problemă în lingvistică în general, ci doar în lingvistica românească și de a face unele considerații în legătură cu natura și locul ei între celelalte noțiuni generale ale gramaticii limbii române.

★

A. În gramaticile și în lucrările de lingvistică românească noțiunea de sintagmă apare sporadic și nu constituie o problemă deosebită. Abia în ultimul timp s-au făcut unele considerații (mai amănunțite) privind natura sintagmei².

În general, tratarea sintagmei reflectă vederile lingviștilor străini și nu se încearcă o aplicare a ei în mod creator la limba română. Sorin Stati, în studiul mai sus citat, face, cu succes, pentru prima dată acest lucru.

De remarcat este, de la început, că problema pe care începem să o dezbatem aci este puțin cercetată și aproape de loc delimitată în lingvistica noastră. De aceea la majoritatea lingviștilor noștri ea apare diferit,

¹ Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 500.

² Idem, *ibidem*, p. 500.-503, § 4 și Sorin Stati, *Sintagma și sistemul sintactic al limbii*. În „Studii și cercetări lingvistice”, VIII (1957), nr. 4, p. 431-452.

fapt care ne face ca în unele locuri să revenim și să ne repetăm în expunerea noastră.

Sintagma apare amintită doar în câteva din gramaticile limbii române, în cele mai dese cazuri sub denumirea de grup de cuvinte și mai ales în partea în care se tratează sintaxa¹. Se mai întâlnește în tratarea formării cuvintelor, mai ales când se vorbește despre cuvintele compuse², în domeniul stilisticii³, precum și în tratarea altor probleme de limbă⁴.

Ce se înțelege prin acest *grup de cuvinte*, în unele lucrări numit chiar *sintagmă*, este o chestiune tot atât de diferit tratată ca și denumirea. Accepțiunile sînt diferite, după felul în care autorul a conceput sintagma în raport cu alte elemente ale gramaticii.

1. Cea mai răspîdită accepțiune este aceea că sintagma e un grup de cuvinte, legate între ele prin diverse raporturi, dar care nu constituie propoziții. Sintagmele sînt de domeniul sintaxei. Iorgu Iordan, în *Gramatica* sa din 1937, ne spune: „Domeniul de studiu al sintaxei îl constituie cuvintele legate între ele prin diverse raporturi, adică, altfel spus **g r u p u r i l e d e c u v i n t e** sau **s i n t a g m e l e**, cum li se mai zice de către unii lingviști. Mai multe cuvinte care merg împreună formează, de obicei, propoziții sau fraze, dar nu totdeauna. Foarte des întîlnim grupuri de cuvinte care nu alcătuiesc o propoziție și au totuși un înțeles, fiindcă înțelesul îl dă legătura logică dintre obiectele exprimate prin cuvintele respective”⁵. Aici autorul a avut în vedere tocmai sintagmele, ca grupuri de cuvinte care sînt organic legate între ele, legătură care este dictată de raportul ce există între obiectele pe care le reprezintă cuvintele. Iar mai departe d-sa spune: „...fiecărei forme îi corespunde o însemnare sau o funcțiune gramaticală anumită, deoarece rostul modificărilor formale este tocmai să arate în ce raport se găsesc unele față de altele obiectele exprimate prin cuvinte, ce înțeles au formele cuvintelor, ce funcțiune îndeplinesc ele în sintagmele pe care le alcătuiesc împreună... Pe acesta din urmă [înțelesul] îl studiază sintaxa, fiindcă el există numai dacă avem a face cu un grup de cuvinte, adică un grup sintactic”⁶.

Deci, în domeniul de studiu al sintaxei, acad. Iorgu Iordan include și sintagmele, grupuri de cuvinte, fără a ne spune însă dacă aceste sintagme sînt tot felul de grupuri de cuvinte sau numai grupurile amintite în primul citat și anume cînd nu alcătuiesc propoziții sau fraze, dar exprimă totuși un înțeles, un raport sintactic.

Din primul citat s-ar înțelege că sintagme sînt acele grupuri care nu alcătuiesc propoziții, însă din al doilea s-ar putea înțelege că toate grupurile de cuvinte alcătuiesc sintagme, deoarece cuvintele, prin forma lor

¹ N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române* (lucrare postumă), București, Institutul de lingvistică română, 1945; S. Pușcariu, *Limba română*, București, 1940, vol. I; Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, Iași, 1937; Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii române*, vol. II; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956.

² Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, București, 1943.

³ Idem, *Stilistica limbii române*, București, 1944.

⁴ Tatiana Slama-Cazacu, *Relațiile dintre glândire și limbaj în ontogeneză*, București, 1957, Ed. Acad. R.P.R., p. 27, 124, 194, 363.

⁵ Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, Iași, 1937, p. 215.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 216–217.

modificată, ne arată că ele au intrat în diferite relații, care reflectă raporturile în care se găsesc obiectele, adică ne arată ce funcție îndeplinesc ele în sintagmele pe care le alcătuiesc. Acest fapt ne-ar putea duce la concluzia că și o propoziție, în care există tot un astfel de raport, cu modificare a formei cuvintelor — raportul dintre subiect și predicat — ar fi o sintagmă.

De acest fel de tratare a sintagmei se apropie și Sorin Stati în studiul amintit, când spune: „Considerăm sintagmă grupul de două cuvinte care (1) sînt legate semantic și gramatical unul de altul și (2) au funcțiunea de părți de propoziție diferite...”¹ și mai departe: „Să luăm raportul subiect-predicat (care e o sintagmă deosebită ca sens de sintagmele cu alți termeni, dar e totuși o sintagmă)”².

De altfel, întregul studiu, pe care l-am putea considera ca cel mai bun în românește consacrat în mod special sintagmei, este conceput conform părerilor mai răspindite, care consideră sintagma ca un grup de cuvinte legate între ele prin diferite raporturi sintactice. În acest sens și raportul subiect-predicat constituie o sintagmă, e adevărat de o factură deosebită, asupra căreia ne atrage atenția de la început. În cuprinsul articolului demonstrează convingător că sintagma e alcătuită din cuvinte care au funcții sintactice diferite³. Se folosește de unele metode de analiză formală, proprii școlii structuraliste, ca de ex. clasificarea distribuțională a termenilor relației, pentru a vedea ce distribuție au părțile de vorbire în combinarea lor în sintagme, sau metoda comutabilității, pentru a stabili posibilitatea, proprietatea termenilor sintagmei de a participa la o sintagmă dată cu diferite forme ale paradigmei lor, fără să schimbe valoarea sintagmei sau natura raportului pe care îl exprimă⁴.

Pentru aceasta face aplicații comparative asupra limbii române și a celei latine și trage concluzia că din 25 de sintagme posibile se realizează numai 16 în românește și 15 în latinește și că „în ansamblu, sistemul sintagmelor românești arată tendința de a suprima sau de a reduce variabilitatea unuia din termeni”⁵.

2. O altă înțelegere și explicare a naturii și structurii sintagmei este aceea potrivit căreia sintagma este un grup de cuvinte care, fiind în raport unele cu altele, constituie o unitate sintactică și au funcția unei părți de propoziție. N. Drăganu, definind propoziția, spune: „Propozițiunea bimembră este alcătuită dintr-o grupă de cuvinte (sintagmă) a subiectului și alta a predicatului”⁶.

¹ Sorin Stati, *op. cit.*, p. 435.

² Idem, *ibidem*, p. 435.

³ Această idee apare încă la Pușcariu, *op. cit.*, p. 141, când vorbește despre raportul de posesiune și raportul dintre cuvîntul cu goluri și cuvintele care umplu aceste goluri: „... această idee de posesiune (...) poate fi exprimată prin desinențele *-lui*, *-ei*, *-lor*, ... ; prin lipsa oricărui morfem în sintagma cu topică fixă *casa vecinu-meu*”. Aici se vede că Pușcariu înțelegea prin combinația *casa vecinu-meu* o sintagmă în care cei doi termeni sînt cu funcții sintactice diferite și că datorită topicii fixe ideea de posesiune e exprimată aici fără a primi cuvîntul *vecinu* vreun morfem.

⁴ Sorin Stati, *op. cit.*, p. 445.

⁵ Idem, *ibidem*, p. 447.

⁶ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 9.

Astfel, sintagma este diferit și chiar opus înțeleasă față de cele spuse anterior. Este adevărat că și aici sintagmele sînt înțelese ca grupări de cuvinte care nu sînt în raport predicativ, ci în diferite alte raporturi față de elementele de bază ale propoziției, dar ceea ce este diferit este faptul că N. Drăganu numește sintagmă a subiectului toate cuvintele care se grupează în jurul subiectului. Exemplul dat la pagina 19 : „*Limba (dulce) || (mult) aduce*”¹ arată clar că cuvintele *dulce* și *mult* nu sînt în nici un fel de raport unul cu altul, ele sînt în raport doar cu *limba* și *aduce*. Împreună cu acestea ele constituie, într-adevăr, grupa subiectului și a predicatului, pe care le numește sintagme.

De acest fel de a considera sintagma se apropie foarte mult și Gramatica Academiei, definind noțiunea de sintagmă în felul următor : „În afară de propoziții și fraze, sintaxa deosebește *îmbinări de cuvinte*, care, dînd expresie raportului dintre două sau mai multe obiecte sau dintre obiecte și însușirile lor, deșteaptă în mintea noastră imaginea unui obiect, a unei acțiuni sau a unei stări percepute ca unitate : ... *a lua foc, a se ridica în aer, a se stinge din viață, a învăța pe dinafară*”².

Dicționarul limbii române moderne, la cuvîntul *sintagmă*, menționează : „Unitate sintactică stabilă, formată din mai multe cuvinte sau dintr-o locuțiune, constituind o parte a unei propoziții sau a unei fraze”³, iar în *Dicționarul limbii române literare contemporane* găsim următoarea indicație : „«A trage nădejde » este un exemplu de sintagmă. Prin însăși existența lor, sintagmele sînt un element de stabilitate în limbă”⁴. De aici, ca și din Gramatica Academiei, rezultă că sintagma ar fi o îmbinare de cuvinte care ar corespunde unei noțiuni, deoarece îmbinările de care vorbesc sînt într-adevăr locuțiuni care constituie unități stabile cu o singură funcție sintactică în propoziție.

Există aici o contradicție (neclaritate) prin faptul că pe de o parte se spune că dă expresie raportului dintre două sau mai multe obiecte (ceea ce ne-ar face să credem că se are în vedere latura sintactică — a raporturilor — și deci e vorba de o categorie, termen de sintaxă), iar pe de altă parte, că deșteaptă în noi imaginea unui singur obiect, cu o funcție sintactică, constituind un element de stabilitate în limbă (ceea ce ne face să deducem că este vorba de categorii, noțiuni morfologice sau lexicale).

3. Cu acest punct de vedere seamănă părerea că sintagma este egală cu un cuvînt compus.

Acad. Iorgu Iordan, vorbind despre cuvintele compuse pe care vorbitorii le simt ca o unitate lexicală desăvîrșită, spune : „Acest tratament se aplică și la altfel de combinații morfologice, fie compuneri propriu-zise, dar alcătuite din elemente diferite între ele, fie grupuri de cuvinte (sintagme cum se mai poate spune), strîns legate unele de altele, simțite însă ca existînd fiecare în parte”⁵.

¹ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 19.

² Academia R.P.R., *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 5.

³ Academia R.P.R., *Dicționarul limbii române moderne*, p. 773.

⁴ Academia R.P.R., *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. IV, p. 137.

⁵ Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, 1943, p. 95—96.

Se vede că aici este înțeleasă noțiunea de sintagmă numai în accepțiunea denumirii unor cuvinte legate între ele prin raporturi dictate de realitatea obiectivă, dar care au o existență separată fiecare, nefiind într-un tot identice cu compusele propriu-zise, cu care însă le asimilează.

E clar că și aici tot raportul sintactic este acela care dictează asocierea acestor cuvinte, pe care vorbitorul le simte ca constituind o unitate. Această unitate însă nu este văzută aici ca o unitate sintactică a relației, ci ca una lexicală, asimilând oarecum noțiunea de sintagmă celei de cuvânt compus.

Nu se precizează aici dacă aceste grupuri de cuvinte se numesc sintagme pentru că au înțelesul unor cuvinte compuse sau pentru că sînt grupuri nesudate, nici măcar pe jumătate, păstrîndu-și individualitatea și neconstituind cuvinte compuse.

Tocmai acest lucru este important pentru noi, deoarece dacă sînt numite sintagme datorită faptului că nu sînt sudate, atunci trebuia să se insiste, în definire, asupra raporturilor gramaticale. Or, aici sînt definite după criterii semantice, ceea ce poate n-ar fi de loc rău, dacă s-ar combina cu criteriul gramatical, sintactic¹.

Această părere se găsește și în altă lucrare a acad. Iorgu Iordan², unde însă trage în cumpănă criteriul sintactic în explicare. Citîndu-l pe Al. Philippide, dă unele grupuri de cuvinte din *Principii*, capitolul *Izolări*, unde sînt puse împreună compuse propriu-zise și idiotisme, de tipul: *un de gură, cu două fețe, ieftin la fîină, scump la țărițe, gros la obraz, într-o doagă, rău de lucru, trecut prin ciur* etc. Comentînd acest lucru, Iorgu Iordan spune: „... în ambele cazuri avem un fel de aglutinare a elementelor lingvistice care se combină între ele, o legătură foarte strînsă, care duce, sau poate duce, din punct de vedere semantic, la un înțeles unic. Totuși aglutinare adevărată avem numai la cuvintele compuse, nu și la celelalte combinații. Dar este greu, în majoritatea cazurilor, să precizăm cînd avem a face cu aglutinare propriu-zisă și cînd cu simple sintagme... Philippide, *op. cit.*, p. 90—91, spune următoarele: «Asemenea cuvinte la un loc izolate (grupate, adică împreună) se numesc c o m p u s e, cînd din diferitele înțelesuri ale lor rezultă unul singur: *voiu lăuda* are astăzi un singur înțeles, simbolizează adică un singur lucru din natură, *lăudarea*. Cînd cu toată schimbarea, cuvintele își păstrează fiecare înțelesul său, n-are loc un cuvînt compus, ci un i d i o t i s m, o z i c ă t o a r e »”³. În altă parte, vorbind despre fenomene sintactice cu valoare stilistică, amintește idiotismele sau zicătorile pe care le numește izolări, după Al. Philippide, și spune: „Sînt tot construcții, adică sintagme (de aceea le studiez în acest loc), dar valoarea lor stilistică nu izvorăște din felul cum sînt construite, ci din legătura unor elemente lingvistice...”⁴.

¹ Dacă intervine semantica, trebuie să admitem și la sintaxă două ramuri: forma și înțelesul ca și la lexicologie. Cf. J. Ries, *Was ist Syntax*, p. 136—142, citat de N. Drăganu, în *Istoria sintaxei*, București, 1945, p. 49.

² Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 225.

³ Idem, *ibidem*, p. 225. De fapt aceste cuvinte în majoritatea lor sînt trecute în Gramatica Academiei ca componente de relație, ceea ce confirmă ezitarea acad. Iorgu Iordan de a le considera compuse propriu-zise.

⁴ Idem, *ibidem*, p. 229.

Deducem de aici că sintagma e înțeleasă deja ca un grup de cuvinte legate între ele prin diverse raporturi gramaticale și că sintagma este expresia raportului sintactic, indiferent de înțelesul grupului de cuvinte respectiv, înțeles care are valoare stilistică, nu datorită construcției, ci elementelor lingvistice.

Acest lucru iese mai clar în evidență dintr-o altă referire a acad. Iorgu Iordan, unde spune: „Expresivitatea atîrnă înainte de toate, dacă nu exclusiv, de sensul cuvintelor și al sintagmelor”¹. „Cu alte cuvinte stilistica studiază construcțiile de cuvinte care au încă valoare afectivă, pe cînd sintaxa se ocupă de acelea care au pierdut cu totul această valoare... Căci ceea ce se întîmplă cu termenii expresivi, care se banalizează printr-o prea deasă și îndelungată întrebuintare, se poate constata și la sintagmă...”².

4. O altă concepție asupra sintagmei, opusă celei de mai sus și diferită de toate cele amintite pînă acum, este cea a acad. Iorgu Iordan, expusă în *Limba romînd contemporand*, după un studiu al acad. sovietic V. V. Vinogradov³. Potrivit acesteia, „... orice unitate a vorbirii (cuvînt, parte de propoziție, propoziție întreagă etc.) poate fi sintagmă, dacă exprimă un înțeles potrivit intențiilor vorbitorului... De aceea pentru a analiza sintagmele, este nevoie să luăm în considerație întreg contextul și să-l înțelegem, punîndu-ne din punctul de vedere al vorbitorului, al autorului care l-a «gîndit». Și tot de aceea unul și același context poate fi analizat, adică descompus în sintagme, în mai multe feluri de către mai mulți oameni...”⁴. Deci un text nu poate fi înțeles bine, dacă cel ce citește nu a sesizat aceste sintagme, dacă nu cunoaște bine limba ca să pătrundă în esența a ceea ce a vrut să comunice vorbitorul.

Redăm exemplul dat de acad. Iorgu Iordan: „*Toate au început a merge ca pe roate*”, care e analizat astfel:

- Toate au început a merge ca pe roate : o sintagmă
- Toate/au început a merge ca pe roate : două sintagme
- Toate au început/a merge ca pe roate : două sintagme
- Toate/au început a merge/ca pe roate : trei sintagme

De aici reiese că un mare rol îl joacă aici, alături de conținut, și intonația, pauza, ceea ce ne face să tragem concluzia că nu se pune accent pe raporturile gramaticale, ci pe felul de exprimare, „... în care intervine ca o consecință logică și stilistică, adică expresivitatea vorbirii...”⁵. Și definiția dată de acad. V. V. Vinogradov, reproducă de Iorgu Iordan, scoate în evidență acest fapt: „Sintagma este o unitate semantico-sintactică a vorbirii, care reflectă un fragment al realității și dă comunicării

¹ Idem, *ibidem*, p. 19.

² Idem, *ibidem*, p. 21. Prin aceasta se apropie de cele afirmate de Sorin Stati și de alții, care consideră sintagma pe baza raportului gramatical și semantic și nu pe baza valorii stilistice, precizăm însă că sintaxa se ocupă de aceste construcții și atîta timp cît ele au o valoare afectivă, numai că nu se ocupă din punct de vedere stilistic, ci din punctul de vedere al relațiilor sintactice, tot așa cum și cuvintele, care constituie lexicul, sînt studiate de stilistică.

³ *Noțiunea de sintagmă în sintaxa limbii ruse*, în *Вопросы синтаксиса современного русского языка*, Moscova, 1950, p. 183—256.

⁴ Iorgu Iordan, *Limba romînd contemporand*, București, 1956, p. 502.

⁵ Idem, *ibidem*, p. 503.

respective o expresie și o intonație vie”¹. Ar fi greu de făcut analiză gramaticală după această concepție. Ar rezulta fel și fel de sintagme la diferiți oameni.

Din cele expuse până aici rezultă că în tratarea sintagmei în limba română se pot desprinde următoarele păreri: 1) sintagma ca grup de cuvinte care nu alcătuiesc propoziții (uneori da), fiecare cuvint avînd rol de parte de propoziție diferită; 2) unitate sintactică stabilă care are funcția unei părți de propoziție; 3) sintagma asimilată unui cuvint compus; 4) sintagma ca unitate semantico-stilistică, determinată de conținutul pe care dorește să-l comunice vorbitorul.

B. În cele ce urmează, ne vom opri asupra unor probleme importante în studiul sintagmei, studiu care prezintă numeroase aspecte și puțin studiate.

I. 1. În primul rînd, se impune clarificarea problemei cărui sector al limbii îi aparține sintagma. Este ea de domeniul lexicului sau al semanticii, de acela al stilisticii sau al sintaxei? Iată întrebări la care din cele expuse în partea întâi nu am putea, deocamdată, răspunde, iar, dacă am încerca, am risca să fie înțeleasă în așa fel, încît fiecare ar îngloba sintagma în unul din aceste domenii.

Îmbinări de cuvinte de tipul celor date de Gramatica Academiei sau de *Dicționarul limbii române moderne* și în modul în care sînt ele înțelese și explicate² sînt de domeniul lexicului sau poate de al morfologiei, deoarece dacă unul dintre cuvinte este înlocuit, se schimbă întregul sens, se distruge chiar unitatea, ceea ce ne dovedește că aceste cuvinte, numai ele și nu altele, în îmbinarea respectivă, exprimă conținutul dorit, sau mai bine zis obiectul, noțiunea respectivă. Această îmbinare de cuvinte este o noțiune lexico-semantică, în care cuvintele sînt legate semantic și nu se pot înlocui, fără ca sensul să nu se schimbe. De ex. *măr ionatan* este altceva decît *măr parmen*; tot așa cum *floare galbenă* e diferit de *vopsea galbenă*. Sintagma în schimb este o noțiune gramaticală *vopsea galbenă*, *floare galbenă* sau *măr ionatan* sînt construcții identice³. În sintagme, cuvintele pot fi înlocuite, important fiind doar faptul ca raportul sintactic (sintagmatic) între ele să rămînă același, să nu se schimbe.

Pentru a fi deci categorii sintactice, alături de propoziție sau frază, cum le trece Gramatica Academiei, aceste îmbinări de cuvinte trebuie să constituie reguli generale, tipare, în care, tocmai ca și în propoziție, pot fi încadrate orice cuvinte, indiferent de conținutul lor, și ele vor exprima raportul respectiv, tot așa precum în propoziție (categorie sintactică) subiect poate fi orice substantiv sau echivalent al lui, dacă stă la cazul nominativ, indiferent de conținutul său noțional, spre deosebire de ceea ce spune acad. Iorgu Iordan, expunînd concepția academicianului V. V.

¹ Idem, *ibidem*, p. 503.

² Vezi mai sus, p. 382, notele 2, 3.

³ Vezi și Szabó Dénes, *A mai magyar nyelv* (Limba maghiară contemporană), II, rész. Budapest, 1955, p. 234 – 235.

Vinogradov, că „Sintagmele nu sînt « date » de mai înainte, nu sînt « forme de limbă » fixe, cum sînt cuvintele, ca elemente ale vocabularului, sau formele gramaticale, ca aspect și funcțiune, în toate împrejurările, sau locuțiunile, expresiile « pietrificate » etc.”¹.

E adevărat că sintagmele nu au permanent același înțeles și aceeași formă pentru toți oamenii, după cum au cuvintele (nu sînt unități stabile, cuvintele sînt libere, avînd posibilitatea de a participa pe rînd la alcătuirea de diferite sintagme), dar aici trebuie făcută o distincție între a considera sintagma după conținutul cuvintelor sau după tipul de raport, de relație. Sintaxa se ocupă cu îmbinările de cuvinte, cu diferitele tipuri de îmbinări și cu înțelesul acestor îmbinări. Sintagma fiind un tip de imbinare de cuvinte, ca și propoziția sau fraza, ea ține de domeniul sintaxei.

2. Așa cum se stabilesc relații între foneme, între morfemele unui cuvînt², tot așa se stabilesc relații între cuvintele unei propoziții.

Noi credem că, vorbind de sintagmă, trebuie să admitem că ea este un tip. De aceea, dacă fonetica are elementul ei ultim: fonemul, morfologia: morfemul, sintaxa trebuie să-și aibă și ea elementul, unitatea ei ultimă, care să fie un tip cu valoare sintactică, tot așa cum fonemul este un tip de sunet cu valoare fonematică sau morfemul, element cu valoare morfologică.

În acest sens acad. Al. Graur ne spune: „Termenul morfem este alcătuit după același model ca fonem și sintagmă și prin urmare este natural să însemneze cea mai mică unitate morfologică. După cum cînd împărțim un cuvînt în foneme sau o frază în sintagme nu mai rămîne nimic pe de lături, tot așa ar trebui să nu mai rămînă nimic neîmpărțit, cînd împărțim un cuvînt în morfeme”³.

Acad. Al. Graur atrage atenția și asupra pericolului de a amesteca categoriile morfologice cu cele sintactice, mai ales că faptele apar în conexiunea și interdependența lor, iar combinarea și interdependența se exprimă îndeosebi prin mijloace morfologice⁴.

Nu trebuie deci amestecate sau confundate între ele noțiunile morfologice, sintactice și fonetice, deoarece ele aparțin unor domenii distincte ale limbii, în care constituie categorii. Extinderea unora asupra altora duce la confuzii și situații anormale ca în cazul morfemului, care ar îngloba astfel unele categorii sintactice, pe care acad. Al. Graur spune că „...ar fi mai bine dacă le-am numi extramorfologice”⁵.

Ultima, cea mai mică unitate a unei propoziții sau fraze, a sintaxei deci, nu poate fi cuvîntul, deoarece el singur are valoare doar lexicală, semantică, iar funcția sintactică îi este dată de relația în care a intrat cu

¹ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 501.

² Considerăm aici morfem toate unitățile în care poate fi descompus un cuvînt. Este concepția lingviștilor sovietici și a unora dintre cei americani, printre care L. Bloomfield, la care se asociază și acad. Al. Graur, în *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în *Studii de gramatică*, București, 1957, vol. II.

³ *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în *Studii de gramatică*, București, 1957, Ed. Acad. R.P.R., vol. II, p. 4.

⁴ Vezi și Gertrud Pätsch, *Grundfragen der Sprachtheorie*, Halle, 1955, p. 167, la care se referă S. Stati în *op. cit.*, p. 432.

⁵ Al. Graur, *op. cit.*, p. 4.

un alt cuvînt din propoziție. Deci ultima unitate a unei propoziții, care să aibă valoare sintactică, nu poate fi decît sintagma, ca expresie a relației, ca *cea mai mică unitate relațională*, care face ca diferitele cuvinte să aibă funcțiile sintactice respective. Neglijînd relația, făcînd să dispară relația, dispăre și funcția sintactică a unui cuvînt, dispăre deci atributul, complementul etc. și rămîne doar cuvîntul, care luat ca atare nu este ultima unitate a sintaxei, ci a vocabularului. „...sintagma este cea mai mică unitate sintactică pentru că tăierea ei dă naștere unor unități care nu țin de sintaxă, ci de morfologie”¹.

În exemplul :

„În poiana de aramă firul vorbei se destramă”

(Dan Deșliu, *Minerii din Maramureș*),

cuvîntul (în) *poiana* are funcție sintactică numai datorită faptului că a intrat în relație cu *se destramă*; (de) *aramă* are funcție sintactică pentru că a intrat în relație cu *poiana* și așa mai departe. Dacă suprimăm relațiile dintre aceste cuvinte, ele ne apar doar ca nume ale obiectelor respective și nu mai sînt primul complement circumstanțial de loc, iar al doilea atribut. Deci dispăre elementul care constituie sintaxa. Acest element nu poate fi, ca atare, decît acela care dă expresie acestei unități a celor două cuvinte în relație sintactică.

Greșesc deci cei care consideră că părțile de propoziție sînt ultima unitate a sintaxei. Sintaxa înseamnă conținut și raporturi, reflectare a legăturilor existente în realitatea obiectivă. Cuvintele nu reușesc să ne dea decît noțiunile obiectelor din realitate. „Cuvîntul este expresia lingvistică a noțiunilor logice simple. Noțiunile complexe și raporturile dintre noțiuni se exprimă prin relațiile dintre cuvinte. Aceste îmbinări logico-gramaticale ale cuvintelor sînt construcțiile de cuvinte, pe care le numim sintagme”².

Pentru a putea reda legăturile dintre noțiuni, e nevoie, așadar, de o relație între cuvinte, care este elementul sintaxei, iar acest element, expresia acestei unități a cuvintelor în relație, *cea mai mică unitate relațională* (cum o numim noi), are nevoie de o denumire. Cum să o numim? Sintagmă, sintaxem, alături de morfem și fonem? Deocamdată ne menținem la sintagmă³.

Astfel stînd lucrurile, credem că de îmbinări de cuvinte se poate vorbi la sintaxă numai dacă avem în vedere și relația dintre ele (sintaxa studiază doar raporturile) și numai în cazul în care ele sînt noțiuni generale, după care se îmbină cuvintele pentru a exprima un raport sintactic, făcînd abstracție de legătura concretă dintre două sau mai multe cuvinte, care ne-ar duce la un fapt izolat, concret, particular, ceea ce în mod firesc

¹ Sorin Stati, *op. cit.*, p. 450.

² Szabó Dénes, *op. cit.*, p. 275.

³ Din punct de vedere sistematic și totodată metodic, poate n-ar fi rău dacă s-ar adopta termenul de *sintaxem* alături de *fonem* și *morfem*, cu care am putea numi și relația predicativă, fără a prejudicia predarea gramaticii. Termenul de sintagmă este prea încărcat cu multe nuanțe pentru a corespunde întru totul și a reda cu maximum de precizie cea mai mică unitate relațională (înglobînd și relația subiect-predicat).

ne-ar pune la capătul opus al categoriilor gramaticale — în cazul nostru al celor sintactice.

Sintagma deci este de domeniul sintaxei și nu de al lexicului, al semanticii sau al stilisticii și este ultima unitate a ei.

II. 1. Abia după înțelegerea și situarea pe aceste poziții, trebuie să ne punem problema ce să considerăm sintagmă în sintaxă. Ce să considerăm deci ca o categorie sintactică pe care să o numim cu termenul de sintagmă.

Și aici întâmpinăm aceeași diversitate de păreri. Acad. Iorgu Iordan, expunând concepția acad. V. V. Vinogradov, arată că în lingvistică în general „gruparea cuvintelor în sintagme nu corespundea unei realități semantice, unui înțeles, ci se întemeia cînd pe numărul cuvintelor (un singur cuvînt nu putea constitui sintagma), cînd pe părțile propoziției (subiectul cu determinările lui, predicatul cu obiectele și complementele lui), cînd pe pauzele care au loc în cursul vorbirii (pauzele mari, mai sensibile), cînd în sfîrșit, pe intonație și modulație. Toate aceste criterii sînt pur formale, exterioare, mecanice, produs al unei concepții idealiste, care nu ține seama de legătura dintre limbă și gîndire”¹.

Considerăm element comun în îmbinarea dintre două cuvinte relația (indiferent de tipul concret de relație) și sensul (indiferent de sensul concret al cuvintelor).

În definirea sintagmei deci, ca cea mai mică unitate relațională, noi avem în vedere în primul rînd relațiile sintactice ce se stabilesc între cuvinte și conținutul grupului sintactic, sensul lui. Nu poate fi sintagmă decît grupul în care cuvintele sînt în legătură unele cu altele, atît din punctul de vedere al conținutului (logic, semantic) cît și din punctul de vedere al formei (al construcției gramaticale), cu alte cuvinte, grupul în care cuvintele sînt în raport logic și gramatical² în același timp. Credem că astfel ținem seama de legătura dintre limbă și gîndire.

Exemplificăm :

„Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratec”
(M. Eminescu, *Călin*)

Considerăm că există raport sintagmatic între cuvintele *pe un deal răsare*, deoarece între ele există o legătură de conținut, semantică — este vorba de o acțiune care se face într-un anumit loc — și o legătură gramaticală, concretizată în prepoziția *pe*, care leagă substantivul (*un*) *deal* de verbul *răsare*.

¹ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 560.

² Vezi și Sorin Stati, *op. cit.*, p. 435 ; Szabó Dénes, *op. cit.*, p. 273—274 ; R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii* (traducere și note de Gh. Mihăilă) București, 1961, Editura științifică, p. 356 ; E. A. Sedelnikov, *Cîteva cuvinte despre teoria sintagmatică*, în „Probleme de lingvistică”, Buc., 1959, p. 104.

Se poate ca uneori să fie între cuvinte numai raport logic, dar gramatical nu. În aceste cazuri nu avem raport sintagmatic, cuvintele acestea nu constituie o unitate relațională. În exemplul dat, cuvântul (pe un) *deal* este legat logic de *luna*, deoarece luna este aceea care face acțiunea în acel loc, dar gramatical nu există nici un element care să-l lege de ea. *Luna* și (pe un) *deal* deci nu constituie o sintagmă.

Sau :

„Și merge fără boi tractorul”

(M. Beniuc, *Mirare*).

Aici, *merge fără boi* e sintagmă, deoarece și logic și gramatical există raport, dar *fără boi tractorul* nu constituie sintagmă, deoarece există numai raport logic (tractorul este fără boi și merge și așa într-adevăr), raport sintagmatic însă nu există, el s-a stabilit între *merge* și *boi*, deoarece ne-o spune prepoziția *fără* și *topica*, ca mijloc de exprimare a raporturilor sintactice.

Sint și situații inverse, când există numai raport gramatical. Așa de ex., în *împotriva voinței, deasupra casei, de-a lungul drumului*, genitivul substantivului este aici numai pentru a exprima o împrejurare exterioară legăturii dintre aceste două cuvinte. Într-un stadiu mai vechi, în limba noastră, desigur că aici a fost și un raport semantic, deoarece locuțiunea prepozițională *împotriva*, de exemplu, a fost la origine substantiv (*potriva*) precedat de prepoziția *în*, iar genitivul *voinței* a fost cerut de substantivul acesta; sau în *fața casei*, unde *fața* a fost substantiv, care a cerut genitivul *casei*. Deci a fost un raport sintagmatic. Astăzi nu mai este, raportul de conținut s-a șters prin deasa folosire. Tot așa în exemplul *pe un deal răzare*, din cele patru cuvinte, *pe* și *un* nu constituie o sintagmă, nici împreună cu *deal*, fiindcă ele nu fac altceva, decât să exprime raportul stabilit în afară de ele, anume între *deal* și *răzare*. Înseamnă că sintagme nu alcătuiesc decât cuvintele care pot funcționa ca părți de propoziție, cuvinte „semnificative” cum le numește R. A. Budagov¹.

2. Se pune acum problema ce raporturi să fie considerate ca alcătuind sintagma.

Unanim este acceptată împărțirea raporturilor în două mari grupe: de coordonare, adică de asociere între termenii care au aceeași funcție sintactică, și de subordonare, adică de determinare între termenii care au funcții sintactice diferite.

Studiul relațiilor, al tipurilor de relații dintre cuvinte și ierarhizarea, clasificarea lor este de asemenea un teren cu multe păreri. J. Ries încearcă să facă cel dintâi o clasificare, apoi L. Bloomfield² stabilește trei tipuri: coordonativ, subordonativ, exocentric; L. Hjelmslev³ dă de asemenea trei tipuri de relații: determinare, interdependență și constelație; Tru-

¹ R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 356.

² L. Bloomfield, *Language*, 12.10 și 12.11, după S. Stati, *op. cit.*, p. 434.

³ L. Hjelmslev, *La notion de relation*, în „Acta linguistica”, I, fasc. 1, p. 20, citat de S. Stati, *op. cit.*, p. 435.

bețkoi¹ numește raporturi determinative, predicative și asociative, A. W. Groot² grupează raporturile în coordonative, predicative, necoordonative-nepredicative.

În sintaxă se mai vorbește de raport de inerență³ (între subiect și predicat), de raport atributiv, completiv, cauzal etc. Acestea au în vedere însă mai mult conținutul, nu tipul de relație.

Noi am spune că avem: *raport predicativ*, *raport nepredicativ* și *raport de coordonare* și *subordonare*, aceste două din urmă fiind înglobate în raportul nepredicativ⁴.

Cît privește problema ce raporturi să considerăm ca alcătuind sintagma, părerea noastră este că atunci cînd avem un raport predicativ acesta trebuie considerat propoziție, iar atunci cînd avem un raport nepredicativ să-l considerăm sintagmă.

În această privință ne vom deosebi de Sorin Stati, care consideră și raportul predicativ sintagmă⁵, și cu atît mai mult ne deosebim de Szabó Dénes, care numește acest raport, cînd propoziție: *fât vág* (taie lemne), cînd sintagmă: *fât vág* (taie lemne). Metodic nu sîntem de acord, mai ales că același exemplu îl dă și la sintagmă și la propoziție⁶.

De asemenea nu-i împărtășim părerea că un raport ca acesta: *copilul aleargă* este propoziție dacă comunicăm obiectiv, fără nici o intenție specială, este sintagmă subiectivă, dacă accentuăm cuvîntul *copilul* și vrem să spunem că copilul și nu *ca l u l* aleargă. Tot atît de bine am putea spune că este sintagmă predicativă, dacă accentuăm *aleargă* spre a deosebi de *m ă n î n c ă*.

R.A. Budagov, vorbind despre deosebirile dintre propoziție și sintagmă, spune: „Propoziția, ca unitate a limbii, se deosebește esențialmente de alte unități ale limbii, în special de anumite unități cum sînt cuvîntul și sintagma. Trăsăturile caracteristice principale ale propoziției constau în faptul că în ea: 1) nu se exprimă pur și simplu o idee, ci se redă și atitudinea vorbitorului însuși față de această idee, 2) e prezentă o intonație specială, proprie comunicării, 3) e cuprinsă *predicația* (sublinierea noastră, C.S.), adică raportul dintre comunicare și realitate...”⁷. Aceasta înseamnă că raportul de predicatie este propriu propoziției și nu trebuie atribuit sintagmei.

Și din alt considerent nu încadrăm raportul predicativ la sintagmă, și anume pentru că în acest caz s-ar putea pune problema că teoria sin-

¹ Trubețkoy, *Le rapport entre le déterminé, le déterminant et le défini*, în „Melanges Ch. Bally”, 1939, p. 75—82.

² A. W. de Groot, *Classification of word groups*, în „Lingua”, VI (1957), Amsterdam, p. 115—121.

³ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 533.

⁴ S-ar putea face și următoarea grupare: *raport subordonativ*, care ar cuprinde raportul predicativ și nepredicativ, și *raport coordonativ*, care ar cuprinde numai raportul nepredicativ. În legătură cu considerarea raportului predicativ ca raport subordonativ, vezi D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, în „Cercetări de lingvistică” (1958), p. 175—182.

⁵ Este adevărat, cu mențiunea că e deosebită total și nici nu o tratează.

⁶ Szabó Dénes, *op. cit.*, p. 271, 293.

⁷ R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 353; cf. și E. A. Sedelnikov, *op. cit.*, p. 105.

tagmei exclude teoria propoziției. De aceea, pentru noi, propoziția este alt tip de relație decât sintagma, și anume un raport dinamic. În acest sens raportul nepredicativ, static am putea zice, trebuie să facă parte dintr-un raport dinamic, ca să redea realitatea obiectivă în mișcare, așa cum se prezintă ea.

Acest lucru vine și contribuie mai mult la înțelegerea legăturii dintre logică și gramatică. În logica formală avem numai doi termeni, subiect și predicat — elementul vechi și nou — toate celelalte cuvinte exprimând, împreună, aceste două elemente. Dar știind că o dată cu gândirea, care se organizează pe sine logic pentru a se transmite în limbă, se organizează și limba, după legile ei proprii, gramaticale, trebuie să ținem seama că limba, cu ajutorul gramaticii, exprimă gândirea organizată sub formă de judecăți sau idei cu caracter afectiv prin cuvinte, care intră în diferite combinații, raporturi, pentru a exprima cei doi termeni ai judecății, pe de o parte subiectul cu toate detaliile lui, pe de alta predicatul cu toate obiectele sau circumstanțialele lui. Acest lucru, pentru gramatică, este de o importanță capitală, spre deosebire de logică, pentru care numai cei doi termeni există ca unități ¹.

3. Gramatica va studia toate raporturile ce se stabilesc între cuvintele unei propoziții. O relație totdeauna se stabilește între două cuvinte. Astfel o propoziție de n termeni va avea totdeauna $n-1$ relații, dat fiind că în propoziție nu există termen independent ². Într-o propoziție de $n > 2$ termeni vor fi și termeni care nu intră în relație între ei, astfel că vor fi și relații nerealizate, numărul cărora depășește suma relațiilor realizate ³.

Pe noi însă aci ne interesează, în mod special, relațiile realizate.

De ex. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶
Comitetul de întreprindere l-a premiat ieri pe cel mai bun
⁷ ⁸
și mai harnic strungar.

¹ Făcându-se o paralelă între propoziție și judecată, în unele lucrări apare ideea că propoziție avem numai acolo unde avem doi termeni: un cuvânt (sau grup) despre care se neagă sau se afirmă ceva (subiectul) și altul care neagă sau afirmă ceva despre subiect (predicatul). Fără acestea nu există nici propoziție, nici judecată. Acest lucru este valabil la propoziția bimembră, dar ce ne facem, în acest caz, cu propoziția monomembră (monoremă) sau cu propoziții de tipul: *Îi merge bine lui Ion*, în care nu avem un cuvânt la nominativ care să fie subiect. Apoi, mai sînt propoziții de tipul: *este cald*, *e frig*, *se face ziuă*, *plouă*, *ninge* etc., unde cu toate străduințele nu găsim un cuvânt care să poată funcționa ca subiect. Poate acestea mai degrabă pot fi considerate sintagme, însă părerea noastră este că nu. Ele sînt propoziții. Acest lucru apare discutat și la R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 356: „Propoziția poate consta și dintr-un singur cuvânt (Gîndesc, Lucrez)... În timp ce pentru formarea sintagmei sînt necesare totdeauna nu mai puțin de două cuvinte de sine stătătoare”. Se poate discuta asupra faptului dacă *cald*, *frig*, *ziuă* din exemplele date nu sînt cumva subiecte și nu nume predicative. Atunci ar fi propoziții bimembre.

² Excepție face vocativul, dacă considerăm că nu are nici o funcție sintactică în propoziție. Totuși, după unii (cf. M. Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XI (1960), nr. 3, p. 797 și L. Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, în *Studii de gramatică*, 1956, vol. I, p. 5—23) îndeplinește diferite funcții sintactice și, prin urmare, el intră în raport cu alți termeni.

³ Cf. Sorin Stati, *op. cit.*, p. 433.

Între cei 8 termeni ai propoziției s-au stabilit următoarele relații :

relația I	1 + 2
„ II	1 + 4
„ III	3 + 4
„ IV	4 + 5
„ V	4 + 8
„ VI	6 + 8
„ VII	7 + 8

Deci, dacă $n = 8$, atunci $n - 1 = 8 - 1 = 7$. Din aceste 7 relații realizate, o relație, II/1 + 4, este relație predicativă, celelalte 6 relații sînt relații nepredicative.

Relația II/1 + 4, relație predicativă, are denumirea ei consacrată de propoziție, care e o relație dinamică, mai complexă, care înglobează în ea, în cei doi termeni ai ei, toate celelalte 6 relații nepredicative, relații statice, cum le-am mai numit, care nu fac altceva decît să exprime dezvoltat termenii relației predicative (adică subiectul și predicatul)¹.

E adevărat că relația predicativă seamănă aproape pînă la identitate cu relația nepredicativă, dar, din considerentele expuse anterior, noi încadrăm în sintagmă numai raportul nepredicativ, lăsînd structura propoziției neatinsă de studiul sintagmei. Ca urmare, noi întreaga analiză a sintagmelor o bazăm pe studiul propoziției.

4. Raportul nepredicativ cuprinde atît raportul subordonativ cît și cel coordonativ.

În exemplul dat, cele 6 relații sînt subordonative. Există însă și relația 6 + 7, *bun și harnic*, care e o relație coordonativă. Se pune întrebarea : considerăm grupul coordonativ sintagmă sau nu-l considerăm, așa cum procedează Sorin Stati, care-l exclude ?².

Nu ne pronunțăm, deoarece această problemă necesită un studiu aparte. Ridicăm doar această chestiune, mai ales că, după natura raportului, aceste îmbinări de cuvinte nu poartă o denumire. Dacă un asemenea raport între două propoziții poartă denumirea de frază formată prin coordonare (coordonativă), în propoziție am putea adopta denumirea de sintagmă coordonativă (formată prin coordonare)³.

În concluzie, am putea defini sintagma astfel : *Sintagmă numim un grup de cuvinte (de obicei două) între care s-a stabilit concomitent un*

¹ În această privință N. Drăganu a sesizat bine lucrurile, cu obiecția că nu toate cuvintele care exprimă subiectul, respectiv predicatul, alcătuiesc o singură sintagmă, deoarece putem observa că avem mai multe sintagme (mai multe relații). Noi zicem partea subiectului și partea predicatului.

² Sorin Stati, *op. cit.*, p. 434.

³ Iată cîteva exemple :

a) sintagme copulative : *Ion și Maria merg la școală* ; *Studentul harnic și punctual scrie frumos și corect* ; fiecare termen fiind în același timp subordonat unul termen regent cu care alcătuiește un raport subordonativ, adică sintagmă formată prin subordonare.

b) sintagme disjunctive : *Ionescu sau Petrescu sînt să se ducă pînă la decanat* ; Trebuie să-mi iau două sau trei zile de concediu.

c) sintagme adversative : *Nu numai el, ci toți ne vom duce la munca patriotică.*

d) sintagme concluzive : *O lucrare serioasă cere muncă multă, deci timp în primul rînd.*

e) sintagme explicative : *Conducerea, adică decanatul va hotărî în problema frecvenței.*

raport gramatical (de formă) și logic (de conținut, semantic), raport care are caracter nepredicativ, conținând cuvinte care pot funcționa ca diferite părți de propoziție. Sintagma este cea mai mică unitate relațională, ultima unitate a sintaxei, așa cum fonemul este ultima unitate a foneticii sau morfemul a morfologiei. Sintagma este o categorie sintactică, rezultată prin abstractizarea și generalizarea tipului de raport nepredicativ.

III. 1. După ce am delimitat sintagma de alte raporturi, cuvinte în raporturi, și am definit-o, să vedem care este structura ei. Vom avea în vedere numai sintagma formată prin subordonare.

Reamintindu-ne relațiile stabilite între cuvintele propoziției citate, vedem că numai corespunzător relației II/1 + 4 deținem o denumire, cea de propoziție, în analogie cu care numim raportul nepredicativ (adică toate celelalte relații) *sintagmă*. În *sintagmă* avem de asemenea doi termeni ca și în cazul propoziției sau al frazei. Față de acestea însă, în care ei sînt numiți, în primul caz subiect și predicat, în al doilea regentă și subordonată, în *sintagmă* nu poartă o denumire proprie. De aceea, în *sintagmă* noi îi vom numi *termen regent* (determinatul) și *termen subordonat* (determinantul).

Identificarea termenului regent, adică a determinatului, pe care noi îl vom scrie Tr și a termenului subordonat, pe care îl vom nota Ts se poate face ușor, aplicînd metoda eliminării, a comutării cu zero, „omission test”¹.

Exemple :

a) ... *și-n sufletul ei de fugarnică încolțește un simțămînt stăruitor de milă*... (E. Gîrleanu, *Căprioara*).

b) ... *căci vremea înfărcatului venise*... (E. Gîrleanu).

c) ... *văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de acasă*... (I. Creangă, *Amintiri*).

În grupul *și-n sufletul ei*, eliminînd *ei*, vedem că propoziția are sens, dacă însă eliminăm *sufletul*, propoziția devine de neînțeles și este nevoie ca cuvîntul *ei* să aibă un cuvînt de care să depindă, pentru a putea figura în propoziție, are nevoie de un termen regent, deci *sufletul* e Tr, iar *ei* e Ts.

La fel, dacă luăm *simțămînt stăruitor* din aceeași propoziție, eliminînd *simțămînt*, propoziția e incompletă, nu e inteligibilă, adică *stăruitor* nu poate apărea singur, are nevoie de un sprijin, de un conducător ; dacă însă eliminăm *stăruitor*, vedem că *simțămînt* poate sta singur. Deci *simțămînt* e Tr, iar *stăruitor* e Ts.

Aplicînd același procedeu la grupurile *am șterpelit-o de acasă, vremea înfărcatului*, primim ca rezultat : *am șterpelit-o* și *vremea* — Tr : *de acasă* și *înfărcatului* — Ts².

Structura sintagmei formată prin subordonare este deci de așa natură, încît cei doi termeni sînt în raport de dependență logică. Sfera

¹ Cf. Sorin Stăli, *op. cit.*, p. 436, după Rulon Wels, *To what extent can meaning be said to be structured* (în lucrările Congresului de lingvistică de la Oslo, 1957), vol. I, p. 199 și A. W. de Groot, *op. cit.*, p. 130—131.

² Nu pot fi termeni în *sintagmă* uneltele gramaticale (prepoziții, conjuncții, articole, verbe copulative, auxiliare), deoarece nu pot îndeplini funcția unei părți de propoziție, așa cum s-a demonstrat mai înainte.

noțiunii Ts este subordonată sferei Tr, e cuprinsă în ea, avînd rolul de a-i îmbogăți conținutul, respectiv de a-i micșora sfera : *stăruitor* îmbogățește conținutul lui *simțămînt*, dar în același timp nu acoperă decît o parte din sfera lui *simțămînt*. Astfel *simțămînt stăruitor* este altceva decît *simțămînt* și *stăruitor* fără relație între ele.

2. Felul sintagmelor îl va determina Tr, adică termenul de bază. Așa, vom avea sintagmă atributivă, dacă Tr este substantiv (sau un substitut al lui), obiectivă dacă Tr este verb și completivă dacă Tr este verb, adverb sau adjectiv. Deci categoria morfologică, adică natura morfologică a determinatului (Tr), determină felul sintagmei. Putem merge mai departe, făcînd paralelism cu fraza : așa cum regenta dictează raportul care se stabilește între ea și subordonată, determinînd felul subordonatei, tot așa și în sintagmă Tr dictează termenului secund funcția sa sintactică.

S-ar putea pune problema : de ce în studierea sintagmei ca noțiune sintactică, ne slujim de categoriile morfologice ? Aceasta pentru că părțile de propoziție, deci categoriile sintactice : subiect, predicat, atribut, complement, nu ne pot servi pentru lămurire, deoarece atributul nu determină numai un subiect, iar complementul numai un predicat. În acest fel nu am putea lămuri sintagmele în care atributul determină un alt atribut, complementul un atribut, atributul un complement ș.a. Nici chiar subiectul și predicatul nu pot fi identificate numai cu ajutorul sintaxei. Dintre mai multe substantive, îl considerăm subiect pe acela care stă la nominativ, iar dintre mai multe verbe, predicat pe acela care stă la un mod personal. Deci tot categoria morfologică (cazul și modul) sînt acelea de care ne servim în acest scop¹.

Același cuvînt *casă* intrînd în relație cu substantivul *colț* va alcătui o sintagmă atributivă, *colț de casă* și va alcătui o sintagmă obiectivă, dacă va intra în raport cu un verb, *mă reazim de casă*.

Aceasta confirmă justetea tezei că morfologia este în strînsă legătură, în interdependență cu sintaxa, fără a se confunda.

În cadrul sintagmelor atributive, obiective și complementive, apoi, sînt mai multe tipuri de sintagme, după determinant (Ts), care, după cum știm, aduce detalii, este elementul nou în relație, și poartă nume potrivit naturii noutății : locul, timpul, modul, relația, cauza, explicația, calificarea etc. Aceasta seamănă cu situația din propoziție, unde, noutatea fiind adusă de predicat, avem propoziții enunțiative (dacă verbul este la indicativ și se comunică obiectiv o lucrare sau o stare), optative (dacă verbul aduce noutatea dorinței), imperative (dacă se exprimă o poruncă) etc.

Nu intrăm în descrierea fiecărei sintagme². Ținem să precizăm doar atît că, dacă în definirea complementului, care aduce noutatea locului, modului, scopului etc., nu ținem seama de natura morfologică a cuvintelor care exprimă această noutate, ci de esența noutății, de ce la atribut să ținem seama în primul rînd de natura morfologică a cuvintelor care exprimă calificarea, determinarea, posesiunea și să nu ținem seama

¹ Vezi și Sorin Stati, *op. cit.*, p. 449.

² Rămîne să o facem într-un alt studiu, ca și problema sintagmelor coordonative.

și aici de aceste noutăți și, în consecință, să numim atributele : calificative, determinative și posesive.

În ce ne privește, noi facem următoarea clasificare a sintagmelor :

1) sintagme atributive :

- calificative
- determinative
- posesive

2) sintagme obiective :

- directe
- indirecte

3) sintagme completive (circumstanțiale) :

- de loc
- de timp
- de mod
- de cauză
- de scop
- instrumentale
- sociative
- concesive
- consecutive
- de agent
- de relație

3. Se impune clarificarea situației părților de propoziție, în special a părților secundare. Părțile principale—subiectul și predicatul—au fost în discuție și s-a accentuat că sînt termenii raportului predicativ. Părțile secundare sînt termenii sintagmei, ceea ce decurge din faptul că ele fac parte din raportul nepredicativ. Deci atributele, complementele, de diferite tipuri, nu sînt înlăturate, ci dimpotrivă menținute și au un loc bine stabilit în identificarea termenilor Ts în sintagmă. Deci parte secundară de propoziție este egal cu termen al sintagmei (cuvinte în raport nepredicativ), așa cum parte principală de propoziție este egal cu termen al propoziției (cuvinte în raport predicativ).

Analiza unei propoziții și schema ei, paralel cu a unei fraze, va arăta astfel : luăm același exemplu pe care l-am folosit la stabilirea relațiilor realizate¹.

¹ Δ = principală

— propoziție

— parte de propoziție

□ = secundară

— propoziție (termen al frazei)

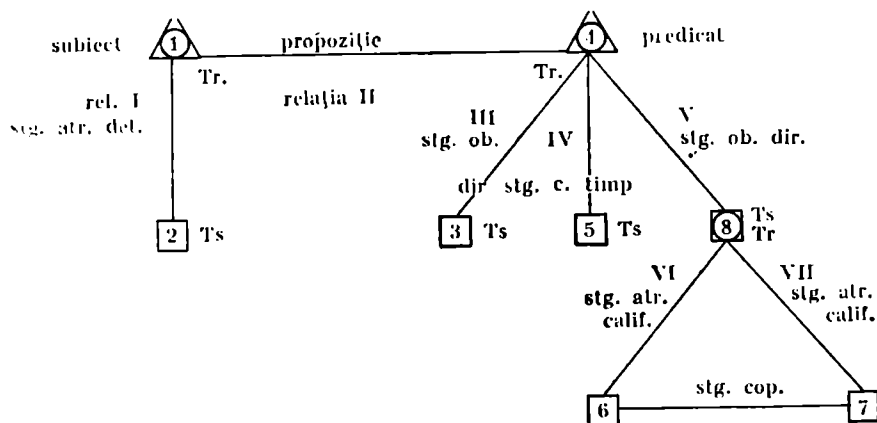
— parte de propoziție (termen al sintagmei, Ts)

○ = regentă

— propoziție (termen al frazei)

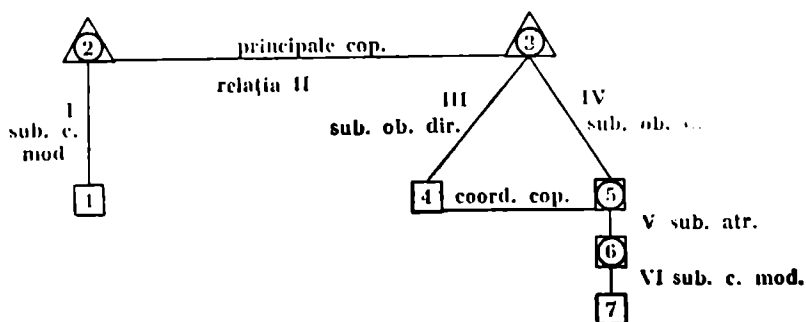
— parte de propoziție (termen al sintagmei, Tr)

Comitetul de întreprindere l-a premiat ieri pe cel mai bun și mai harnic strungar.

Schema unei fraze:

Străin/cum intrasem/am ieșit din satul meu/și/cu inima îndoită multă vreme am căutat/să deslușesc în mine adevărul/să măresc dragostea pentru biata bătrână mai ales/care plîngea după mine/ca și cum pe veci mă prăpădea/.
(M. Sadoveanu, Însemnările lui Neculai Manea).

Din schema propoziției reiese că termenul 4 este regent (Tr) pentru 3 (Ts) din relația III și pentru termenul 5 (Ts) din relația IV și pentru termenul 8 (Ts) din relația V. Se pune aici problema dacă nu avem o sintagmă cu termeni compuși, dacă Tr este unul singur. Răspunsul este că nu; fiecare constituie o altă sintagmă, după relațiile stabilite. Sintaxa limbii romine cere să nu se repete de trei ori Tr.

Pentru acest fel de sintagme am putea admite termenul de *sintagme umbeliforme*, în care determinanții sint dispuși în formă de umbelă ca și florile unor plante cu inflorescență umbeliformă.

Mai departe, 8 (Ts) este în același timp Tr pentru 6 (Ts) și 7 (Ts). Și aici se pune aceeași problemă. Nici aici nu avem termeni compuși, deoarece 7, determinându-l pe 8, nu este determinant al lui 4, ci 7 (respectiv 6) este determinantul lui 8, iar 8 al lui 4. Comun este aici 8¹.

Această sintagmă am putea-o numi *lineară*. În acest fel de sintagme un termen subordonat (Ts) dintr-o sintagmă poate fi în același timp Tr în altă sintagmă de ex. în *desăvîrșirea construcției socialiste* avem două sintagme: *desăvîrșirea construcției* și *construcției socialiste*, *construcției* fiind Ts în prima sintagmă și Tr în a doua.

★

IV. 1. Sintagma avînd doi termeni, care sînt în raport semantic și gramatical, înseamnă că relația trebuie să fie marcată și gramatical. Așa și este. Relația poate fi marcată la ambii termeni cum este în cazul sintagmei atributive calificative (bazată pe acord): *studenta harnică* (studentei harnice), la unul din termeni: *cartea studentului* (cartea studentei). Putem avea însă sintagme nemarcate la nici un termen. Așa este sintagma atributivă cu substantivul-apoziție în nominativ sau sintagma cu adverb, care nu poate primi vreo marcă, datorită naturii lui neschimbătoare. Așa de exemplu *scrie bine* are aceeași formă totdeauna, deci nu are marcă. Referitor la *scrie*, el a primit această formă (pers. 3 sing.) ca marcă gramaticală a raportului cu subiectul.

2. În unele cazuri topica este o marcă a relației sintactice. În exemplul *studentul salută profesorul*, topica ne spune că *salută profesorul* e o sintagmă obiectivă directă, iar *studentul salută* constituie propoziția, cu alte cuvinte că profesorul e obiect direct, iar studentul subiect. Inversarea acestor doi termeni față de verb (predicat) schimbă și funcția sintactică. În exemple ca: *Strungarul Mihai depășește norma*, *Mihai strungarul depășește norma*, topica marchează doar relația termenilor, pe rînd, cu alte cuvinte în afara sintagmei. Astfel o dată e subiect *strungarul*, altă dată *Mihai*. Raportul sintagmatic între cei doi termeni *strungarul Mihai*, *Mihai strungarul* nu s-a schimbat însă, el rămînînd de subordonare atributivă.

3. Referitor la accent și intonație considerăm că acestea nu marchează relația dintre termenii sintagmei. Într-adevăr, așa după cum arată și N. Drăganu, „... variarea accentului are în vedere accentuarea părților propoziției sau grupelor de cuvinte... Partea de propoziție sau cuvîntul care are accentul cel mai puternic în propozițiune (frază) zicem că are accentul propozițiunii (frazei)... De obicei, cuvîntul care are accentul propozițiunii are și tonul cel mai înalt”².

De ex. *Nepotul Gheorghe s-a dus la excursie* zicem cînd vrem să-l deosebim de nepotul Vasile, și *Nepotul Gheorghe s-a dus la excursie*, cînd vrem să-l deosebim de fratele Gheorghe. Raportul sintagmatic a rămas însă tot același subordonativ-atributiv. Este adevărat că și aici, ca și la topică, relația ce se stabilește în afară se schimbă, o dată fiind subiect *nepotul*, iar altă dată *Gheorghe*.

¹ S-ar putea considera termeni compuși 6 + 7 față de 8, pe care însă noi i-am marcat ca sintagmă coordonativă copulativă.

² N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, p. 16, vezi și S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 43.

Acest lucru ne dovedește că topica sau accentul sînt mijloace de exprimare a raporturilor sintactice, dar că în raporturile sintagmatice nu au rol totdeauna. Aceasta ne dă dreptul să spunem că ele ating numai o parte a raporturilor sintactice și, mai departe, că orice raport sintagmatic (raport nepredicativ, coordonativ și subordonativ) este în același timp și raport sintactic, dar nu orice raport sintactic (raport predicativ, nepredicativ, coordonativ și subordonativ) este și raport sintagmatic. Unul este particularul, altul generalul.

În încheiere, subliniem că sintagma este o noțiune de domeniul sintaxei, fiind ultima unitate a ei și că este termenul cu care e bine să numim numai raporturile nepredicative, nu și cele predicative, deoarece denumirea de sintagmă predicativă pentru propoziție ar aduce unele derutări în analiza propoziției.

СИНТАГМА — НАИМЕНЬШАЯ РЕЛЯЦИОННАЯ ЕДИНИЦА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Работа состоит из двух частей. В первой части автор показывает, как понималась и толковалась синтагма в румынских грамматиках и в трудах по румынскому языкознанию. На основании изученного материала автор подчеркивает, что мнения лингвистов о синтагме в румынском языке, что касается ее названия и определения понятия синтагмы, очень различные. Некоторые говорят прямо о синтагме, другие о группах слов; есть труды, в которых появляются термины „словосочетания” или „конструкции”. В определении синтагмы можно различить следующие мнения: 1. Синтагма — это группа слов, не составляющих предложения, и каждое слово имеет различную роль в качестве члена предложения; 2. Синтагма — это устойчивая синтаксическая единица, выполняющая роль члена предложения; 3. Синтагма ассимилируется сложному слову; 4. Синтагма — это семантико-стилистическая единица, определенная содержанием, которое хочет передать говорящий.

Во второй части разбираются и решаются практически и теоретически некоторые вопросы, касающиеся изучения синтагмы.

Сначала выясняется, что синтагма не относится ни к области лексики, ни семантики, ни стилистики. Синтагма, являясь сочетанием слов так же как и простое или сложное предложение, принадлежит области синтаксиса.

Синтагма является наименьшей единицей синтаксиса, так же как фонема является последней единицей фонетики и морфема — морфологии. Она является наименьшей различающей единицей, так как для того, чтобы передать соотношения между понятиями, необходимо иметь соотношение между словами, являющимися элементами синтаксиса, и общеизвестно, что синтаксис изучает связи, взаимоотношение слов. Слово (определение, дополнение и т.д.) не может быть наимень-

шей единицей синтаксиса, так как оно, взятое отдельно, обладает лексическим семантическим значением, а его синтаксическая функция возникает из соотношения, в которое оно вошло с другим словом предложения. Если исчезает это соотношение, исчезает и синтаксическая функция, исчезает дополнение, определение и т.д.

В определении синтагмы имеются в виду, с одной стороны, синтаксические соотношения между словами, а с другой — содержание синтаксической группы. Синтагмой может быть только группа, в которой слова находятся в взаимной связи как с точки зрения грамматики (формы), так и с точки зрения логики (содержания). Могут составлять синтагмы только слова, могущие быть членами предложения.

Разбирая виды соотношений между словами, автор группирует их в *предикатные соотношения*, *непредикатные соотношения* и *соотношения подчинения и сочинения* (последние два включаются в непредикатные соотношения). Только непредикатные соотношения образуют синтагмы. Предикатное соотношение представляет предложение. Предикативное соотношение нельзя считать синтагмой, так как оно является сложным соотношением, выражению которого содействуют и остальные, устанавливающиеся между словами, выражающими подлежащее и сказуемое, соотношения. Это — динамическое соотношение, в состав которого входит предикация, т.е. соотношение между сообщением и действительностью.

Переходя к структуре синтагмы, автор исследует синтагмы, образованные путем подчинения, давая одновременно в качестве примеров сочинительные группы, которые можно разбирать в качестве синтагм, образованных путем сочинения.

В подчинительной синтагме существует два элемента, обозначенные через Тг (господствующий элемент) и Тв (второстепенный, подчиненный элемент). Между этими двумя элементами существует соотношение логической зависимости. Сфера понятия Тз подчиняется сфере Тг, заключена в ней, выполняя функцию обогащения его содержания, соответственно, сужения его сферы.

Тг определяет вид синтагмы, определяя таким образом: 1) определительные синтагмы, если Тг является существительным (или его заменителем), 2) объективные синтагмы, если Тг является глаголом, и 3) обстоятельственные синтагмы, если Тг является глаголом, наречием или прилагательным. Здесь мы имеем много различных типов, в зависимости от Тв, вводящих новые детали, касающиеся места, времени, причины, образа действия, оценки, принадлежности и т.п. Вследствие этого синтагмы получают название в зависимости от нового элемента, введенного Тв (которое, собственно говоря, является определением, дополнением), а именно: определительные синтагмы оценки, определительные притяжательные, объективные прямые, объективные косвенные обстоятельственные места, времени и т.д.

Здесь выясняется положение членов предложения и показывается, что они сохраняются и отождествляются в двух терминах предложения (главные члены предложения) и синтагмы (второстепенные члены предложения).

Потом производится грамматическое изображение на схеме простого предложения параллельно со сложным предложением, доказывая таким образом соответствие между элементами синтагмы и членами сложного предложения.

С точки зрения расположения Тв относительно Тг определяются *зонттичнообразные* и *линейные синтагмы*.

В заключении работы показываются некоторые факты грамматической характеристики двух элементов синтагмы. Таким образом, существуют синтагмы с грамматической характеристикой для обоих элементов, для одного, а также синтагмы без грамматической характеристики элементов. Далее говорится о порядке слов в предложении, об ударении, об интонации, уточняя, что они являются средствами выражения синтаксических соотношений, но не всегда они имеют роль в синтаксических соотношениях; они касаются части синтаксических соотношений.

LE SYNTAGME, LA PLUS PETITE UNITÉ RELATIONNELLE

RÉSUMÉ

L'étude se compose de deux parties. Dans la première partie, l'auteur s'occupe de la manière dont a été compris et expliqué le syntagme dans les grammaires et les travaux de linguistique roumains. Il en ressort que les opinions des linguistes roumains diffèrent en ce qui concerne la dénomination et la définition du syntagme. Les uns parlent directement de syntagme, d'autres de groupes de mots, tandis que d'autres encore utilisent le terme de combinaison ou de construction de mots. Les opinions suivantes peuvent être dégagées en ce qui concerne la définition donnée au syntagme : 1) le syntagme envisagé comme un groupe de mots qui ne forment pas de propositions, chaque mot jouant le rôle de partie différente de la proposition ; 2) le syntagme envisagé comme une unité syntaxique stable qui accomplit la fonction de partie de la proposition ; 3) le syntagme assimilé à un mot composé ; 4) le syntagme envisagé comme unité sémantico-stylistique, déterminée par le contenu que désire communiquer le sujet parlant.

Dans la deuxième partie de l'article, l'auteur discute et résout théoriquement et pratiquement quelques problèmes relatifs à l'étude du syntagme.

Il est précisé avant tout que le syntagme ne tient ni du lexique ni de la sémantique, pas plus que de la stylistique. En tant qu'une combinaison de mots, et pareillement à la proposition ou à la phrase, le syntagme tient du domaine de la syntaxe.

Le syntagme est la plus petite unité, la dernière unité de la syntaxe, tout comme le phonème est l'ultime unité de la phonétique, et le morphème celui de la morphologie. *Il est la plus petite unité relationnelle* parce que,

pour pouvoir exprimer les liens qui existent entre les notions, il est besoin d'une relation entre les mots, laquelle est l'élément de la syntaxe puisque la syntaxe étudie les relations, les mots en relation. Le mot (complément du nom, complément du verbe, etc.) ne peut pas être l'unité la plus petite de la syntaxe parce qu'il comporte lui-même une valeur lexicale, sémantique ; sa fonction syntaxique lui est conférée par la relation dans laquelle il est entré avec un autre mot de la proposition. En faisant disparaître la relation, disparaît aussi la fonction syntaxique, disparaissent le complément du nom, du verbe, etc.

Dans la définition du syntagme on tient compte à la fois des relations syntaxiques qui s'établissent entre les mots et du contenu du groupe sémantique. Syntagme ne peut être que le groupe dans lequel les mots se trouvent en rapport les uns avec les autres, tant du point de vue logique (du contenu) que du point de vue grammatical (de la forme). Seuls les mots capables de faire fonction de parties de la proposition sont susceptibles de constituer un syntagme.

En ce qui concerne les types de relations, l'auteur les groupe en : *rapports prédicatifs*, *rapports non prédicatifs* et *rapports de coordination et de subordination*, les deux derniers étant incorporés dans le rapport non prédicatif. Seuls les rapports non prédicatifs peuvent constituer des syntagmes. Lorsqu'on se trouve en présence d'un rapport prédicatif, celui-ci est considéré comme formant une proposition. Le rapport prédicatif ne peut pas être considéré comme un syntagme parce qu'il est un rapport complexe qui est exprimé aussi à l'aide des autres rapports s'établissant entre les mots qui font office de sujet et de prédicat. C'est un rapport dynamique, dans lequel est comprise la prédication, c'est-à-dire le rapport entre la communication et la réalité.

L'auteur passe ensuite à l'étude de la structure du syntagme, et s'occupe des syntagmes formés par subordination ; il rappelle — à l'aide d'exemples — les groupes coordonnants qui pourront être envisagés comme des syntagmes formés par coordination.

Dans le syntagme subordonnant on a deux termes appelés Tr (terme régent) et Ts (terme second, subordonné). Entre ces deux termes il existe un rapport de dépendance logique : la sphère de la notion Ts est subordonnée à la sphère de la notion Tr, elle est comprise dans cette dernière et a le rôle soit d'en enrichir le contenu, soit d'en réduire la sphère.

Le Tr détermine les catégories de syntagmes, qui sont : 1) des syntagmes attributifs, si le Tr est un substantif (ou un remplaçant de ce dernier) ; 2) des syntagmes objectifs, si le Tr est un verbe, et 3) des syntagmes complétifs (circonstanciels), si le Tr est un verbe, un adverbe ou un adjectif. Dans le cadre de ces catégories il y a plusieurs types, selon que le Ts apporte des détails, concernant le lieu, le temps, la cause, la manière, la qualification, la possession, etc. Par conséquent, les syntagmes seront appelés, suivant la nature de la nouveauté exprimée par le Ts (qui n'est autre que le complément du nom, du verbe, etc.), des syntagmes complétifs, qualificatifs, possessifs, d'objet direct, d'objet indirect, de lieu, de temps, etc.

L'auteur tire au clair la situation des parties de la proposition, en montrant qu'elles se maintiennent et s'identifient dans les deux termes de la proposition (parties principales) et du syntagmes (parties secondaires).

Suit une application pratique sur le schéma d'une proposition, parallèlement à celui d'une phrase, tendant à prouver la correspondance entre les termes du syntagme et de la phrase.

Du point de vue de la façon dont sont disposés les Ts par rapport aux Tr, on distingue des *syntagmes ombelliformes* et des *syntagmes linéaires*.

Dans la dernière partie de l'étude, l'auteur signale quelques faits tenant de la marque grammaticale des deux termes du syntagme. Ainsi il existe des syntagmes marqués aux deux termes, à l'un des termes ou à aucun des deux termes.

L'auteur s'occupe ensuite de la topique, de l'accent et de l'intonation, dont il dit que ce sont des moyens d'expression des rapports syntactiques mais que, dans les rapports syntagmatiques, ils ne jouent pas toujours un rôle, pouvant viser seulement une partie des rapports syntactiques.

CONTRIBUȚIE LA STUDIUL PRENUMELOR FEMININE DIN VALEA BISTRIȚEI-BICAZ

DE

AURELIA STAN

Analizarea din punct de vedere lingvistic a materialului antroponimic constituie, în ultimul timp, o preocupare tot mai frecventă, datorită faptului că — deși antroponimia ocupă încă un loc periferic, atât în lexicologie cit și în gramatică — ea ne oferă un material din care se desprind probleme importante de studiat ca : derivarea numelor, probleme de semantică, de gramatică etc. Pe lângă aceasta, cercetarea materialului onomastic este utilă întrucît și cu ajutorul acestui material sînt relevate fapte care ilustrează existența unui sistem în limbă, precum și evoluția acestui sistem. În același timp, se subliniază latura socială și a acestui material de limbă. Prin studierea lui primim informații nu numai în legătură cu dezvoltarea economică, socială și istorică ci și despre felul în care acestea se reflectă în mentalitatea populației din regiunea cercetată.

★

Studiul nostru se bazează pe materialul cules din localitățile aflate în regiunea lacului de acumulare al hidrocentralei „V. I. Lenin” de la Bicaz. Localitățile anchetate se aflau înșirate de-a lungul văii Bistriței (de la Bicaz pînă la Galu, pe o distanță de aproximativ 36 km), pe unele ramificații ale masivului Ceahlău, care se sfîrșeau aproape brusc în valea Bistriței și pe ultimele ramificații ale Grințieșului.

Ocupația de bază a locuitorilor de aici era exploatarea lemnului și plutăritul. În mică măsură se ocupau cu agricultura (climatul de munte nepermițînd o dezvoltare prea mare a acesteia) și cu creșterea vitelor. Faptul că cei mai mulți locuitori — e vorba de bărbați — mergeau să lucreze în păduri, la tăiatul buștenilor și la legatul plutelor, pe care de cele mai multe ori le duceau chiar ei pînă la Piatra-Neamț, este ilustrativ spus chiar de ei : „hangani (= locuitori din comuna Hangu) și în dosul

lunii sint". Această apreciere se poate generaliza pentru locuitorii din toate satele și comunele de aici.

Marea majoritate a populației din regiune este de naționalitate romină.

Printre factorii care au avut o mare influență asupra dezvoltării acestor localități în trecut au fost, fără îndoială, legăturile cu Transilvania. Procesul de populare a unor localități de aici cu locuitori veniți de peste munți, a jucat un rol deosebit în viața regiunii. De altfel, despre acest proces vorbesc atât unele toponimice cât și unele antroponimice (în special unele nume de familie, porecle și supranume). Există și astăzi două importante căi de acces spre Transilvania (drumurile care trec prin Cheile Bicazului și prin pasul Tulgheș), prin care se ajunge într-o regiune unde majoritatea populației este maghiară. Acest fapt se reflectă, de altfel, și în materialul de care ne ocupăm.

Una dintre problemele desprinse din materialul antroponimic cules în Valea Bistriței-Bicaz este cea a prenumelor feminine provenite din prenume masculine¹.

După cum se știe, în limba romină s-au dezvoltat, din posibilitățile proprii, interne, sau au apărut, treptat, pe calea împrumutului, mijloace noi și diferite de a crea prenume. Ținând seamă de aceste mijloace variate, prin care au fost și sint create, prenumele pot fi grupate după anumite criterii morfologice care, la rindul lor, permit constituirea unor așa-numite „serii antroponimice”². Prenumele de care ne ocupăm pot fi considerate ca făcând parte din *seria antroponimică a derivatelor cu sufixe*.

Prin scopul cu care au fost și sint create, prenumele indică o persoană anumită, determinată; prenumele este, prin urmare, un determinant. Pornind de la acest considerent, precum și de la faptul că în orice limbă, deci și în limba romină, se manifestă tendința de îmbogățire, prin diferite mijloace, putem afirma că această tendință se face simțită și în antroponimie, în special în domeniul prenumelor.

Dintre mijloacele prin care se îmbogățește materialul onomastic în general și cel antroponimic în special, derivarea cu sufixe este cel mai obișnuit. Se pare că scopul inițial al acestui procedeu a fost, și mai este și astăzi, nuanțarea atitudinii afective a celui care dă prenumele față de cel care îl va purta³. Derivarea cu sufixe a celor mai multe dintre prenumele de care ne ocupăm a avut, așadar, ca punct de plecare un considerent de natură psihologică. Ceea ce ne interesează, însă, în cazul nostru

¹ Am neglijat faptul că în unele cazuri formele derivate ale prenumelor feminine de care ne ocupăm puteau fi împrumutate, din alte limbi, în forma în care le găsim înregistrate la noi. Aceasta deoarece problema împrumutului celor mai multe dintre formele respective este discutabilă, după cum discutabilă este și vechimea unora dintre aceste prenume sau a sufixelor cu ajutorul cărora au fost ele formate.

² R. Sindou, recenzie apărută în „Revue Internationale d'Onomastique”, 1959, despre articolul lui J. Kurylowicz, *La position linguistique du nom propre*, apărut în „Onomastica”, 2, p. 1-14.

³ Cf. Șt. Pașca, *Nume de persoană și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936.

nu este nuanța semantică nouă, pe care o primește prenumele, datorită sufixului său, ci funcția antroponimică a prenumelor noi create, cu ajutorul sufixelor.

În limba română există un sistem al sufixelor, bogat și bine încheiat care, deși într-o continuă transformare, se menține totuși ca sistem. Transformările care se petrec în acest sistem au, prin urmare, cu unele excepții, un cadru limitat. În acest cadru limitat au fost create o serie de prenume, care formează o categorie de prenume pe care noi le numim „mobile”¹, ele schimbându-și forma după genul determinantului², adică după genul purtătorului prenumelui respectiv. În acest caz este vorba, așadar, despre o adaptare a formei la conținutul noțiunii respective³. Privind astfel materialul de care ne ocupăm, credem că putem afirma că derivarea prenumelor, cu unele excepții, se încadrează în ceea ce în gramatica noastră se numește derivare nominală.

Adaptarea formală a acestor prenume, considerate de noi „mobile” se face prin derivarea cu sufixe de la prenume care pot fi numite „prenume-bază” sau „formă primară”⁴. Mergînd mai departe, se poate spune că între cele două forme morfologice (forma masculină și cea feminină) a aceluiași prenume, s-a creat un raport de dependență.

Perioada de care ne ocupăm este limitată. Pentru studiul diacronic al fenomenului derivării prenumelor feminine din prenume masculine, materialul de la care am pornit a fost extras din registre începînd din a doua jumătate a secolului trecut (primul an din care avem atestări fiind 1856)⁵. De fapt, cam atunci începe să se manifeste preferința pentru prenume mai deosebite decît cele utilizate pînă atunci. Această preferință cucerește tot mai mult teren și se manifestă din ce în ce mai intens în secolul al XX-lea.

Dintre prenumele din categoria de care ne ocupăm, cele mai obișnuite sînt cele formate cu⁶:

- a) sufix motional,
- b) sufixe propriu-zise. După cum vom vedea, unele dintre aceste sufixe sînt proprii și derivării substantivelor și adjectivelor, altele sînt utilizate numai în onomastică (în special în antroponimie).

¹ Prin asemănare cu substantivele care-și schimbă aspectul după genul noțiunii pe care o numește.

² Cf. I. Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, p. 215.

³ Cf. *Gramatica limbii române*, București, 1954, Ed. Acad. R.P.R., vol. I, p. 36.

⁴ De altfel „prenume-bază” sau „formă primară” a prenumelui sînt noțiuni relative. În prezent ele pot fi considerate în felul acesta, privity însă în perspectiva dezvoltării lor ca prenume masculine acești termeni sînt inexacti.

⁵ Materialul a fost adunat cu ocazia cercetărilor complexe întreprinse în regiunea lacului de acumulare al hidrocentralei „V. I. Lenin” de la Bicaz. Adunarea materialului s-a făcut în mai multe etape, de către echipe de cercetători de la Institutul de lingvistică din Cluj al Academiei R.P.R.

⁶ Clasamentul lor este, într-o oarecare măsură, ipotetic: în unele cazuri este posibilă derivarea unui prenume feminin din prenume masculin fie cu sufix motional, fie cu un alt sufix. La prenumele respective vom menționa acest lucru.

Prenumele feminine derivate cu sufixul **moțional**, după modul de formare, pot fi grupate în : 1. prenume derivate prin adăugarea sufixului moțional (-a) la forma terminată în consoană, a prenumelui masculin : *Adriana*¹ (< *Adrian*, Bi², Rp, L, PT, Sv),³ *Agaftoana* și *Gaftoana*, care de fapt, este o formă trunchiată din primul (< *Agafton* < *Agaton*, Dr, PF), *Augustina* și *Agustina* (< *A(u)gustin*, PL, H), *Chiriaca*, (< *Chiriace*, Se, Rp, G), *Dana* (< *Dan* C), *Dorina* (< *Dorin*, PR, Rp, C, Bi), *Ioana* (< *Ioan*, înregistrată în toate localitățile din această regiune), *Iustina* (< *Iustin*, L), *Laurența*⁴ (< *Laurenț* PR, IA, G, Rp), *Leona* (< *Leon*, C), *Loghina* (< *Loghin*, Cg), *Marcela* (< *Marcel*, B, Rp, PT, Dr), *Mariana* (< *Marian*, Bz, B, Rp, PL, PT, Se), *Marina* (< *Marin*, B, C), *Mihaela* și *Mihaila* (< *Mihail*, H, Rp, PF), *Modesta* (< *Modest*, Rp), *Paula* (< *Paul*, H), *Steliana* (< *Stelian*, B, H, G); *Ștefana* (< *Ștefan*, H, Cg); *Teodora*⁵, *Teudora*, *Todora* (< *Teodor*, înregistrat în aproape toate localitățile), *Valentina* (< *Valentin*, G, A, Rp, Bi, Se, H, Bo, Cg, Dr), *Veniamina* (< *Veniamin*, Rp, A), *Viorela* (< *Viorel*, B); 2. prenume derivate de la forma diminutivală a prenumelui masculin : *Dănuța* (< *Dănuț*, Bi)⁶; 3. prenume feminine provenite din tema terminată în consoană a unor prenume masculine : *Alexandra* (< *Alexandr(u)*, L, B, H, Pr, Rp, PL, Gb), *Clemanta* (< *Clement(e)*, Bi), *Dumitra* (< *Dumitr(u)*, Rp), *Laurenția* (< *Laurenți(u)*, Bi, C), *Lupa* (< *Lup(u)*, P), *Pompilia* (< *Pompili(u)*, Rp), *Rada* (< *Rad(u)*, PF); 4. prenume feminine provenite din tema terminată în vocală⁷, a unor prenume masculine : *Artimia* (< *Artimi(e)*, H), *Avlasia* și *Vlasia* (< *Avlasi(e)*, Dr, C, PF) *Dionisia* (< *Dionisi(e)*, Cg), *Eftimia* și *Iftimia* (< *Eftimi(e)*, H, B, PR, Rp, Bi, A, L), *Eustenia* (< *Eusteni(e)*, Se), *Ghervasia* (< *Ghervasi(e)*, L, S), *Meletia* (< *Meleti(e)*, B, Se), *Sofronia* (< *Sofroni(e)*, PT, B, H, Dr, G, PR).

Prenumele derivate cu **sufixe propriu-zise** pot fi și ele grupate ținând seama de sufixul cu care au fost formate și de modul în care au fost derivate :

¹ Am dat numai prenumele feminine ale căror corespondente masculine se află și ele înregistrate.

² Localitățile sînt următoarele : A = Audia, B = Buhalnița, Bi = Bistricioara, Bo = Bobotein, Br = Brînzani, Bz = Bicaz, C = Cîrnu, Cg = Călugăreni, Do = Dodești, Dr = Dreptu, F = Fîrîgi, G = Galu, Gb = Gălbăzești, H = Hangu, IA = Izvorul Alb, L = Largu, P = Potoci, PF = Pîrîul Fagului, PL = Poiana Largu, Pr = Poienari, PR = Poiana Răchișii, PT = Poiana Teiului, Rg = Ruginești, S = Schitu, Se = Secu, Sv = Săvinești, T = Topolicești.

³ Localitățile sînt date în ordinea în care s-a înregistrat în ele prenumele respectiv.

⁴ E posibilă derivarea și din forma *Laurențiu*, deci de la tema *Laurenț*.

⁵ Acest prenume putea să fie împrumutat în forma în care-l găsim înregistrat. Noi îl amintim aici deoarece găsim și corespondentul masculin în aceeași familie, fiind prenumele tatălui. În aceeași situație mai sînt și alte prenume.

⁶ În acest caz nu este exclusă nici posibilitatea derivării din forma feminină a prenumelui (*Dana*).

⁷ În general aceste prenume sînt derivate de la teme consonantice. Cele derivate de la teme vocalice sînt suspecte de a nu fi derivate pe teren românesc. Acest fapt ar putea servi, eventual, ca criteriu de orientare în ceea ce privește problema delimitării dintre prenumele din această categorie, formate pe teren românesc și cele împrumutate.

-**ia**: 1. prenume feminine formate prin adăugarea acestui sufix direct la forma masculină a unor prenume: *Aurelia*¹ (< Aurel, H, Bi, G, B, IA, Rp, Rg, T, PF, Sv, Cg, L), *Cornelia* (< Cornel, C, H, B, Bi, Rp, Sv, PF, G, Bz), *Emilia* (< Emil, C, H, Bi, Rp, Sv, PF, G, Bz), *Ermilia* (< Ermil, Se, H, G, C, Rp, Bo, Cg, T), *Eugenia*² (< Eugen, H, G, Rp, Dr, Se, C, Bz, A, PF, Bi, B, L, Bo), *Ștefania* (< Ștefan, H, Se, Cg, PR, T, PL, G), *Valeria* (< Valer, H, A, C, Bi, Se, G, L, IA, BO, B), *Victoria* (< Victor, Rp, B, G, Sv, H, Bi, PR, Bz, Dr); 2. prenume feminine formate prin adăugarea acestui sufix la tema unor prenume masculine: *Petria* (< Petr(u), B, H, T), *Stratia* (< (I)strat(e), Se); 3. prenume feminine derivate prin adăugarea acestui sufix la forma diminutivă a unui prenume masculin: *Ionelia* (< Ionel, B).

-**ina**³ sufix onomastic: 1. a fost adăugat direct la prenumele masculin: *Anghelina* (< Anghel, Bz, B, Rp, H), *Cezarina* (< Cezar, H), *Iosefina*⁴ (< Iosif, L, Rp, Se, A, H), *Paulina* (< Paul, A, L, Se), *Severina*⁵ (< Sever, B), *Teodorina* (< Teodor, Rp, Bi); 2. alteori a fost adăugat la tema consonantică a prenumelor masculine: *Alexandrina*⁶ (< Alexandr(u), PF, PR, Dr, Rp, G, A, Se, IA, Bz, F, Bi, H, B, G, L, Bv), *Clementina* (< Clement(e), Bi, Cp), *Cristiadina* (< Cristiad(e), G, Sv), *Dumitrina* (< Dumitr(u), Rp, B, H, Bo, Bi), *Lambrina*⁷ (< Lambr(u), G), *Melintina*, *Melentina* și *Melitina* (< Melint(e), Bo, Bi, H), *Niculina* și *Nicolina* (< Nicol(ae), Rp, H, Bz, Bi, Dr, IA, C, T, G, A, Se), *Petrina* (< Petr(u), S), *Vasilina* (< Vasil(e), Bi).

-**eta**⁸, sufix onomastic: 1. a fost adăugat direct, ca și în unele cazuri precedente, la prenumele masculin: *Antoneta*⁹ (< Anton, PT, IA, L, B, Cg), *Ioaneta* (< Ioan, Bi); 2. alteori acest sufix a fost adăugat temei prenumelui masculin: *Arsineta* (< Arsin(ie), Se, Bi, H, B, Rp, PR, Rg, T), *Gheorgheta* (< Gheorgh(e), H, A), *Grigorieta* (< Grigori(e), Cg, Rp).

¹ Aici s-ar putea să avem un fenomen de derivare regresivă: *Aurelia* < *Aurelian*.

² Acest prenume este posibil să fi pătruns din greacă (ευγενής) ca și corespondentul său masculin (ευγενος) fie direct, fie prin filieră germană, în urmă cu câteva decenii fiind foarte răspândit în Germania. În forma *Eughenia* îl avem tot din greacă, dar prin filieră slavă.

³ Unele dintre prenumele feminine derivate cu acest sufix sînt formate pe teren românesc: *Alexandrina*, *Dumitrina*, *Petrina*, *Teodorina*; altele (*Anghelina*) probabil au intrat în sistemul nostru de denotație fiind împrumutate și de la acestea s-a desprins sufixul, devenind productiv.

⁴ În acest caz este posibilă influența bisericii catolice, explicabilă prin existența în apropiere a unei regiuni cu populație maghiară.

⁵ Nu este exclusă nici posibilitatea derivării acestui prenume cu sufixul moțional de la forma *Severin* a prenumelui (formă înregistrată în limba bulgară).

⁶ Ca o formație neobișnuită este înregistrat prenumele masculin *Alexandrin* (Bi, probabil format după *Alexandrina*).

⁷ Altfel prenumele masculin *Lambru* cît și *Cristiade* sînt împrumutate din limba greacă. De altfel influența greacă, în trecut, în anumite condiții istorice, a fost destul de puternică în Moldova (ca și în Muntenia). Recent, ea ar putea să se manifeste și ca rezultat al unui contact mai direct cu populația greacă din Brăila, Galați.

⁸ Acest sufix a intrat cu prenumele *Georgeta* < fr. *Georgette*.

⁹ Posibil ca aceasta să fie o formă „românizată” a fr. *Antoinette*.

-*ica*, sufix diminutival, utilizat frecvent în cazul derivării substantivelor și al adjectivelor : 1. cu ajutorul lui au fost derivate prenume feminine prin adăugarea la forma prenumelui masculin : *Anghelica* (< Anghel, B), *Ionica* (< Ion, Rp), *Severica* (< Sever, PF, Rp), *Ștefanica* (< Ștefan, B), *Valerica*¹ (< Valer, B); 2. alteori acest sufix a fost adăugat la tema unui prenume masculin : *Vasilica* (< Vasil(e), H, Rp, Cg).

-*ca*, sufix onomastic : adăugat temei unui prenume masculin îl transformă în feminin : *Vasilca*² (< Vasil(e), Bi, PF, Dr, IA, Rp, Se, C, Bz).

-*ița*, sufix diminutival, utilizat în derivarea substantivelor : 1. a format prenume feminine prin adăugarea direct la forma masculină a unui prenume : *Ionița* (< Ion, PF, G); 2. a fost adăugat la tema prenumelui masculin : *Dumitrița* (< Dumitr(u), Se, P, IA), *Ghiorghița* (< Gheorgh(e), A), *Iftimița* (< Iftim(ie) < Eftimie, A).

-*u'a* sufix diminutival, pe care îl găsim și în derivarea substantivelor : adăugat direct la forma masculină a unui prenume l-a transformat în prenume feminin : *Marceluța*³ (< Marcel, Rg).

-*eană* (-*iana*) sufix hipocoristic slav (< -*an*), utilizat, în mod cu totul neobișnuit, în formarea prenumelor. În onomastică el este întâlnit, de obicei, indicînd apartenența la o familie (dînd naștere, în felul acesta, unor nume de familie), apartenența locală sau chiar geografică a unei persoane : în regiunea cercetată de noi a fost înregistrat prenumele feminine : *Mihaileana* (< Mihail, Rp), *Valeriana*⁴ (< Valer, L).

Cu totul neobișnuite sînt următoarele prenume feminine : *Zamfireada* (B) și *Lambrinora* (Dr, H). Primul ar putea să fie împrumutat, în forma în care îl găsim înregistrat, direct din greacă, prin legături cu populația de naționalitate greacă. Nu este exclusă însă, nici posibilitatea derivării acestui prenume de la prenumele masculin *Zamfir*, cu sufixul -*eadă*. De altfel acest sufix mai este înregistrat, într-o variantă fonetică, în prenumele feminin : *Olimpiada*. Amîndouă aceste prenume erau mai des înregistrate în secolul trecut. Prenumele *Lambrinora* este și el o formație curioasă. Posibilă este derivarea lui din numele de familie *Lambrino* (< gr. Lambrinu), cu un sufix cu totul neobișnuit în sistemul de sufixe al limbii romine -*ra*, după cum posibilă este derivarea lui din prenumele de origine greacă *Lambrin(u)* + suf. *o(a)ra*.

O altă problemă pe care am urmărit-o la această categorie de prenume este cea a frecvenței și a circulației lor. Astfel, dintre aceste prenume, cele derivate prin adăugarea sufixului moțional direct la forma prenumelui masculin au cea mai largă circulație, unele dintre ele fiind totodată și

¹ În acest caz este posibil ca forma feminină a prenumelui să fie derivată de la forma *Valeria*.

² S-ar putea ca aici să fie vorba de o influență ucraineană.

³ Nu este exclusă nici posibilitatea derivării acestui prenume de la forma feminină *Marcela*.

⁴ Prenumele *Valeriana* ar putea fi derivat de la prenumele masculin *Valerian*, prin adăugarea sufixului moțional.

cele mai vechi. Cel mai frecvent este prenumele *Ioana*, înregistrat în această perioadă de 178 ori, ceea ce reprezintă 48,35%, adică aproape jumătate din totalul prenumelor din această categorie. În ordinea frecvenței urmează prenumele *Teodora*, înregistrat fiind de 40 de ori (10,84%), *Valentina*, de 17 ori (4,60%), *Dorina* și *Mariana*, de câte 7 ori (1,90%), *Marcela*, de 6 ori (1,60%), *Mihaela*, cu variantele, de 5 ori (1,35%), *Adriana*, *Augustina* și *Agustina*, *Chiriaca*, *Paula*, *Steliana*, *Ștefana*, de câte 3 ori (0,81%), *Marina*, de 2 ori (0,54%), *Dana*, *Iustina*, *Leona*, *Loghina*, *Vio-rela*, câte o singură dată (0,27%).

Dintre prenumele derivate prin adăugarea sufixului motional la tema unui prenume masculin, cel mai frecvent este *Alexandra* înregistrat de 8 ori (42,10% din totalul prenumelor din această categorie), *Dumitra*, de 4 ori (21,05%), *Laurenția* și *Pompilia*, de câte două ori (10,50%), *Lupa* și *Rada*, câte o singură dată (5,26%).

Cel mai frecvent prenume din categoria celor derivate cu sufixul *-ia* este *Eugenia*, înregistrat de 46 ori (28,75%), urmează apoi *Aurelia*, înregistrat de 30 ori (18,75%), *Victoria*, de 27 ori (16,87%), *Valeria*, de 20 ori (12,50%), *Emilia*, de 18 ori (11,25%), *Ștefania*, de 10 ori (6,25%), *Cornelia*, de 7 ori (4,37%), *Ermilia*, de două ori (1,25%) din totalul de 160 prenume în această categorie.

Din categoria prenumelor feminine derivate prin adăugarea sufixului *-ina* la prenumele masculin, cel mai frecvent a fost *Iosefina*, înregistrat de 7 ori (36,80%), apoi *Anghelina*, de 4 ori (4,75%), *Paulina*, de 3 ori (15,80%), *Severina* și *Teodorina*, de câte două ori (19,53%) și *Cezarina*, o singură dată (5,26%).

Dintre prenumele derivate din tema prenumelor masculine + suf. *-ina*, cel mai frecvent este *Alexandrina*, înregistrat de 59 ori (46,66%), *Niculina*, de 41 ori (32,54%), *Dumitrina*, de 13 ori (10,32%), *Melintina*, de 4 ori (3,17%), *Clementina*, *Cristiadina*, *Lambrina*, *Petrina* și *Vasilina*, de câte două ori (1,58%).

Cel mai frecvent prenume din categoria celor derivate cu sufixul *-ica* este *Vasilica*, înregistrat de 4 ori (40%) urmat de *Severica* înregistrat de două ori (20%), *Ionica*, *Ștefanica* și *Valerica*, câte o dată (10%). Amintim aici și prenumele *Vasilca*, înregistrat de 13 ori.

Dintre prenumele derivate cu suf. *-eta*, adăugat direct la prenumele masculin, cel mai frecvent este *Antoneta* întâlnit de 7 ori (87,50%), *Ioaneta*, o singură dată (12,50%). Dintre cele derivate prin adăugarea aceluiași sufix la tema unui prenume masculin, cel mai des înregistrat este *Arsineta* de 8 ori (66,66%), *Gheorgheta* și *Grigorieta*, de câte două ori (16,66%).

În sfârșit, ultima categorie pe care o amintim este cea a prenumelor feminine derivate din prenume masculine, cu ajutorul suf. *-ița*: *Ionița* înregistrat de două ori (28,60%), *Dumitrița* înregistrat de 5 ori (71,43%), *Gheorghita* și *Iftimița*, câte o singură dată (14,30%).

Tabloul 1 prezintă răspândirea prenumelor derivate, cu sufixele pe care le-am amintit mai sus, în localitățile cercetate în regiunea de care ne ocupăm.

Tabloul 2 prezintă răspândirea sufixelor în localitățile din regiunea cercetată.

Tabloul 2

Localități	-a	-la	-lă	-eta	-lca	-ca	-lă	-uța	-can(a)	-cada	-[o(a)]ra
Audia	x	x	x	x			x				
Bicaz	x	x	x	x		x	x				
Blătricioara	x	x	x	x							
Bobotești	x	x	x								
Brănzești	x										
Buhălnița	x									x	
Călugăreni	x	x		x	x				x		
Cîrnu	x	x	x			x					
Dodeni	x										
Dreptu	x	x	x			x					x
Fîrțiș	x		x								
Gal	x	x	x	x			x				
Gălbăzești	x										
Hangu	x	x	x	x	x						x
Izvorul-Alb	x	x	x	x		x	x				
Largu	x	x	x	x							
Pîrful Fagului	x	x	x	x	x	x	x				
Polana Largu	x	x									
Polana Răchitiș	x	x	x	x							
Polana Teiului	x	x	x	x							
Polenari	x										
Potoci	x						x				
Ruginești	x	x						x			
Răpclene	x										
Săvinești	x	x									
Schitu	x	x	x								
Secu	x	x	x			x	x				
Topolțeni	x	x	x	x							

Din materialul prezentat mai sus se desprind mai multe constatări :

Prenumele de care ne-am ocupat prezintă interes, în primul rând, prin faptul că ele sînt rezultatul mijloacelor proprii de creare ale limbii noastre. Cu ajutorul sufixelor, unele prenume vechi și-au schimbat aspectul, au primit o formă fonetică nouă și o dată cu aceasta și un caracter mai modern. În al doilea rând, există o serie de prenume care se datoresc fie unor împrumuturi, fie unor influențe sau măcar unor sugestii primite din afară, de la alte limbi. Împrumutîndu-se prenume dintr-o limbă, acestea s-au adaptat fonetismului specific limbii romîne și servesc drept model pentru formarea altor prenume¹, în special cînd în componența lor a fost cuprins și un sufix. Pe această cale, deci, au intrat unele dintre sufixele de care ne-am ocupat mai sus, și care, desprinse fiind de prenumele cu care au fost împrumutate, au devenit productive, formînd prenume noi.

Revenind asupra materialului, constatăm că procesul de derivare a prenumelor feminine din prenume masculine se petrece în mod diferit, de la caz la caz. Astfel, cel mai obișnuit și totodată cel mai simplu procedeu este derivarea prin adăugarea sufixelor direct la forma masculină a prenumelor, fără ca acest fapt să aibă vreo influență asupra formei prenumelui masculin : *Adrian(a)*, *Chiriac(a)*, *Anghel(ina)*, *Cezar(ina)*, *Sever(ina)*, *Anton(eta)*, *Ioan(eta)*, *Anghel(ica)*, *Sever(ica)*, *Marcel(ufa)* etc.

Alteori sufixul a fost adăugat la tema prenumelui masculin, de asemenea, fără ca prenumele să mai sufere o altă transformare fonetică : *Alexandr(a)*, *Dumitr(a)*, *Cornel(ia)*, *Ștefan(ia)*, *Dionisi(a)*, *Gheorghi(a)*, *Alexandr(ina)*, *Petr(ina)*, *Gheorgh(eta)*, *Grigori(eta)*, *Vasil(ica)*, *Dumitr(ia)*.

Așadar, ca și în cazul derivării nominale, se schimbă partea finală a prenumelor masculine, primind un adaos, sau înlocuind unul sau mai multe sunete prin altul sau alte sunete. În primul caz, deosebiriile dintre cele două forme — masculină și feminină — a prenumelui sînt relativ neînsemnate (spunem „relativ” deoarece ne referim la aspectul formal al prenumelor), ele referindu-se la partea finală a lor, sau atingînd numai cîteva sunete. Deci cea mai mare parte a prenumelor din această categorie rămîn neschimbate, deosebiriile care există avînd rostul de a ne indica genul purtătorului prenumelui respectiv, deci categoria morfologică.

În alte cazuri, adăugarea sufixului la prenumele-bază (masculin), sau substituirea terminației acestuia prin adăugarea la temă a unui sufix la forma de bază a prenumelui masculin : *Agatoana*, întocmai că și în derivarea nominală, determină și o modificare a sunetelor în interiorul prenumelui. În acest exemplu, pe lângă terminație și alternanța fonetică servește ca mijloc de diferențiere a categoriei morfologice, a genului.

Din materialul de care ne-am ocupat se desprinde și constatarea că sufixele utilizate sînt, cele mai multe dintre ele, aceleași cu cele utilizate în lexicologie, pentru derivarea substantivelor și a adjectivelor. Așadar, în cele mai multe cazuri, este vorba despre sufixe active în limbă.

¹ Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 257.

Constatăm, de asemenea, că din punct de vedere formal, unele dintre aceste sufixe, cu valoare antroponimică în cazul nostru, au avut inițial un conținut afectiv, fiind diminutive. De altfel, așa cum s-a mai spus, valoarea celor mai multe dintre aceste prenume nu poate fi lămurită fără să se țină seamă și de factorul afectiv.

Nu în toate cazurile este posibilă stabilirea valorii reale a conținutului sufixelor în prenumele derivate. După cum nu putem stabili în toate cazurile distincția în ceea ce privește nuanța semantică a prenumelor feminine provenite de la același prenume masculin. Am putea afirma chiar, că între unele dintre sufixele de care ne-am ocupat există o confuzie funcțională (semantică), deoarece avind la bază afectivitatea, nu se pot stabili limite precise sau valori bine conturate ale acestor prenume. Aceasta este situația cu prenume ca *Anghelița* și *Anghelica*, *Ionelia*, *Ionica* și *Ionița*, *Vasilina* și *Vasilica* etc.

Trebuie subliniat și faptul că diversitatea acestor prenume relevă, de asemenea, pe lângă aspectul psihologic, și tendința lor inovatoare, datorită căreia au devenit prenume de sine stătătoare.

Unele dintre derivatele cu sufixe, de care ne-am ocupat, relevă și raportul de înrudire¹. Astfel, de multe ori, în aceeași familie apare corespondentul feminin al prenumelui tatălui, bunicului sau chiar al unui frate mai mare: *Ioan* — *Ioana* (tată-fiică, bunic-nepoată), *Dumitru* — *Dumitra* (tată-fiică), *Emil* — *Emilia* (tată-fiică), *Vasile* — *Vasilica* (tată-fiică), *Dumitru* — *Dumitrina* (frate-soră), *Alexandru* — *Alexandrina* (frate-soră) etc.

Diferitele prenume feminine derivate de la același prenume masculin sînt considerate, așa cum am mai spus, ca prenume independente și utilizate ca atare. În aceeași familie găsim două prenume feminine derivate de la același prenume masculin: *Teodora*, născută în 1933 și *Teodorina*², născută în 1935 (Rp, tatăl lor are prenumele Toader). De altfel, ca întotdeauna cînd este vorba de alegerea unui prenume, un rol important are preferința pentru un anumit gen de prenume. Ilustrativ, în acest sens, este faptul că într-o altă familie, cele două fete au: una prenumele *Severica*, născută în 1951 și cealaltă *Grigorieta* născută în 1954, Rp.

După cum se știe, paralelismul: prenume masculine și corespondente ale lor feminine, nu este propriu numai limbii romine. Procedoul transformării aspectului masculin al unui prenume în feminin este vechi, fiind cunoscut încă în limba latină. Astfel, alături de prenume masculine existau și corespondentele lor feminine: *Cornelius-Cornelia*, *Livius-*

¹ Cf. Șt. Pușca, *op. cit.*, p. 134.

² Un fapt neobișnuit, pe care-l amintim aici ca o curiozitate, într-o familie din Secătura, rn. Ilcanda Mare: în aceeași familie două fete au primit același prenume, deosebirea constînd doar în accentuarea diferită a prenumelui respectiv: *Măria* și *Măria*.

Livia etc. și de aici, putem presupune că a fost împrumutat în limba noastră fie procedeul, fie prenumele¹.

Același procedeu este cunoscut și în slavă unde, la rîndul lui, îl găsim împrumutat (de obicei din greacă). Astfel din slavă sau prin intermediul slavei au intrat la noi prenume ca: *Anghel-Anghelina*, *Eftimie-Eftimia*, *Dionisie-Dionisia*, *Meletie-Meletia*, *Sofronie-Sofronia*.

Sistemul de formare al prenumelor feminine, prin procedeul derivării de la prenume masculine, în urma schimbării condițiilor istorice — deci a întreruperii contactului mai direct cu slavii — a fost influențat în mod destul de puternic, de alți factori ca tendința de derivare cu mijloace proprii limbii noastre. Mai recent, și-au manifestat influența pe lîngă sursele amintite aici și unele limbi neolatine (franceza, italiana), slave (bulgara, sîrba, rusa) și limba maghiară. De altfel, sufixele sînt împrăștiate pe calea împrumutului, ele adaptîndu-se, așa cum s-a mai spus, fonetismului limbii noastre.

Concluziilor la care am ajuns noi, pe baza cercetării materialului dintr-o singură regiune, nu li se poate atribui valoare absolută. Pentru a ajunge la asemenea concluzii sînt necesare încă multe cercetări regionale, care să furnizeze un material bogat și bine delimitat în timp. Un studiu comparativ, apoi, va permite să se aprecieze dacă aceste concluzii locale au o valoare generală.

К ИЗУЧЕНИЮ ЖЕНСКИХ ИМЕН В ДОЛИНЕ БЫСТРИЦЫ-БИКАЗ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Одним из важных вопросов, встающих при изучении богатого антропологического материала, собранного в долине Быстрицы-Биказ, является вопрос о женских именах, происходящих от мужских. Прием, при помощи которого создавались и создаются имена этого разряда, является одним из тех приемов, которыми обогащается и лексика: словообразование при помощи суффиксов. Таким образом, этот разряд имен относится к антропонимической серии словообразования при помощи суффиксов по группировке, данной И. Куриловцем в „La position linguistique du nom propre” (в „Onomastica”, R. II, 21, стр. 1—14).

Так как, фактически, имена являются определителями, вполне естественно, что они ведут себя подобно любому определителю, а в нашем случае, что они формально согласуются с родом определяемого, т. е. носителя соответствующего имени. Следовательно, речь идет о разряде имен, которые можно считать „подвижными”.

¹ De altfel, se pare că acest procedeu din latină a pătruns și în onomastica din alte țări; dovadă unele atestări în antroponimia din Franța, Spania, Suedia, nordul Italiei etc.

Начальной целью этого приема, по-видимому, было выражение аффективного отношения того, кто дает имя, к тому, которому дается имя, т.е. соображение психологического характера. Другой целью могло быть желание выявить родственное отношение и, наконец, целью могла быть и мода.

Наиболее многочисленными и наиболее распространенными именами соответствующего разряда являются имена, происходящие от мужских имен с суффиксом — *a*. Например: Augustina, Chiriaca, Dana, Ioana, Ștefana и тому подобные; Alexandra, Dumitra, Sofronia и т.д. По частоте и распространяемости следуют имена, образованные при помощи суффикса *-ia*: Emilia, Petria, Stratia, Ștefania и т.п. Довольно богатый разряд и по частоте и по распространенности состоит из женских имен, образованных при помощи суффикса *-ina*: Alexandrina, Anghelina, Clementina, Severina, Vasilina и т.д. Многочисленны и имена, образованные при помощи суффикса *-eta*: Antoneta, Gheorgheta, Grigorieta, Ioaneta. Встречаются и случаи необычного образования некоторых женских имен: Mihăileana, Zamfireada. Эти имена представляют интерес, во-первых, потому, что они образовались при помощи собственных средств языка, к которым присоединяются и средства, заимствованные из других языков (латинского, славянского и т.д.), или просто внушения. Большая или меньшая распространенность и частота вызывают некоторые соображения относительно давности соответствующих имен; распространенность и частота этих имен прямо пропорциональна их древности. Также необходимо подчеркнуть продуктивность некоторых суффиксов по сравнению с другими и, в связи с этим, необходимо напомнить, что важную роль играли предпочтение и случайное желание, как это всегда бывает при выборе имен.

Выводы автора не могут иметь абсолютного значения. Для подобных выводов нужны еще многочисленные исследования в различных областях страны. Сравнительное изучение даст возможность прийти к выводам общего значения для разряда имен, о которых говорится в данной работе.

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DES PRÉNOMS FÉMININS DE LA VALLÉE DE BISTRÎȚA-BICAZ

RÉSUMÉ

L'une des questions les plus importantes qui se détachent du riche matériel anthroponymique recueilli dans la vallée de Bistrița-Bicaz est celle des prénoms féminins provenus de prénoms masculins.

Le procédé par lequel ont été et sont créés les prénoms de la catégorie dont s'occupe l'auteur est l'un de ceux qui contribuent aussi à l'enrichissement du lexique, à savoir la dérivation par addition de suffixes. Par conséquent, la catégorie des prénoms respectifs appartient à la « série

anthroponymique des dérivés par suffixes », suivant le groupement établi par J. Kuryłowicz dans *La position linguistique du nom propre* (« Onomastica », R. II, Z I, pp. 1—14).

Les prénoms étant à proprement parler des déterminants, il est tout naturel qu'ils se comportent de la même manière que tout autre déterminant, c'est-à-dire qu'ils s'adaptent, dans notre cas, du point de vue de la forme, au genre du déterminant, soit de la personne qui porte le prénom respectif. Il s'agit donc d'une catégorie de prénoms que nous pouvons qualifier de « mobiles ».

Le but initial de ce procédé a été, semble-t-il, d'exprimer une attitude affective de la part de celui qui donne le nom à l'égard de celui qui le reçoit. À côté de cette raison d'ordre psychologique, un autre but pourrait être le désir de relever le rapport de parenté. Un troisième but qui pourrait entrer en ligne de compte serait, enfin, la mode.

Les prénoms les plus nombreux et les plus répandus de la catégorie dont il est question ici, sont ceux qui proviennent des prénoms masculins avec le suffixe *-a* : *Augustina, Chiriaca, Dana, Ioana, Ștefana*, etc. ; *Alexandra, Dumitra, Sofronia*. Dans l'ordre de la fréquence et de la diffusion viennent ensuite les prénoms dérivés par le suffixe *-ia* : *Emilia, Petria, Stratia, Ștefania*. Assez riche du point de vue de la fréquence et de la circulation est la catégorie des prénoms féminins dérivés par le suffixe *-ina* : *Alexandrina, Anghelina, Clementina, Severina, Vasilina*, etc. Nombreux sont également les prénoms dérivés par le suffixe *-eta* : *Antoneta, Gheorgheta, Grigorieta, Ioaneta*. On rencontre aussi des cas de formation inaccoutumée de prénoms féminins : *Mihăileana, Zamfireada*.

Ces prénoms présentent de l'intérêt surtout parce qu'ils sont créés à l'aide des moyens propres de la langue. À ceux-ci se sont ajoutés aussi des moyens empruntés à d'autres langues (le latin, le slave, etc.).

La circulation et la fréquence plus ou moins grandes impliquent certaines considérations relatives à l'ancienneté de ces prénoms ; la fréquence et la circulation de ces prénoms est en proportion directe avec leur ancienneté. Il importe de souligner aussi la productivité de certains suffixes en comparaison avec d'autres, ainsi que le rôle que tiennent la préférence ou le caprice, qui interviennent toujours lorsqu'il s'agit de choisir un prénom.

Les conclusions auxquelles portent les constatations de l'auteur ne peuvent pas avoir une valeur absolue. De telles conclusions ne pourront être dégagées qu'à la suite de nombreuses recherches effectuées dans les différentes régions du pays. Une étude comparative fournira des conclusions d'ordre général en ce qui concerne les prénoms de la catégorie étudiée dans cet article.

SUPRANUMELE LOCUITORILOR DIN SATUL RĂCHITA (RAIONUL SEBEȘ, REGIUNEA HUNEDOARA)

DE

AL. CRISTUREANU

Localitatea Răchita se află la o distanță de 9 km la sud-vest de orașul Sebeș, fiind situată pe un afluent mic, din dreapta, al râului Sebeș, cam spre cumpăna apelor ce desparte bazinul râului amintit de cel al văii Pianului.

După datele ultimului recensământ, satul are 531 locuitori. În 1930, după datele recensământului de atunci, avea 508 locuitori, față de 466 în anul 1910.

În 1930¹, satul avea la o populație de 508 locuitori : 391 romini, 116 țigani și 1 german.

Toată populația recensată atunci este dată ca fiind statornică.

Populația țigănească, așezată și aici din vremurile migrațiunii popoarelor — specializându-se mai ales în spălatul aurului, îndeletnicindu-se și cu fierăria, confecționarea lingurilor, măturilor, coșurilor etc. — a adoptat ca limbă maternă limba majorității populației din sat și din jur, adică romina.

Știutorii de carte, datorită dezinteresului fostului regim, erau, în 1930, în proporție de 62% din întreaga populație.

★

Cu ocazia unei anchete efectuate personal, în octombrie 1958, pentru *Monografia graiului din Valea Sebeșului*, cercetind localitatea Răchita, ne-am interesat și de supranumele² locuitorilor.

¹ Dăm cifrele acestui recensământ (*Recensământul general al populației României din decembrie 1930*) deoarece oferă, până în prezent, cele mai complete date publicate.

² Vom folosi termenul de supranume cu sensul consacrat în lucrările de antroponomie românească. Vezi Aureliu Candrea, *Porecele la români*, București, 1895, p. 8 : „Dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, ea devine supranume” și Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Ollului*, București 1936, p. 43—44.

Aflind că un locuitor al satului cunoaște toate „porecele” sau „numele de batjocură” ale consătenilor și că nu are rezerve în a le comunica și altora — așa cum s-a întâmplat în alte localități, unde informatorii răspundeau curgător la orice întrebări ale cercetătorilor însă, în acest domeniu, manifestau o rezervă extremă — ne-am deplasat la el.

Informatorul, *David Ioan*, în vîrstă de 67 ani, absolvent a șapte clase primare, ne-a reprodus toate supranumele pe care le cunoștea, încercînd să explice cît mai bine originea și sensul lor, începînd chiar cu supranumele său : *Dăianu* și trecînd la cele ale romînilor și țiganilor din sat.

Materialul cules cuprinde un număr de 99 supranume.

Toate acestea le vom categorisi, în prezentul articol, după :

- a) originea lor semantică ;
- b) aspectul lor fonetic și lexical, specific regiunii cercetate ;
- c) valoarea stilistică.

★

a) Prin *originea lor semantică* supranumele se pot împărți la rîndul lor după faptul dacă indică :

- 1) particularități fizice ;
- 2) particularități psihice ;
- 3) năravuri, obiceiuri, deprinderi ;
- 4) ocupații prestate efectiv sau atribuite de colectivitate, prin poreclire, unui individ ;
- 5) întîmplări memorabile din viața celor ce poartă respectivele supranume ;
- 6) felul de a vorbi : pronunțarea în general, rostirea deosebită a unor cuvinte, ticuri verbale ;
- 7) atribuirea numelui sau supranumelui unei alte persoane cu care respectivul individ se aseamănă prin fizicul sau psihicul său, prin deprinderi, năravuri, ocupație etc. ;
- 8) supranume moștenite ;
- 9) supranume pe care nu le-am putut explica satisfăcător (uneori de loc) din cauză că nu se știa originea lor sau fiindcă informațiile primite le-am considerat nesigure sau neverosimile.

Menționăm că la fiecare din exemplele date, vom da în ghilimele explicațiile informatorului atunci cînd sînt lămuritoare și le vom însoți, unde va fi cazul, de comentariile necesare.

★

1) *Particularitățile fizice* ale indivizilor sînt ogîndite prin următoarele supranume :

Șt. Pașca, atașîndu-se părerii lui Candrea, subliniază necesitatea de a întrebuița termenul de supranume deoarece : „Porecla se dă ca batjocură unui individ, incidental, supranumele, născute din porecle și calificative sînt indisolubil legate de numele indivizilor, devenind chiar ereditare”.

Nu toate supranumele din prezentul articol pot fi considerate ca atare, însă am folosit un singur termen deoarece distincția termenilor de porecle și supranume necesită încă discuții.

E posibil ca multe din cele socotite de noi ca supranume să fie doar niște porecle, însă fiind cunoscute de un cerc mai larg de oameni, după indicațiile de mai sus, le vom include doar în termenul enunțat.

Băraca : „Îi mustăcioasă ca un ciine b ă r a c” ; *bărac*, -ă, adj. = ciine păros și cu mustăți mari (DA)¹.

Biboarca : „Îi mare ca o b i b o a r c ă” ; *biboarcă*, s. f. = bivoliță (Glosar V. SEB).

Bibol : „... că-i negru ca un b i b o l” ; *bibol*, s.m. = bivol (CADE).

Bicu : „Îi tare ca un b i c , adică taur”. Într-adevăr, cunoscându-l personal pe cel supranumit așa, am remarcat, prin toată înfățișarea sa, forța lui fizică.

Birna : „E ca o birnă, lungă”.

Buldujeu : „Oricare-i mic, îi cotoc sau b u l d u j e u” ; *buldujeu*, probabil o variantă a lui *burduș*, s.n. = burduf (DA), derivat, cu sufixul augmentativ (depreciativ) -ău, pronunțat, în cazul dat, mai palatal.

Burtila : (m.)² „E cu burta mare”. Supranumele s-a format prin derivarea cu sufixul -ilă, de la substantivul *burtă*.

Coca : (f.) „Nu umblă iute, cocăie pe loc” ; format de la verbul *a cocăi* = a moțai, a dormita (DA).

Cocloaie : „Nu umblă iute, cocăie pe loc”. Informația identică cu cea dată în cazul precedent, ni se pare puțin verosimilă căci *cocli*, vb. = (figurat) a se ameteți și *coclit*, -ă, adj. = îmbătrinit, slab, zaharisit, încovoiat, murdar.

Cocoșata : „Aia-i cam strimbă de spate”.

Cotoaca : „Îi mică ca o cotoacă, adică pisică”.

Găvan : „Minca ca un găvan. Are gură mare”. Prin metaforă *găvan* a primit diferite sensuri și, în cazul dat, înseamnă „(gura unui) flămînd”, cf. și expresia *găvanul gurii*. Dar același substantiv înseamnă uneori „strachină” sau „lingură” (CADE ; DA).

Gorun : „E mare ca un gorun” ; *gorun*, s.m. = stejar ; varietate de stejar.

Grumpăna : „Seamănă toată cu o grumpănă” ; *grumpănă*, s.f. = cartof (GLOSAR V. SEB).

Gură de șocîț : (f.) „...cu gura ca șoarecii” ; de fapt *șocîț*, s.m. = șobolan (com. L. SFÎRLEA ; CADE).

Gușata : „E gușată”.

Gușata (altă persoană) : „Avea un pic de gușă”. Informatorul, în afară de nume, n-a dat altă indicație prin care cele două persoane supranumite la fel, să poată fi deosebite.

Imu în c.. : „Nu se curățește, era murdar la c..” ; *im*, s.m. (sing.) = murdărie, mai ales pe corp (DA).

Mîțu : „E mic, subțirel, ca un mîț”.

Mustăcia : „E mustăcios”.

¹ În afară de obișnuitele sigle : CADE ; DA ; SCRIBAN, D, precum și MAT. DIALECT. I, utilizăm în articol și GLOSAR V. SEB. (= *Glosar din Valea Sebeșului*, aflat în manuscris la Institutul de lingvistică din Cluj) și com. L. SFÎRLEA și V. FANACHE (cuvinte comunicate din regiune de către doi cercetători științifici de la același institut).

² În paranteze, după supranume, vom nota cu *m.* sau *f.* sexul celui ce are supranumele respectiv, în cazurile cînd nu s-ar putea deduce din forma lui sau din explicații dacă este purtat de un bărbat sau de o femeie.

Neagra : „E neagră bine” sau *Neagra lui Găbăroi* : „...după tată, la care îi zice așa”.

Negrei : „E negru”. Supranumele e un derivat cu sufixul *-ei* de la respectivul adjectiv.

Obeada : (f.) „...cu picioarele strîmbe ca obeada de la car”.

Ochi verzi : (m.) „Are ochi verzi”.

Ologu : „N-a putut umbla, cînd a fost mic”.

Ologuța : „Merge rău de picioare”.

Orbu : „Nu prea vede bine”.

Pasăre : „E ușor ca o pasăre, sprinten”.

Picioare de curcan : (f.) „Îi înaltă ca curcanu”. Informația o preluăm cu oarecare rezervă.

Picioare de măstacăn : „Îi lung în picioare ca și măstacini”. Ca și în cazul precedent, ne exprimăm o oarecare rezervă.

Postaia : „Îi ca o postaie : subțire și înaltă”; *postaie*, s.f., variantă a lui *păstaie* (com. L. SFÎRLEA ; SCRIBAN, D).

Praporu : (f.) „...înaltă ca un prapor”.

Scarpioana : „...pentru că-i urită și tare neagră”, De fapt am avea o variantă, cu un fonetism mai puțin obișnuit, de la subst. *scorpion*.

Șchilodu : „N-a mers pînă la patru ani în picioare”.

Șopîrla : „Înaltă și subțire ca o șopîrlă”. Credem însă că supranumele ar putea designa agilitatea fizică sau psihică.

Tălpoaia : (f.) „Îi cu picioarele mari”.

Urîtu : „Urît și negru, ca un harap”.

Văruita : „Are pistrui pe obraz, așa că-i pestriță”.

Prin urmare supranumele date după aspectul fizic se pot categorisi în mai multe grupe.

Unele exprimă direct particularitatea sau defectul fizic ce-l distinge pe individul respectiv, de ex. : *Cocoșata*, *Neagra*, *Ochi verzi*, *Orbu*, *Urîtu*.

Exprimînd o notă caracteristică, denumirea unei părți de corp devine, prin extensiune, denumirea unei persoane : *Burtîlă*, *Mustăcia*, *Tălpoaia*.

La baza unei porecle devenită supranume se poate afla denumirea unui obiect, subînțelegîndu-se o comparație ce are circulație în limba comună ca în : *Bîrna*, *Găvan*, *Obeada*, *Praporu*.

Adesea între supranume apar denumiri de viețuitoare ale căror caracteristici se atribuie unor persoane, ca în cazurile : *Băraca*, *Bibol*, *Cotoaca*, *Mîțu*, *Pasăre* etc.

Uneori se preiau anumite caracteristici ale corpurilor viețuitoarelor, ce sînt comparate vizînd anumite caracteristici fizice ale unui individ și sînt atribuite aceluia, ca în supranumele : *Gură de șocîț*, *Picioare de curcan*.

Același fapt e valabil și pentru floră, de ex. în *Gorun*, făcîndu-se și în cadrul supranumelor provenite din acest domeniu comparația cu ceva caracteristic : *Picioare de măstacăn* sau cu produsele vegetale : *Grumpăna*, *Postaia*.

2) Supranume date după *particularități psihice* sînt următoarele : *Fîțanu* : „...pentru că se fîție mult și nu e statornic în vorbă și faptă”.

Noroadă : „E cam noroadă, proastă”.

Tontoroaga : „...cam noroadă, tontoroagă”; *tontorog*, -ă, adj. = prostănac, neghiob, bleg (CADE).

Deci, în cazul denumirii după aceste particularități, în localitatea studiată, nu s-a depășit stadiul exprimării directe a trăsăturii respective.

3) După *năravuri, obiceiuri, deprinderi* se află următoarele supranume :

Boaca : „Îi plăceau bortocoane de oaie, vițel și altele”. Ar fi posibil însă ca denumirea să se refere la expresia *a fi boacă* = a fi tare de cap, a nu pricepe ușor (DA).

Buha : „Nu se pieptenă și arată ca o buhă cu cap mare”. În acest exemplu se imbină denumirea după particularitatea fizică cu cea din pasajul curent. În dicționare este atestat tocmai sensul figurat : *buhă* = femeie cu părul nepieptănat, ciufulit.

Cioca : (m.) „Tot ciocăne la lucru : cioac, cioac, cioac !”.

Coața : „Umblă mult, coțăie mult pe uliță ca și *coața*, ori *coțohirla* și *cohirla*”; *coață* sau *coțohirlă*, s.f. = veveriță (Com. L. SFÎRLEA).

Fetelca : (m.) „Umblă tot timpul cu fetele. Și acum, ca măturar, tot cu muierile merge să culeagă nuiele, paie și ce trebuie la mături”¹.

Găbăroi : „O parte din hotar se zice *Găbăroi*. Ăsta a tot adus lemne din *Găbăroi*”. (Numele topic *Găbăroi* provine dintr-un n.p. maghiar *Gábor* = Gavril, derivat cu sufixul -oi).

Goneriu : „A umblat mult după femei”.

Imosu : „Nu se spală”; *imos*, -ă, adj. = murdar, soios (CADE).

Mățălu : (f.) „Mult îi plăceau mațele de oaie și de aceea așa i-au zis alți țigani”.

În cazul denumirilor de felul acesta, varietatea domeniilor din care provin e mai mare. Este prezentă și exprimarea directă a năravului în *Imosu* și comparația cu viețuitoare : *Buha*, *Coața*, definirea prin onomatopoeie : *Cioca* și prezența unor cuvinte mai rare ce definesc plastic năravul sau deprinderea respectivă : *Fetelca*, *Goneriu*, *Mățălu*.

4) Supranume după *ocupații prestate efectiv sau atribuite de colectivitate, prin poreclire, unui individ* :

Brînzăi : „Moșul lui umbla cu brînză de vînzare. Așa i-au zis sătenii, feciorului”. Deci este un derivat cu sufixul -ei (-ăi), de la subst. *brînză*.

Olaru : „Umbla cu negustorie de oale pentru lină, zdrențe”.

Țăpoaia : (f.) „Umbla cu caprele și țapii la păscut”.

Tărțiu : (m.) „A fost slugă și a umblat cu noatinii și tărții”; *tărțiu*, s.m. = berbecuț ce a împlinit doi ani, însă nu a fost lăsat între oi pentru reproducere (CADE).

Așadar, în aceste cazuri, ocupația poate fi definită direct, de ex. în *Olaru*, sau aproape direct, prin derivare cu sufix obișnuit în denominație :

¹ N-am găsit acest cuvînt prin dicționare sau glosare. Îl cunosc exact cu formă și sensul din supranumele citat, auzindu-l în jurul Dejului, pe Cîmpia Transilvaniei și în jurul Blajului.

Brânzi, sau prin denumirea metonimică a ocupației, prin care obiectul indeletnicirii este atribuit celui ce o dirijează : *Țăpoaia*, *Târțiu*.

5) *Întîmplări memorabile din viață*, plasticizate printr-un supranume :

Opincă pe umeri : (m.) „La care-i zice așa a fost bolnav. Socră-sa l-a forțat să plece la drum. Pe drum i-a sărit opinca din picior și ca să nu se oprească prea mult a luat-o pe umeri.

Romînul ăsta s-a întîlnit cu un țigan, tot din sat, dar fiind bolnav și supărat n-a stat de vorbă cu el. Țiganul s-a supărat și i-a zis așa : „măi, Opincă pe umeri !”

Pișa : (f.) „Se pișa des sub ea, cînd era mică”.

Strungăreana : „Pe asta a făcut-o mamă-sa în satul vecin, la Strungari. A adus-o în sat, acasă, învelită în șurt”.

Cazurile de mai sus ne demonstrează că ele depind, în ce privește denumirea, de măsura în care întîmplarea a făcut vîlvă în respectiva comunitate și de asemenea dacă ea a reușit să fie încheată într-o poreclă definitorie și să se cristalizeze apoi într-un supranume.

6) *Felul de a vorbi* : pronunțarea în general, rostirea deosebită a unor cuvinte, ticuri verbale sînt reflectate prin supranumele următoare :

Benga : (m.) „Zice țigănește „ja la Benga !”, adică du-te dracului, pe toată vorba”.

Bugneriu : „Cînd vorbește bumnește, ca și cum dă bugneru în doagă” ; *bugner*, s.m. = butnar, dogar (DA).

Cîca : (m.) „El cîcăie vorba” ; *Cîcii*, vb. = a vorbi gîngăvind (DA).

Fîlfiitu : „Filfiie din gură : fă, fă, fă !” ; *fîlfiit*, -ă, adj. = care vorbește greu, neînțeleș, din cauză că-i lipsesc dinții (CADE ; DA).

Muta : „Vorbește cam rău și așa-i zic toți”.

Mutu : „Face ca muții, dar el poate vorbi”.

Plempea : (m.) „Plepuie, nu poate vorbi cumsecade”. Verbul *a plepui* nu l-am aflat atestat prin dicționare sau glosare.

Regățeanu : „Vorbește iute, ca regățenii” ; *regățean*, -ă, adj. = nume dat de locuitorii din Transilvania celor din țara veche (CADE).

Tena : (m.) „Cînd ar zice : „mă duc prin tîna asta” zice „mă duc prin *tena* asta” ; *tînd*, s.f. = noroi (CADE).

Așadar, în denumirile acestei categorii de supranume, intervine o definire apropiată de realitate : *Muta* ; o expresie repetată adesea : *Benga* ; o pronunțare puțin obișnuită a unui cuvînt : *Tena* ; o comparație avînd o bază onomatopeică : *Bugneru* ; sau referitoare la felul de pronunțare regională : *Regățeanu*, ori exprimarea prin cuvinte onomatopeice sau altele apropiate ca formă de acestea definind felul de pronunțare al cuvintelor : *Cîca*, *Fîlfiitu*, *Plempea*.

7) Supranume atribuite după asemnarea cu o altă persoană prin fizicul sau psihicul său, prin deprinderi, năravuri, ocupație etc. :

Bălan : „În timpul războiului era un fugar cu numele acesta”.

Explicația e incompletă.

Căpîlnaru : „A fost unul din satul Căpîlna. Ca și ăsta și acela era într-o dungă” ; om într-o dungă (expr.) = om cu fire aparte, cam scrîntit.

Dăianu : „Mi-au zis așa că era un hoț pe numele ăsta”¹.

Acesta e supranumele informatorului și pe care nu-l reneagă. A fost denumit astfel de consătenii ale căror supranume le repeta mereu, în public, cu ironie.

Honcu : (f.) „A fost înainte pe la Pian un brigadier care se purta rău cu țiganii și-i bătea. Și femeia căreia i se zice așa bătea pe copii și de atunci țiganii i-au zis : „ești noroadă ca Honcu !”

Ianda : (m.) „În Petrești, este un fleșer² norod. Se zice, după ăsta : „tu ești ca Ianda !”

Moșoi : „Au zis oameni că e ca generalul Moșoi. Făcea și politică și vorbea despre asta mult. El îi om serios și cumsecade. Citește gazete și știe politică și azi”.

Olga : „Îi ca o săsuaică, Olga, care umbla din bărbat în bărbat. Ca și Olga are și ea bitangi cu țigani și români. Șede citeva săptămâni cu unul, apoi cu altul”.

Ordea : (m.) „A fost pe aici un mocan și avea numele acesta. Mocanul era *tepe-lepe*³. I s-a zis ăstuia, la care-i zicem așa, că și el îi ca Ordea”.

Pantilimon : „Mare ca și unul zis Pantilimon”.

Rudi : „Era un sas în Petrești, cam într-o dungă și înalt”.

Zălaja : (m.) „A fost un agent păstoral cu numele ăsta”.

Sînt denumiți deci prin asemănare fizică cu alte persoane : *Mitrofan* și *Pantilimon*. Printr-o asemuire psihică au fost denumiți *Căpîlnaru*, *Ianda* și *Ordea*, iar după năravuri *Honcu* (f.) și *Olga*. N-am putut însă preciza care a fost factorul care a provocat denumirile *Bălan* și *Zălaja*, iar în cazul *Rudi* se pare că s-au contopit asemănarea după fizic cu cea după psihic.

Un grad mai avansat de abstractizare, prin preluarea unor nume de persoane necunoscute cu o oarecare faimă, îl dovedesc supranumele *Moșoiu* și *Dăianu*.

8) Supranume moștenite :

Borca zisă și *Borca* a tinără : „...cu burta mare ca un borcan. Mamă-sa încă era cu foale mari. Și ei îi ziceau Borca”. Prima explicație ni se pare o etimologie populară formată de informator. Doar ultima explicație o socotim verosimilă.

Buricoasa : „Ea avea buricu mare. Lui tată-său i se zicea Buricosu”. Acceptăm doar ultima explicație.

Doda : „Seamănă cu moșul lui, Doda”.

Marta : „Seamănă cu mama ei, pe care o chema Marta”. (Numele respectivei persoane este : Greuruș Florica).

Mîrlomeasa : „Îi a unuia zis Mîrloni, din satul vecin, Loman”.

Moflea : „Din bătrîni”. Inițial *moflea* trebuie să fi fost un derivat de la *moaflă*, s.f. = om lipsit de energie, moale (MAT. DIALECT., I, 263).

¹ O. Densușianu, în *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, într-o notă la bulada *Dăian* semnaleză : „Dăian a fost un hoț de codru, cam prin anii 1872—1879; se ținea prin munții sudici ai Ardealului”.

² fleșer, s.m. = măcelar.

³ tepe-lepe (expr.) = om lipsit de energie, delăsător (e peste tot se pronunță deschis).

Oniță : „E feciorul lui Ionu Oniți. Pe el îl cheamă Stanciu Ioan”.
Pîrtoiu : „...după un moș”.

Turicoaia : „După mama ei la care ăsta îi era numele de batjocură”.
 De la regionalismul *țuric* = strigăt cu care se îndeamnă caii să dea înapoi (MAT. DIALECT., I,101).

Aceste supranume sînt moștenite și preluate de generația de acum printr-o tradiție în denotație sau fiindcă în conștiința vorbitorilor ele mai deșteaptă o rezonanță afectivă, adesea nedefinită.

Sînt moștenite prin tradiție *Moflea* și *Pîrtoiu*.

Generația actuală a cunoscut sau cunoaște pe cei supranumiți *Borca*, *Buricosu*, *Doda*, *Mîrloni* și *Turicoaia*, însă îi denumeste astfel pe urmașii lor, fără a se gîndi la cei din familia acestora de la care ei au moștenit supranumele.

Oniță poate fi socotit ca o prescurtare de la formula de denotație populară a tatălui său, adică „Ionu Oniți”.

Prenumele *Onea* sau *Oniță* este considerat în toată Valea Sebeșului ca demodat și bătrînesc și ca atare nu se mai dă încă de dinainte de anul 1900. Probabil că s-a păstrat cristalizat în supranume tocmai datorită faptului că este neobișnuit în sistemul de denotație a actualei generații.

Supranumele *Marta* ia în considerare nu numai o linie genealogică ci și o asemănare fizică.

9) *Supranume neexplicate, parțial sau total, din cauză că informațiile primite le-am considerat nesigure ori neverosimile, sau din cauză că nu se știe și nici nu s-a putut stabili originea lor semantică* :

Bîlța : (m.) „Nu stă de loc din picioare, face gesturi. Este și în Loman unul la care-i zice Bîlța”. Într-adevăr verbul *a bîfii* înseamnă „a mișca repede și neliniștit (uneori) din miini și din picioare” (CADE). Nu putem explica însă apariția lui *l* și în același timp apare posibilitatea ca acesta să fie un supranume dat prin asemuire, după un obicei, sau chiar moștenit.

Bazon în sfîrlă : (f.) „Îi ca o sfîrlă. Banii pe timpul Austriei erau : coroane, duple, sfîrle”.

Cociobișca : (m.) „coțăie”. Ar fi posibil ca această denumire să provină și de la *cociobăi*, vb. = a scotoi, a cotrobăi, a căuta ceva timp îndelungat și cu zgomot (CADE ; DA).

Acest verb este atestat însă prin Moldova și Bucovina.

Credem însă că supranumele provine din *cociobișcă*, s.f. = (singular) cocioabă mică. Cuvîntul este cunoscut în Valea Sebeșului, fiind atestat în localitatea Șugag (Com. V. FANACHE).

Codău : (f.) „Codăie mult, stă mult pe uliță”. Însă *Codău* e un derivat de la substantivul *coadă* și se dă aproape întotdeauna ca nume, în special ciuinilor ciobănești și tot așa se spune și lupului.

Concu : „Concăie : coc, coc, coc !”. Am aflat atestat doar verbul *a cocăi* = (despre găini) a cotcodăci (DA).

Dărana : „Asta-i mare ca un dărab și subțire”.

Fremu : „Ca unul scurt, ca un pom de acela fremu”. N-am aflat atestat nicăieri vreun cuvînt de acest fel.

Găbulea : „Îi ca un găbule, scurt și gros”¹.

Gosanu : Nu s-a dat nici o explicație.

Lovita : „După cum zice și vorba „Tu ești lovită ca și cu leuca carului”. Se pare că este vizată aici o trăsătură psihică.

Pătrușcanu : Informatorul n-a dat nici o lămurire.

Turu : „Asta-i ca un cotur : scurt și gros”; (*cotur*, s.n. = cotor, partea de jos a unei tulpini (DA; Com. L. SFÎRLEA).

Dat fiind specificul acestei ultime categorii, nu avem comentarii suplimentare.

Clasificarea de mai sus, după originea semantică, nu trebuie înțeleasă rigid. Într-o poreclă devenită supranume se sudează, uneori, sensuri diferite. De ex. *Fîțanu*, dat la particularități psihice, poate fi considerat că s-ar datora și unei particularități fizice. *Imosu* indică și o deprindere rea, dar și o particularitate fizică cu tendință de permanentizare. *Bîlța*, plasat printre cele neexplicate satisfăcător, pare să indice în egală măsură și o deprindere, precum și un supranume decernat după denumirea altui individ, *Honcu* ca și *Ianda*, *Olga* și *Rudi*. Tot după o asemănare fizică cu alteineva au fost porecliți *Mitrofan* și *Pantilimon*.

Ou supranumele *Găbăroi* am fi putut forma o categorie aparte de proveniență din toponimie sau la *Grumpăna* am fi putut stabili o categorie referitoare la alimente. Dacă ni s-ar fi părut îndeajuns de verosimile explicațiile din *Cociobișcă* și *Cotur* am fi putut forma și o grupă de supranume ce derivă de la denumiri de obiecte, lucruri.

★

b) Unele supranume, studiate mai sus, ne oferă și un *material documentar fonetic sau lexical regional*.

Au importanță și prin specificul fonetic pe care-l prezintă următoarele: *Brînzăi* ; *Picioare de măstacăn* ; *Noroada* ; *Postaia* ; *Obeada* ; *Bibol* ; *Șchilcdu* și altele.

Lexicul regional e prezent în următoarele „nume de batjocură” : *Băraca*, *Biboarca*, *Bicu*, *Bugneriu* sau *Bugnăr*, *Coața*, *Cotoaca*, *Fetelca*, *Grumpăna*, *Imosu* și prin *șocîț* inclus în *Gură de șocîț*.

★

c) Prin *valoarea stilistică* pe care o aduc supranumele enumerate — adică prin valoarea afectivă plasticizată prin porecle devenite supranume — toate cele analizate mai sus pot fi grupate în mai multe categorii.

Unele dintre acestea sînt de fapt doar niște cuvinte calificative ce constată o particularitate sau o circumstanță de viață mai puțin obișnuită pentru ceilalți localnici, de ex. : *Ochi verzi*, *Olaru*, *Strungăreana* etc.

¹ În Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, București, 1901, vol. VI, la pag. 119 și 120 apare : *A fi Găujan* = Se zice unui om gros la trup și cam necioplit, care mănîncă și bea mult fără să aibă saț. Adeseori se aude în popor „Ce mă Găujane, nu te mai săturași?” Informația dată de T. Bălășel, preot în Ștefănești, județul Vâlcea. La paragraful următor : *A fi Găulea*, după același T. Bălășel se menționează că este același înțeles ca și la paragraful precedent, comentat mai sus. Probabil că de acestea poate fi legat și supranumele *Găbulea*.

Gradul de afectivitate ce-l conțin acestea este foarte redus și ele pot fi adoptate de purtători chiar cu o oarecare bunăvoință.

Presupun însă un grad de afectivitate calificativele următoare, deoarece lasă să se întrevadă o intenție injurioasă prin faptul că sînt difuzate fără reticență, printre consăteni : *Cocoșata, Gușata, Imosu, Muta, Neagra (lui Găbăroi), Ologu, Ologuța, Orbu, Șchilodu, Tontoroaga, Uritu.*

Toate acestea pot fi considerate — prin aceea că etalează o particularitate fizică și o atribuie drept caracteristică generală indivizilor respectivi — drept o metaforă, sau mai precis o sinecdocă.

Printre acestea, care au în vedere un defect fizic sau psihic, pot fi înglobate cele ce s-au format printr-o frământare a materialului brut de limbă, prin derivare cu sufixe ce îmbogățesc conținutul afectiv : *Fîțanu, Goneriu, Negrei...*

Mai multă imaginație presupun supranumele formate din onomatopee sau în special cele ce indică, onomatopeic, felul de a vorbi al indivizilor, de ex. *Cioca, Cîca, Concu, Fîlfiitu, Plempea.*

Deoarece felul de exprimare al unei persoane a devenit un simbol al individului însuși, aceste supranume au și o valoare de denumiri metonimice.

Mai mult decît calificativele, acestea se impun prin faptul că sînt cuvinte mai rare și prin caracterul lor afectiv ce rezultă, în mare parte, din aspectul lor concret, oral.

Au un caracter și mai accentuat de metaforă — subînțelegînd o comparație temeinică — denumirile date unui individ căruia i se atribuie numele sau supranumele altuia, ca și denumirile după animale, plante, fructe etc. ...

De pildă, atunci cînd numele sau supranumele unui individ devin supranumele altuia, prin asemănare fizică sau psihică, în mintea consătenilor care răspîndesc și consolidează aceste denumiri, ele primesc aspectul de metaforă.

Am redat anterior supranumele de tipul : *Căpîlnaru, Honcu, Ianda, Mitrofan, Pantilimon, Rudi.*

Printre denumirile de felul acesta intră și cele ce indică indivizi cu oarecare faimă, însă necunoscuți personal în respectiva colectivitate.

Așa este supranumele pe care-l poartă informatorul, căruia i se zice *Dăianu*, sau cazul *Moșoi*.

Metafora primează și cînd cineva este poreclit după animale sau alte vietăți : *Bibol, Biboarca, Buha, Coașa, Cotoaca, Mîțu, Pasăre, Șopîrla* și celelalte ; după nume de arbori : *Gorun* ; sau de produse vegetale : *Grum-păna, Postaia* ; după obiecte : *Bîrna, Obeada* ș.a.m.d.

Uneori metafora este realizată metonimic, adică denumind individul respectiv prin ocupația ce a prestat-o fiind și aceasta exprimată în sens figurat : *Țăpoaia, Tărțiu* sau printr-un loc pe care-l frecventa : *Găbăroi*.

În materialul nostru e mai răspîndit cazul în care metafora prin care e denumit un individ se realizează prin restrîngerea sau extinderea sensului unui cuvînt — adică printr-o sinecdocă — ce devine supranume și reliefează o caracteristică a persoanei respective.

Printre acestea pot fi încadrate și cele ce indică defectul de vorbire al unuia, ca în exemplele : *Fîlfițu*, *Plempea*. Aceste două denumiri provin din vorbirea curentă, în care se află ca cuvinte provenite din onomatopee.

Ca aparținînd sinecdocii pot fi socotite supranumele ce indică părți de corp : *Burtila*, *Mustăcia*, *Tălpoaia*, sau cele născute printr-o comparație inițială cu anumite părți de corp ale animalelor : *Gură de socîț*, *Picioare de curcan*, precum și *Băraca*, sau printr-o comparație cu părți de arbori : *Picioare de mîstăcăn*.

Mai multe elemente se contopesc în formarea metaforei : *Mutu* ce conține și o antiteză ironică, ori *Scărpioana* ce presupune o informație livrescă directă sau indirectă, sau *Văruita*, ce include multă originalitate, și altele.

Intenția ironică, de multe ori malițioasă se realizează în diferite grade, de la caz la caz și prin derivarea cu sufixe a unor cuvinte obișnuite : *Burtila* (< *burtă*) ; prin analogie cu alte nume derivate cu aceleași sufixe ca în *Brînzei* (< *brînză*) ; *Negrei* (< *negru*) ; *Moflea* (< *moaflă*) ; *Mustăcia* (< *mustață*) ; prin prezența unor sufixe diminutivale sau augmentative obișnuite și în antroponimie : *Mățul* (< *maț*), *Fîțan* (< „fîț” (onomatopee) ori < „a fîțî”) sau prin atașarea unui sufix ce indică o ocupație de un cuvînt ce conține el însuși un sens injurios : *Goneriu* (< *a goni*).

Un alt procedeu prin care este vădită intenția de depreciere este acela al atribuirii unor supranume ce aparțin genului masculin unor persoane de sex feminin și invers. Cîtorva femei li se zice : *Codău*, *Honcu*, *Picioare de curcan*, *Praporu*, iar unor bărbați : *Cîca*, *Cociobișca*.

Acest procedeu este valabil și în formarea cu sufixe a supranumelor. Astfel supranumele celei denumite *Mățul* este format cu un sufix diminutival masculin.

Substantivul *fetelca*, devenit supranume, este derivat cu sufixul masculin *-el*, alături de care se mai adaugă sufixul feminin *-ca* (tot cu valoare diminutivală).

Supranumele *Țăpoaia* provine de la masculinul *țap*, însă este derivat, cu efect afectiv puternic, prin sufixul moțional feminin *-oaia*.

Alături de toate supranumele redată mai sus, trebuie să insistăm și asupra celor ce s-au moștenit dar a căror semnificație inițială nu mai e cunoscută. Asupra sensului lor se fac acum presupuneri sau ele sînt preluate, de către obștea localității respective, fără rezerve.

Așa sînt : *Gosanu*, *Moflea* și *Pătrușcanu*, a căror origine semantică nu mai este cunoscută sau cele moștenite după rude care erau cunoscute : *Pîrțoiu*, *Turicoaia*.

Presupunem că aceste supranume s-au păstrat și fiindcă membrii comunității respective simt și acum că ele conțin un substrat ironic pe care adesea nu reușesc să-l definească cu precizie.

★

Materialul ne impune să luăm în discuție încă două probleme, adică aceea a raportului dintre supranumele cercetate față de numele de familie sau prenumele pe care le au purtătorii lor și în ce măsură doi

indivizi poartă supranume identice sau două persoane din aceeași familie sînt supranumite în mod diferit.

Abordînd problema enunțată în primul rînd vom exclude 7 din cele 99 de supranume, adică cele ale persoanelor pe care, în cercetarea efectuată, nu le-am înregistrat și cu numele și prenumele lor oficial.

Se știe că în mediul sătesc, locuitorii se denumesc între ei cu precădere, după prenume sau după supranume ori prin diferite formule de denotație populară ce indică descendența sau legăturile familiale intervenite pe parcurs și se recurge mai rar (în trecut și mai rar decît acum) la numele de familie.

Din acest motiv, vom începe cu raportul supranumelor față de prenume. Cele 92 de persoane cu supranume indicate pe parcurs poartă 35 de prenume, dintre care 17 masculine și 18 feminine.

Deci disproporția între numărul de supranume și prenume e neglijabilă, căci după o repartitie matematică revin 2,62 prenume repartizate pe cap de persoană cu supranume.

S-ar părea, din cauza acestui raport, că prezența unor prenume atît de numeroase n-a prea contribuit la necesitatea ca indivizilor respectivi să li se atribuie cîte un supranume.

Însă dintre cei vizați poartă aceleași prenume masculine (pe care le vom da în ordinea descrescîndă a frecvenței) următorii : *Ioan*, 16 (dintre care poartă nume de familie și prenume identice : *Grozav I.*, 2 și *Greuruș I.*, 2); *Nicolae*, 6; *Gheorghe*, 5; *Ilie*, 5 (dintre care *Muntean Ilie*, 3 și *Grozav Ilie*, 2); *Mircea*, 2; *Pătru*, 2 și *Simion*, 2. Ceilalți au alte prenume, atestate o singură dată.

Dintre prenumele feminine ale persoanelor supranumite, cele mai răspîndite sînt : *Maria*, 12 (dintre care *Grozav M.*, 5 și *Greuruș M.*, 2); *Ana* 4; *Florica*, 4 (dintre care *Grozav Fl.*, 2 și *Muntean Fl.*, 2); *Armenica*, 2 (*Grozav A.*, ambele); *Ioana*, 2; *Paraschie*, 2; *Rusalina*, 2 și *Valeria*, 2 (ambele cu numele de familie *Muntean*).

Există însă relativ o mai puțină varietate în privința numelor de familie pe care le au cei supranumiți. Menționăm iarăși că în sistemul de denotație de la sate numele de familie nu joacă un rol de prima mîină.

Cele 92 de persoane, cărora le-am înregistrat și numele și prenumele poartă 23 de nume de familie, raportul fiind de 4 : 1, adică global revin cîte 4 nume de familie la un individ ce poartă supranume.

Unele dintre numele de familie sînt foarte răspîndite. Ele sînt repartizate asupra persoanelor cu supranume în felul următor : *Muntean*, 26; *Grozav*, 24; *Greuruș*, 9; *Furdui*, 6; *Cătărambă*, 4; *Mărginean*, 3; *Căldăraru*, 2; *Cimpoer*, 2; *Ursu*, 2, iar celelalte sînt purtate doar de o singură persoană.

Totuși și aceste nume de familie, în special cele foarte frecvente, contribuie — ca și prenumele ce au o frecvență mai ridicată — la necesitatea de a denumi și astfel pe cei ce poartă nume identice. Necesitatea aceasta se accentuează cînd există două sau mai multe persoane cu prenume și nume de familie absolut identic.

La aceasta s-a adăugat, bineînțeles, spiritul popular ironic, ce contribuie considerabil la înmulțirea poreclelor și supranumelor în diferite localități.

În unele sate au supranume, datorită unei ironii dezvoltate a locuitorilor, majoritatea familiilor sau chiar totalitatea lor.

Informatorul nu mi-a relatat cazuri în care un individ poartă două supranume.

Există însă două femei supranumite *Guşata* (Grozav Marta și Muntean Maria). Nu mi s-a relatat clar prin ce alt element de denotație se face în localitate distincție între cele două. Probabil prin prenumele și numele lor de familie.

Distincția este evidentă în cazul perechii de supranume *Muta* și *Mutu* deoarece prima vorbește greu, iar celuilalt i s-a zis așa pentru că imită pe muți.

Uneori soțul și soția poartă supranume cu totul deosebite. De exemplu : *Turu* are soție pe *Văruita* (Grozav Ilie și Maria); *Ordea* e soțul lui *Honcu* (Grozav Ioan și Armenica) iar *Fîlfîitu* e căsătorit cu *Biboarca* (Muntean Ioan și Florica).

★

Concluziile ce se desprind pe marginea cercetării, efectuate sînt următoarele :

În satul Răchita supranumele purtate de locuitori sînt foarte răspîndite. Acest fapt devine mai evident știind că dintr-o familie nu toți membrii ei sînt supranumiți, însă consătenii pot atribui și celorlalte rude ale persoanei respective aceleași supranume.

Am putut pătrunde destul de mult în resorturile ce au declanșat decernarea și perpetuarea unui supranume datorită informatorului de la care am cules materialul cercetat.

El a căutat să dea cit mai multe explicații dintre care sînt de apreciat marea majoritate.

Pe acest informator îl putem caracteriza drept unul din acei păcălici ai satelor, care urmărește geneza poreclelor și încearcă și el să le înmulțească), trecerea acestora în supranume și răspîndirea lor, ceea ce îl amuză permanent și îi satisface spiritul său ironic.

Cele 99 supranume comentate le-am grupat, după proveniența lor semantică, în felul următor : 38 date după particularități fizice (dintre care două identice); 3 după particularități psihice; 9 după năravuri, obiceiuri și deprinderi; 4 după ocupații; 3 datorite unor întîmplări din viață; 9 după felul de a vorbi; 12 după denumirea altei persoane; 9 moștenite și 12 neverosimile sau neexplicate parțial ori total.

Supranumele date după particularități fizice fie că exprimă direct defectul sau particularitatea, conținînd o notă injurioasă, adesea evidentă, sau procedează prin generalizarea unei note caracteristice a respectivei persoane, printr-o metaforă ce indică un obiect, un animal, o pasăre, un arbore sau un produs vegetal.

Cele date după particularități psihice sînt provenite direct din cuvinte cu sens injurios.

În grupa celor ce definesc *năravuri*, obiceiuri sau deprinderi, ca și în cazurile supranumelor date după o întâmplare din viață, sfera semantică din care provin e foarte variată.

Definirea ocupației printr-un supranume este făcută direct sau printr-o denumire metonimică.

Din felul de a vorbi al unor persoane s-au reflectat în materialul studiat: ticul verbal, un fel de a pronunța un cuvânt în mod diferit de conșteneni sau cuvinte de proveniență onomatopeică ce definesc felul în care vorbește cineva.

Prin asemănarea fizică și psihică cu altcineva s-au format în generația de acum, ori s-au moștenit, o parte din supranumele cercetate.

Ne-au mai rămas neexplicate 12 supranume, deoarece informațiile primite ni s-au părut nesigure sau neverosimile și uneori au lipsit, dar pe care am încercat, intrucitva să le lămurim.

Predominanța supranumelor care definesc particularități fizice, ocupații, întâmplări, felul de a vorbi și cele date după denumirea altei persoane, comparate cu acele atribuite după particularități psihice sau *năravuri* și obiceiuri, ne demonstrează din nou caracterul concret și plastic al denominației populare.

Deoarece unele supranume prezintă particularități fonetice și lexicale specifice ținutului cercetat, ele sînt importante, din punctul acesta de vedere, pentru completarea fizionomiei regionale a graiului din satul sau regiunea respectivă.

Studiate din punct de vedere stilistic, după cum a reieșit din exemplele cercetate, porecele și supranumele presupun un grad deosebit de afectivitate.

Uneori ele sînt simple cuvinte ce lasă să se întrevadă, adesea direct, o intenție injurioasă sau malițioasă, prin etalarea unui defect evident.

Trecerea spre metaforă o marchează cuvintele de proveniență onomatopeică și în special cele formate din cuvinte simple, derivate cu diferite sufixe.

Sînt metafore supranumele date prin asemănarea cu o altă persoană, cele atribuite după denumirile animalelor, păsărilor, produselor vegetale obiectelor etc.

Unele dintre acestea sînt ori o sinecdocă, ori o metonimie.

Multe dintre supranume sînt niște formații interesante din punct de vedere semantic și stilistic, de ex.: *Buldujeu*, *Picioare de curcan*, *Văruita*, *Opincă pe umeri* etc. ...

Unele supranume se moștenesc și păstrarea lor poate fi explicată nu numai printr-o tradiție în denominație, ci în special prin aprecierea, uneori foarte greu de definit, a substratului satiric pe care îl conțin.

La apariția supranumelor, în localitatea Răchita, a contribuit într-o oarecare măsură și faptul că unii indivizi au prenume și nume de familie identice. Altă cauză care a putut favoriza răspîndirea supranumelor este micimea satului, ceea ce face ca toți locuitorii să se cunoască între ei.

Cel mai important factor ce a contribuit la răspîndirea supranumelor considerăm că este deprinderea locuitorilor, în unele localități mai puțin evidentă însă, de a-și ironiza semenii cu porecle, dintre care unele cu un puternic substrat satiric sau malițios, totdeauna plastic și concret. Aceste porecle reliefînd inteligent și puternic o particularitate sau un defect al unui individ, au devenit supranume, îmbogățînd astfel sistemul de denotație precum și limbajul locuitorilor din respectiva localitate cu cuvinte ce conțin multe sensuri mai puțin cunoscute, deci resurse semantice și stilistice noi.

ПРОЗВИЩА ЖИТЕЛЕЙ СЕЛА РЭКИТА (РАЙОН СЕБЕШ, ОБЛАСТЬ ХУНЕДОАРА)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Все 99 прозвищ, исследуемых в настоящей статье, были собраны во время лингвистического исследования в долине Себеша в октябре 1959 года. Информатор стремился объяснить смысл и происхождение прозвищ своих односельчан. В статье, наряду с полученными информацией, в большинстве своем хорошими, даются и толкования или уточнения автора.

Прозвища исследуются с трех точек зрения: а) их семантического происхождения, б) их значения в качестве диалектального, документального материала и в) их стилистического значения.

По их семантическому происхождению автор разделил прозвища на несколько групп, считая, что они были присвоены в зависимости от: 1) физических признаков; 2) психических признаков; 3) нравов, обычаев, навыков; 4) занятий, ремесла; 5) знаменательных случаев в жизни прозванных; 6) особенностей речи; а также 7) присвоение прозвища, являющегося именем или прозвищем другого лица, на которого наименованный похож; 8) прозвища, унаследованные от родителей или других родственников, и 9) прозвища в целом и частично необъяснимые из-за неточных или неправдоподобных сведений, данных информаторами, или потому, что не известен их смысл.

По стилистическому значению прозвища можно разделить на: эпитеты, относящиеся к какой-то особенности; эпитеты, данные с оскорбительным намерением; метафоры в собственном смысле слова или со значением синекдохи или метонимии.

Как в разделе о семантическом происхождении, так и в разделе о стиле автор исследовал области, из которых были взяты соответствующие прозвища и, одновременно, их форму и степень аффективности и воображения.

Аффективное значение некоторых прозвищ становится очевидным благодаря образованию их при помощи определения суффиксов, а

также и присвоению некоторых названий, принадлежащих одному грамматическому роду, лицам другого пола (мужские прозвища для женщин и женские для мужчин).

Унаследованные прозвища сохраняются как таковые благодаря аффективной основе, которая чувствуется настоящим поколением, хотя и не может быть точно определена.

Кроме вышеуказанных вопросов, автор в одном из разделов статьи исследует соотношение прозвищ с фамилиями и именами, а также рассматривает одинаковые прозвища различных лиц и некоторые различные прозвища членов одной и той же семьи (в данных случаях мужа и жены).

Констатируя, что в селе Рăкита прозвища очень многочисленны, автор указывает, что преобладают прозвища, относящиеся к физическим признакам, к различным случаям из жизни прозванных, к речи, или прозвища, присвоенные в результате сходства, что опять доказывает конкретный и пластический характер народных названий.

В заключение анализируется в общем — при подчеркивании тесной связи — семантическое происхождение и стилистическое значение исследуемых прозвищ.

Распространению прозвищ жителей Рăкита содействовало в определенной мере и то, что некоторые лица имеют одинаковые имена и фамилии. Но больше всего распространению прозвищ содействовало небольшое число жителей села (531 человек по последней переписи населения), в результате чего все жители хорошо знают друг друга и, в особенности, дух народной иронии, который, как это вытекает из других исследований, в некоторых селах сильно развит.

LES SURNOMS DES HABITANTS DU VILLAGE RĂCHITA (DISTRICT DE SEBEȘ, RÉGION DE HUNEDOARA)

RÉSUMÉ

Les 99 surnoms étudiés dans le présent article ont été recueillis à l'occasion d'une enquête linguistique effectuée dans la vallée du Sebeș, en octobre 1958.

L'informateur a essayé d'expliquer le sens et la genèse des surnoms portés par les villageois. L'article comprend, outre les informations reçues — utiles pour la plupart —, les interprétations et précisions personnelles de l'auteur.

Les surnoms envisagés sont étudiés de trois points de vue, à savoir : a) origine sémantique ; b) importance en tant que matériel documentaire dialectal et c) valeur stylistique.

Suivant leur origine sémantique, l'auteur groupe les surnoms d'après les critères d'attribution suivants : 1) particularités physiques ; 2) particularités psychiques ; 3) mauvaises habitudes, coutumes, manières ; 4) occu-

pations; 5) événements mémorables dans la vie des personnes respectives; 6) manière de parler; 7) attribution d'un surnom étant en fait le nom ou le surnom d'une autre personne, décerné en vertu d'une ressemblance quelconque; 8) surnoms hérités des parents ou de personnes apparentées et 9) surnoms inexpliqués à cause des informations peu sûres ou invraisemblables, ou du fait que leur sens n'est pas connu.

Suivant leur valeur stylistique, les surnoms peuvent être groupés en: mots qualificatifs qui constatent une particularité; qualificatifs donnés avec une intonation injurieuse; métaphores proprement dites ou bien à valeur de synecdoque ou de métonymie.

Pareillement à la manière dont a été traitée la question de l'origine sémantique, l'auteur analyse, dans un paragraphe relatif au style, les domaines d'où ont été puisés les surnoms et, parallèlement, leur formation ainsi que le degré d'affectivité et d'imagination qu'ils contiennent.

La valeur affective de quelques surnoms est évidente lorsqu'il s'agit de ceux qui sont dérivés avec certains suffixes ou bien de dénominations appartenant à un tel genre grammatical et sont attribués à des personnes du sexe opposé (surnoms masculins pour des femmes et inversement).

Les surnoms hérités se maintiennent grâce au substrat affectif qui se fait encore sentir, bien qu'il ne puisse être défini de manière précise par la génération actuelle.

Outre les problèmes qui viennent d'être exposés, l'auteur insiste sur le rapport existant entre les surnoms et le prénom et le nom de famille, sur les surnoms identiques portés par des personnes différentes et sur certains surnoms différents attribués aux membres de la même famille (mari et femme par exemple).

Constatant que le village Răchita compte de très nombreux surnoms, l'auteur souligne la prédominance de ceux qui définissent des particularités physiques, des événements ou la manière de parler, ou encore des surnoms attribués par un transfert des dénominations en vertu d'une ressemblance, ce qui démontre également le caractère concret et plastique de la dénomination populaire.

Dans la conclusion de l'article, l'auteur analyse en lignes générales l'origine sémantique à valeur stylistique des surnoms étudiés.

A la diffusion des surnoms donnés aux habitants du village Răchita a contribué aussi, dans une certaine mesure, le fait que certaines personnes portent plusieurs prénoms et noms de famille identiques.

Il n'en demeure pas moins qu'à cette diffusion a contribué surtout le nombre réduit des habitants de cette localité (531 selon le dernier recensement), qui de ce fait se connaissent bien et, en particulier, l'esprit populaire ironique qui, ainsi qu'en témoignent aussi d'autres recherches, est très développé dans certains villages.

TENDINȚE NOI ÎN SISTEMUL PRENUMELOR DIN COMUNA CUZDRIOARA (RAIONUL DEJ)

DE

SABINA TEIUȘ

În ultimele decenii și în special în ultimii ani, o dată cu profunde transformări economice și sociale, în sistemul prenumelor din multe sate ale țării noastre s-au produs schimbări importante. În articolul de față vom încerca să sesizăm aceste schimbări în sistemul prenumelor din comuna Cuzdrioara, raionul Dej și să arătăm cauzele care le-au produs, precum și felul în care au avut loc. Materialul prelucrat este extras din registrele de nașcuți din anii 1934, 1939, 1944, 1949, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 și din registrul din primele luni ale anului 1959. Am ales ca punct de plecare anul 1934 deoarece atunci este atestat primul prenume nou¹.

Pe baza materialului cules am observat că în anii de după 1944, în comuna Cuzdrioara, inovația în domeniul prenumelor este mult mai accentuată decât înainte de această dată. Fenomenul nu este întâmplător, ci se datorește schimbărilor radicale petrecute în viața locuitorilor din această comună.

Deși Cuzdrioara este situată pe o linie de comunicație importantă, totuși înainte de 1944, cuzdriorenii duceau o viață izolată. Legătura cu orașul se menținea doar prin lăptarii care își vindeau produsele în Dej. Mai existau așa-zișii *sfîrnari* (= negustori de vite)² care cutreierau multe târguri. Pe baza informațiilor pe care le avem, nu cunoaștem însă nici un caz în care aceștia să fi introdus vreun prenume nou în antroponimia comunei. Datorită felului izolat de viață și lipsei oricăror legături cu orașul și cu o pătură restrinsă de intelectuali, sistemul prenumelor rămânea cel tradițional, care avea la bază două criterii de alegere a prenumelui noului născut: genealogic și calendaristic. Primul era predominant. Informatorii ne-au comunicat că exista și aici, ca în alte părți, obiceiul

¹ Înțelegem prin prenume *nou* un prenume care n-a mai existat în antroponimia comunei Cuzdrioara.

² Vezi DLRM.

ca primului copil să i se dea prenumele tatălui, dacă era băiat, sau al mamei, dacă era fată¹. Al doilea copil primea prenumele bunicilor. Datorită acestui obicei, devenit oarecum tradiție, s-au păstrat numai anumite prenume vechi. Acestea sînt, în cele mai multe cazuri, nume hagiografice. Astfel se ajunge la un număr redus de prenume, iar frecvența lor devine din ce în ce mai mare². Alături de criteriul amintit (de a da prenume după cele ale părinților, bunicilor și rudelor), cel calendaristic juca și el un rol destul de mare.

În afară de prenumele tradiționale, se cunoșteau în sat și cîteva prenume așa-zise „domnești”, purtate de copiii oamenilor mai cu vază din localitate și erau inspirate de rudele lor de la oraș. Astfel în 1934 o fetiță e trecută în registrul de naștere *Cornelia Lucia Livia*. Cu toate acestea, fapt destul de curios, oamenii din sat o numesc *Emilia*. După aceasta, un vecin își botează copilul *Emil* (1934), iar în 1939, un văr de-al fetei e numit și el *Emil*. Pînă în 1944 se întîlnesc în comuna Cuzdrioara doar cîteva prenume mai deosebite și rare: *Cristina* (1934), *Dinu* (1934), *Virginia* (1934, 1939), *Margareta* (1939), *Rodica* (1939), *Sabin* (1939). E interesant de observat aspectul nou pe care-l au prenumele copiilor față de cele ale părinților:

Cristina	(1934)	—	tatăl	<i>Nicolae</i> ,	mama	<i>Rozalia</i>
Dinu	(1934)	—	„	<i>Ioan</i>	„	<i>Maria</i>
Emil	(1934)	—	„	<i>Simion</i>	„	<i>Ana</i>
Emilia	(1934)	—	„	<i>Nicolae</i>	„	<i>Floare</i>
Virginia	(1934)	—	„	<i>Petru</i>	„	<i>Rozalia</i>
Rodica	(1939)	—	„	<i>Alexa</i>	„	<i>Paraschiva</i>

După război, în viața comunei Cuzdrioara s-au produs schimbări importante. Mai ales schimbările din structura păturilor sociale au avut o influență covârșitoare asupra prenumelor. O dată cu reforma învățămîntului au început să plece de aici o serie de elevi și studenți în diferite orașe ale țării. Numărul intelectualilor a crescut considerabil. După reluarea lucrărilor de pe șantierul de cale ferată din stația Dej-Triaj, mai bine de jumătate din locuitorii comunei Cuzdrioara au devenit muncitori ceferiști. Unii lucrează pe șantier, unde ajung în contact cu muncitori și funcționari veniți din diferite colțuri ale țării, alții călătoresc prin toată țara în calitate de conductor, însoțitori de tren, mecanici de locomotivă etc. Azi în comuna Cuzdrioara aproape că nu este familie în care să nu existe cel puțin un salariat. Cinematograful și aparatul de radio au pătruns și aici. Moda își face loc în întreaga viață a satului: construcția caselor, îmbrăcăminte, grai.

Simultan cu procesul masiv de culturalizare și totodată ca o consecință a acestuia, moda a început să aibă un rol tot mai mare în sistemul prenumelor. Se mai ține încă seama de criteriul genealogic, dar cel calendaristic e abandonat aproape cu totul. Aproximativ doi copii din

¹ În 1939 din numărul total de 70 nou născuți, 20 poartă numele părinților.

² Astfel se explică frecvența deosebită a unor prenume ca: *Gavril, Gheorghe, Ioan, Nicolae, Simion, Teodor, Vasile; Ana, Florica, Maria*.

zece sînt botezați cu prenumele tatălui sau al mamei. Locul prenumelor tradiționale, majoritatea nume hagiografice, începe să fie luat de altele noi. Se poate vorbi de o laicizare a prenumelor. Cu cît înaintăm în timp numărul prenumelor noi crește. În acest sens, următorul tabel este edificator :

Anul nașterii	Numărul născuților	Numărul celor cu prenume noi	Procentaj
1934	71	5	7,04 %
1939	70	6	8,57 %
1944	49	4	8,16 %
1949	72	16	22,22 %
1954	54	19	35,18 %
1955	61	22	32,90 %
1956	48	17	35,41 %
1957	49	21	42,85 %
1958	16	19	41,30 %

Se poate constata că numărul persoanelor care poartă prenume noi în 1949 este de peste trei ori mai mare decît în 1934, iar în 1957 este de 6 ori mai mare față de 1934. Dacă am reprezenta grafic această situație, am obține o linie aproape brusc ascendentă cu mici variații.

Prenumele noi au intrat în comuna Cuzdrîoara pe mai multe căi. În cele ce urmează vom încerca să arătăm cum au intrat aceste prenume în antroponimia comunei respective.

Intellectualii sînt cei care aduc, de regulă, un prenume nou într-o comună. După ei, încep și țărani să-și boteze copiii cu prenume noi. Copiii preotului se numesc *Lucia* și *Laurențiu*. Începînd din 1944 întîlnim de cinci ori prenumele *Lucia* (de două ori în 1949, o dată în 1957 și de două ori în 1958). Forma hipocoristică *Lucica*, devenită prenume propriu-zis, se întîlnește de două ori (1955, 1956). Cu prenumele *Lucian* sînt botezați trei copii (1954, 1955, 1957). *Laurențiu* nu mai apare, dar după fiul preotului cu acest prenume, un țaran își botează fiica *Laurenția* (1956). După fiul unui învățător, un copil e botezat *Mircea* (1944), după care li se dă acest prenume altor patru copii (1944, 1949, 1954, 1955). Fiica unui profesor din comună se numește *Angela Ligia* (1955). După numele acesteia, fratele profesorului, țaran, își botează și el fiica *Angela* (1956). Prenumele purtate de copiii altor intelectuali din comună și, pînă în prezent, nedate copiilor de țărani, sînt : *Leonida* (1944), *Otiliu* (1949), *Săndel* (1955), *Carmen* (1956), *Marius* (1957). În 1955, fiul unui funcționar și al unei învățătoare e numit *Teodor Zorinel*. Primul prenume e dat după bunic, iar al doilea l-a primit pentru că s-a născut în zori de zi. Acest caz e cu atît mai interesant cu cît în comuna Cuzdrîoara nu există, după informațiile primite, obiceiul de a boteza copiii cu prenume care să sugereze timpul în care au fost născuți. Totuși se mai înregistrează încă un caz asemănător. E vorba de prenumele *Florinel* (1954), dat unui copil

care s-a născut în ziua de flori. *Zorinel* și *Florinel* se încadrează într-o serie de prenume masculine terminate în *-el*, care sînt considerate foarte frumoase în comuna Cuzdrioara.

Unele prenume noi au fost aduse de la oraș sau au fost auzite în alte părți ale țării. Prenumele *Angela* a intrat în antroponimia comunei Cuzdrioara pe două căi: prima cale, cea de care am vorbit mai sus, iar a doua prin împrumut de la oraș: o fetiță a fost botezată *Angela* (1955) după verișoara sa din Dej. Tot de la Dej a fost adus și prenumele *Zoița* (1955). *Călin* (1955) este prenumele dat de către un țaran fiului său după numele copilului unui profesor din Gherla. Unei fetei i s-a dat prenumele *Adeluța* (1956) după o femeie din regiunea Maramureș căsătorită în Cuzdrioara, care se numește *Adela*. O vară a acestei fetei e botezată *Adela* (1959). Prenumele *Lilia Cristiana* (1955) a fost auzit de tatăl copilului în Teiuș. Probabil prenumele *Cornel* (1949), *Iustina* (1949), *Mihaela* (1953), *Artemiza* (1954), *Olga* (1954), *Tiberiu* (1957), *Gabriela* (1958), *Georgeta* (1959) au fost auzite și ele în alte părți ale țării și aduse în Cuzdrioara fie de ceferiști, fie de elevi sau de către alții și date apoi copiilor din familii de țărani.

Prenume ca: *Rodica* (1939, 1949, 1955, 1957, 1958), *Violeta* (1955), *Luminița* (1957), *Alfred* (1958), *Doina* (1958), *Valentin* (1958) au fost auzite probabil și ele în alte localități sau au putut intra din literatură.

Așa cum am mai amintit, după 1944 foarte mulți cuzdrioreni încep să lucreze în cadrul C.F.R. Aceștia vin în contact cu persoane din diferite părți ale țării, datorită fluctuației personalului de pe șantierul Dej-Triaj și, mai ales, datorită călătoriilor pe care le fac prin țară. Rolul ceferiștilor în aducerea și răspîndirea prenumelor noi este de o importanță deosebită. Nu e lipsit de semnificație faptul că o dată cu creșterea numărului ceferiștilor, abundența prenumelor noi este din ce în ce mai mare. Dăm mai jos prenumele purtate de către copiii acestora: *Emil* (1949), *Lucia* (1949), *Olimpiu* (1953), *Lenuța Eugenia* (1954), *Letiția* (1954), *Lucian* (1954), *Margareta* (1954), *Mircea* (1954), *Adrian* (1955), *Olimpia Rozica* (1955), *Angela* (1956), *Ioan Livi* (1956), *Lucica* (1956), *Mihai Marin* (1956), *Garofița* (1957), *Adeline Melania* (1958), *Adrian* (1958), *Aranyka Dorina*¹ (1958), *Carleta Adriana* (1958), *Daniel Simi* (1958), *Niculina* (1958), *Virginia* (1958).

Formele hipocoristice au un caracter inovator față de prenumele de bază. Tocmai datorită acestei caracteristici unele dintre formele hipocoristice au devenit prenume de sine stătătoare. Astfel sînt prenumele: *Ionel* (1955), *Săndel* (1955), *Leana* (1957), *Lenuța* (1957), *Simi* (1958). Uneori chiar prenumele modern este întîlnit cu forma lui hipocoristică: *Zoița* (1954), *Lucica* (1955), *Rozica* (1955), *Adeluța* (1956), *Lențuca* (1956). Prenumele *Dorina* (1949), *Dorel* (1954), *Mariana* (1955), *Marinela* (1958) nu mai sînt simțite ca dezmiardări. Am observat că vorbitorii au preferință pentru formele hipocoristice și, mai ales, pentru prenumele terminate în *-el(a)*: *Cornel*, *Daniel*, *Dorel*, *Florinel*, *Ionel*, *Marinel*, *Săndel*, *Viorel*, *Zorinel*; *Adela*, *Angela*, *Gabriela*, *Marinela*, *Mela*, *Mihaela*.

¹ Tatăl copilului este maghiar, iar mama este romîncă.

Spre deosebire de sufixele *-aș*, *-ucă*, sufixele *-el*, *-ela*, prezente aproape în toate prenumele citate mai sus, sînt moderne, creează prenume noi și satisfac gustul estetic al vorbitorilor. De altfel, prenume ca *Grigoraș*, *Ionaș*, *Anucă*, *Măriucă* sînt purtate numai de bătrîni, fiind considerate urite și, ca atare, sînt pe cale de dispariție.

O apariție cu totul curioasă este cea a prenumelui *Zăngănescu* (1955) purtat de un copil al cărui tată a fost pompier la Dej. Prenumele copilului este dat după numele lui *Zăgănescu*¹. Se vede că părinții copilului au asociat acest nume cu verbul *a zăngăni* și au format un nume nou : *Zăngănescu*. Copilul se mai numește și *Gavril*, dar nimeni nu-i spune așa, ci *Zăngănel*. De fapt, această formă este derivată de la verbul *zăngăni* cu sufixul *-el* și nu de la „prenumele” *Zăgănescu*. Prenume terminate în *-escu* fiind neobișnuite, vorbitorii au recurs la un sufix diminutiv obișnuit (*-el*). Interesant este și prenumele *Carleta* (1958) derivat, probabil, din germ. *Karl* cu sufixul *-eta*. Poate fi și o interpretare greșită a fr. *Charlotte* și a apropierei lui de prenumele terminate în *-eta*. Neobișnuit în comuna Cuzdrioara este și prenumele *Olimpiu*, formație românească de masculin de la *Olimpia*. Tot pe același principiu de formare se bazează și *Otiliu*, de la *Otilia*. Uneori *Otilia* este pronunțat *Otelia*. Prenumele *Zena* (1955) și *Mela* (1957) sînt și ele puțin obișnuite. Probabil că primul este forma feminină a lui *Zeno*, iar al doilea o prescurtare de la *Melania*.

Denumirea unui individ cu două sau mai multe prenume este o tendință nouă, care se manifestă tot mai mult în sistemul prenumelor din comuna Cuzdrioara. Înainte de 1944 se înregistrează doar un singur caz, de care s-a mai vorbit, în care unui copil i se dau trei prenume : *Cornelia Lucia Livia*. Denumirea multiplă în Cuzdrioara se întâlnește abia după 1949. De obicei unul dintre prenume este tradițional, iar celălalt modern : *Ion Sever* (1949) *Dorel Gavril* (1954), *Angela Florica* (1955), *Ioan Valer* (1955), *Irina Rodica* (1955), *Maria Violeta* (1955), *Voichița Maria* (1955), *Maria Margareta* (1956), *Mihai Marin* (1956), *Vasile Marin* (1956), *Ioan Lucian* (1957), *Ioan Marius* (1957), *Petru Marin* (1957), *Vasile Adrian* (1957), *Alfred Ioan* (1958), *Ileana Lucia* (1958). Prenumele tradițional se dă după părinți sau bunici. În asemenea cazuri cel ce capătă viabilitate este prenumele nou. Uneori amîndouă prenumele sînt moderne : *Lenușa Eugenia* (1954), *Olga Zoîța* (1954), *Cornelia Monica* (1955), *Dorel Marin* (1955), *Emilia Lucica* (1955), *Ligia Angela* (1955), *Lilia Cristiana* (1955), *Lucian Emil* (1955), *Olimpia Rozica* (1955), *Adeluța Lențuca* (1956), *Angela Adriana* (1957), *Luminița Alexandrina* (1957), *Marcela Leana* (1957), *Adeline Melania* (1958), *Carleta Adriana* (1958), *Daniel Simi* (1958), *Marinela Silvia* (1958).

În ceea ce privește frecvența prenumelor amintite constatăm următoarele : *Rodica* este înregistrat de șapte ori, *Lucia* și *Margareta* de cîte șase ori, *Adrian*, *Angela*, *Emilia*, *Mircea*, *Virginia* de cîte cinci ori, *Cor-*

¹ Colonel de pompieri distins în luptele cu turcii în timpul Revoluției din 1848.

nelia, Dorina, Emil, Livia de câte patru ori, *Adriana, Dorel, Lucian, Marcela, Mariana, Silviu, Virgil* de câte trei ori.

Un lucru peste care nu se poate trece cu vederea este locul pe care-l ocupă prenumele noi în sistemul de denotație. Spuneam mai la început că numărul indivizilor care poartă prenume noi crește mereu, iar locul unor prenume tradiționale începe să fie luat de altele noi. Statistica pe care am făcut-o în acest sens confirmă întru totul cele spuse. În 1934 prenumele noi reprezintă 15% din totalul prenumelor¹, în 1939—17,14 %, în 1944—12,50 %, în 1949—38,88 %, în 1954—42,85 %, în 1955—55,10 %, în 1956—50 %, în 1957—51,35 %, în 1958—55,26 %. Deci se poate vedea că prenumele noi formează majoritatea și că inovațiile cunosc o linie ascendentă. Are loc tocmai procesul de laicizare a prenumelor, de care am mai amintit.

În concluzie se pot spune următoarele: prenumele noi, moderne au intrat în sistemul de denotație, luând locul majorității prenumelor tradiționale și producând schimbări importante în criteriile de alegere a prenumelor noilor născuți. Uneori se constată o exagerare pe linia inovațiilor, dându-se prenume cu totul neobișnuite, unele dintre ele fiind create de părinți.

НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В СИСТЕМЕ ИМЕН СЕЛА КУЗДРИОАРА (РАЙОН ДЕЖ)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В последние десятилетия и особенно в последние годы, одновременно с глубокими социальными изменениями, в системе имен во многих селах РНР произошли значительные изменения. Настоящая статья прослеживает эти изменения в системе имен села Куздриоара, района Деж, Кужской области.

Новые современные имена вошли в систему нарицательности, заменяя большинство традиционных имен и вызывая значительные изменения в критериях выбора имен новорожденных. В 1934 г. новые имена представляли 15% из всех имен, данных новорожденным в том году, а в 1958 г. — новые имена составляют большинство, представляя 55,26%. Наблюдаются перегибы по линии новаторства, даются имена совершенно необычайные. Новаторство в области имен идет по восходящей линии и представляет собой процесс в развитии, который совершается, как следствие обновления жизни крестьянства.

¹ E vorba de numărul prenumelor date în anul respectiv.

TENDANCES NOUVELLES DANS LE SYSTÈME DES PRÉNOMS DE LA COMMUNE CUZDRIOARA (DISTRICT DE DEJ)

RÉSUMÉ

Au cours des dernières décades et, en particulier, ces dernières années, le système des prénoms utilisés dans nombre de villages de la Roumanie a subi d'importants changements qui vont de pair avec les profondes transformations qui se sont produites dans le pays. Le présent article étudie ces changements dans le système des prénoms de la commune Cuzdrîoara (district de Dej, région de Cluj).

Les prénoms nouveaux, modernes, ont pénétré dans le système de dénomination, se substituant à la plupart des prénoms traditionnels et produisant de profonds changements dans les critères d'élection des prénoms des nouveau-nés. En 1934, les prénoms modernes représentaient 15% du total des prénoms donnés aux nouveau-nés au cours de cette année, alors qu'en 1958 ils constituaient déjà la majorité, soit 55,26%. L'auteur constate l'existence d'une tendance exagérée vers les innovations, voire vers des prénoms tout à fait inaccoutumés. Les innovations dans le domaine des prénoms se situent sur une ligne ascendante et représentent un processus d'évolution qui est la conséquence de la modernisation de la vie des campagnes.

DESPRE STRUCTURA ȘI CLASIFICAREA VERBELOR ROMÎNEȘTI

(ÎN LEGĂTURĂ CU LUCRĂRILE PENTRU TRADUCEREA AUTOMATĂ)

DE

I. PĂTRUȚ

Traducerea automată, pentru care se constată un interes mereu sporit și în țara noastră, ridică o serie de probleme privitoare la limba din care și în care se traduce. Cea mai importantă este, desigur, problema structurii limbii.

Studiul acad. Gr. C. Moisil, *Probleme puse de traducerea automată. Conjugarea verbelor în limba română scrisă*¹, primul de acest fel referitor la limba română, prezintă o importanță deosebită de ordin practic, dar din el pot fi trase și concluzii pe plan teoretic.

Scopul studiului amintit este de a stabili, pentru necesitățile mașinii de tradus, structura morfologică a verbelor românești după forma lor scrisă, adică de a delimita partea care în cursul conjugării nu se schimbă, numită de autor „radical” (notată R), de cea care e variabilă, numită „morfem” (M). Spus altfel, „radicalul” caracterizează verbul (de ex. *lucr-*), iar morfemul caracterizează forma (modul, timpul, numărul etc.; de ex. *-ez* : *lucr-ez*, *-at* : *lucr-at*). Deci forma unui verb are structura RM (= „radical” + „morfem”) (p. 7).

Subliniem că autorul, avînd în vedere numai aspectul grafic al formelor verbale, vorbește, în mod firesc, de litere și nu de sunete sau foneme.

★

O primă întrebare : Care este raportul dintre structura aceasta grafică a verbelor românești și cea morfologică ? Sau altfel : Care sînt echivalentele lui R („radicalul”) și M („morfemul”) pe plan morfologic ?

¹ SCL, XI (1960), nr. 1, p. 7–24. Ne vom referi la acest studiu indicînd, în continuare, numai pagina.

La multe verbe R corespunde temei prezentului : *abandon-a*, *descheci-a*, *afl-a* (p. 11), *amăr-i*, *izvor-i* (p. 13) etc. La alte verbe însă R nu are un echivalent morfologic. Aceasta se întâmplă, desigur, atunci cînd există discordanță între grafie și morfologie. Astfel, de exemplu, la toate verbele care au sufixele *-ui-*, *-îi-* — din cauză că iodul nu se notează înaintea lui *i* următor (cf. *prețui-esc*, însă *prețuim* = *prețui-im*¹) — primul fonem (adică „literă”) din sufix este inclus în „radical”: *prețu-i*, *gîtu-i*, *sîcî-i*, *mîri-i* (p. 12). Pentru traducerea automată omiterea iodului nu are nici o importanță, însă dacă el s-ar nota (să zicem prin *î*), R ar avea și un echivalent morfologic (*prețui-*, *sîcîi-*).

Să menționăm că „radicalul” este invariabil numai la verbele care sînt, din punct de vedere al grafiei, întru totul „regulate”. Există și verbe mai puțin sau mai mult neregulate, al căror „radical” este caracterizat de „litere cu valori variabile” (p. 10) (care redau, pe plan morfologic, alternanțele fonetice). Astfel verbul *alintă* are în „radical” o literă cu valoare variabilă, notată t_0 , care echivalează cu *ț* (*aliniți*), sau cu *t* (*alint*, *alintam*, *alintai* etc.). Deci „radicalul” este *alint₀* - (p. 15) (adică *alint-/aliniț-*). Verbul *putea* are în „radical” două „litere variabile”: $u_1 = o$ (*pot*), *oa* (*poate*), *u* (*putem*); $t_0 = t$ (*pot*) sau *ț* (*poți*). Deci „radicalul” este *pu₁ t₀* (p. 18) (adică *put-/poat-/pot-/poț-*).

„Morfemul” (M) este „șirul de litere” (p. 7) care urmează după radical. El, din punct de vedere morfologic, corespunde uneori unui morfem (de ex. *-ăm*, desinența persoanei I la indicativul prezent și la conjunctiv, categoria A [= conjugarea I], p. 9) sau mai multor morfeme (*-ați* = *-a-* sufixul + *-ți* desinența imperfectului, pers. a II-a pl.; *ibid.*). Alteori, după cum am văzut, este împărțit între R și M, cum este cazul verbelor ca *prețui*, amintite mai sus, în care sufixul *-ui-* este împărțit între „radical” și „morfem”.

Menționăm că principiul silabic din grafia romînească — probabil și din alte limbi — pare a fi în avantajul traducerii automate. Să aducem un exemplu : verbul *fugi* pentru trebuințele mașinii de calcul este „regulat” (p. 12), deoarece alternanța *g/ğ* (*fug—fuğ—fuğam*) este redată grație principiului silabic. Verbul are deci „radicalul” invariabil *fug-*. Dacă în ortografia noastră s-ar introduce semnul *ğ* (ceea ce ar impune, în mod firesc, și alte semne noi, cel puțin *đ*), morfologia și fonologia ar fi în cîștig, prin eliminarea lui *i* sau *e*, marcă a alternanței (*fuğ*, imperfect *fuğam* = *fuğ-* (R) + *-am* (M); în cazul acesta verbul ar fi, și grafic, în aceeași categorie cu *a sui*, cf. pers. a II-a *sui*, imperfect *sui-am*), însă ar deveni „puțin

¹ Cf. I. Pătruț, în GL, I (1956), p. 120. La aceste verbe sufixul este *-ui-*, nu *-u-*, cum se spune în unele lucrări ale lingviștilor noștri (cf. I. Pătruț, *ibid.*, p. 120, nota 4). Acad. Al. Graur analizează forma *păcătuiesc* astfel : *păcătu-iesc*, afirmînd că „sufixul prezentului (*-i*) se confundă cu desinența (dacă nu cumva *i* reprezintă iodizarea lui *e*)” (*Studii de gramatică*, II [1957], p. 14). Că *i* (adică *î*) nu este iodizarea lui *e* și nici „sufixul prezentului” se poate vedea din forma imperfectului, în care el apare înaintea lui *-a-* : *păcătuiam* = *păcătu-i-* tema prezentului + *-a-m*. La aceste verbe apar, regional, forme de prezent și fără *-esc* : *păcătu-i*. De altfel *-ui-*, fiind sufix lexical, există în toate formele verbului : *păcătu-i* (inf.) - *păcătu-i*, *păcătu-i* = *păcătu-i*, *păcătuiesem* *păcătu-i*sem, *păcătu-i* = *păcătu-i*.

neregulat", căci în „radical” ar apărea o literă cu valori variabile, echivalentă lui *g/ġ*.

Acad. Gr. C. Moisil, analizând toate verbele românești, ajunge la concluzia că, pentru scopul urmărit, nu e potrivită clasificarea lor în cele patru conjugări „clasice”. D-sa le împarte (omîțind pe cele neregulate: *avea*, *a fi*, *a vrea*, p. 8, și încă vreo cîteva, p. 322) în cinci „categorii” sau „conjugări” (p. 8–9), care la rîndul lor se subdivid în „subcategorii” (cf. p. 10–13):

Verbele de conjugarea a IV-a sînt împărțite, cum e și normal, în două grupe: cele cu infinitivul în *-i* (categoria I) și cele, vreo 29, cu infinitivul în *-î* (categoria Î) (p. 8, 12–13). Cele de conjugarea I formează o singură categorie (A; p. 8, 9). Aceste categorii sînt împărțite, și ele, în cîte două subcategorii: cele care au *-ex*, la conjugarea I, sau *-esc* la a IV-a, numite „forme slabe”, și cele care n-au aceste morfeme, numite „forme tari” (p. 10–13).

Mai importantă este situația verbelor de conjugarea a III-a și a II-a. Ele apar grupate în categoriile E și U (p. 8): în prima sînt încadrate vreo 196 de verbe, toate de conjugarea a III-a, de tipul *zice* — *zise* — *zis*, și cele cîteva cu supinul și participiul în *-t*, ca *frige* — *fripse* — *fript* (p. 20–21). În categoria U sînt grupate vreo 89 verbe, cele mai multe de conjugarea a III-a (de tipul *cere*), și toate cele „regulate” de conjugarea a II-a (vreo 10, cu derivatele lor, ca *putea*) (p. 21–22).

După cum se vede, verbele de conjugarea a III-a sînt împărțite la două categorii. Desigur că împărțirea aceasta este justificată și din punct de vedere morfologic, căci flexiunea lor este cu totul diferită la formele bazate pe temele perfectului și participiului-supinului: cele din categoria E au tema perfectului în *-e-* (*zise-*) și supinul în *-s* (*zis*) sau, la cîteva, în *-t* (*fript*), pe cînd cele din categoria U au tema perfectului în *-u-* (*ceru-*) și supinul în *-t* (*cerut*). Gruparea unora dintre verbele de conjugarea a III-a cu cele de a II-a în categoria U este cerută tot de flexiune: spre deosebire de tipul *zice* — *zise* — *zis*, *frige* — *fripse* — *fript*, cele de tipul *cere* au tema perfectului în *-u-* și supinul în *-t*, la fel cu cele de conjugarea a II-a (*putu-putut*). De fapt între aceste verbe de conjugarea a III-a și cele de a II-a, în afară de infinitiv (cf. *cere/putea*), există deosebiri în flexiune la persoana I și a II-a pl. la indicativ și conjunctiv prezent, precum și la imperativ plural: *cérem* — *céreți*, *putém* — *putéți*. Așa se și explică trecerea unor verbe de la o conjugare la alta (cf. *rămînea* > *rămîne*) și încrucișarea în flexiune, obișnuit în detrimentul conjugării a II-a, care cuprinde un număr foarte mic de verbe, iar dintre acestea numai cîteva nu au forme și după conjugarea a III-a (cf. acad. Iorgu Iordan, *Limba romîndă contemporand*, [București], 1956, p. 437–438). Credem că și în gramaticile noastre verbele de conjugarea a III-a ar trebui subîmpărțite, din motivele arătate mai sus în două grupe: a) tipul *cere* — *cerui* — *cerut*; b) *zice* — *zisei* — *zis*, *frige* — *fripsei* — *fript*.

Să mai semnalăm încă o problemă pe care o ridică studiul acad. Gr. C. Moisil. D-sa raportează flexiunea verbală la R („radical”), care, după cum am spus, corespunde, de obicei, temei prezentului (în afară de cazurile care se datoresc grafiei și, după cum vom vedea, în afara verbelor

de conjugarea a III-a, care constituie „conjugarea în E”, p. 20—21). Care este explicația acestei simplificări, când noi știm că formele verbelor românești se bazează pe trei teme: a prezentului, a perfectului și a participiului-supinului?

E necesară, mai întâi, o precizare: În Gramatica Academiei R.P.R. se spune că verbele regulate au două teme: a prezentului și a perfectului, arătându-se în care forme verbale apare una sau alta dintre cele două teme (vol. I, p. 259). Din tema perfectului se formează și participiul și supinul (*ibid.*, p. 280—281). Această regulă însă e discutabilă când e vorba de verbele de conjugarea a III-a, cu tema perfectului în *-e*, la care „sufixul participiului este *-s*” (*ibid.*, p. 280). Lăsând la o parte verbele care au participiul și supinul în *-t* (Gramatica Academiei R.P.R. menționează opt: *fringe*, *rupe* etc., vol. I, p. 280, la care se adaugă cele formate cu prefixe: *înfringe*, *răsfinge*, *corupe* etc.), nu se poate spune nici la celelalte că au participiul și supinul din tema perfectului (cf. tema perfectului *merse-*, participiul-supinul *mers*). Dacă „sufixul” participiului este *-s*, cum se spune în Gramatica Academiei R.P.R., atunci participiul este format de la o temă *mer-*, *atin-* (cf. *atins*), *pu-* (cf. *pus*), care nu este a perfectului. De fapt, o asemenea temă *mer-*, *atin-* nici nu există în română. La aceste verbe trebuie acceptată o temă specială pentru participiu și supin.

Răspunsul la întrebarea de mai sus este următorul: la verbele de conjugarea I și a IV-a, care, conform statisticii acad. Gr. C. Moisil, cuprind aproximativ 95% din verbele românești, în întreaga conjugare apare un „factor” comun, echivalent cu tema prezentului: (I) *cînt-*, *încei-*: *cînt-ăm*, *încei-em*; *cînt-am*, *încei-am*; *cînt-ai*, *încei-ai*; *cînt-ase*, *încei-ase*; *cînt-at*, *încei-at*; (IV) *fuğ-*/*fuğ-*, *hotăr-*: *fuğ-am*, *hotăr-am*; *fuğ-ii*, *hotăr-ii*; *fuğ-ise*; *fuğ-îl* etc. La aceste verbe tema perfectului se poate afla din tema prezentului, adăugînd *-a-* la conjugarea I (*cînt-a-*, *încei-a-*), *-i-* sau *-î-* la a IV-a (*fuğ-i-*, *hotăr-î-*).

Același procedeu se poate aplica și la verbele de conjugarea a II-a și la unele de conjugarea a III-a, în total 89 verbe, grupate de acad. Gr. C. Moisil în „conjugarea în U” (p. 19, 21—22), care au tema perfectului în *-u-*: (III) *așternu-*, *șinu-*, (II) *putu-*, *plăcu-*. Tema perfectului coincide cu tema prezentului + *-u-*.

La toate aceste verbe (din conjugarea I, a II-a, a IV-a și unele din a III-a) participiul și supinul se pot forma din tema perfectului + *t*: *cînta-t*, *putu-t* etc.

După cum se vede, toate formele verbelor românești de conjugarea I, a IV-a, a II-a și unele din a III-a se pot raporta la o singură temă, echivalentă cu a prezentului¹. Aceasta se explică prin faptul că în limba română s-a impus la cele trei conjugări (I, a IV-a, a II-a), precum și la unele verbe de conjugarea a III-a cîte un singur tip: (I) *canto*, *canta(v)i*,

¹ Luăm în considerare numai limba română literară contemporană și numai verbele regulate.

Și în Gramatica Academiei R.P.R. se menționează că „la verbele regulate de conjugarea I și a IV-a, și perfectul poate fi legat de tema prezentului” (vol. I, p. 259).

cantatus-cantatum > *cînt, cîntai, cîntat*; (IV), *audio, audi(v)i, auditus-auditum* > (*auđ > auz*) *aud, auzii, auzit*. La conjugarea a II-a s-a impus tipul celor cu perfectul în *-ui*, și cu supinul și participiul în *-ut*: *tac, tăcui, tăcut*¹. Același tip, din punct de vedere al perfectului și supinului-participiului, s-a impus și la unele verbe de conjugarea a III-a, după modelul celor ca *texo, texui, *texutus* (lat. pop.²; față de clas. *texi, textus*) > rom. *țes, țesui, țesut*.

Am arătat mai sus că la majoritatea verbelor de conjugarea a III-a (cele 196, grupate de acad. Gr. C. Moisil în „conjugarea în E”, cf. p. 19, 20) flexiunea nu poate fi raportată la o singură temă, adică tema perfectului și a participiului-supinului nu poate fi găsită din cea a prezentului³. Cum rezolvă acad. Gr. C. Moisil aceste dificultăți, reușind să reducă și aceste verbe la formula RM? De fapt și la d-sa aceste verbe au trei „radicali”: unul (R_1), pentru gerunziu, imperfect, prezent, conjunctiv și infinitiv (pe plan morfologic îi corespunde deci tema prezentului); altul (R_2) pentru perfectul simplu și mai mult ca perfect (îi corespunde tema perfectului) și al treilea (R_3) pentru supin (p. 19) (îi corespunde tema supinului). Deci aceste verbe au structura $R_1 M$ (p. 19), în care prin R_1 e notat „radicalul” variabil, care satisface trebuințele mașinii automate de tradus prin „litere variabile”. Cel mai simplu este „radicalul” de felul *atin-g/-s/-s-*, adică *ating-* (cf. *atingem, atingeam, atingînd*)/*atins-* (*atinsei, atinsesem, atins*). Mai complicat este al verbului *coace*: Co_3 -*c/-ps/-pt*, adică *coc-/coac-/cops-/coaps-/copt-* (cf. *coc, coace, copsei, coapse, copt*).

★

Din cele spuse mai sus, pe marginea studiului acad. Gr. C. Moisil, se mai poate desprinde următoarea concluzie:

Verbele regulate românești se pot împărți, din punct de vedere practic, după temele lor, în două grupe:

¹ De fapt „normalizarea” verbelor românești la cele trei conjugări își are originea în latina populară, unde, la conjugarea I și a IV-a, perfectele „*tari*”, de altfel puține la număr, au fost înlocuite, prin forme „slabe”: *crepui, necui, salui* > **crepavi, necavi, salvi* > rom. *crepai, tnecai, sârii* (C. H. Grandgent, *Introduzione allo studio del latino volgare*, Milano, 1914, p. 234); la conjugarea a II-a: **sedui, *vidui* (față de lat. clas. *sedī, vidī*) > rom. *șezui, văzui* (cu *z*, reg. *dz*, după formele de prezent Indicativ). „Normalizarea” s-a produs și la participiul și supin, probabil și sub influența formelor bazate pe tema perfectului: față de lat. clas. *frictus, nectus, crepitus, sonitus, tonitus, tentus, visus* etc., cf. lat. pop. (atestate sau reconstruite) *fricatus, necatus, *crepalus, *sonatus, *tonatus, *tenulus, *vidulus* (C. H. Grandgent, *op. cit.*, p. 237–240) > rom. (participiul și supin) *frecat, tnecat, crăpat, sunat, tunat, tinut, văzut*.

² C. H. Grandgent, *ibid.*, p. 234, 239.

³ Ne menținem părerea că la aceste verbe tema perfectului poate fi aflată din forma perfectului simplu (cf. I. Pătruț, în „Limba română”, IV [1953], nr. 6, p. 70). De altfel, la aceste verbe, am văzut că la participiul și supin apare o a treia temă (cf. mai sus, p. 446).

Nu ținem seama aici, la verbele de conjugarea a III-a, de perfectele „*tari*”, numărate în textele noastre vechi, ca *aduș* „adusei” (< lat. *adduxi*), *aleș* „alesei” (< lat. *allerxi*), *curș* „cursei” (< lat. **cursi*) (vezi O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Paris, 1938, II, fasc. II, p. 218–219; A. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1941, IV, p. 65). Asemenea forme există și azi: în dialectele dacoromâne, regional (cf. *puș* „pusei”, *trimeș* „trimisei” etc., E. Petrovici, *Folclor din Valea Almdjului*, în „Anuarul Arhivei de folclor”, III, [1935], p. 38, 89 etc.), aromâne (v. Th. Capidan, *Aromânii*, București, 1932, p. 459–463) și meglenoromâne (v. Th. Capidan, *Meglenoromânii*, București, 1925, I, p. 164–166).

1) cele de conjugarea a III-a (vreo 196 verbe, cf. mai sus, p. 445) cu trei teme de bază ireductibile — a prezentului, a perfectului și a participiului-supinului — de tipul a) *zic — zise — zis*, b) *frig — fripse — fript*;

2) toate celelalte, ale căror teme pot fi reduse la tema prezentului cf. (conjugarea I) *cînt — cînt + a — cînta + t*; (II) *tac — tăc-u — tăcu-t*; (III) *cer — cer-u — ceru-t*; (IV), *fug — fuğ-i — fuği-t*¹

/

¹ Nu putem fi de acord cu clasificarea verbelor românești propusă de Paula Diaconescu. În articolul *Contribuții la definirea și clasificarea verbelor regulate în limba română*, SCL, XI (1960), nr. 2, p. 227—234.

Autoarea încearcă să clasifice verbele după criteriul invariabilității „rădăcinii” în cursul flexiunii (*ibid.*, p. 229). Acordîndu-i rădăcinii o accepțiune aparte — „elementul rămas după eliminarea sufixelor modale și temporale și a desinențelor” (*ibid.* p. 230) — d-se stabilește cinci (!) „rădăcini de bază” ale verbelor: a prezentului, a perfectului, a participiului, a imperfec-tului și a imperativului (*ibid.*, p. 231). Pe baza acestor „rădăcini” autoarea împarte verbele românești în trei grupe: verbele regulate de gradul I, al II-lea și al III-lea (*ibid.*, p. 231). Dacă eliminăm verbele *a bea*, *a da*, *a sta* și *a la* (regional, de redusă circulație), evident neregulate, precum și formele de imperativ singular *du*, *fă*, *zi*, neregulate și ele (ca și lat. *duc*, *fac*, *dic*), înțelega clasificare propusă de autoare se prăbușește.

PROBLEME DE SINTAXĂ RIDICATE DE „REVISTA DE PEDAGOGIE” PE MARGINEA VOLUMULUI „ANALIZE GRAMATICALE ȘI STILISTICE”¹

DE

D. D. DRAȘOVEANU

Revista de pedagogie, anul IX (1960), nr. 1, p. 121—125, a publicat o recenzie la volumul *Analize gramaticale și stilistice*, semnată de Maria I. Gabrea și Gheorghe Dragomirescu. Ea se ocupă de capitolele din volum ce privesc gramatica.

Întrucît recenzia respectivă, lăsînd la o parte tonul ei sentențios, cuprinde procedee neprincipiale și obiecții discutabile, consider necesară reluarea problemelor puse în discuție de către recenzenți².

Unele procedee, de care mă ocup mai întîi, sînt reprobabile și nu lipsite de semnificație :

1. Pentru ca recenzia să pară mai bogată în obiecții, unele dintre acestea sînt repetate, trimițîndu-se la același loc.

Exemple :

— interpretarea pronumelor relative compuse este amintită și la p. 123, pct. 2, și la p. 125, col. I, alineatul al doilea ;

— interpretarea lui *decît cã* este amintită și la p. 124, pct. 3, și la p. 125, alineatul al treilea ;

— interpretarea propozițiilor începătoare cu adverbul relativ *cînd*, în dependența substantivelor timpului, este amintită și la p. 122, col. I, alin. prim, și la p. 125, col. I, alineatul al șaselea ;

— modulul cum am considerat propozițiile cu două sau mai multe nume predicative — în ceea ce privește numărul lor — recenzenții i-au consacrat, de asemenea, două alineate : al V-lea și al X-lea (p. 125), fiecare dintre acestea trimițînd, ce-i drept, la exemple diferite, ceea ce nu justi-

¹ D. D. Drașoveanu, Pompiliu Dumitrașcu, M. Zdrengea.

² Articolul de față se limitează la cele ce privesc capitolul subsemnatului — *Elemente de analiză sintactică (frază)*.

fică însă fructificarea a două alineate, avînd în vedere faptul că este vorba, în fond, de una și aceeași pretinsă greșeală.

2. Pe de altă parte, însăși pretinsa greșeală, la care trimit recenzenții, «se întîmplă» să lipsească (cel puțin, de la locul indicat): alineatul al V-lea, col. I, p. 125, trimite la p. 108 din volum, unde nici una din situațiile sintactice nu este susceptibilă de greșeala pretinsă de recenzenți¹.

3. Recenzenții îmi atribuie folosirea formei „sistemă” pentru *sistem*, fără să facă trimiterea necesară, prilej pentru dînșii să inventeze: „ceea ce dă un caracter de sistemă analizei” (p. 121—122). În studiul recenzat se întâlnește cuvîntul la p. 48, însă sub forma *sistem*: „se păstrează un punct de vedere unitar, necesar caracterului de sistem al analizei”.

4. Îmi atribuie, de asemenea, pretenția că modul de identificare a propozițiilor, pe care l-am propus și aplicat în lucrare, este, iarăși inventînd, „singurul procedeu valabil” (vezi p. 121. col. II, alin. ultim), deși o asemenea pretenție nu se găsește nicăieri formulată. Ca dovadă, din nou, nici o trimitere.

Recenzenții au grupat obiectiile în: *probleme metodice* (p. 122, col. II) și *probleme de teorie gramaticală* (p. 123, col. I), urmate de *exemple de analize greșite* (p. 125). În discuția de mai jos, încep cu *problemele de teorie gramaticală*.

a) În ceea ce privește *pronumele compuse*, în speță ceea ce, recenzenții se limitează la a arăta că în concluziile la care am ajuns și în aplicarea practică la analize despart „în mod greșit, *ceea de ce*, făcînd din *ceea* un cuvînt regent...”, că nu recunosc „decî valoarea de pronume compus a neutrului *ceea ce*, care este bine stabilită” (p. 124 col. I.), trimițîndu-mă la cîteva lucrări dintre care una, o comunicare la Societatea de științe istorice și filologice, a recenzentei Maria Gabrea, pesemne nepublicată, din moment ce în nota respectivă (p. 124, nota 6), nu menționează nimic în această privință. La atît se reduce toată argumentarea.

Recenzenții trec apoi la interpretarea exemplului *În ceea ce privește sănătatea, nu se poate plînge*, exprimîndu-se că interpretarea subsemnatului „cu totul neștiințifică uimește” (p. 124, col. I), fără însă a arăta — probabil, prea uimiți — care este cusurul argumentării pe care am adus-o.

Cu riscul de a-i uimi încă o dată, repet mai detaliat argumentarea: în *ceea ce*, chiar dacă semantic reprezintă o unitate, din punct de vedere sintactic nu poate alcătui o unitate pentru că:

— *ce*, din *în ceea ce privește* + *substantiv*, formă de nominativ-acuzativ, nu poate fi decît în nominativ, întrucît *privește* are un complement drept, reprezentat de substantivul respectiv, în ex. citat *sănătatea*, iar un al doilea (eventualul *ce*) nu mai poate avea, întrucît verbul *a privi* nu este un verb cu două complemente directe. Stînd dar, în nomi-

¹ „Două propoziții coordonate, în care a doua e lipsită de verbul copulativ, considerate ca o singură propoziție” (p. 125, alin. V).

nativ și nefiind nici apozitie, nici nume predicativ, *ce* nu poate fi decât subiect.

— *ceea*, în schimb, este în acuzativ, cerut de prepoziția *în*, element subordonant în cadrul propoziției regente.

Prin urmare, cele două pronume, fiind la cazuri diferite, îndeplinesc funcții sintactice diferite; *în* din fața lui *ceea*, prepoziție — care, ca orice prepoziție, este element subordonant în propoziție și nu în frază — îl subordonează pe *ceea* predicatului regentei din care (*în*) face parte (propozițiile subordonate neputându-se introduce nici prin prepoziții, nici prin pronume demonstrative).

Mai mult! Cum ar explica Maria Gabrea și Gh. Dragomirescu, care se opresc la nivelul „locuțiunii prepoziționale frazeologice”, pluralul verbului *-privesc-* în varianta mai puțin frecventă, *în cele ce privesc*, analizând altfel decât « neștiințific » elementele componente ale acestei „locuțiuni”, între care vor trebui să identifice subiectul, iar acesta nu va putea fi decât *ce*, care, ținând locul lui *cele* în subordonată, va avea valoare de plural, cu care predicatul *privesc* se acordă în număr, căci predicatul este acela care se acordă și nu cu altcineva decât cu subiectul.

Era necesar ca recenzenții să fi arătat neajunsul interpretării subsemnatului și apoi să fi opus acesteia interpretarea dinșilor. Altfel stînd lucrurile, rămîn mai departe la convingerea că din punct de vedere sintactic cele două pronume nu reprezintă o unitate, nu se pot lua în bloc.

În sprijinul aceleiași opinii vin și gramaticile limbii latine care, nici ele, nu consideră unități pronumele *id quod* și *ea quae*.

În romină, de asemenea, după normele ortografice în vigoare, după cum se știe, cele două pronume nu se scriu într-un singur cuvînt, or acest lucru nu este întîmplător.

Interpretarea recenzenților, după care pronumele *ceea ce* și celelalte se iau în bloc din punct de vedere sintactic, reprezintă o practică învechită, aceea a analizei „după ureche”, analiză care se oprește la nivelul unităților semantice, or acestea — se știe — nu coincid totdeauna cu cele sintactice, cele dintîi fiind adesea o resultantă a celor din urmă. Analiza lor se oprește, cu alte cuvinte, la suprafața lucrurilor și aceasta se întîmplă — după cum se va vedea și mai jos — datorită caracterului limitat al punctului de vedere susținut de recenzenți, pentru care unitatea de înțeles se dovedește o piedică de netrecut: dinșii nu pot admite că *în ceea* este complementul lui *nu se poate plînge*, probabil pentru că nu răspunde la întrebare! Un asemenea punct de vedere este, cred, incompatibil cu necesitatea științifică de a duce cercetarea pînă la capăt, după cum, în treacăt fie spus, nu este compatibil nici cu sensul etimologic și actual al cuvîntului *analiză*, analiza dinșilor încercîndu-se în... sinteză.

Pe de altă parte, este curios că, deși în studiul recenzat trimis de două ori (p. 17, nota 22 și p. 40, nota 46) la studiul acad. Al. Graur¹, recenzenții ignorează aceste trimiteri. Probabil, pentru a-și exprima « uimirea » față de această teză « total neștiințifică »?!

¹ Pentru o sintaxă a propozițiilor principale, în *Studii de gramatică*, București, 1956, vol. I, p. 136.

b) Același punct de vedere curios, al analizei lăsată neterminată, îi duce pe recenzenți la rezultate similare și când se ocupă de *problema subordonatei introduse prin cînd, în dependența substantivelor timpului* și anume cînd se ocupă de modul cum am interpretat fraza: *A doua zi, cînd s-a dezmeticit... a sărit la gîtul ei...*, contestînd că propoziția *cînd s-a dezmeticit* ar fi atributivă explicativă a substantivului *zi* și susținînd că este o circumstanțială temporală apozitivă a expresiei adverbiale *a doua zi* (p. 122, col. I, alin. prim).

Interpretarea recenzenților constă, din nou, în abandonarea analizei, în fuga de aceasta în fața unei preținse expresii care, avînd, împreună cu locuțiunile, un rol fetișizant pentru recenzenți, „îi obligă” a nu mai căuta care dintre elementele « expresiei » reprezintă, de fapt, termenul determinat, „îi obligă” să nu mai analizeze.

Este de altfel îndoielnic dacă *a doua zi* este o expresie. Pentru că răspunde la întrebarea *cînd*? Pentru că îndeplinește funcția de circumstanțial de timp? Într-un asemenea caz și *a treisprezecea zi*, sau — de ce nu? — *a cincisprezecea noapte* este tot expresie adverbială.

Cei mai mulți știu însă că nu numai adverbele, expresiile sau locuțiunile adverbiale pot îndeplini funcția de circumstanțial de timp, răspunzînd la întrebarea *cînd*, ci și substantivele. (A se vedea Gramatica Academiei Republicii Populare Romîne, vol. II, p. 126, § 208, pct. a, unde se dă chiar exemplul *a treia zi* — *A t r e i a z i pleca la București* (Vlahuță) — sub titlu de substantiv cu rol de circumstanțial de timp. Dacă în loc de *a doua zi*, în fraza în discuție era *a treia zi*, calitatea subordonatei s-ar fi schimbat? Eventualul răspuns pozitiv nu și-ar putea găsi sprijin decît în faptul că în *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, vol. II, p. 146, unde trimit recenzenții, *a treia zi* nu este recunoscută ca locuțiune adverbială, în timp ce *a doua zi* este recunoscută: *Și fata de-mpărat veni ! Și-a d o u a z i , și-a t r e i a z i*, fără vreo motivare, care chiar dacă ar fi, nu ar putea schimba calitatea subordonatei.

La baza obiecției recenzenților stă ignorarea acuzativului timpului, care-i duce la neputința de a-și explica substantivul fără prepoziție cu funcție de circumstanțial, de unde și salvarea în « expresii » de tipul celei de mai sus, care — chiar dacă nu aș contesta-o — nu ar putea justifica modificarea calității subordonatei.

Regret că și Gh. Dragomirescu, ca și Maria Gabrea, mă trimite în această problemă, de asemenea, la un material inaccesibil — Comunicarea ținută la Societatea de științe istorice și filologice despre adverbe, locuțiuni adverbiale și expresii adverbiale (p. 122, nota 1).

c) În *problema subordonatei introdusă prin decît* (p. 124, pct. 3), recenzenții încep prin a afirma că am conferit greșit lui *decît* rol de conjuncție. În realitate, lui *decît*, luat singur, nu i-am conferit nicăieri rol de conjuncție: la p. 14, nota 10 și la p. 39, din studiul subsemnatului, unde trimit recenzenții, se vorbește despre *decît să*, respectiv *decît că*, ceea ce nu-i tot una. Nici chiar atunci cînd este mai susceptibil de a i se atribui rol de conjuncție — și anume, cînd e urmat de un predicat la alt mod decît conjunctivul — nu i-am atribuit vreun astfel de rol (vezi studiul recenzat, p. 16, nota 19).

Lui *decît* chiar îi contest atît valoarea de conjuncție, cît și cea de adverb, fie el comparativ, fie restrictiv.

În exemplul : *Are mai mult simț practic decît am crezut noi că are*, unde *decît* este susceptibil de a fi socotit conjuncție, în fond, subordonator în frază este *cît* din *de + cît* ; pentru că însă *cît* s-a sudat cu *de*, pierzîndu-și sensul inițial și devenind împreună cu acesta prepoziție (cu acuzativul : *decît mine*), a ajuns posibilă exprimarea *decît (atît) cît*, în care *atît* sau *cît* sînt forme de acuzativ cerute de *decît* ; dacă asemenea exprimări se întîlnesc însă foarte rar acest lucru se datorește în primul rînd unor motive eufonice, sau chiar rămîinerii în conștiința vorbitorilor a sensului inițial al lui *cît* din *decît*.

Ca « adverb de comparație », *decît* este, de asemenea, doar un pretins adverb, în realitate fiind tot prepoziție ; ca dovadă, al doilea termen de comparație este invariabil la cazul acuzativ (*mai înalt decît tine*), or se știe că prepoziția și nu adverbul are regim casual.

Și ca « adverb restrictiv » este tot numai un pretins adverb, în realitate fiind tot prepoziție : în *altul decît tine*, *decît tine* este atributul *prepozițional* al lui *altul*. În subsidiar fie spus, *decît* nu este corelativul cuvintelor cu sens negativ *nu* sau *nimic*, cum pretind recenzenții, dată fiind posibilitatea prezenței sale chiar în lipsa cuvintelor respective : *i-a adus altceva decît un dar*, (*i-a adus*) *o veste bună*, de unde rezultă că *decît* este corelativul lui *alt-*, prezent în ambele situații, și nu al lui *nu* sau *nimic*, aici inexistente, și de unde, mai departe, rezultă că echivalarea cu *numai*, a formelor *nimic (nu) altceva decît* este numai un caz particular, pe care recenzenții greșesc că-l generalizează.

Un alt argument împotriva părerii recenzenților îl constituie cazurile în care pronumele nehotărit are valoare adjectivală, cazuri în care, chiar în prezența negațiilor respective (*nu*, *nimic*), echivalarea nu mai e posibilă, sau, în orice caz, rezultatul pentru subordonată este cel susținut de subsemnatul : *n-aveam să-i aduc altă știre decît că am văzut pe Hușu*, unde echivalentul, mergînd pe linia recenzenților, ar fi *aveam să-i aduc numai știrea că...* și unde devenind regent un substantiv și nu un locuitor, atît de derutant pentru recenzenți, valoarea atributivă a subordonatei nu ar mai putea fi contestată, decît dacă recenzenții ar căuta să demonstreze și de data aceasta că *a aduce știrea* este o... expresie.

Cu atît mai mult, în lipsa lui *nu*, sau *nimic* : *aveam să-i aduc altă știre decît că...* unde absurditatea considerării subordonatei drept completivă directă este la fel de evidentă.

Rămîn, prin urmare, la convingerea că *decît* este prepoziție, care, ca multe altele (*fără*, *ca* etc.), împreună cu conjuncții subordonatoare simple, cum ar fi *să*, *că*, devin conjuncții compuse și neapărat subordonatoare, tocmai datorită rolului subordonator al conjuncțiilor simple respective cu care s-au compus.

Astfel, *decît că* sau *decît să*, conjuncții compuse subordonatoare, avînd corelativ în regentă pronumele nehotărite *altul*, *alta*, fie singure, fie aflate în pronumele nehotărite compuse (*altcineva*, *altceva*), fac parte ambele (și *decît* și *să* sau *că*) din propoziția subordonată.

Și acum, în sfârșit, discuția asupra felului subordonatei introdusă prin conjuncția compusă subordonatoare *decît cî*, din fraza luată în discuție: *N-aveam sî-i spun altceva decît cî am vîzut pe Huțu*. Recenzenții, considerînd cî subordonata începe de la *cî*, o definesc drept completivă directă a verbului *sî-i spun*. Subordonata respectivă nu poate fi însă completivă directă, fiindcî verbul *sî-i spun* are un complement direct, pe *altceva* (sper cî recenzenții, dat fiind cazul acuzativ fîră prepoziție, nu-i vor contesta funcția sintactică), iar un al doilea complement direct, respectiv o completivă directă nu mai poate avea decît dacî aceasta ar fi coordonată cu *altceva*, or conjuncția subordonatoare compusă *decît cî* nu este coordonatoare.

Se observă cî și cu acest prilej recenzenții fac uz de aceeași metodă, fugind de obiect, înlocuindu-l, cîutînd echivalente semantice mai comode la analiză, în loc sî analizeze fraza așă cum este dată: „N-aveam sî-i spun altceva decît cî... = Aveam sî-i spun numai cî...” (vezi p. 124, col. I, alin. ultim).

În aceeași ordine de idei, consecvenții, recenzenții gîdesc salvarea în preținse expresii (*nîmic altceva și nu altceva decît*), pe care le fetișizează — cu atît mai mult cu cît le consideră și idiomatice (vezi p. 124, pct. 3).

I-aș invita, de altfel, pe tovarășii Maria I. Gabrea și Gh. Dragomirescu sî definească funcția sintactică pe care-o îndeplinește *decît* în regentă (unde-l plasează), dar — bine-nțeleș — fîră a-l mai înlocui!

d) În problema *locuțiunilor conjuncționale* criticile aduse nu-și gîdesc obiect în studiul recenzat, însă recenzenții creează aparențe în acest sens, denaturînd afirmațiile: în studiul subsemnatului se întîlnește afirmația cî „în legătură cu locuțiunile conjuncționale nu e indicat sî se facă precizări... în sensul formulării (în text, cules greșit formării) fiecîreia în parte... intrucît nu toate sînt fixate; de exemplu, cele care au în componența lor un substantiv sau un pronume pot fi uneori analizate, elementele lor componente păstrîndu-și o relativă autonomie și făcînd locuțiunea susceptibilă de o dublă interpretare” (p. 14—15). În recenzie ideea de mai sus este redată însă astfel: „În ceea ce privește locuțiunile adverbiale [sic], se arată cî acestea nu sînt fixate” (p. 124, col. II), pentru cî în continuare, dintre exemplele studiului sî se aleagă unul singur: *în vreme ce (în timp ce)*, probabil cel mai convenabil recenzenților, cel mai gramaticalizat, sîrîndu-se cu bună știință peste unul cum ar fi *cu condiția sî*, unde forma articulată a substantivului precedat de prepoziție justifică interpretarea subordonatei introdusă prin *sî* drept atributivă, așă după cum o justifică și în cazul altor locuțiuni, ca *sub pretextul cî*, *pentru motivul cî* etc.¹ Îmi permit sî atrag atenția cî afirmațiile făcute în sensul posibilității analizării locuțiunilor implică rezervele cuvenite (care au în vedere locuțiuni gramaticalizate deplin, ca *de vreme ce*): „nu toate [locuțiunile conjuncționale] sînt fixate” sau „pot fi uneori analizate” — rezerve care zădărnicesc obiecția recenzenților în acest sens (vezi p. 124, col. II).

¹ Cf. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, București, 1954, p. 501.

e) Sînt apreciate ca juste observațiile în legătură cu *dublu subordonata, subiectul independent și inversiunea*, de la capitolul „Anomalii”, față de titlul căruia nu se aduc obiecții; se reproșează însă faptul de a le fi considerat abateri: „...sînt juste observațiile de la capitolul „anomalii”, în legătură cu *dubla subordonată*... Autorul le consideră însă ca niște abateri...” (p. 122, col. II).

Lăsînd la o parte o discuție asupra sensurilor celor doi termeni — dacă există anomalii care să nu fie abateri sau invers — nu e inutil a vedea dacă sînt sau nu abateri.

Fără a fi folosit termenul de *abateri* (într-un singur loc se poate întîlni verbul *a se abate*: „ne putem găsi în fața unor fapte sintactice care se abat, ..., de la sistemul limbii”) p. 21, preferîndu-l pe cel de *anomalie*, rezultă într-adevăr din întreg capitolul că fenomenele respective sînt considerate drept abateri. Nu este însă vorba de abateri cu sensul de greșeală, cum probabil au înțeles recenzenții; de altfel, tocmai pentru a evita o asemenea înțelegere nu am folosit termenul de abateri. Acest lucru îl puteau vedea recenzenții din „tonul” capitolului respectiv, dar și din unele pasaje: „firește, anomalia [se referă la inversiune] apare numai din punct de vedere sintactic. Ea nu frapază pe nici un vorbitor, cel puțin de limbă romînă, astfel că e de prisos a mai adăuga că inversiuni ca cea de mai sus sînt în spiritul limbii noastre, că nu sînt aberante de la logica limbii romîne” (p. 25). La p. 21 se întîlnește afirmația că asemenea fapte sintactice se abat „de la sistemul limbii”, dar nu că s-ar abate de la *reguli*.

Neadmițînd că fenomenele observate sînt abateri, recenzenții se bazează pe frecvența lor în limbă: „în realitate ele sînt fenomene curente, care dovedesc oralitatea limbii romîne” (p. 122, col. II). Trecînd peste ceea ce dovedesc, ca neesențial pentru ordinea de idei a studiului, se pune întrebarea dacă frecvența acestor fenomene — recunoscută în studiu (vezi p. 21, 25) — poate fi o piedică în a le considera abateri, fie aceste abateri și numai de ordin teoretic, ținînd cont că totuși ele nu au devenit o *regulă*: este o regulă ca o propoziție să fie subordonată a două regente în același timp (dublu subordonată) sau regula este că o subordonată este dependentă unei singure regente? ! Nu este o anomalie (și în același timp o abatere) ca elemente ale unei propoziții să treacă între ale alteia (inversiuni), cînd în mod normal cuvintele unei propoziții se află între limitele acesteia? !

Obiecția, de data aceasta, este, evident, de-a dreptul căutată.

f) Din întreaga listă de observații grupate de recenzenți sub titlul *Probleme de teorie gramaticală*, singură critica referitoare la *Problema semiauxiliarelor* (p. 123, col. I) și la exemplele respective, amintite la p. 125, col. I, alin. prim. este justă și folositoare.

Probleme metodice. Sub aspect metodic, recenzenții nu sînt de acord cu rezerva pe care am manifestat-o față de procedeul punerii întrebării în definirea speciilor subordonatelor, ca și cu faza, finală, în care am recomandat, cu rezerve, aplicarea acestui procedeu.

În studiu sînt cuprinse motivele acestei rezerve, generată de neajunsuri de ordin obiectiv în primul rînd, dar și de ordin subiectiv (vezi p.

47—50), astfel că o reluare a acestor motive în articolul de față ar prisosi, cu atât mai mult cu cât recenzenții înșiși nu pun în discuție aceste motive, ci se rezumă la a condamna rezerva manifestată. În acest sens îmi permit doar a-i invita pe recenzenți să formuleze întrebările la care răspund propozițiile: consecutive, concesive și celelalte, amintite în studiu la p. 47—48, permisiune legitimă cu atât mai mult cu cât recenzenții se exprimă astfel: „Noi știm că aceasta se face numai prin raportarea la regent [ceea ce se susține și în studiu] și punerea întrebării” (p. 122, col. I).

De altfel, procedeele punerii întrebării nu i se neagă nici în studiul recenzat utilitatea: „De data aceasta [citește: în această fază a analizei] procedeul „punerii întrebării” este folositor, deși... prezintă neajunsuri”, p. 47. Afirmații ca cea de la p. 39 unde se spune că punerea întrebării, într-o anumită fază a analizei nu este necesară, sau ca cea de la p. 48, că „aceeași cale [pe care se merge în cazul subordonatelor care nu răspund la întrebări] poate fi urmată și în cazul celorlalte subordonate” nu pot fi interpretate, decât tendențios, ca negînd absolut rolul sau utilitatea punerii întrebării. În studiu se atrage doar atenția asupra caracterului limitat al procedeei (vezi subordonatele care nu răspund la întrebări) și asupra greșelilor care pot apărea prin formularea arbitrară a întrebării, prin neincluderea în aceasta a elementului regent — greșeală frecventă la cei în curs de inițiere în analiza frazei.

Cu ocazia discutării problemei întrebării, în legătură cu care se obiectează și asupra etapei în care se indică folosirea acesteia (p. 121, col. II), ca și cu ocazia aprecierilor critice asupra împărțirii pe etape a procesului de analiză a frazei, pretinzînd că ultimele etape se confundă, recenzenții dovedesc că nu au sesizat succesiunea logică a acestor etape, că nu au sesizat faptul că procesul a fost „desfăcut” în etape din rațiuni didactice.

După ce recenzenții recunosc ca justă sublinierea în studiu a importanței cuvîntului regent, fac curioasa afirmație — iarăși fără să poată face nici o trimitere justificativă (p. 122, col. II) — că pe parcurs se renunță la găsirea acestuia. Faptul că afirmația nu este adevărată o dovedesc înseși discuțiile recenzenților, în legătură cu subordonata introdusă prin *cînd*, în dependența substantivului *zi*, sau în legătură cu *decît* *că*, discuții care pornesc tocmai de la considerarea drept regente a cuvinte diferite, ceea ce nu înseamnă nicidecum pierderea din vedere, de către subsemnatul, a cuvîntului regent. Și mai elocventă în acest sens este discuția în legătură cu *în ceea ce*, unde tocmai în interpretarea recenzenților se desființează cuvîntul regent, ignorîndu-se *ceea* ca regent al lui *ce*.

În recenzie, se mai dau, în partea finală, exemple de analize, după părerea recenzenților, greșite. Cele mai multe dintre acestea, și anume cele de la p. 125, col. I, alineatele I, II, III, IV și VI, sînt reluări din cadrul aceleiași recenzii; pe acestea le-am discutat mai sus, la punctele *a*, *b*, *c* și *f*. Altele sînt simplu enumerate, fără nici un comentariu, probabil fiind considerate prea evidente. Pentru a se aprecia despre ce fel de «greșeli» este vorba, citez «exemplul» de la alineatul X (p. 125), care trimite la propoziția *deși nu era aur, ci pirit* (fraza 75), în care recenzenții disting două propoziții. Este vorba, după cum se vede, de «greșeala» de a nu fi

„subînțeles” în prezența fiecărui nume predicativ repetarea auxiliarului sintactic. Dacă după unele păreri (inclusiv după ale recenzenților, precum se vede) cite nume predicative sînt, tot atîtea propoziții avem, după altele ¹, în asemenea cazuri, avem o singură propoziție, cu nume predicativ multiplu, tot așa după cum tot o singură propoziție avem și cînd aceasta are subiect multiplu, indiferent de specia raportului coordonator dintre elementele componente ale părții de propoziție multiple.

Sînt juste obiecțiile privind: propoziția 5, din fraza 62 (p. 95), interpretată drept completivă directă în loc de indirectă, și propoziția 4 din fraza 1, luată ca una singură, în loc de a distinge două propoziții. Este discutabilă obiecția privind propoziția nr. 3, din fraza 55.

Pe linia procedeelor reprobabile și a criticilor nefundamentate (cu excepția problemei semiauxiliarelor) se înscrie și concluzia total negativă, spre care recenzenții s-au îndreptat fără să aleagă mijloacele ², riscînd interpretări superficiale ³ și obiecții căutate ⁴, concluzie ce pare să fie scopul, vizat cu orice preț, al acestei recenzii.

În realitate, toate cele de mai sus, la care se adaugă folosirea abuzivă și, după cum s-a putut vedea — în majoritatea covârșitoare a cazurilor — nejustificată a termenilor sentențioși de „greșit”, „eronat”, adesea fără oboseala celei mai sumare demonstrații, arată clar că avem de-a face cu o recenzie a cărei ținută etică este necorespunzătoare nivelului înalt de principialitate al discuțiilor din zilele noastre.

¹ Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1954, p. 588, alin. IV.

² Vezi punctele 1, 2, 3, 4 și 5.

³ Vezi mai ales discuția de la punctele c și a.

⁴ Vezi discuția de la punctele e și d.

limbilor slave de răsărit se poate vorbi numai începând cu secolul al XIV--XVI-lea.

P. S. Kuznețov (în nr. 5) se ocupă de elementele fonetice și gramaticale din secolul al XIII-lea și al XIV-lea moștenite din perioada precedentă și care alcătuiesc „standardul” limbii ruse. Astfel el constată că din această perioadă a rămas semnul *Ѧ* pentru a reda pe *a* și apoi pe *ä* ; în secolul al XIII-lea a avut loc modificarea cazurilor de la plural a tuturor declinărilor, iar în secolul al XIV-lea capătă o mai mare răspîndire formele verbelor, cu suf. *-lva* și *-iva*.

La întrebarea nr. 11, „Care a fost rolul literaturii artistice în dezvoltarea limbii literare ruse din a doua jumătate a secolului al XVI-lea pînă la începutul secolului al XVIII-lea?”, răspunde acad. V.V. Vinogradov (în nr. 6), care își extinde cercetarea pînă în jurul anului 1830, cuprinzînd în ea și pe A. S. Griboedov și A. S. Pușkin. Cu privire la corelația și interdependența celor două tipuri ale limbii literare ruse vechi, și anume cea popular-literară și slavona cărturărească, acad. V. V. Vinogradov consideră că ele au dus în perioada amintită la un sistem unic lexico-semantic, fonetic și morfologic al limbii literare ruse. Autorul arată că datorită influenței dialectelor teritoriale și sociale, a limbajului profesional, limba literară s-a îmbogățit cu noi mijloace de exprimare. Un rol destul de important în dezvoltarea limbii literare ruse l-a avut diminuarea importanței teoretice și practice a celor trei stiluri, precum și influența folclorului. De influența folclorului asupra limbii literare ruse se ocupă mai amănunțit, în răspunsul la aceeași întrebare, I. P. Eremin (în nr. 6). El distinge două literaturi cu tendințe opuse în aceeași perioadă ; una a claselor conducătoare și una democratică, cea din urmă conținînd și multe elemente folclorice. Încă în prima jumătate a secolului al XVII-lea apar nuvelele istorice, nuvelele eroice și se dezvoltă producțiile lirice.

În altă rubrică, cunoscutul stilist A.I. Efimov, în articolul *Despre rolul literaturii artistice naționale în dezvoltarea limbii literare ruse* (nr. 2), încearcă să determine influența limbii

operelor literare asupra dezvoltării limbii literare ruse din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Autorul precizează sferele în care această influență e mai evidentă, situațiile în care ea e mai puțin importantă și dacă e just să se facă distincție între limba literară și limba operelor literare. Vorbînd despre limba literară, arată că ea se dezvoltă ca un sistem complex, format din mai multe sisteme : sistemul fonetico-ortoeptic, sistemul gramatical, lexico-frazeologic și sistemul stilistic. Cel din urmă, în limba operelor literare, este cel mai supus schimbărilor.

În articolul *Despre cteva uniri de cuvinte de tip adverbial în limba rusă contemporană* (nr. 4) V. A. Trofimov reia în discuție și susține ideea lui Buslaev despre formarea adverbilor de tipul *хорошо*, *долго* etc. din adjectivele de genul neutru în cazul acuzativ. În legătură cu această problemă, amintim și articolul lui A. I. Molotkov, *Există oare în limba rusă categoria adjectivelor invariabile?* (nr. 6). Discuția se poartă în jurul adjectivelor de origine străină, în special din franceză și italiană, intrate în limba rusă în secolul al XIX-lea și al XX-lea : *беш*, *бордо*, *протек*, care, spre deosebire de adjectivele obișnuite, sînt întotdeauna postpuse. Autorul aduce argumente prin care se dovedește că aceste adjective sînt mai apropiate de substantive decît de adjective și le compară cu substantivele indeclinabile care sînt tot de origine străină. Problemele ridicate de autor sînt interesante și pot avea o aplicare practică în predarea limbii ruse.

Tot atât de interesant este articolul lui V. N. Pavlov, *Despre grupele de adjective în limba rusă* (nr. 2), în care sînt discutate părerile diferiților lingviști în legătură cu această problemă.

E.V. Ceșko, în *Problema corelațiilor cauzale* (nr. 2), analizează cteva articole care tratează probleme de structuralism. Dintre acestea menționăm pe cele ale lui M. Dokulil și R. Jakobson.

N.I. Șvedova, în articolul *Importanța limitărilor lexicale pentru istoria sintaxei limbii literare ruse din secolul al XVIII-lea și al*

XIX-lea (nr. 6), nu acceptă să se studieze istoria unor construcții sau a unor grupuri de construcții rupte unele de altele. Ea cere să fie studiate împreună toate grupurile de construcții care se află în permanentă corelație structurală și de sens. Studiarea schimbărilor caracterului lexico-semantic în care acționează unele construcții fixe și neproducative trebuie să constituie o parte distinctă a cercetării istoriei „modelelor corespunzătoare”.

S.E. Kriucikov și L.I. Maximov, în *Tipurile de propoziții complexe subordonate a căror parte subordonată se raportează la un cuvânt sau la un grup de cuvinte a părții principale* (nr. 1), examinează principiile de clasificare ale acestui fenomen în sintaxa limbii ruse, împărțind propozițiile secundare în cinci tipuri. Totodată ei arată că modul de grupare al propozițiilor numai după principiul semantic sau numai după structura lor este nefundat.

Cunoscutul lingvist polonez T. Lehr-Splawiński, reia în discuție *Problema originii slavilor și stadiul actual al cercetării ei* (nr. 4). După ce enumeră și analizează majoritatea ipotezelor existente în acest domeniu, arătând părțile lor pozitive și negative, autorul se ocupă mai amănunțit de lucrările lui K. Moszyński, care, încă în 1925, a emis ipoteza că slavii au apărut pentru prima dată în Asia mijlocie. T. Lehr-Splawiński arată că datele lingvistice contrazic cele spuse de K. Moszyński. În concluzie, autorul consideră că cele mai vechi așezări slave trebuie localizate în partea apuseană a Europei și anume pe teritoriul bazinului dintre Oder și Vistula.

O problemă tot atât de actuală și încă neclarificată o ridică A. Dostál în articolul *Asupra studierii lexicului limbii slave vechi* (nr. 6). Greutatea rezolvării acestei probleme constă în faptul că cele mai vechi texte originale se găsesc într-un număr destul de mic și nu cuprind toate sferile de activitate. Textele mai recente, originale sau traduceri, au un fond lexical mai bogat cuprinzând însă, în același timp, numeroase cuvinte noi. Unele redacții conțin cuvinte străine: grecești, latinești și germane. Cu toate dificultățile, autorul

ajunge la concluzia că limba slavă veche a posedat un bogat fond lexical, ceea ce dovedește înaltul ei nivel cultural.

Lingvistul I. Stolz, în articolul *Cîteva probleme ale atlasului lingvistic slav comun și ale atlasului lingvistic al limbii slovace* (nr. 1), arată stadiul în care se află studiul graiurilor slovace și sarcinile care stau în fața lingviștilor slovaci în legătură cu problemele ridicate la cel de al IV-lea Congres al slaviștilor.

Un loc de seamă în cuprinsul revistei (nr. 5 aproape în întregime) îl ocupă studiile asupra omonimiei. I.S. Tișler, pe baza unui bogat material din limba engleză contemporană, consideră, în *Despre soarta omonimelor*, că ele sînt creații de același fel ca și cuvintele neomonime. Relațiile care există între omonime nu dispar, pentru că omonimele sînt legate între ele printr-un șir întreg de factori de natură lexicală, gramaticală și grafică. Numai de formarea omonimiei cu ajutorul sufixelor se ocupă V.V. Passek în articolul *Despre omonimia sufixelor gramaticale (a dezinelențelor)* în limba engleză. Tot la limba engleză se referă și articolul *Asupra omonimiei și a polisimiei* de M.M. Falkovici. El ajunge la concluzia că omonimele se formează de la cuvintele polisemantice ale căror sensuri s-au îndepărtat mult unele de altele. Astfel se formează „centre” de derivare independente. Deci, pe lângă criteriul semantic, în delimitarea omonimelor trebuie să mai avem în vedere și criteriul de derivare de la aceste „centre”.

V.M. Prorokova, în *Cîteva particularități ale omonimiei în limba germană*, caută să definească anumite criterii în ce privește formarea omonimelor „complete” din unele sensuri ale cuvintelor polisemantice. Pentru stabilirea acestor criterii e necesar să se studieze procesul de formare a omonimelor din punct de vedere istoric, deoarece în orice limbă se pot găsi omonime în diferite stadii de dezvoltare, unele complet formate, altele în formare.

Cu omonimia din punctul de vedere al mașinilor de tradus se ocupă E.V. Paduceva în articolul *Despre descrierea sistemului cauz*

două prime observații și nedumeriri: a) grupele „Dacia și Scythia Minor” (partea de nord-est a provinciei Moesia Inferior, adică aproximativ actuala regiune Dobrogea) apare artificială, forțată; la prima vedere ar părea că vrea să se limiteze la hotarele țării noastre, ca și cum procesul de formare a limbii și poporului român ar fi fost determinat de aceste hotare, ori invers. O asemenea lucrare nu se poate reduce la două provincii (zone) izolate ale romanității danubiene, ci ar trebui să cuprindă un teritoriu unitar, eventual mai întins, din „Romania” orientală, justificat de criteriile etno-lingvistice ori culturale antice, de situația politică, economică etc., factori determinanți pentru formarea romanității carpato-balcanice, adică Moesia (Inferior și Superior) cu Dacia (eventual estul Dalmatiei). Oricum, Dacia carpatică (aproximativ regiunile Oltenia, o parte din Argeș, Banat, Hunedoara, Brașov, Cluj, parțial Mureș-Autonomă Maghiară) era în legătură de continuitate teritorială și cultural-etnică în primul rând nu cu Scythia Minor și estul Moesiei (de care o separa teritoriul dacilor liberi în Muntenia, Moldova), ci cu Moesia Superior (nord-vestul Bulgariei, Serbia); lucru elementar ce rezultă ușor la simpla privire asupra unei hărți a provinciilor dunărene, — hartă care lipsește, dar trebuia anexată la lucrarea lui S. Stati. Autorul nu motivează titlul cărții, a cărui justete nu rezultă nici din pasajul „ocupându-ne de limba inscripțiilor latine din Dacia și Scythia Minor nu am înțeles nici un moment că numai latina vorbită pe acest teritoriu îl preocupă pe cercetătorul istoriei limbii române” etc. (p. 14 — 15); b) titlul (deci conținutul) lucrării este asemănător, în parte se suprapune cu lucrarea lui H. Mihăescu „Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman”¹; ca atare noua carte, cu plan și conținut asemănător, repetă în chip firesc și necesar ma-

ritatea materialului și problemelor cărții precedente, de care a fost influențată în largă măsură.

Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor are două aspecte diferite, chiar total diferite și de valoare inegală: A) planul, ideile, demonstrațiile (s-ar putea zice întregul „schelet”) indică o bună, adesea excelentă orientare în romanistică și în lingvistica generală, cu deosebire în gramatica limbilor română și latină, cunoscând o amplă bibliografie de specialitate aleasă judicios. „la zi”, utilizată în majoritate cu îndemnare și succes. În această privință este prea puțin, aproape nimic de obiectat (relevând în schimb stilul corect, precizia formulărilor, pregnanța concluziilor, alături de hărnicia remarcabilă a autorului care a adunat și condensat în puține pagini un bogat și variat material de limbă), afară de pasajele unde exemplificarea și demonstrația sînt afectate ori total compromise de alegerea greșită a „cazurilor”, din care unele sînt ficțiuni și falsuri în materialul documentar, în formele de limbă ale inscripțiilor. Asemenea scădere gravă rezultă din faptul că: B) cunoașterea și utilizarea materialului documentar din „Dacia și Scythia Minor”, exemplificarea concretă, „pe viu” a fenomenelor de limbă este uneori deficientă, cu goluri și erori, nu puține grave. Dacă „obiectul lucrării de față e cercetarea din punct de vedere lingvistic a inscripțiilor latine din Dacia și Scythia Minor, ... un studiu atent și, pe cît se poate, exhaustiv al documentelor latine de pe această parte a teritoriului în care limba română avea să se formeze” (p. 13), era necesar, evident, a cunoaște și utiliza integral și corect materialul epigrafic cunoscut în cele două zone de romanizare. Adevărat că lipsește pînă acum o colecție („corpus”) fără lipsuri și greșeli a întregului material; dar trebuia căutat un remediu acestui neajuns: un control de ansamblu, o revizuire personală (cînd era cazul, unde lectura nu este asigurată de specialiști) a pietrelor ori măcar a fotografiilor, utilizarea materialului înedit ori pe cale de a fi publicat (sub tipar. În manuscrise ori în „dosarele” și sertarele

¹ București, 1960, Editura Academiei R. P. R., 327 p. (Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român, III). Cf. recenzie la S. Stati, SCL, XI (1960), p. 957 — 963; I. I. Russu, „Cercetări de lingvistică” VI (1961), p. 217 — 226.

unor colective și cercetători care se ocupă cu astfel de probleme; din colecțiile muzeale etc.). Dată fiind sărăcia obiectivă, puținătatea faptelor de limbă sigure și tipice în inscripții (texte în majoritate laconice, stereotipe, constând din formule-șablon aranjate simetric), cu stingăcii și „accidente” grafice ori fonetice, forme insolite, multe inscripții fiind fragmentare, fracturate, erodate, cu goluri, ori cunoscute numai din manuscrise defectuoase din sec. al XVI-lea — al XIX-lea, — cercetătorul lor este obligat a le cunoaște (cît sînt accesibile) *direct*, să le utilizeze prudent, să le interpreteze just, în mod integral și exhaustiv. Realizabile în condițiile materiale și tehnice existente pentru cercetarea științifică din țara noastră, asemenea deziderate (a căror repetare ar putea să pară un lucru inutil) e necesar să fie relevate din nou, mai ales că unii lingviști și romaniști au considerat că se pot dispensa de cunoașterea directă prin control personal al materialului cu formele de expresie epigrafică; iar unii au afirmat chiar că „nu are importanță” exactitatea absolută a unei forme de limbă atestată epigrafic, socotind suficientă munca de birou în baza bibliografiei, ceea ce poate să ducă la rezultate ca cele semnalate mai jos. De pe asemenea poziție, autorul se pare că n-a apelat la nimeni, la niciun colectiv care lucrează la institutele Academiei R.P.R., la muzeele regionale și raionale din țară, n-a întrebat nici un arheolog-epigrafist: s-a limitat la CIL III și alte publicații, posterioare anului 1902, a căror utilizare însă lasă uneori cam mult de dorit. Într-un material atât de fragmentar și lacunar, risipit și uneori echivoc, este neapărat nevoie de un control (oricît posibil și binevenit), de colaborare și consultare, de muncă în colectiv; căci lucrînd izolat, de unul singur într-o specialitate vecină cum este epigrafia (legată de multe aspecte ale vieții antice: istorie, onomastică, armată, viață economică, limbă, religii cu practici și superstiții etc.) este aproape firesc și fatal să se comită greșeli, unele grave, care pot

produce confuzii în studiul lingvistic, în romanistică.

Din contrastul între cele două aspecte (A și B) rezultă că lucrarea lui S. Stati, bine orientată în bibliografia și problemele generale romanistice și lingvistice, este mai puțin reușită în ce privește materialul, chestiunile și sarcinile concrete ale cercetătorului preocupat de limba romînă, de latina romanică și de epigrafia Daciei și Moesiei. Cauza stă în primul rînd în prea redusă familiarizare a autorului cu materialul epigrafic (care „implică necesitatea unui studiu atent și, pe cît se poate, exhaustiv...”, p. 13), cu bibliografia lui. Cum s-a spus, epigrafele antice scrise ori comandate de oameni mai puțin cultivați conțin multe erori și lacune, pe care trebuie să le detecteze și explice ca atare sagacitatea și doctrina cercetătorului modern: este prima condiție pentru studiul util al latinei, „vulgare”. Asemenea postulată e prea puțin avut în vedere în cartea lui S. Stati: în loc de a identifica și recunoaște ca atare „vulgarismele” ori accidentele grafice, prin muncă personală constructivă, autorul își complică situația adoptînd „noi” lecturi, decupări și interpretări de cuvinte, greșite, unele fantaziste, autentice stîlciri deliberate de cuvinte și nume, reușind astfel a „crea” multe forme noi și „îmbogățind” în chip cu totul nemeritat și gratuit materialul destul de sărăcăcios din inscripțiile Daciei și Moesiei. Asemenea „produse” personale nu pot decît să deruteze pe cititorul-cercetător neprevenit, să submineze încrederea în studiul lingvistic al inscripțiilor. Pentru a studia cu folos materialul de limbă al epigrafelor, este necesar ca cercetătorul filolog să fie și epigrafist, cunoscînd cît mai multă — sau măcar „puțină” epigrafie: conținutul, citirea, transcrierea, întregirea inscripțiilor (autorul nostru ignorează, între altele, faptul că literele (cuvinte, pasaje) rupte (tocite), dar întregibile și existente odinioară se pun între paranteze de forma [], iar cele abreviate în epigrafe și completate azi: între paranteze (); de aici o mulțime de erori și inconsecvențe în redarea

ultima literă la sfârșit de rând, piatra fiind „evanida”. **P. 40** „sincoparea lui *i* lung: *Septimius*. Dolg. VII/2, 73” e greșit, piatra are *T + l* ligat (cum se indică în Dolg.); „*balinea* atestat în forme sincopate: 1374, 7805, 1006”, la care se adaugă 789 (Ilișua) și nesincopat *balineu*, *Dacia* V–VI 427 (Camena, Dobrogea). „Căderea lui *i* lung accentuat: *Mamazim(i)lle* Klio XI 501” e de fapt scris și redat MAXIMILLA. *M + A*, *I + L* ligaturi. Inscr. „JÖAI V B. 99 Napoca” e din Potaissa. **P. 41**, pentru „căderea lui *i* scurt protonic: *Dulcheno* (= *Dolicheno*), AE XXX 182, Potaissa”, exemplu greșit, inscripția respectivă CIL III 3316 fiind din Kömlöd (Pannonia, Ungaria, cum se precizează în AE: „kömlödi lelet”); în schimb era de citat CIL III 7625 (rn. Bistrița) IOM/DVL-GENO. „Căderea lui *i* scurt posttonic în hiat” cu exemple majoritatea nevalabile: „*Iulūm*, T.C. 13” este *Iul[i]um*; „*Nicomedae*, ACMIT, III 40” (înțeles de autor ca „*Nicomedae*”) este antroponimul *Nicomedes*, scris NICO-MAE(des); „*Opellus* AE XXII 10” e OPE-LEVS; „*pride* T.C. 13” e *prid[i]e*; „*Tato* 7880” (imaginat ca „*Tatio*”) e numele illir (celtic) *Tato*, *Talonis*. „*Terent(i)us*, *Test(i)us*, *Valer(i)a*, *Valer(i)a(nus)* Klio, XI 501, AE XXIV 411” sînt copiate greșit de autor, literele puse de dînsul în paranteze () existînd în ligaturi pe piatră și în publicațiile respective, dar *Tertius* și *Valeria[nus]*; „*Turpilae*” e TYRPILIAE, „*trevir* 8014” nu este apelativul („*trevir*”), ci ethnonim: Samognatius [Te]rtius *Tren-er* (celtic), fără „*i* final adesea > e”. **P. 42** din exemplele pentru „*i* > *i*” trebuie omis *Aelli*, Capidava 12, pe piatră (foto clar) este AELII, lectura greșită „*Aelli*” dată de Florescu; „*Antenni*, Ulmetum, II 27” e MANTENNI (SCIV VIII 319). Justă apare observația autorului despre „*ClODI* (= *Clodi*?) Tudor, OR, 296”, care nu poate fi decît *Clodi* (pare singura contribuție utilă la epigrafie). **P. 43** „*Offici*, 894” este apelativul *officium*. **P. 44** „ACMIT 1932 8, 85, Sergiana” [?] e citat greșit, posibil p. 394 Sarmizegetusa, unde se află o inscr. cu *FIL*; „*eliu* 1902 = 7412 Sarmizegetusa; 1412

Aquae” este o singură inscripție 7902 = 1412 din Sarmizegetusa. **P. 45** „*Paulnos* (= *Paulinus* 7626” e PAVLI/N[u]S (cu *I + L* ligat.): forma „*ex riso*” în AE 1944–5, 150 Porolissum. Exemple de „*u* pentru *o*; *annum* 6202, *Caius* 8060, *centenarius* 6155” etc. sînt incorecte: în aceste cuvinte (nume) e necesar și la loc *u*. **P. 46** „*Cludius*, dacă admitem că în acest exemplu *au* > *o* > *u*”; noi nu admitem așa ceva, numele *Cludius* este adus în această formă din Italia (CIL II 4206, III 7532, X 2304 etc.). „*Zura* și *Tsiru* sînt același nume, feminin și masculin”, ceea ce este exclus. cum arată și vocalismul lor. Dintre exemplele de „sincopare a lui *u*” trebuie omis *Car(u)s* 1152, care e CAR[u]S. **P. 47** „*speclatori* SCIV VIII 208” este într-o inscr. greacă ΠΕΚ/Α ΑΤΟΠΙ πΟΝΤΙΚΩ, necesar a se preciza: „*templu*, 14479 Apulum” e greșit, în această inscr. fiind SC[ho]LLAM, posibil 14474 TEM-PLM, care poate avea o ligatură (*V + M*?). Pentru „căderea lui *u* precedat sau urmat de alt *u*: *uius*, 6545 Tomis; 1617 *Daciae* incertae” ultimul exemplu este inscripția celebră creștină din sec. IV (donarium, obiect de import), descoperit în sec. XVIII la Biertan (Birthälm, rn. Mediaș), cf. AISG IV 10–16 și *Studii teologice*, 1958, 317–8: EGO ZENO/VIVS VOT/VM POSVI („ego Zenovius votum posui”); ce a scos S. Stati din acest text? luînd pe VIVS (sfîrșitul numelui ZENOVIVS, *Zenobius*) separat, îl prezintă ca lat. *vivus* în care identifică fonetismul de latină vulgară „căderea lui *u*...”. Trebuie să se aibă în vedere caracterul de obiect importat în Dacia din sudul Dunării (Dalmatia? Pannonia?) a acestui donarium. **P. 48** „grafiu inversă, *y* pentru *u* în *Agr(e)lius* 7683” nu e probabilă, acel „*Y*” fiind un *V* (bază de grup statuar, muz. Aiud). **P. 49** „monoftongarea lui *ae*, *dec* 1421, *Dacee* EM 1907, 54 = Klio X 503”, în 1421 lipsește cuvîntul *dee*, iar al doilea exemplu e DAEE, poate simplă „metateză” în grafie a lui *A* și *E*, în loc de DEAE: exemplul „AE XXXI 433, *Dacia*” e din Negriștei (Ilișua, rn. Dej); „Klio X 503 Apulum” e din Ampoița, rn. Alba. **P. 50** „*ae* > *e*, *Annei* = *Annaei*, AE XXXII 399 Sarmize-

getuza" este unul din exemplarele de cărămizi LEG XIII GEM/ANNEI SATVRNINI (CIL III 8065, 10 etc.) de la Apulum, transportate și în alte puncte din Dacia. **P.51**, „*Dace EM 1907, 54 : Dacee AE XXII 8''* este o singură inscripție (= Klio X 503), v. ad p. 49. „*Thraec(or)um 849 Gilău*”, lectură nesigură, neprobabilă, exemplul trebuie abandonat. **P.52** „In mod cu totul izolat *au>o : Cludius, 7532''*, dar cf. supra ad p. 46. Epenteza lui *i : Verius 12571''*, cazul este cronat, fiind numele italic *Verius*, fără „epenteză”. **P.53** „*AE XXXI 77, l'otaissa''* este inscripția CIL III 7694 reproducă cu greșeli de I. Téglás în AE; „*d cade în : ahuc''*, de fapt *a[d]huc*. **P.54** „*-d>-l- Ce/ta 1047''* e CERDO, nume grec, fără acea „*Lautverschiebung''* postulată de S.Stati. **P.57** „*u în loc de b : Gaieno, 13744, Iauolenus 1434, Vasidi T.C.5, Vivenia 1583, Zenouis 1617 Daciae Incertae''*, exemple nevalabile: *Gavienus, Iavolenus, Vas(s)idius. Vivenia* sînt nume romane (italice) în această formă, fără „*u în loc de b''*”; despre „*Zenouis''* — *Zenobius* supra ad p. 47. **P.53** „*ch>c : Acaius, Klio XI 501, Dacia''* e un exemplar (în muz. Oradea) din cărămizile cu stampila (CIL III 8065,17) LEG XIII GEM /AVRELI/CAIVS, care au între AVRELI și CAIVS un ornament pleziș o ramură de brad ce a fost confundată cu litera A devenind „*Acaius''*, înțeles de S. Stati ca „*Ac(h)aius''*. **P.59** „*ph>p : ampitheatrum, 836 Porolissuni''* este AMPH.THEATRVM (P+H+I ligatură, indicat clar în CIL); „*Opellia, Opilius, Opilia, 1331''* sînt nume italice cu baza *Opel-*, nu gr. *Ophel-*; „*Hechatae (= Hecate), AE XXXII 51''* greșit în loc de *Aechatae* (cum e dat la p. 57). **P.61** exemple de căderea lui *-s* final, din care nu sînt valabile „*Caiu, 8065, 17''* (supra, ad p. 58), „*Deiotaru 8066, 29''*. fiind eventual vorba de un exemplar fragmentar al cărămizii cu *-S* final rupt. „Un exemplu interesant de grafie este : *legioniss, 7921* (grafie hipercorectă)”, de fapt e un interesant caz de lectură incorectă a inscripției, al doilea *-s* fiind un simplu punct ori frunză despărțitoare între I.EGIONIS și XIII GEM. Dintre exemplele cu „*z în loc de s''* trebuie omis „*Zat[urn]ini,*

AE XXXII 399'' (supra ad p. 50), care e SATVRNINI, în mai multe exemplare, cu S inversat ca un semn de întrebare (cum se putea și se poate citi pe garduri, ziduri la țară etc.). „*Zarmis(eg)etusa 973''* este de fapt „*ZARMIZ''*. **P.63**, SCIV I 1950, 471 (Mihăescu, *Lat. 188''*) este în realitate SCȘ I 1950, nr. 1, p. 471. „Exemplele de grafie inversă : *domum* (în loc de *domo*) etc.; *Salutarim AE XXII 8''* ultimul exemplu este o altă creație extravagantă a lui S. Stati în materie de „latină vulgară” : în inscripția din Zlatna AE XXII (1902), 8=EM XXIV 1904, 54=Arch. Anz. (Berlin) 1907, 221 = Klio X 1910, 503 =etc. : DAEE FORTVN(ae)/SALVTARI M(arcus)/AVR(elius) VERECVN/DVS D(ecurio) M(unicipi) APVL(i) etc.. autorul a lipit de dativul *Salutari* praenomen-ul credinciosului dedicat M(arcus) și a obținut prompt o formă „vulgară” de cuvînt cu „grafie inversă”, adică „*Salutarim''* pe care, consecvent, o utilizează și la morfologie, spre a „dovedi” existența unui dativ în *-im* (p. 82). **P.64** „*Tocilescu, Mon. 97, Sarmizegetusa* (inscripție foarte corectă)” este CIL III 7901, în care S. Stati introduce inovații proprii (supra, ad p. 39) „*magistra(n)s* de la *magistro* sau *magistero* „a fi stăpîn, a stăpîni”, 1008” traducerea nu e tocmai corectă, *magistrans* înseamnă „a fi magistrat, a avea o magistratură, funcție”. **P.65** „*-n-* intervocalic cade în *Firmi(n)us 1330, Fortu(n)ae Klio X 503, AI (= annis), 1243''*, toate greșite fiind : *FIRMI-[n]VS* (după copia italianului D. Sestini, sec. XVIII), *FORTVN(ae)* (supra, ad p. 63), iar *AI* este *A + N* ligate. La exemple de *m* redat prin *n* se putea aminti AE 1915, 45, nr. 6 *TITVLVN. P.66* „13796; Copăceni (în apropiere de Drobeta)” este o precizare ciudată a autorului, căci Copăceni-Racovița se află la Olt, lângă R. Vilcea, 160 km în linie dreaptă de Drobeta : „în apropiere” de aceasta este Copăceni numai în CIL III p. 2249, unde inscripțiile din Racovița-Copăceni sînt publicate imediat după cele din Drobeta. Dintre exemple pentru *n > m* sînt de omis „*ingemuae, 7989''*, transmis numai de Verancius și „*Philumemus, 1306''*, fiind *PHILVMENVS*,

Cuprinzând atâtea erori variate „de amănunt” — ca cele din „antologia” de mai sus, care denaturează realitățile și ilustrează caracterul caduc al unor aserțiuni și teze lingvistice —, autorul cărții se poate întreba cu justificată nedumerire dacă truda și doctrina filologică-lingvistică a lucrării va fi răsplătită de atenția și grațitudinea cititorului și a cercetătorilor, care s-ar putea să nu mai aibă răbdarea de a urmări încrezători expunerile sale rezumate ale părerilor și ipotezelor din ultimul secol de cercetări romanistice, ca și

demonstrațiile subtile și ingenioase cu privire la gramatică și istoria limbii. Cercetătorul filolog, epigrafist ori istoric ar avea nevoie de un instrument practic bine documentat, complet și corect, pentru studiul filologic-lingvistic al epigrafelor latine de pe teritoriul R.P.R.; ceea ce s-ar putea realiza printr-o nouă ediție total refăcută și corectată a *Limbii latine în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*.

I. I. Russu

A. AVRAM, *Cercetări asupra sonorității în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române [1961]

Lucrări care tratează probleme de fonetică românească sînt extrem de puține. Cartea lui A. Avram, pe care o vom prezenta în cele ce urmează, reprezintă o contribuție importantă în această privință și salutăm apariția ei.

Așa cum se arată în prefață, ea constituie teza de disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, susținută de autor în iunie 1959. Lucrarea a profitat de o serie de modificări și adăugiri în urma observațiilor făcute de referenți.

Problemele discutate sînt împărțite în mai multe capitole. Lucrarea e precedată de o bibliografie a operelor folosite și de o listă de abrevieri. La sfîrșit se dă un indice de autori, indicele sunetelor și a grupurilor de sunete studiate, lista hărților și figurilor.

În lucrarea sa, A. Avram se bazează atît pe înregistrările (pe bandă de magnetofon și pe film) efectuate în laboratorul de fonetică experimentală, cît și pe un bogat material extras din *Atlasul lingvistic român* (ALR) și *Textele dialectale* culese de acad. E. Petrovici (ALRT). Înregistrările prezintă avantajul că sunetele studiate pot fi auzite în întregime sau pe fragmente, atît în cuvîntul original, cît și după „transplantarea” lor în alt cuvînt.

În partea introductivă a lucrării, A. Avram discută termenul sonoritate și accepțiunile cu care a fost și este înțeles.

Sonoritatea este studiată atît din punct de vedere fonetic, cît și pe plan fonologic. Pe plan fonetic autorul consideră că sînt sonore sunetele la rostirea cărora coardele vocale vibrează, iar pe plan fonologic sînt sonore fone-mele „în al căror conținut fonologic intră trăsătura pertinentă „sonoritate” (p. 12). Se precizează însă faptul că nu toate sunetele sonore sînt și foneme sonore (la vocale nu există, în limba română, opoziția vocală sonoră ~ vocală nesonoră).

Deoarece „în limbă, în comunicare este mai importantă treapta audiției decît ceea ce se petrece la nivelul articulatoric” (p. 14), se acordă o deosebită importanță studierii sonorității din punct de vedere auditiv.

Trecînd la studierea vocalelor, arată că sonoritatea nu este pertinentă în cadrul sistemului vocalic. Dar cu toate că sonoritatea nu are rolul de a deosebi perechi de foneme ca în cazul consoanelor, în structura acustică a unei vocale, vocea poate să lipsească. Vocalele surde sînt însă mult mai puțin frecvente decît cele sonore. Ele pot să apară în orice poziție, dar se întîlnesc mai ales în poziție neaccentuată și, deosebi, în silabele finale.

Asurzirea vocalelor este studiată după poziția în care apare fenomenul (final, în interiorul cuvîntului, în silabă neaccentuată și sub accent).

Autorul arată că, din punct de vedere articulatoric-fizologic pierderea sonorității la vocalele neaccentuate finale este cauzată de pauza care urmează : încă înainte de a fi rostită ultima vocală, coardele vocale intră în repaus. În ALR și ALRT sînt înregistrate numeroase cazuri cu două, trei sau chiar mai multe sunete asurzite. Fenomenul nu se produce însă totdeauna și în toate cuvintele. Ibazîndu-se pe un mare număr de cuvinte care conțin o vocală neaccentuată asurzită, A. Avram stabilește condițiile care favorizează asurzirea și arată că aceasta este în funcție de 1) caracterul consoanei precedente, 2) caracterul pauzei, 3) numărul consoanelor care preced vocala, 4) gradul de deschidere al vocalei, 5) poziția față de accent și 6) tempo-ul vorbirii.

În privința gradului de asurzire a vocalelor finale autorul arată că în ALR și ALRT, principalele izvoare din care și-a extras materialul, sînt notate vocale asurzite și vocale semiasurzite. Pe baza acestor lucrări stabilește apoi răspîndirea geografică a fenomenului precizînd că asurzirea vocalelor finale se întîlnește în aproape toate graiurile românești, desigur în măsură diferită. De asemenea fenomenul îl întîlnim și în limba literară. Asurzirea nu caracterizează un grai sau un grup de graiuri și, deși frecventă, ea nu are caracter de lege.

Cele două hărți întocmite în acest sens îl duc la concluzia că asurzirea vocalelor finale neaccentuate caracterizează graiurile de sud și de est. Accentuează însă faptul că pentru a stabili aria răspîndirii fenomenului nu e de ajuns să se țină seama numai de prezența sau absența lui, ci trebuie să se aibă în vedere și frecvența care, în multe cazuri, poate să caracterizeze o arie lingvistică.

Trecînd la vocalele din interiorul cuvîntului, arată că asurzirea acestora este mai puțin frecventă și ea a fost înregistrată de către anchetatorii ALR mai ales în Moldova. Producerea fenomenului se datorește, în această poziție, mediului lipsit de sonoritate (vocala asurzită se află între două consoane surde), și felului consoanelor (fricativele

favorizează în mai mare măsură asurzirea decât occlusivele). E de remarcat faptul că cele mai frecvente vocale asurzite sînt cele închise. În multe cazuri rezultatul final al asurzirii vocalelor este sincoparea lor.

În privința asurzirii vocalelor accentuate, autorul constată că fenomenul este și mai puțin frecvent, dînd o serie de exemple de acest fel. Din cauza numărului relativ mic de cazuri nu poate să aplice metoda statistică pentru determinarea factorilor care favorizează asurzirea vocalelor accentuate. Ca și în cazul vocalelor neaccentuate, cel mai des își pierde sonoritatea vocalele închise și asurzirea este o fază premergătoare a dispariției lor.

Analizînd situația semivocalelor, A. Avram arată că, întrucît acestea joacă rolul de element „slab” al unui diftong (grupul de sunete format dintr-o semivocală și o vocală formînd o unitate) sub raportul sonorității ele împărtășesc soarta vocalei de care sînt legate. Semivocale asurzite a întîlnit, cu foarte rare excepții, numai în vecinătatea unei vocale asurzite.

Deși nu împărtășim părerea autorului în legătură cu existența în limba română a fonemelor semivocale, nu vom lua în discuție această problemă. Nu putem trece totuși cu vederea faptul că A. Avram pune pe același plan semivocalele [ɔ], [ɪ] cu semivocala [y]. Între [ɪ] notat în cuvinte ca [djal], [cartja] etc. și [i] notat după labiale ([plept], [pjele] etc.) autorul face deosebire, arătînd că prin [i] după labială se notează, în ALR, un „sunet care este mai degrabă consoană decât semivocală, și anume o fricativă palatală (iot)”. O situație asemănătoare are și așa-zisa semivocală [y]. În „diftongii ascendenți”, precum și în forme ca [yăfe], [yo], [yășă], [yos] (întîlnite des în notarea ALR) [y] este un fonem autonom, anume fonemul wau (/w/). El are rolul unei consoane, comportîndu-se întocmai ca oricare dintre consoane.

În al treilea capitol al lucrării, sînt examinate consoanele. Se arată că, în cadrul consonantismului, sonoritatea poate fi privită din două puncte de vedere : fonetic și fonologic. Din punct de vedere fonetic ea poate fi prezentă sau absentă la toate consoanele. Din

punct de vedere fonologic, sonoritatea caracterizează numai consoanele cu un anumit mod de articulație și cu o anumită localizare (consoanele nazale, de ex., nu sînt foneme sonore, ele asemănîndu-se în această privință cu vocalele).

Cercetările anterioare făcute asupra sonorității consoanelor au arătat că consoanele sonore inițiale nu sînt sonore pe toată durata lor. Aceeași situație o au și consoanele sonore finale. A. Avram studiază, sub acest aspect, cele două categorii de consoane. Cercetările d-sale confirmă concluziile celor care s-au mai ocupat cu această problemă și precizează că consoanele fonologic sonore (la început și la sfîrșit de cuvînt) sînt numai parțial sonore din punct de vedere fonetic. Lipsa sonorității în partea de la început a consoanelor sonore inițiale poate fi constatată și prin audite. Prin urmare, deși în limba română deosebirea dintre sonore și surde e destul de mare, totuși fenomenul devocalizării (a pierderii vocii) e destul de frecvent.

A. Avram subliniază însă faptul că, cu experiențele făcute de d-sa (înregistrări pe bandă de magnetofon și pe peliculă cinematografică) nu a putut stabili o limită precisă între partea sonoră și cea surdă a consoanei și nici locul în care începe sonoritatea.

Pentru a determina gradul de sonoritate al consoanelor, autorul a suprimat partea sonoră a unei consoane, obținînd, în felul acesta, fie o consoană intermediară între surdă și sonoră, fie o consoană surdă. Acest lucru nu poate fi aplicat însă la toate consoanele. Astfel [g], scurta cu 3 cs, a devenit de nerecunoscut. Concluzia pe care o desprinde A. Avram de aici este că la unele consoane „sonoritatea este prezentă pe aproape toată durata lor sau, cel puțin în segmentul cel mai important pentru recunoașterea caracterelor lor; suprimarea segmentului sonor duce la „dispariția” consoanei” (p. 61).

În ceea ce privește consoanele intervocalice se remarcă faptul că sonoritatea acestora, de obicei, nu este influențată de vocalele vecine. Singura consoană care în multe cazuri devine sonoră, în această poziție, este

[h]. Dar tendința de sonorizare a lui [h] se manifestă și în poziție inițială, unde influența „sonorizantă” se exercită numai dintr-o singură direcție.

După cum se știe limba română păstrează distincția dintre consoanele surde și cele sonore la sfîrșitul cuvintelor. Experiențele lui A. Avram arată că există totuși o puternică tendință de asurzire a părții finale a consoanei sonore. În multe cazuri, în locul sonorelor se rostesc consoane semisurde sau sonore asurzite. Acest lucru autorul îl explică prin faptul că, în timpul ținutei consoanei, coardele vocale încetează de a mai vibra, înclt sonoritatea e prezentă numai în prima parte a duratei consoanei” (p. 66), ceea ce a putut fi constatat și prin audite.

În privința răspîndirii geografice a asurzirii consoanelor finale, din harta întocmită (pe baza a 9 hărți din ALR I) rezultă că aria de răspîndire a acestui fenomen acoperă aria vocalelor asurzite. În urma acestui fapt autorul conchide că există o legătură între asurzirea consoanelor finale și cea a vocalelor.

După cum s-a arătat mai sus, materialul ALR oferă numeroase exemple cu două, trei sau chiar mai multe sunete asurzite. A. Avram remarcă faptul că toate aceste sunete sînt sau vocale sau semivocale, sau una din consoanele [l], și [r], și ajunge la concluzia că „tendința de asurzire a părții finale a cuvîntului se manifestă mai ales în cazurile în care producerea fenomenului nu atrage după sine anularea unei opoziții fonologice (surd ~ sonor)” (p. 78).

Privitor la grupurile de consoane, care în limba română există în toate pozițiile, autorul face observația că, în multe cazuri, ortografia nu corespunde unei realități fonetice. În vorbirea normală nu rostim cuvinte în care să avem grupuri de consoane formate dintr-o consoană surdă urmată de o sonoră sau invers. În limba română există o acomodare de sonoritate. Nu este tolerată succesiunea surdă + sonoră mai ales în cazul cînd al doilea element este una dintre consoanele [b], [d], [g].

Pentru studierea sonorității în grupurile consonantice, A. Avram urmărește și fe-

nomenale de acomodare care se produc în fonetică sintactică. Materialul ALRT a oferit numeroase exemple de modificări ale suneților interesante din punctul de vedere al sonorității. Din totalul de 35 de grupuri consonantice (sonoră + sonoră) rezultate prin acomodare, 17 există în limba română în interiorul cuvintelor, pe când celelalte 18 nu apar, în mod normal, în nici o poziție.

Din examinarea acestor cazuri autorul ajunge la concluzia că unele grupuri consonantice, deși inexistente în limba română, pot fi articulate de vorbitorii limbii române, cu condiția ca cele două consoane ale grupului să nu difere prin sonoritate. Înainte de [l], [m], [n], [r], [ʃ] și [ʏ] deși acomodarea de sonoritate e frecventă, ea nu e obligatorie.

Ca o completare la cercetările experimentale, având ca obiect vorbirea normală, autorul studiază consoanele surde și sonore și în vorbirea șoptită. Înregistrând cîte 12 cuvinte pentru fiecare din cele 16 consoane care constituie corelația de sonoritate în limba română, a constatat că distincția între consoanele surde și cele sonore nu se menține în vorbirea șoptită, la fel ca în vorbirea normală. Acest lucru se datorește mai multor cauze pe care le descrie amănunțit și le exemplifică. Concluzia la care ajunge este că, deși vocea are o mare importanță pentru distincția dintre surde și sonore, în limba română consoanele surde se deosebesc de cele sonore nu numai prin sonoritate, ci și prin tensiune. Faptele studiate nu i-au permis însă să stabilească raportul dintre sonoritate și tensiune în vorbirea normală.

În capitolul al patrulea al lucrării autorul se ocupă cu corelația de sonoritate, arătînd că aceasta cuprinde 16 foneme: opt foneme sonore și opt surde. În limba română, la fel ca în aproape toate limbile de pe glob, corelația de sonoritate lipsește la vocale. De asemenea nu fac parte din corelația de sonoritate consoanele [l], [m], [n], [r], [ʏ], [w], [h] și [ʃ]. Cu toate că acestea sînt indiferente față de sonoritate, în cadrul normei nu sînt la fel de indiferente. Cuvintele *fap* și *ham* rostite [ɸap] și [ɸam] nu s-ar confunda cu alte

cuvinte. Dar în timp ce [ɸam] e admis de normă, [ɸap] e respins.

În continuare vorbește despre randamentul funcțional al opoziției de sonoritate, dar numai în poziție inițială și la sfîrșit de cuvînt, stabilînd, pe baza DLRLC, numărul perechilor de cuvinte care se deosebesc între ele prin faptul că unul începe cu o consoană sonoră, iar celălalt cu o consoană surdă.

Fonemele sau caracterele pertinente disting cuvinte și forme gramaticale, însă importanța opozițiilor fonologice nu este în toate împrejurările la fel de mare. Făcînd o serie de numărători în ce privește frecvența unor consoane, A. Avram ajunge la concluzia că, în poziție inițială, limba română întrebunțează opoziția surd ~ sonor într-o măsură aproximativ egală pentru toate categoriile de consoane care fac parte din corelația de sonoritate. În ce privește repartizarea perechilor minimale pe categorii gramaticale, între conjuncții, prepoziții, pronume și numerele remarcă faptul că nu există perechi de cuvinte care să se deosebească numai prin sonoritatea consoanei inițiale. Aceste părți de vorbire au rolul de a exprima raporturi. Ele trebuie să fie ferite de posibilitatea de a se confunda. Opoziția surd ~ sonor, numită de autor opoziție de „intensitate minimă”, nu e suficientă în cazul acestora.

În continuare se discută cuvintele în care sonoritatea consoanei este facultativă (smeură — zmeură). Au fost găsite 32 de cazuri cu fluctuație liberă între două foneme corelative. Se precizează faptul că cele două sunete nu sînt realizări ale aceluiași fonem și că, în anumite cazuri, ele diferențiază cuvinte (ca de ex. ser — zer); în alte cazuri însă ele pot să alterneze fără ca acest lucru să aibă vreo urmare asupra sensului.

Studiînd situația opoziției surd ~ sonor în poziție finală, A. Avram ajunge la concluzia că, în această poziție, opoziția de sonoritate e utilizată mult mai puțin decît în poziție inițială. Faptul acesta se datorește tendinței de asurzire a consoanelor finale, și în consecință utilizarea vocii drept unic element

diferențiator este relativ dificilă la sfârșitul cuvintelor.

Ultimul paragraf al acestui capitol este consacrat neutralizării opoziției de sonoritate, precizând pozițiile în care sonoritatea, în limba română, e pertinentă: 1) în poziție finală (corp ~ corb), 2) înainte de vocale (fină ~ vină), 3) înainte de consoană sonoră. Înaintea unei consoane surde sau a unei consoane sonore, opoziția de sonoritate se neutralizează.

În sfârșit se subliniază faptul că sonantele nu posedă în egală măsură capacitatea de a se combina cu alte consoane: /w/, de ex., nu se combină decât cu velarele, iar /y/, se combină numai cu labialele. Nazalele posedă capacitatea de a se combina cu un mare număr de consoane, dar opoziția dintre surde și sonore înainte de consoane are o stabilitate redusă. În concluzie, arată că înainte de sonante opoziția de sonoritate nu se neutralizează, dar ea nu este „netă” decât înainte de /l/, /r/ și /y/.

Consoana /t/, din punctul de vedere al comportării în grupurile de consoane, se aseamănă cu consoanele fonologic surde, deoarece înainte de această consoană opoziția de sonoritate se neutralizează.

În privința neutralizării opoziției de sonoritate, A. Avram împarte consoanele limbii române în două grupe: 1) sonantele și consoana /h/, înainte de care opoziția de sonoritate se menține, 2) consoane fonologic surde sau fonologic sonore și consoana /t/, înainte de care opoziția surd ~ sonor se neutralizează.

Privitor la felul cum se produce fenomenul neutralizării, autorul arată că, în grupurile consonantice, determinant e ultimul element al grupului ([lut bun] [lud~bun]).

În lucrarea sa, după cum am arătat mai sus, A. Avram studiază sonoritatea în limba română pe plan fonetic și rolul acesteia în sistemul fonologic. Unele dintre problemele de ordin fonetic au mai fost studiate. Deși, în aceste cazuri, autorul nu face decât să completeze și să verifice datele obținute de cercetătorii anteriori, valoarea lucrării și importanța ei pentru fonetica limbii române este indiscutabilă. A. Avram dispune de o bogată documentare științifică în problema respectivă, iar cercetările sînt făcute de pe pozițiile lingvisticii moderne, potrivit căreia cele două discipline ale lingvisticii, fonetica și fonologia, nu pot fi separate, ci ele trebuie să fie studiate în strînsă legătură. În lucrare e demonstrată valoarea fonologică a sonorității în limba română, lucru care nu a fost remarcat pînă acum, subliniindu-se faptul că pentru perceperea distincției dintre /p/ ~ /b/, de ex., sonoritatea este o trăsătură pertinentă (distinctivă), iar tensiunea o trăsătură redundantă.

Un alt merit al lucrării este faptul că, studiind problema sonorității și rolul acesteia în sistemul fonologic, a stabilit totodată asemănările și deosebirile dintre limba română și alte limbi. În felul acesta a ajuns la concluzia că limba română se încadrează în grupul limbilor din estul Europei, limbi din familii diferite, dar care se aseamănă între ele printr-o particularitate comună: corelația de sonoritate. În vestul Europei se grupează o altă serie de limbi care posedă corelația de tensiune.

Rezultă deci că pentru lămurirea unor probleme privind limba română nu e suficient să ne referim numai la limbile cu care ea se înrudește, ci trebuie să ținem seama și de celelalte limbi cu care a venit în contact și în mijlocul cărora s-a dezvoltat.

Gr. Rusu

TEOFIL TEAHIA, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1961, 309 p.

Autorul, în studiul monografic pe care îl face despre graiul din Valea Crișului Negru, prezintă particularitățile lingvistice specifice

regiunii cercetate. Materialul a fost cules din localitățile aflate pe cursul superior al Crișului Negru (Poiana, Criștiorul de Sus, Călugări,

Izbuc, Cîmp, Briheni, Sîrbești, Ștei, Șediște, Hîrsăști, Șidiștel, Băița), unele din ele fiind așezări foarte vechi. De altfel, toponimia din această regiune dovedește existența populației românești din timpuri străvechi.

Lucrarea are următoarele capitole : *Introducere, Fonetică, Morfologie, Formarea cuvintelor, Lexic, Onomastică, Texte și Glosar.*

În introducere, autorul dă cîteva informații cu privire la trecutul și ocupațiile localnicilor. Aici s-au dezvoltat meșteșuguri ca olăritul, cojocăritul, vărăritul și cizmăritul. Ocupația de bază o constituie acum stînjăritul. Bărbații culegeau țara de la Severin pînă în munții Rodnei și Bucovinei ca lucrători forestieri.

Capitolul de fonetică ocupă o bună parte din lucrare. El redă o serie de particularități ale graiului studiat, grai care, în unele cazuri, e conservativ, iar altele prezintă trăsături comune cu celelalte graiuri ale limbii române.

Dintre particularitățile specifice regiunii, autorul amintește : prezența lui *i* în locul lui *a* (*ă*) accentuat : *io adip^u* „eu adap”, *să adlpe* „să adape”, *miri* „mare” și *tiri* „tare”; *e* accentuat > *ă* cînd este precedat de *p*, *b*, *m*, *v* : *albăsc^u*, *stropăsc^u*, *zmău*, *lovăsc^u*; *e* accentuat > *ă*, precedat de *s*, *z*, *f* : *săc*, *zăr*, *șăs*; după *s*, *z*, *f* vocala *i* (accentuat) se pronunță *t* : *șla*, *zla*, *ștn*.

Pronunțarea lui *o* din **o*, care trece la *ă*, este de asemenea un fenomen caracteristic acestui grai : *“arb*, „orb”, *“ăi*, „ol”.

Din seria vocalelor neaccentuate, *ă* trece la *a* sub influența asimilatoare a unui *a* accentuat din silaba următoare : *barbăt*, *batăje*, *bajăt*; *e* neaccentuat > *ă* după labiale și după *s*, *z*, *f* : *libăr*, *cărpăn*, *zămós*, *înălég*; *i* neaccentuat > *ă*, după *s*, *z*, *f* : *stîmjăsc*, *costlără*, *zlcăla*, *șlgărē*; *u* neaccentuat latin s-a păstrat în *plumtînă*, *plumtîn* „plămîn”.

Vocalele finale au tendința de asurzire sau amuțire : *-ă* amuțește total în cuvintele *mîrjăs* (sg.), „mireasă”, *o zgrăbunș* „zgrăbunșă”; *u* scurt final se pronunță în mod frecvent : *l’ep^u*, *rup^u*, *lup^u*.

Diftongul *ea* > *a*, cînd în silaba următoare este urmat de *a* (*ă*) : *mărgă*, *lovăscă*,

șăpă, *urzălă*. La sfîrșit de cuvînt, *ă* se monofonghează devenind *e* (deschis) : *să vrē*, *să sle*, *oi vidē*. Diftongul *ou* > *ô* : *côdă*, *rôlă*.

La consonantism remarcăm fenomenul palatalizării labialelor, care a determinat în mare măsură individualizarea sistemului fonologic al acestui grai în comparație cu limba literară. În poziție finală, aceste labiale s-au păstrat nealterate. Cîteva exemple : *p + ie* (*ja*) > *pt’* : *pt’ele*, *să pt’ărdă*; *b + i*, *je*, *ja* > *bd’* : *bd’irușim*; *m + i*, *ja*, *je* > *mă* : *Măihăi*, *mătre*, *măllă*; *f + i*, *je* > *h’* : *h’ir*, *h’in*; *f* > *ș* : *șerb^u* „fierb”, *șir* „fir”; *v* > *y* : *yîfăl*, *yî^u* „viu”; *v* > *h* înaintea lui *o*, *u* : *hólbură*, *húpe*.

Fenomenul palatalizării labialelor nu este general în valea Crișului Negru; în același timp el este mai conservativ în graiul femeilor.

Cu unele excepții, palatalizarea dentalelor are o răspîndire generală în această regiune. Dentala *t + e*, *i* > *t’* : *d’epárt’e*, *láp’t’e*; *d + e*, *i* > *d’* : *d’es*, *hod’lănă*. Nazala dentală *n + e*, *i* se palatalizează în *n’* : *nepót*, *niș’t’e*, *bîșt’e*. Fonemele consonantice *k* și *g* s-au confundat în acest grai cu *t’* și *d’* : *t’ep^u*, *pădút’e*, *t’ipăș*, *năt’iňă*, *d’lbol*.

Din capitolul morfologiei se remarcă trecerea unor substantive de la declinarea a II-a la a III-a : *șăgure*, *măgure*, *pălline*. Alte substantive de genul masculin sau neutru în limba literară, au aici genul feminin : *plumtînă*, *pontoăfă*, *lacătă*.

La cazul genitiv singular, există procliza articolului atît la substantivele proprii, cît și la cele comune : *Blaga ti Macavei*, *Mircea ti Iancu Ursului*, *socru lu fecioru meu*. În ceea ce privește problema verbelor, se observă treceri de la conjugarea a IV-a la cea de-a I : *a ciripi* > *a ciripa*, *a rugini* > *a rugina*. Unele verbe de la conjugarea I și a IV-a, la indicativ și conjunctiv prezent, pierd desinențele *-ez*, *-ezi*, *-ească* și *-esc*, *-ești*, *-ește* : *cin* „cinez”, *să cin* „să cinez”, *să depart* „să depărtez”, *să lipe* „să lipește”. La conjugarea a II-a și a III-a a unor verbe cu tema terminată în *t*, *d*, *n*, sint de remarcat la pers. 1 sg. formele neiotacizate : *văd*, *șed*, *cred*, *rid*, *aud*, *să șed*, *să ștn*. Dintre verbele cu tema în *r*, mai

caracteristic este *a merge*, prezentînd urîmătoarele modificări: *mę* (*mere*), *mem* (*merem*), *meși* (*mereși*). Poate că ar fi fost bine dacă autorul dădea toate formele acestui verb.

Vorbînd despre formarea cuvîntelor în graiul cercetat, autorul a insistat asupra sufixului productiv *-ar* care e atestat în nume de obiecte și instrumente. Ca nume de agent, apare în forme ca: *coșerár* „cel care face coșuri”, *metarár* „cel care face metri (stive) de lemn în pădure”, *varár* „cel care vinde var”. Sufixul *-aş* apare în forme ca: *brîncás*, *pálmás*, *hibás* „care are hibă”; *-áu* în: *mámáitigáu* „făcăleț”; *-oc*: *albóc* „albicios”, *greuóc* „greu”; *-os*: *ciontós* „cu cioturi”, *nodós* „noduros”.

Prefixul *in-* (*im-*) nu apare în unele cuvînte, și în special la verbe: *pușc* „împușc”, *negresc* „înnegresc”, *să împlă*, „se întîmplă”.

În capitolul despre lexic se constată existența unor cuvinte vechi de origine latină, cum ar fi *aodce* „aici” < lat. **ad-hacce*, cu sensul de „acolo”; *a bárdta* „a striga în gura mare, a plînge” < lat. pop. **balal(e)-rare*; *a custá* „a trăi” < lat. *constare* „a dăinui” și *pedestru* „șchiop, schilod” < lat. *pedester*, *-ris*, folosit și cu sensul de „nevoias, amărit”.

Dintre influențele străine, mai intensă este cea maghiară, care a pătruns pe cale politică și administrativă în perioada imperiului austro-ungar. Ulterior, termenii pătrunși în limbă pe această cale au fost înlocuiți cu alții, românești. În localitățile din jurul orașelor Oradea, Beiuș și Vașcău, influența limbii maghiare este mai puternică.

Astăzi, ceva mai pronunțat se resimte influența limbii maghiare în terminologia legată de agricultură, obiecte, îndeletniciri casnice și îmbrăcăminte: *bíriș* „cărâuș” < *béres*, *cosaláu* „flnăț” < *koszáló*, *șușorcá* „pănușă” < *susorka*, *badóc* „bidon” < *bádok*, *bárson* „catifea” < *bársony*.

Influența germană a lăsat mai puține urme și a pătruns mai ales în lexicul meseriilor. S-au notat termeni ca: *fordábár* „cîrlig de închis ușa” < *Vorreiber*, *hont* „roabă” < *Hund*, *prici* „pat simplu” < *Pritsche*.

Bihoienii au avut legături strînse cu Banatul, unde își desfăceau produsele lor sau umblau, în trecut, ca lucrători agricoli. De aici au pătruns în limbă cuvinte de origine sîrbă ca: *ierágá* „iazul morii” < *jaruga*, *iorgován* „liliac” (arbust) < *jorgován*, *ponedáv* „pătură” < *ponjava*.

Un alt capitol al studiului graiului bihoien este onomastica cu cele două părți ale sale: toponimia și antroponimia. Autorul a cules un bogat material onomastic din această regiune.

Numele topice din Valea Crișului Negru, în majoritatea lor, sînt de origine romînească. Ele își au izvorul în tezaurul limbii curente, descriînd forma sau aspectul exterior al locului, natura și vegetația. Autorul a căutat să ne prezinte un număr cît mai mare de nume topice, notîndu-le fonetic. Cităm cîteva: *Cále*, *Baňišóri*, *Cîmpu Cónéuluș*, *Dálu Ponó-ruluș*, *Dîmbu Ársului*, *Dósu Cêrbuluș*, *Fáđa Dîmburilor*, *Fîntîna Pléși*, *Htrlópu Báki*, *Ográda Láki*, *Paráđu Rácului*, *Vále Coșlt'i*, *Vîrvu Bláji*, *Vtr* [= *vîrfu*] *Baňišóri*.

Pe baza unei anchete pe care am făcut-o în toamna anului 1949 în Poiana și înspre izvoarele Crișului Negru, am cules și noi cîteva nume topice pe care le dăm aici, ca o completare: *Dálu Porcárețuluș*, *Córnu lu Crementș* (deal), *Fáđa Măgurii*, *Poidána Nêám-fuluș*, *Vîrvu Bârșorâhescuș*, *Vîrvu Ciúhiș*, *Vîrvu D'eáluluș*.

Numele *Osoi*, în Poiana, indică în primul rînd un loc acoperit tot timpul de soare; este apoi întîlnit ca nume de pădure, de deal și de loc prăpăstios cu dîmburi. Dintre numirile de ape cităm din aceeași localitate: *Vále lu Strecóșu*, *Vále Kjúluș*, *Vále Fórt*, *Izvoru Báji*, *Izvoru Bâlrîhiș*, *Izvoru Ilițéș'ilor*, *Izvoru la Zápózi*.

În legătură cu numele de persoană se arată că prenumele cu mai mare circulație sînt cele calendaristice. Demn de reținut este însă faptul că, în ultima vreme, se observă și aici, ca și în alte părți ale țării, o tendință tot mai accentuată spre „modernizarea” prenumelor. Ca rezultat direct al acestei tendințe,

asistăm pe de o parte la dispariția unor nume vechi (calendaristice) ca *Ispas*, *Anisia*, *Eva* și *Rafila*, iar pe de altă parte, la pătrunderea (mai ales prin mijlocirea intelectualilor) a unor prenume noi de origine latină, ca de ex. *August*, *Cornel*, *Sever*. În continuare, se înșiră, în ordine alfabetică, un număr de nume de familie, prenume, porecle, supranume și nume de animale. Dintre prenumele masculine dăm cîteva pentru ilustrare: *Sabln*, *Șândor*, *Mhiron*, *Bănu*, *Lăzăr*, iar dintre feminine pe: *Aurlna*, *Iluca*, *Ilufa*, *Marta*, *Oălfa*, *Salvina*, *Valeria*, *Vioăra*, *Virona*.

Adunarea textelor s-a făcut cu ajutorul magnetofonului. Ele cuprind material cu privire la munca cîmpului, obiceiuri și folclor.

Ultimul capitol al lucrării — glosarul — se impune prin numărul apreciabil al cuvintelor tratate. Desigur că, prin formele atestate — unele destul de rare —, ca și prin bogata sinonimie pe care o prezintă, acest glosar constituie o reală contribuție la cunoașterea elementelor lexicale regionale ale limbii române. Așa stînd lucrurile, ținem să precizăm că observațiile critice care își vor face loc printre cele de mai jos, nu urmăresc nici pe de parte să diminueze valoarea lucrării. Aceste observații ținesc doar să atragă atenția asupra unor fapte, care, dacă vor fi luate în considerare, vor putea, după părerea noastră, să aducă unele îmbunătățiri acestel lucrări.

Mai întîi, vrem să arătăm că exemplele aduse pentru ilustrarea cuvintelor sînt foarte utile. Credem însă că era bine, dacă s-ar fi dat, pe cît posibil, și etimologia fiecărui cuvînt tratat. De asemenea, la substantive și adjective se puteau indica ambele forme gramaticale: singularul și pluralul. Prin anchetarea diferitelor subiecte se putea ușor obține cele două forme. Tot așa, la verbe se indică numai timpul, modul, singularul, pluralul și persoana, dar nu se arată conjugarea.

Dintre numeroasele sinonime, la care ne-am referit și mai sus, ni se par caracteristice următoarele: *borod'ele* s.pl. „rămășițele după fierul țulcii”, cu sinonimele *groș'ior*, *lățuri*, *moladău*, *osăriu*, *prundriu*; *cobrcaléști* i

vb. ind. prez. sg. „cotrobăiești, răscolești”, cu sinonimele *boscorod'éști*, *burculéști*, *col'iléști*, *buduléști*; *cociodăne* s.f. pl. „piftie”, cu sinonimele *pîștere*, *răci*, *răcături*, *ailuri*, *cătărle*; *nanaldie* adj. f. „femeie idioată din naștere”, cu sinonimele *dudăndă*, *dănavă*, *huidăndă*, *tan-talaie*, *muiere lădă*, *mulalaie*, *ndăcă*, *proadlă*.

La cuvîntul *s/irgacéle* s.pl. „crengi uscate, vreascuri” credem că se putea îngloba ca o a doua variantă și nu ca sinonim forma *s/irgăci*; tot așa în ce privește cuvintele *pópi* — *popói* s.m.pl. „fire de grîu lăsate netăiate”.

Explicarea cuvîntului *scrob* nu pare cea mai potrivită prin „trahana”. Cine citește această definiție rămîne nedumerit, pentru că *trahana* este un împrumut mai vechi din limba turcă și nu circula pe tot teritoriul dacoromîn. Era mai indicat dacă se dădea sensul general al lui *scrob* și anume cel de „mîncare făcută din făină, asemănătoare cu mămăliga”, iar după aceea să urmeze sinonimele *cir*, *răzdlăie*, *tărhăndă*. Remarcăm apoi cuvîntul *scodă*, care, după autor, înseamnă „sămăchișă”. Dar „sămăchișă” este tot un regionalism cu aria de răspîndire mai ales prin Bucovina, Moldova și Maramureș. Termenul *sămăchișă* trebuie tratat ca sinonim, iar cuvîntul *scodă* explicat cu sensul general de „un fel de lapte de vacă smîntînit și acrit”; (Transilvania) „brînză de vacă”. Tot așa și în cazul altor cuvinte: *haldăr* s. „haldan”, „fir de cîneapă semănat în porumbiște”, cu sinonimele *halătdăr*, *pópi*, *rujói*, *haldán*, *firóc de cîneapă*. Aici *haldán* este tot un regionalism și, în plus, o variantă. I.A. Candrea face trimiterea la *aldán* iar DLRM nu atestă decît forma de *aldan*. Prin urmare era mai bine ca definiția să cuprindă numai „fire de cîneapă semănat în porumbiște”, iar forma *haldán* să se fi dat ca variantă. Din seria aceasta prezentăm și alte cuvinte: *flordr* s.m. „stroh”, *patăged* s.f. „lașcă”, *piriúș* s.n. „răpăguș”, *scăund'éș* s.n. „sferghetcu”, *tenchis'te* s.f. „ciocănărie”, *tuzăci* s.pl. „hucul”, *zdurlúș* s. „răpăguș”.

Găsim în glosar forme sufixate care nu sînt tratate în capitolul privitor la formarea cuvintelor. Ne referim în primul rînd la sufixul diminutival — *el*: *scăund'el*, *s/ircedl*,

puturăl. Atunci cînd s-a explicat sufixul colectiv *-işle* era necesar de adăugat mai multe exemple, ca: *aduîşt'e*, *boorişt'e*, *grîuîşt'e*, *ten-chişt'e*.

După cercetarea glosarului şi a altor capitole, unde s-au ilustrat numeroşi termeni, rămînem cu impresia că cel puţin pe alocuri nu s-au făcut totuşi destule sondaje pentru culegerea materialului de grai bihorean. Lipsesc unii termeni din domeniul păstoritului şi a unor meşteşuguri ca olăritul, fierăritul şi morăritul. Aceasta cu alt mai mult cu cît în introducerea lucrării se vorbeşte despre existenţa unor asemenea meşteşuguri locale, printre care şi mineritul, ultimul ajungînd în secolul al XVII-lea la un grad de dezvoltare destul de mare.

Ne permitem să aducem cîteva completări în urma din terminologiile legate de ocupaţiile amintite mai sus, prin material cules de noi în această regiune. Din domeniul morăritului menţionăm termenii: *strat* s.n. „baza celor două pietre de măcinat”, *scob* s.n. „uluc sau jghiab prin care trece făina”, *féiu* s.n. „frînă”, *crîng* s.n. „roată dinţată”, *măcinîş* s.n. „sac mic”, *bărôst* s.n. „baros”, *strîngă* s.f. „gaură la veşcă”, *raf* s.n. „şină de fier care încercuieşte piatra”, *ravăşuri* s. pl. „cresături adînci pe piatra morii”, *foangă* s.f. „clopoţel” (*frcalâm* s.n. „îndreptător la moară”, *brăd'te* s.f. „măsură de 12 kg”, *vancoş* s.n. „bucată de lemn la capătul grindeiului”, *mă't'îşă* s.f. „secur mică”, *crăcălău* s.m. „turcă cu două coarne pe care se fixează sita”, *temescleu* s.m. „sul de lemn”.

Tot pe malul apei se găseşte instalat *firezul* de tăiat buştenii. Este adevărat că din cauza simplităţii instalaţiei, şi termenii respectivi sînt puţini: *cărăf* s.n. „trei grinzi alăturate una de alta şi purtate după firez”, *dosăre* s. pl. „margini de copac (buştean)”, *lălunodie* s.f. „un fel de margine tot de la buştean”, *lînjădă* s.f. „sul de lemn care leagă firezul cu şaiba şi roata de piatră”.

În legătură cu fabricatul ţulcii am notat termenii ca: *şătrufă* s.f. „acoperişul cazanului”, *şind'ilicju* s.m. „acoperiş din şindră”, *cîrjă* s.f. „manivela de la cazan”, *gurmăd* s.n. „gîtlul

propriu-zis al cazanului”, *cuminăc* s.n. „ca pacul în formă de comănac”, *jegufă* s. f. „cinzeacă”, *blotân* s.m. „butoi de ţuică”.

Căocia sau fierăria cuprinde o bogată terminologie a uneltelor şi a muncii pe care o face *căociul*. Aşa sînt termenii: *mihéi* s.n. „partea alcătuită din foale şi vatra focului”, *camîn* s. n. „vatra focului propriu-zisă”, *lăr-hăl la foale* s.n. „greutate”, *mă'tăr* s.n. „piuliţă mare”, *d'în* s.n. „sculă de tăiat spiţele la roată”, *ră'téz* s.n. „încuietoearea unui cufăr”, *orş* s.n. „sculă pentru curăţat osia”, *şailău* s.m. „minghină”, *raşpău* s.n. „raşpel”, *palău* s.n. „cheie de scos piuliţele de la roţi”, *căpră* s.f. „tălpică cu două părţi”, *boc* s.n. „unealtă de strîns roţile”, *şorfoli* vb. IV tranz. „a strînge roata pe fus”, *mă'tăr* s.n. „şaibă”, *şirofolesc ôşa* vb. IV tranz. ind. prez. „îngroş osia”.

Vara locuitorii din Poiana transportă fînul cu sania din cauza dealurilor abrupte şi prăpăstioase. În legătură cu aceasta s-au notat termenii ca: *hamfloodje* s.f. „crucioi”, *grumăzăre* s.f. „opritoare”, *toporîşte* s.f. „coada bicicluului”, *dolodăgă* s.f. „urechea bicicluului” etc.

De asemenea, s-au mai notat termenii privitori la obiectele casnice şi la părţile gospodăriei: *côlnă* s.f. „şura în general cu toate despărţiturile”, *vică* s.f. „măsură de 24—25 kg”, *căbél* s.f. „patru vici la un loc”, *belciău* s.n. „leagăn de copil”, *loltéu* s.n. „iesle pentru vite”, *şirégă* s.f. „coşul căruţii unde se păstrează fînul”, *şorlocăt* s.n. „oblon la casă”, *hăitău* s.m. „gonaci”, *ultră'înd* s.f. „lanţul gardului pe care se bate uluca”, *brăcînărlă* s.f. „sfoară”, *oboróc* s.n. „măsură de 6 kg”, *metredăncuri* s. pl. „cheile de la uşi legate împreună”, *pod'şorél* s.n. „dulăpior pentru chei”, *ştringuillă* s.f. „ştergar de acoperit plăcinta”, *hustăcu* s.n. „vasul de ales untul”.

O ultimă completare o facem prin termenii referitori la domeniul vieţuitoarelor şi al plantelor, cunoscute de populaţia din Poiana: *armură* s. „boală de splină”, *bros-căfă* s.f. „orice umflătură mică la vaci”, *împăivăni* vb. IV tranz. „a împiedica calul”, *boică* s.f. „groapă”, *jup* s.m. „snop de ciocani de porumb”, *muscădn* s.m. „peşte conservat

în borcan", *păscodie* s.f. „femela păstrăvului”, *potroacă* s.f. „gaură de vulpe”, *bătcă* s.f. „cursă de prins vulpea”, *copilă* s.f. „iască”.

★

În concluzie, se poate spune că studiul monografic al graiului din Valea Crișului Negru prezintă în mod clar tratarea tuturor problemelor de limbă, cu o înaltă științifică nouă și cu fapte vii din regiunea cercetată. Lucrarea se impune prin metoda analitică de

cercetare și de documentare, ea reliefind în mod pregnant asemănările și deosebirile care există între graiul din Bihor și celelalte graiuri ale limbii române. Ne oferă, în esență, un început pentru elaborarea unei lucrări mai vaste, cu privire la studierea tuturor graiurilor din localitățile de la poalele muntelui Biharia, alți din partea superioară, cît și din cea inferioară a văii Crișului Negru.

V. Băjănici

V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, *Glosar regional*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1961, 83 p.

După cele două culegeri de cuvinte dialectale apărute în curs de un an în Editura Academiei Republicii Populare Romîne (*Lexic regional* și *Materiale și cercetări dialectale*), un grup dintre membrii Colectivului de lingvistică al Filialei Iași a Academiei R.P.R. și ai Catedrei de limba romînă a Facultății de filologie din Iași au dat la lumină, în aceeași editură, cel de al treilea glosar dialectal de extindere mai mare. Acest glosar — împreună cu culegerile apărute mai înainte și cu cele pe care le publică revista „Limba romînă” — îmbogățește materialul documentar pentru *Dicționarul general al limbii romîne*, în curs de elaborare.

Dar lucrarea de care ne ocupăm cuprinde un material extrem de interesant și util nu numai pentru lexicografie, ci și pentru studierea unor aspecte din istoria limbii noastre. Am în vedere în special materialul documentar necesar pentru *Tratatul de istoria limbii romîne*.

În ordinea aceasta de idei, remarc existența în teritoriul de unde e adunat materialul din glosar a unui număr considerabil de cuvinte de origine latină care și-au păstrat sensul original, iar în limba romînă comună nu mai există: *ar(d)tor*, *durătură*, *misăricios*, *rautori*, *sogi* și *sugi*, *suvintra*, *vintri*, *spur* etc.

Apoi, limba din localitățile anchetate a păstrat o seamă de forme rotacizante: *giu-*

rincă, *inserina*, *verinos*, precum și unele care prin falsă regresie au schimbat pe *r* în *n*: *lingună*, *minos*, *plnoi* și *punoî*, *sănuine*, *ustunoi* etc.; dovadă că în aceste părți rotacismul a fost un fenomen destul de extins.

Sînt interesante apoi verbele multe formate de la substantive: *stăniști*, *suhăci*, *leișu*, *vergel(u)i* etc., forma arhaică *putredi* a verbului *putrezi*, cum și bogăția de sufixe în limba din teritoriul anchetat. Amintesc ca exemplu sufixele diminutive *-uc*, *-ucă* (*afulcă*, *băietucă*, *slăbuc*, *vîndăuc*), *-ic* (*junic*, *moșic*), *-ul* (*niuniuf*) etc.

Pentru contribuția la studierea problemelor de limbă, glosarul apare la timp potrivit și este foarte bine venit.

Lucrarea cuprinde cuvinte dialectale din o bună parte a regiunii muntoase a Moldovei și a părților învecinate cu regiunea aceasta, precum și cîtiva termeni notați ocazional de la informatori din alte regiuni. Pentru orientarea cititorilor și pentru localizarea cuvintelor, se dă după fiecare cuvînt localitatea unde a fost atestat. Poate n-ar fi fost inutil să se dea în lucrare, pe lângă lista localităților, și o hartă a acestora. Ea ar fi ușurat mult orientarea cititorilor (și mă gîndesc în special la cel de peste hotare), fapt spre care trebuie să tindă orice lucrare de lexicografie.

Glosarul e întocmit, în general, cu respectarea principiilor și normelor cerute de lexicografia științifică. El cuprinde cuvinte neînregistrate în dicționarele noastre, apoi cuvinte care au sensuri noi sau care au alte forme, deosebite de cele cunoscute până acum, precum și regionalisme care sînt atestate în dicționare ca fiind cunoscute în alte părți ale patriei noastre.

Cu toată strădania colectivului de redacție de a da o lucrare care să întrunească toate cerințele lexicografiei, glosarul are, pe lângă multe calități, și unele lipsuri. Trezind peste faptul că nu se indică totdeauna genul și numărul substantivelor și adjectivelor, sau forma indicativului prezent la verbe — împrejurare pe care autorii încearcă să o justifice prin lipsa indicațiilor respective în materialul documentar adunat, fără a-și da seama că prin aceasta dezavuează munca colectivului de anchetatori de la Iași, iar lipsa putea fi eliminată prin informații suplimentare culese prin corespondență — în redactarea glosarului s-au strecurat și lipsuri de altă natură dintre care semnalăm cîteva :

În ceea ce privește cuvintele titlu, unele cuvinte din expresii nu sînt date la loc potrivit. Așa de ex. *arătura în fală* este dat la *arătura*, deși cred că trebuia dat la *fală* care e regional și nu este explicat în glosar. La fel *iarbă mînzată* trebuia dată la *mînzată* și nu la *iarbă*, *vierme de căsălniță* la *căsălniță* etc. Așa cum sînt date în glosar, rămîn nereliefate și neexplicate tocmai cuvintele dialectale. Mai vezi și : *bărbîntă*, *colibă*.

În ce privește categoria gramaticală a cuvintelor, sînt unele cuvinte a căror categorie este discutabilă. Dacă *budioș* și *păros* ar putea fi și substantive, deși mi se pare că sînt adjective, cuvîntul *cistaș* în nici un caz nu este substantiv, ci adjectiv, așa cum este și în limba din care a fost împrumutat (magh. *tiszta*). Mai vezi și : *fene* adv. ?, (cal) *genuncher* subst. ?, *împletuit* subst. ?

Glosarele dialectale sînt lucrări lexicografice explicative. Ele urmăresc să lămurească sensul unor cuvinte necunoscute sau neîntrebuintate pe întreg teritoriul unei limbi. Expli-

carea cuvintelor se poate face sau prin sinonime de uz general, sau prin perifrază, după împrejurări. Cerința este ca definiția să fie clară și precisă.

Dacă autorii glosarului au reușit să dea în majoritatea cazurilor definiții corecte, au totuși unele scăpări. Iată cîteva exemple : *cenușer* s.n. „Cîrpă pe care se pune cenușă și se spală vasele”. Definiția este neclară. Nu știm dacă orice cîrpă pe care se pune cenușă este „cenușer”, nici dacă orice cîrpă cu care se spală vase este „cenușer”. Poate ar fi trebuit definit : „Cîrpă cu care se spală vasele, după ce a fost înmuiată în cenușă”. *Gignă* s.f. „Gaură în pămînt unde se face foc și se fierbe zerul la stîină”. Este o definiție neclară și neprecisă. Cred că definiția corectă ar fi : „gaură în pămînt unde se face foc la care se fierbe zerul la stîină”.

Sînt apoi în glosar unele cuvinte insuficient definite : *cercel*, *furcă* etc. definite „semn în urechea oili”. S-ar părea că orice semn în urechea oili se poate numi cu oricare dintre termenii citați, ceea ce nu corespunde realității. Trebuia dată la fiecare cuvînt o definiție completă, așa cum s-a dat de ex. la cuvîntul *cociorvă* „tăietură pătrată făcută la marginea urechii oilor, spre a fi recunoscute de proprietar”, sau să se fi specificat măcar la fiecare cuvînt din categoria aceasta „un fel de semn făcut la urechea oilor pentru a fi recunoscute de proprietar”. Mai vezi și : *Nasul curcanului*, *orlanță*, *rehnă* etc.

La definirea unor cuvinte se dau sub aceeași cifră sensuri diferite. De ex. *mul*, -ă adj. „(Despre un om) Moale, de nimic”. *Om de nimic* însă nu este sinonim cu *om moale*, ci înseamnă în limba română „om ticălos, necinstit” (cf. DLRM). În consecință, trebuiau despărțite cele două sensuri și date sub cifre separate. Dacă cuvîntul nu are două sensuri (și probabil nu are), atunci trebuia dat ca sinonim al lui *moale*, *bleg*, *lipsit de energie* (cf. DLRM. s.v. *moale*, la sensul de sub 5). Același este cazul și cu verbul *a fleorcăi*, glosat „a vorbi mult și degeaba, a bîrlî”. Sînt două sensuri distincte, care trebuiau date

necon condiționat sub două cifre. Mai vezi și : *brac, gheștil, iepuraș, potroacă, premindă* etc.

Unele cuvinte dialectale sînt explicate prin alte cuvinte, tot dialectale, fără ca acestea din urmă să figureze în glosar. Vezi de ex. cuvîntul *măsaud* numit și *amzoaie*, fără ca acesta din urmă să fie înregistrat ca cuvînt titlu. Sau *plească* „gaură la capătul loporștei, în care se fixează *căfelul* de la fierul coasei”. La cuvîntul *căfel* sînt date însă patru sensuri, dintre care nici unul nu lămuirește pe cel de la fierul coasei. Cuvîntul *șușăluță* s.f. „Drum, drumeag îngust printre ogoare” este dat ca derivat de la *șușă* „șosea”, iar sub cuvîntul *șușă* nu e dat sensul de „șosea”, ci „leat, care se bate pe pereții de birne ai casei, înainte de a o tencui”.

Autorii, după cum afirmă în *Nota introductivă* (p. 8), au înlocuit transcrierea fonetică prin cea a limbii literare, „cu puține excepții”. Nu se arată însă nicăieri în lucrare care sînt cuvintele transcrise fonetic, iar transcrierea literară, așa cum este făcută, nu e întotdeauna corectă. De aceea ar fi fost bine să se dea în paranteză, în transcriere fonetică, acolo unde este cazul, pronunțarea cuvintelor. Așa cum sînt transcrise, nu ne putem da seama de felul cum se pronunță unele cuvinte : *budioș* sau *bud'oș*, *tigornicer* sau *igornicer*, *tinzii* sau *tinzii* etc.? Iar dacă pronunțarea lor e cu *d'*, respectiv *i'* (și probabil așa este), transcrierea mai corectă era cu *gh*, respectiv cu *ch*, *bughioș*, *chigornicer*, *chinzii*, forme mai apropiate de etimon (*bugyos*, *cheag*, *chin*).

Fără îndoială, felul de transcriere nu este o inițiativă a autorilor. Ei au urmat anumite criterii de transcriere stabilite de alții. Exemple date mai sus — și numărul lor poate fi sporit — arată că ar fi cazul ca Academia R.P.R. să stabilească, după o discuție mai largă, felul în care urmează să se facă în viitor transcrierea cuvintelor dialectale. Sistemul de transcriere în felul cum e făcut în glosarul de care ne ocupăm, dar și în alte lucrări ale unor autori, este, după părerea noastră, neștiințifică. Iar lăsarea rezolvării problemei la bunul plac al flecărilor aut. or duce la confuzii.

În ceea ce privește etimologia cuvintelor, glosarul nu are o normă unitară. La unele cuvinte dă etimologia, la altele, formate după aceleași criterii, nu o dă. De ex., *lemnar*, cu sensul de „șopron unde se țin lemnele”, e dat ca derivat de la *lemn* cu sufixul *-ar*, în schimb cuvîntul *lingunar* „cutie în care se țin lingurile” nu are dată etimologia. Le fel sînt tratate și *collar*, *domnar*, *drodar*, *mădmăligar*, *mărginar* etc. a căror etimologie este tot atît de clară ca a lui *lemnar*. De același tratament se bucură și cuvintele derivate cu suf. *-(i)tură* : *întritură*, *sucitură*, *trăsnitură* etc. au dată etimologia, iar *tlrltură*, *tlrlitură* etc. nu o au.

Sînt apoi cîteva etimologii discutabile. Așa de ex., *bădău* nu poate deriva din magh. *bădog*. Eventual ar putea fi din magh. *băddöny* (DA), însă ar putea fi derivat și din *bat-ău*. Cuvîntul *brodăr* nu poate fi explicat din magh. *buda* „sobă”. dar nici nu cunoaștem un cuvînt maghiar cu acest sens. Cuvîntul pare a proveni dintr-un cuvînt german prin filieră maghiară. Cunoaștem un cuvînt dialectal maghiar *blóder* cu același sens pe care-l are și *brodăr*. Cuvîntul *cistaș* e din magh. *tisztá* „curat, nepătat” + *-aș* și nu din magh. *tisztás* s. „poiană” și nu adj. „luminos, strălucitor” cum e dat în glosar. *Comandăș* se explică foarte bine din rom. *comandă* + *-aș* și nu e nevoie să recurgem la contaminare între *comandă* și *cormandăș*. *Giurincă* are corespondent în limba literară pe *junincă*, deci nu trebuie să-l explicăm din *juncă*. *Hunțut* e din magh. *hunc(f)ut* < germ. *Hundsfoht* (cf. CADE) și nu e nevoie să recurgem la alte etimologii, complicate și neconvingătoare. *Pactă* e din magh. *pakli* „pachețel” < germ. *Pack*. Direct din germană nu se poate explica. *Vindiug* < magh. *vendég* „oaspe. musafir” și nu din *vendégség*. Cele trei sensuri ale cuvîntului *halău* nu se pot explica din magh. *háló* „plasă, năvod” cu care n-au nici o legătură. Primele două sensuri „uluc în care se dă apă la vite” și „lesle” sînt din magh. *vályu*, reg. *váló* „idem”, iar cel de al treilea „casă mare, unde se adună lumea pentru petrecere

și joc" ar putea fi pus în legătură cu magh. *háló* (szoba) „cameră de dormit”. pop și cu sensul de „camera cea mare”. *Pliscăldu* cu sensul de „băt care se întrebuițează în locul clesțelui, pentru a așeza lemnele la foc”, nu poate fi derivat din *plisc* + *ăldu*. Eventual poate fi o contaminare între *plise* și *pisicăldu* < din magh. *piszkáló* (fa), *piszka* (fa) „vătrai, vătrar”. Considerând că cuvintele *hăldu* și *pliscăldu* au mai multe sensuri și altă etimologie pentru unele dintre ele, trebuiau date ca cuvinte

titlu separat, cu cifră la urmă (ex. *hăldu*¹ *hăldu*²) grupând sensurile după etimologie.

Am făcut cele câteva observații nu cu gândul de a diminua valoarea glosarului, despre care am spus că cuprinde un material interesant și util, ci cu intenția de a contribui la lămurirea unor probleme din cuprinsul lui. Altfel, se știe că la asemenea materiale întodeauna rămâne de precizat sau de adăugat ceva.

L. Gherjariu

Studii Universitatis „Babeș-Bolyai”. Cluj, seria a IV-a, fascicula 2 (Philologia), 1959

Primul articol este semnat de acad. E. Petrovici și se intitulează *Concepția algebrică, a sistemului fonologic la glosematişti*. Autorul, în articolul amintit, face o succintă și convingătoare analiză a școlii glosematice din Copenhaga. Arată că lingvistica actuală recunoaște meritele științifice ale școlii neogramaticilor, dar nu poate fi de acord cu metoda „atomistă” întrebuintată de adepții acestei școli. Lingvistica actuală, spre deosebire de școala neogramaticilor, aplică „metoda care consideră elementele limbii ca părți ale unui întreg, ca formând un sistem bine încheiat, în care toate elementele sînt reciproc condiționate” (p. 7). Concepția limbii ca sistem s-a născut ca o reacție împotriva școlii neogramaticilor. Cel care a influențat mai mult actualele curente lingvistice este F. de Saussure. Unele idei saussuriene despre limbă („în limbă sînt numai diferențe fără termeni pozitiv”; „limba e o formă și nu o substanță”) au fost exagerate de către unii lingviști, ajungîndu-se pînă la ignorarea substanței limbii, avîndu-se în vedere numai forma. Pe o astfel de linie merge și L. Hjelmslev. După concepția școlii glosematice din Copenhaga, al cărei întemeietor este Hjelmslev, substanța fonică și fonetică nu trebuie să-l intereseze pe lingvist. Spre deosebire de concepția școlii glosematistilor, școala funcționalistică din Praga defi-

nește fonemul pe baza trăsăturilor acustico-fiziologice distinctive. Glosematistii nu țin seama de precizarea lui F. de Saussure că „limba nu poate fi concepută fără realizarea ei materială” (p. 10) și susțin că limba se poate realiza și prin semne grafice, ceea ce ar constitui o dovadă că substanța nu interesează. Dar semnele grafice nu constituie substanța limbii, ci o reprezentare a vorbirii. „De altfel, înșiși glosematistii, în ciuda afirmațiilor lor teoretice că lingvistul nu trebuie să se preocupe de substanța, de materia fonică a cenzurilor [fonemelor], totuși — precum o recunosc înșiși adepții glosematicii — în practică nici ei nu ignorează această substanță nu numai în prima fază a analizei, adică a identificării alofonilor, ci în toate etapele analizei” (p. 10). Articolul citat al acad. E. Petrovici vine să clarifice unele probleme de bază privitoare la concepția glosematistilor despre limbă.

Márton Gyula semnează articolul *Eredményeink és feladataink a magyar nyelvet ért román nyelvi halás tanulmányozása terén* (Rezultatele și sarcinile în studierea influenței limbii române asupra limbii maghiare). În prima parte a articolului, autorul trece în revistă interesul manifestat de diferiți lingviști maghiari pentru studierea acestei influențe și subliniază meritele ultimelor lucrări apărute

În această direcție. Se arată că cercetătorii mai vechi s-au ocupat mai mult cu probleme de lexic și mai puțin cu cele de fonetică și morfologie. Totodată, din aceste lucrări lipsesc însemnări cu privire la onomastică și la unele date istorice (excepție face lucrarea lui Blédy Géza). Autorul constată că ceea ce s-a făcut în această direcție nu satisface lingvistica modernă. În a doua parte a articolului sînt tratate sarcinile lingvisticii actuale cu privire la studierea influenței reciproce dintre limba română și maghiară.

Un alt articol, foarte interesant și instructiv, este cel al lui E. Cîmpeanu, *Concepția stilistică a lui Ch. Bally*. Autorul prezintă în mod critic concepția stilistică a lui Ch. Bally și subliniază influența pe care a avut-o *Traité de stylistique française* a lui Bally asupra multor lucrări de stilistică. Sînt scoase în evidență ideile juste ale lui Bally: vede legătura dintre limbă, gândire și societate; susține că stilistica trebuia să se sprijine și pe alte discipline lingvistice; contextul este acela care atribuie unui cuvînt diferite valori stilistice; vede legătura dintre stilistică și gramatică; susține că mijloacele de exprimare și valorile stilistice realizate de acestea formează un sistem. În același timp, autorul articolului, privind problemele de pe poziții marxiste, arată și comentează ideile greșite ale lui Bally. Astfel se arată că sînt greșite și profund idealiste ideile lui Bally cu privire la cunoașterea realității obiective. Bally susține că realitatea înconjurătoare nu se reflectă, ci se refractă (deci se reflectă deformat) în conștiința noastră. La fel de greșită și dăunătoare este ideea că limba nu reflectă realitatea obiectivă, ci impresiile produse de obiecte asupra noastră. În felul acesta se ajunge la subiectivism. De asemenea, nu poate fi acceptată părerea lui Bally cu privire la obiectul stilisticii, conform căreia numai limba vorbită poate fi studiată de stilistică, deoarece aici gândirea e dominată de sentiment. Nu admite ca obiect al stilisticii limba literaturii artistice. Autorul arată că Bally chiar cînd ajunge în mod spontan la o interpretare dialectică, este inconsecvent și cade adesea în subiecti-

vism. Articolul lui E. Cîmpeanu constituie o reală contribuție la valorificarea moștenirii lingvistice.

Pe linia problemelor de morfologie se situează articolele *Despre substantivele concrete și abstracte* de N. Goga și A. Kalotaszegi *nyelvjárás ira vala, irá vala — féle igealak-járól* (Cu privire la formele flexionare verbale de tipul lui *ira vala, irá vala* în graiul din ținutul Calata) de Vámszer M. N. Goga. În prima parte a articolului, face o privire istorică asupra capitolului relativ la substantive concrete și abstracte din cîteva gramatici românești și ajunge la concluzia că această clasificare este foarte subiectivă și arbitrară. În continuare, autorul constată că este foarte greu de făcut o delimitare între substantivele concrete și cele abstracte, deoarece nu există un criteriu obiectiv. Autorul susține o părere pe care o considerăm justă și de care ar trebui să se țină seamă în viitoarele gramatici, și anume că noțiunile de *concret* și *abstract* nu interesează gramatica, neaducînd nici un folos în această direcție. Ele țin de domeniul logicii.

Revista prezentată mai cuprinde studii privitoare la onomastică (*A XVII—XVIII századi erdély jobbágyszökések névtörténeti vonatkozásainak ismeretéhez* — Cu privire la problemele de antroponimie legate de fuga labagilor ardeleni în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea — de Szabó T.A.), privitoare la limba literară maghiară (*Kászoni Ferenc leveleinek nyelvjárási sajátosságai* — Particularitățile dialectale ale scrisorilor lui Kászoni Ferenc — de G. Gergely P.) sau la lingvistica maghiară în general (*Néhány népetimológia — Cîteva etimologii populare* — de Gálffy M., *Az irt és arat etimológiájához* — Contribuții la etimologia verbelor *irt* și *arat* — de Szabó Z.). Onofrel Vințeler semnează recenzia R.A. Budagov. *Etiudl po sintaksisu rumnskogo iaztka*.

Considerăm că materialul cuprins în revistă este cantitativ prea puțin (în total 14 articole) față de posibilitățile catedrelor de limbă și literatură.

Doina Grecu și Sabina Teiuș

Névtudományi vizsgálatok [Cercetări de onomastică]. Pais Dezső közreműködésével szerkesztette Mikesy Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 212 p.

Societatea lingvistică maghiară bucurându-se și de sprijinul Academiei Maghiare de Științe, a organizat la sfârșitul lunii septembrie 1958, la Budapesta, o conferință de onomastică. La această conferință au participat și lingviști din Uniunea Sovietică, Republica Populară Polonă și din Republica Populară Federativă Iugoslavia. Comunicările prezentate, precum și discuțiile au fost publicate în 1960 de Editura Academiei din Budapesta într-un volum cu titlul de *Névtudományi vizsgálatok* (Cercetări de onomastică).

Volumul este alcătuit din două părți. Prima parte cuprinde un referat și mai multe comunicări privitoare la toponimie, iar cea de-a doua parte referate și comunicări privitoare la antroponimie. În fruntea volumului găsim cuvântul de deschidere al acad. Géza Bárczi în care face o amplă dare de seamă asupra Congresului Internațional de Onomastică care a avut loc în vara anului 1958 la München. În anexă găsim trei studii, un referat în limba germană a celor cuprinse în volum, precum și un indice de cuvinte, nume și materiale.

Acad. István Kniezsa în referatul *A szlovák helynévtípusok kronológija* (Stabilirea tipurilor de toponimice slovace din punct de vedere cronologic) își propune să stabilească cronologia absolută a acestor toponimice, problemă de care nu s-a ocupat nimeni pînă acum. Comunicarea aceasta cuprinde în partea întâi cîteva precizări de ordin principal și indicații metodologice importante.

Reamintește că într-un studiu publicat în 1944 (*A párhuzamos helynévadás. Egy fejezet a településtörténet módszertanából* — Toponimice paralele. Un capitol din metoda de cercetare a istoriei așezărilor omenești) a dovedit că, plecînd de la toponimicele paralele maghiare-slovace, maghiare-romîne și cehe-germane, toponimicele al căror sens corespunde în două sau mai multe limbi, nu s-au născut prin traducerea unora după celelalte, ci se datorează punctului de vedere identic de a

privi lucrurile. Dacă acceptăm această teză, atunci, susține I. Kniezsa, prin stabilirea perioadei diferitelor tipuri de nume topice maghiare putem stabili și perioada toponimicelor slovace corespunzătoare celor maghiare. Or, periodizarea diferitelor tipuri de toponimice în majoritatea cazurilor, se poate face aproape exact.

În continuare, prezintă succint ordinea cronologică a diferitelor tipuri de toponimice maghiare. Primul tip de nume topice care prezintă importanță din acest punct de vedere îl formează cele născute din nume de persoană. I. Kniezsa crede că acest tip constituie o particularitate maghiară, deoarece este necunoscut popoarelor învecinate și îl consideră ca o amintire a vieții nomade. Dată fiind schimbarea permanentă a locului, interese în primul rînd persoana și nu locul unde se află acea persoană. În sprijinul celor susținute autorul invocă prezența acestui tip de toponimice și la turci precum și faptul că aceste nume topice au început să dispară după așezarea ungurilor (la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul celui de-al XIII-lea).

În aria toponimicelor de tipul amintit apar și toponimicele cu sufixul *-i*, frecvent în numele topice formate din nume de persoană (de ex. *Lázári, Tamási* etc.) și din nume comune (de ex. *Királyi, Kovácsi, Udvari* etc.). Acest *-i* nu este altceva decît o variantă a lui *-é* posesival. Toponimicele din această categorie datează de pe la mijlocul secolului al XI-lea, deoarece nu îl întîlnim în numele topice formate de la nume de persoană păgîne. Ele dispar către sfârșitul secolului al XII-lea.

Toponimicele compuse formate dintr-un nume de persoană + *laka* 'locul lui' ..., *háza* 'casa lui...', *telke* 'moșla lui...', 'proprietatea lui...', *flava* 'satul lui...' apar la începutul secolului al XIII-lea, iar apariția lor repetată într-o regiune dată, constituie o dovadă că popularea acesteia nu a putut avea loc decît la începutul acestui secol.

Tot la începutul secolului al XIII-lea apar nume de locuri date după hramul bisericilor, de ex. *Szent-András, Szent-Benedek, Szent-György*.

În capitolele următoare I. Kniezza prezintă diferitele tipuri de nume topice slovace, confruntându-le cu tipurile de nume topice maghiare databile.

Primul tip cuprinde nume topice slovace formate cu sufixul *-ice*. Numele topice slovace formate cu acest sufix sînt puțin numeroase față de cele din limba cehă, poloneză, srbă, croată. În general, ele corespund toponimicelor maghiare provenite din nume de persoană simple (de ex. magh. *Dezsér* ~ slov. *Dežerice* < *Dezser* de orig. necunoscută; magh. *Finta* ~ slov. *Fintice* < magh. *Finta*), dar în unele regiuni corespund toponimicelor maghiare de tip : *nume de persoană + falva* (de ex. *Bodófalva* ~ slov. *Bodice* < magh. *Boda*). Apoi se ocupă pe rînd cu numele topice formate cu sufixul *-ovce* (magh. *Bogdány* ~ slov. *Bohdanovce* < slavă *Bogdan*; *Balázsfalva* ~ slov. *Blažovce* < magh. *Balázs*), cu sufixele posesive *-ov, -ova, -ovo* (magh. *Györke* ~ slov. *Ďurkov* < magh. *Györke*; *Kakasfalva* ~ slov. *Kokošova* < *Kakas* ~ *Kokoš*; magh. *Kelemenfalva* ~ slov. *Kálemenova* < magh. *Kelemen*).

Prin stabilirea categoriilor de mai sus, se poate urmări paralelismul dintre numele topice maghiare și slovace făcînd astfel posibilă și datarea lor.

Sînt cu mult mai rare toponimicele cu sufixele posesivale — *inb, -ina, -ino* adăugate la rădăcinile terminate în *a-* și *i-*. Din cele 75 de nume de locuri din această categorie, numai pentru 8 găsim paralele maghiare (de ex. *Farkasfalva* ~ slovac *Farkašin* < magh. *Farkas*).

Aceeași este situația toponimicelor slovace formate cu ajutorul sufixului *-jany*.

Paralelismul dintre numele de locuri provenite de la numele bisericilor sau mănăstirilor este evident, numărul lor însă este mic (vece 40).

Toponimicele slovace formate cu sufixul *-ince* prezintă paralelism cu toponimicele maghiare de tipul numelor de persoană simple,

deci ele s-au format către sfîrșitul secolului al XII-lea.

În încheiere, acad. I. Kniezza constată că la studierea diferitelor tipuri de nume topice slovace, toponimicele maghiare oferă un ajutor important, ceea ce, bineînțeles se întîmplă și invers.

Studiul acad. I. Kniezza prezintă o importanță deosebită atît din punctul de vedere al materialului lingvistic analizat, cît și din punct de vedere metodologic. Într-adevăr, metoda aplicată de autor este potrivită pentru stabilirea cronologiei absolute a numelor de locuri. În legătură însă cu afirmația acad. I. Kniezza că tipul numelor de locuri care sînt simple nume de persoană este o particularitate a limbii maghiare, el fiind complet necunoscut popoarelor vecine, ne permitem să facem observația că și în limba română există multe toponimice de acest tip, răspîndite pe întreg teritoriul Republicii Populare Romîne. Iată cîteva nume de sat și comune : *Abraumuș* (Regiunea Crișana), *Voila* (Reg. Brașov), *Scorei* (Reg. Brașov), *Arsache*, *Balaci*, *Pantelimon* (Reg. București), *Ursa*, *Negoiu*, *Petra* (Reg. Oltenia), *Florica* (Reg. Ploiești), *Bogdana*, *Rafaila* (Reg. Iași); de asemenea nume de munți, de ex. : *Penteleul*, *Negoiu* (în Munții Făgărașului) și altele.

În cadrul discuțiilor s-au prezentat comunicări legate de cele mai variate probleme de toponimie : György Györfy, *A magyar lörzsi helynevek* (Nume de ginți ca nume de locuri), Károly Mollay, *A német helynévllpusok kronológája a középkori Nyugat-Magyarországon* (Tipuri germane de nume de loc în Ungaria de vest în evul mediu), József Orlicsek, *Hivatalos helyneveink problémái* (Problemele numelor de locuri oficiale), Bálint Ila, *Helységneveink ügye és teendőink* (Problema numelor noastre de locuri și sarcinile ce ne revin), Sándor Mikešy, *Országos névbizottság* (Comisia națională de onomastică), László Gáldi, *Paele: Pest XV. századi francia neve* (*Paele* : numele francez din secolul al XV-lea al orașului Pest), László Deme, *Gondolatok a helynévkutatásról* (Meditații, idei despre cercetările de toponimie), Camillo Reuter, *Baranya*

megyei helynévgyűjtésem (Anchetele mele asupra toponimiei comitatului Baranya), Árpád Sebestyén, *Egy s más az élő dőlőnévanyagról* (Diferite probleme în legătură cu microtoponimicele) (Fluhrmamen n.n.), Miklós Kázmér, *A földrajzi nevek egyik elméleti kérdéséhez* (Cu privire la o problemă teoretică a numelor geografice).

Din domeniul antroponimiei au fost prezentate două referate. Dezső Pais în *Szemponlok Árpád-kori személyneveink vizsgálathoz* (Cu privire la cercetarea numelor de persoană din timpul arpadienilor) aduce o contribuție de mare preț la elucidarea problemelor indicate în titlu. Nu intrăm în amănunte, ne oprim la câteva concluzii care pot fi de folos tuturor acelor care se ocupă de antroponimie. Astfel, constată că majoritatea numelor de persoană în secolul al XI-lea și al XIII-lea nu constituie un simplu simbol, ci are conținut semantic strâns legat de persoanele care le poartă sau cu persoana de la care provine numele respectiv. Membrii familiei, rudeniile sau cei care fac parte din aceeași colectivitate, în majoritatea cazurilor, poartă, în mod evident, nume care arată aceste legături de rudenie. Prin urmare, în epoca amintită numele are, pe de o parte, rolul de a individualiza, pe de altă parte de a indica apartenența la o comunitate.

De asemenea, D. Pais arată că nu numai numele comune pot fi și trebuie folosite la explicarea numelor proprii, ci și invers: numele proprii pot furniza date valoroase cu privire la trecutul cuvintelor comune sau chiar la explicarea etimologiei lor.

Natalia Mitrofanova Terescenko în comunicarea intitulată *A nyenyec nemzetségnevekről* arată că numele de ginți la neneți au la bază cuvinte comune. Numele acestea au și formă feminină, care din punctul de vedere al construcției lor gramaticale par a fi forme de genitiv singular care arată apartenența femeilor la ginta respectivă.

La discuții, Elemér Moór a luat cuvântul în legătură cu referatul lui D. Pais. Tot de referatul lui D. Pais sînt legate și comunicările prezentate de Károly Czeglédý sub titlul

de *Nyugati türk eredetű méltóságnévek* (Nume de demnități de origine turcă occidentală). László Papp în *Beszámoló az Árpád-kori személynévszólár munkálatairól* (Dare de seamă asupra lucrărilor dicționarului de nume de persoană din epoca arpadienilor), dă informații asupra materialului adunat și asupra celorva dintre principiile care vor sta la baza redactării acestui dicționar. Credem că e bine să arătăm datele pe care le cuprind fișele din documentele editate. În fruntea fișei se găsește numele care interesează. În general un nume e scos o singură dată indiferent de cîte ori apare în documente. Cînd numele de persoană a fost înregistrat întîia forma de ablativ (*constitutis coram nobis* x.y.), se mai înregistrează pe încă o fișă forma de nominaliv, deoarece menționarea formei de nominaliv față de cazurile oblice, indiferent dacă ele se potrivesc ori nu, prezintă importanță pentru cei care studiază istoria limbii maghiare. Fișa cuprinde apoi anul de apariție al numelui respectiv. În al treilea rînd, este menționată în fișă ocupația persoanei dacă aceasta se poate stabili din document întrucît pentru cei care se ocupă cu antroponimia nu poate fi indiferent cine este persoana care poartă numele respectiv. Fișele cuprind în al patrulea loc, datele privitoare la legăturile de înrudire. În această parte a fișei, apare deci numele tatălui, a fiului sau fiicei, eventual al fratelui. Astfel în multe cazuri, întîlnim chiar trei generații pe aceeași fișă. Ele furnizează date de preț cu privire la problema schimbării numelor, la funcțiunea sufixelor diminutive și hipocoristice. Pe fișă se trece, dacă se poate stabili din documentul respectiv, și domiciliul persoanei. De aceste date se vor putea folosi nu numai istoricii, dar și cei care se ocupă de dialectologia istorică. Ultimul element al fișei îl formează indicațiile privitoare la sursa din care s-au scos datele de mai sus (sigla, numărul volumului și al paginei).

Lóránd Benkő în comunicarea sa *Nyelvjárástörténet a névudományban* (Probleme de dialectologie legate de onomastică) atrage atenția că, în onomastică, există diferențieri

teritoriale și pe plan sincronie, lucru care poate fi urmărit și în diacronie. În limba maghiară de ex. deosebirile teritoriale, în legătură cu antroponimicele, au fost mai mari în trecut decât deosebirile lexicale. Autorul crede că una dintre cauzele acestui fenomen este faptul că numele de persoană reacționează mai rapid la schimbările economice, sociale și culturale decât vocabularul limbii. Astfel moda cu privire la alegerea numelor de persoană se schimbă mai repede decât cuvintele din vocabularul limbii.

László Deme se ocupă de morfologia numelor de persoană în comunicarea sa intitulată *Személynévrendszerünk alakjának*, iar Éva B. Lőrinczy face un paralelism între istoria sufixelor și cercetările de onomastică în comunicarea *Képzőtlénel és névkutatás*. Miklós Kovalovszky arată câteva probleme care ar trebui urgent cercetate, ca de exemplu problemele de semantică în legătură cu onomastica în general, și cu numele de persoană în special, delimitarea numelor de persoană și a cuvintelor din vocabularul limbii, nume de persoană create de scriitorii mari și cele din basmele populare, legătura dintre antroponimie și istoria culturii, etnografie, psihologie etc.

Endre Rácz aduce contribuții la cercetarea hipocoristicelor *Néhány szempont becézé*

keresztneveink vizsgálatához (Cu privire la cercetarea prenumelor hipocoristice), Edit Vértess se ocupă cu nume de persoană ostiace *Adalékok az oszlák személynévkeutátáshoz* (Contribuții la antroponimia ostiacă). Béla Büky, în comunicarea sa *A fővárosi keresztnevéadás tanulmányozásának főbb kérdései*, se ocupă cu problemele principale legate de numele de persoană din Budapesta.

Sándor Zsigmond Karácsony analizează contribuția factorului geografic și social la numirile de persoană în secolul al XVIII-lea (*Földrajzi és társadalmi indítékek a XVIII. századi személynévadásban*). Ferenc Maksay se ocupă cu formarea numelor de familie în comunicarea *A családnevek kialakuláshoz*, iar Sándor Mikesy în comunicarea intitulată *Névészeti kérdések* (Probleme de onomastică) se ocupă cu numele de persoană, cu numele de familie și cu schimbarea numelor pe cale administrativă.

După cum vedem, volumul de care ne-am ocupat are un cuprins variat și ridică probleme de bază în legătură cu onomastica. Pe lângă cele trei referate de care ne-am ocupat mai pe larg, am ținut să atragem atenția și asupra materialului din comunicările prezentate la discuții, pentru ca toți cei care se ocupă de onomastică să cunoască toate problemele atinse în acest prețios volum.

B. Kelemen

STUDIA ROMANICA ET ANGLICA ZAGRABIENSIA (Facultas Philosophica Universitatis Studiorum Zagrabienensis), Zagreb, Num. 9—10, December 1960, Fasciculus Mirko Deanović oblatu

Revista bianuală a Facultății de filozofie de pe lângă Universitatea din Zagreb, sub redacția lui M. Deanović, P. Guberina și J. Torbarina, publică în paginile sale studii de limbă și literatură romanică și engleză dintre cele mai variate.

Astfel, volumul pe 1960, închinat profesorului Mirko Deanović, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani, cuprinde atât lucrări de fonetică și fonologie, lexicologie și dialecto-

logie sau istorie a lingvisticii, cât și lucrări de limbă și istorie literară.

În fapt, volumul recenzat de noi se deschide cu dedicațiile închinale sărbătorii de către colaboratorii săi J. Torbarina și P. Guberina. Așa cum reiese și din bibliografia operelor sale (*Bibliografia degli scritti di Mirko Deanović*, p. 5—8), activitatea lingvistului și filologului M. Deanović, depusă de-a lungul a cincizeci de ani este multiplă.

Dintre lucrările lingvistice remarcăm, printre altele, articolele și studiile de lingvistică generală (*Sulle origini dei calchi linguistici* (1934), *Perché è spinoso il problema dei confini linguistici?* (1953) etc.), de romanistică, privitoare mai ales la idiomurile romanice din Dalmația și Istria (*Divergences entre les emprunts latino-romans en Dalmatie* (1938), *Remarques sur le système phonologique de l'istiro-roman* (1952), *Ricerche sull'istiro-manzo* (1953), *Nomi di piante nell'istrioto* (1955), *Tre testi istroromeni* (1958) etc.) ca și cele de lexicologie și dialectologie privitoare la regiunile mediteraneene (*Concordanze nella terminologia marinara nel Mediterraneo* (1937), *Per un atlante e un dizionario etimologico delle voci mediterranee* (1938), *Projet d'un Atlas Linguistique Méditerranéen* (1956), *Questionario per l'Atlante Linguistico Mediterraneo* (1957), *Perspectives de l'Atlas Linguistique Méditerranéen* (1960) etc.).

Din domeniul foneticii și fonologiei, menționăm în primul rând articolul lui Petar Guberina, *Le problème de la diphthongaison en vegliote* (p. 137–148). Pentru a acorda un cadru mai larg cercetării sale, autorul ia în considerare — în măsura în care datele științifice o permit — un răstimp cît mai îndelungat din evoluția istorică a vegliotei. Astfel, el urmărește fenomenul diftongării atît în vegliota veche, cît și în cea de mijloc și în cea modernă. După cum precizează P. Guberina, stadiul vegliotei vechi poate fi reconstituit, în ceea ce privește trăsăturile de ordin fonetic, prin mijlocirea toponimicelor, a documentelor și a împrumuturilor sîrbo-croate, iar stadiul vegliotei de mijloc, prin toponimice avînd trăsături fonetice posterioare secolelor al XI-lea și al XII-lea, ca și prin „les emprunts faits au vénitien (italien) et au roumain”. Cît despre stadiul cel mai recent, numit de autor vegliota modernă, el este atestat prin dovezi din sec. al XIX-lea sau, mai precis, din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. În continuare, autorul constată cît diftongarea a avut o evoluție inegală în aceste trei stadii ale vegliotei. Astfel, după cît se pare, acest fenomen nu era cunoscut în vegliota veche.

Nici în ceea ce privește vegliota de mijloc fenomenul în cauză nu pare a fi avut o vitalitate prea pronunțată. Într-adevăr, în timp ce într-o primă perioadă a vegliotei de mijloc diftongarea a atins vocalele *e* închis, *o* închis, *i* lung și *u* lung în silabe libere, mai tîrziu, prin sec. al XV-lea se întîlnesc din nou forme corespunzătoare, monoftongate. În schimb, în vegliota modernă, cunoscută mai cu seamă prin mărturiile Udinei Burbur, această diftongare a ajuns la un stadiu extrem de intensitate, atingînd toate vocalele și, se poate spune, în toate pozițiile. La întrebarea, care în mod firesc se impune, „de unde provine această bogată diftongare a vegliotei moderne, din moment ce ea nu există în vechea vegliotă și este limitată în vegliota de mijloc?” autorul caută să răspundă făcînd mai întîi un paralelism, sub raport istorico-lingvistic, între vegliotă și cecaviană (dialectele cecaviene). Acest paralelism este motivat prin faptul că tocmai pe teritoriul acestor dialecte slave au existat, timp de mai multe secole, și au sîrșit prin a dispărea atît vegliota cît și alte eventuale resturi ale unor graiuri romanice. Bazat pe o serie de considerente, printre altele pe asemănarea existentă între diftongii cecavieni și cei ai vegliotei moderne, pe faptul că diftongarea cecaviană începe să înflorească tocmai în sec. al XIX-lea, ca și pe faptul că, după părerea sa, este exclus ca o insulă de populație romanică izolată, care a dispărut aproape total, înainte de a se da peste materialul vegliot (sec. al XIX-lea), să fi exercitat vreo influență asupra sistemului fonetic cecavian, P. Guberina susține — în contradicție cu unii savanți, ca de exemplu Bartoli — că diftongarea vegliotă se datorește influenței cecaviene. De altfel, după cum se arată în continuare, dialectele cecaviene au exercitat și alte influențe asupra vegliotei (cum ar fi diftongarea pe scară mai largă — față de celelalte idiomuri romanice — a vocalelor accentuate, proteza lui *j* și *v* etc.).

În concluzie, după ce menționează că studierea în ansamblu a sistemului fonetic vegliot împlinîmă mari greutăți din cauza insuficienței datelor lingvistice și istorice de care

se dispune pînă acum, autorul își exprimă credința că o selecționare scrupuloasă a faptelor de limbă veghiotă va putea, în cele din urmă, să permită efectuarea unui studiu care să ne redea acest sistem, atît din punct de vedere diacronic, cît și sincron.

Rudolf Filipović, în *Phonemic Importation* (p. 177—189) studiază împrejurările în care, pe calea împrumutului de cuvinte, foneme dintr-o anumită limbă pătrund într-o altă limbă, îmbogățind în acest mod sistemul fonologic al acesteia din urmă cu noi elemente.

Bazat pe unele principii lingvistice, formulate de Roman Jakobson („limba nu acceptă elemente de structură străină decît atunci cînd aceste elemente corespund tendințelor sale de dezvoltare”¹), și de André Martinet („forme și schemele străine vor fi mai cu ușurință adoptate dacă ele se integrează fără greutate în structură” și că „se observă o rezistență scăzută în adoptare dacă trăsătura nouă corespunde unui vid în sistem”²) și analizînd o serie de cazuri concrete din diferite limbi (srbo-croată, engleză, franceză, italiană, suedeză), autorul ajunge să tragă o serie de concluzii, nu lipsite de importanță, cu privire la problema discutată. Astfel, R. Filipović arată, printre altele, că în general „importarea” unui fonem într-o anumită limbă este condiționată de trăsăturile fonetice ale acestei limbi. Așa fiind, un fonem străin poate fi „importat”, dacă, de exemplu, în sistemul limbii care îl preia există un alofon de același gen sau un fonem identic, care poate fi activizat. De asemenea, un fonem poate fi importat, dacă el există în sistemul unui dialect al limbii care îl primește, sau dacă în această limbă există tendința de a forma foneme de aceeași categorie ș.a.

Din domeniul lexicologiei și dialectologiei amintim mai întîi articolul *Un testo istrioto*,

¹ Roman Jakobson, *Sur la théorie des affinités phonologiques entre les langues*. Appendix IV, în N. S. Troubetzkoy's *Principes de phonologie*, Paris, 1949, p. 359.

² André Martinet, *Affinité linguistique*, în „Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo”, 1, 1959, p. 151.

al lui Pavao Tekavčić (p. 75—84). Textul în cauză, redat în transcriere fonetică pe aproape patru pagini, cuprinde o producțiune narativă populară într-un dialect din jurul localității Dignano, după cît se pare înedită, intitulată *Kuil ka g'o tuká a bara Burlolo Tiña* (în traducere italiană: „Quello che è successo a compare Bartolo tirschlo”). Textul a fost cules de autorul acestui articol în vara anului 1957, la Dignano, avînd ca informator pe Giuseppe Moscheni, bun cunoscător al vechiului dialect dignanez. Pe lîngă valoarea sa pur lingvistică (atît din punct de vedere lexical, cît și gramatical — a se vedea, în legătură cu acest din urmă aspect, observațiile de ordin sintactic făcute de autor, la sfîrșitul articolului), acest text, după cum însuși P. Tekavčić o remarcă, prezintă importanță și din punct de vedere folcloric, el conținînd motive care se găsesc și la alte popoare. O parte din ele le redăm așa cum au fost expuse în articol: „Nella prima parte si parla del fratello matto che per la sua sciochezza uccide la madre, e questo motivo corrisponde al num. 1013 dell'indice internazionale delle fiabe popolari, *The Types of the Folk-Tale* di A. Aarne e S. Thompson, Helsinki 1928. *L'Indice delle fiabe toscane* di G. D'Aronco (Firenze 1935) registra pure un racconto con lo stesso motivo, sotto il num. 1006. La seconda parte (due fratelli rifugiatisi su un albero con gli assassini sotto) presenta pure motivi noti in altre letterature popolari (G. D'Aronco, o.c., num. 1006 e num. 1013; S. Lo Nigro, *Racconti popolari siciliani*, Firenze 1958, num. 1653, cfr. A. Aarne — S. Thompson, o.c., num. 1653 b). Anche il motivo principale della terza parte (il patto secondo il quale colui che s'arrabbia per primo perde tutto il suo) è conosciuto altrove (è registrato dall'indice di A. Aarne — S. Thompson sotto i numeri 1000, 1004 e 1007). Finalmente il motivo dell'aninale domestico nel brodo corrisponde al num. 1685 dell'indice di A. Aarne e S. Thompson” (p. 75). Motive asemănătoare, după cum se arată în continuare, se găsesc și în literatura populară srbo-croată din Istria. La cele de mai sus adăugăm că o bună parte

din aceste motive se regăsească și în literatura noastră populară (cf., de ex., cele cuprinse în cunoscutele povești despre Păcală etc.).

Ca vizînd în bună măsură lucrările *Atlasului lingvistic mediteranean*, o considerăm lucrarea *Notes ichthyonymiques dalmates* a lui Vojmir Vinja (p. 149–160).

Dintre numele de pești discutate aici ne oprim puțin asupra lui *bāraka* și *buj*. Termenii *bāraka*, *bārakula* (cu un număr mare de derivate) sînt împrumuturi croate din italiană, din forme ca *baracola*, *baraccola*. Acești termeni constituie unele din numeroasele denumiri date genului *calcan* (*Raja* sp.) pe cele două coaste ale Adriaticii. După părerea lui V. Vinja, aceste forme nu pot fi considerate ca avînd la bază gr. ΒΑΤΡΑΧΟΣ, așa cum susținuseră mai întîi Belli (*Italia Dialectale*, 3, 180) apoi Meyer – Lübke (REW 992 b.2) și, recent, Battisti și Alessio (*Diz. Etim. It.* I 428). Și aceasta, din motive de ordin fonetic (dalmata nu păstrează grupul *tr-*) și mai ales semantic: nu se dă în general numele de „broască” peștilor cu corpul lat, așa cum este și cazul celor din genul *calcanului*. În materialul adunat pentru *Atlasul faunei marine a Adriaticii orientale* nu se întîlnește decît o singură dată numele de *žaba* „grenouille”, și acesta pentru un gen de *zglāvoca* (*Lophius piscatorius*), nume determinat, desigur, prin capul mare și gura largă a acestui pește¹.

Dimpotrivă, după cum observă în continuare V. Vinja, peștii din genul *calcanului* (ca și trigonizii, al căror corp se aseamănă cu al acestora) se numesc adeseori, în diferite limbi, prin termeni care vizează trăsătura esențială a acestor pești: caracterul plat al corpului lor. În speță, este vorba de termeni metaforici, ale căror sensuri de bază se referă la „așternutul” și mai ales la „acoperămintul patului”: *manta*, pentru *Rhinobatus Columnae* (la Valencia); *pigara mantellina*, *vugghiu mantellinu*, pentru *Pteroplatea atlavella* (la

Palermo); prov. *couverturo*, pentru *Raja batis*; prov. *matrasos*, pentru *Raja oxyrhynchus*; sp. *bramante*, pentru *Raja clavata*; fr. *coussinel*, pentru *Raja batis* etc. etc.

După părerea autorului, și termenii italieni și srbro-croați discutați aici pot fi înțegrați în această familie semantică. În consecință, ei s-ar putea raporta, la prima vedere, la it. *baracca* „sorte de mantelet ou tente” și srb.-cr. *barakān* „couverture de lit”, acesta din urmă, împrumutat direct din veneț. *baracān* „specie di stoffa forte di lana”². Mergînd mai departe în explicarea originii numelor de pești discutate, V. Vinja presupune totuși, că, de fapt, aceste nume pot fi rezultatul unei contaminări (prin etimologie populară) dintre gr. βαρχος (atestat ca nume de pește, la Hessychius) și termenii italieni și srbro-croați mai sus menționați (*baracca*, *barakān*, *baracān*).

În sfîrșit, în concordanță cu afirmația de mai înainte a lui V. Vinja că unii pești cu formă plată își datorează numele tocmai acestei caracteristici a lor, amintim și cîteva nume românești de acest fel: mai întîi, însuși termenul *calcan*, explicat de dicționare din turc. *kalkan* (*balgyg*) „pește cu scut” (cf. DA); *cambulă* „pește marin cu corpul nesimetric, foarte turtit, cu amîndoi ochii pe aceeași parte” (*Pleuronectes flessus*) cu același etimon (cf. DM); *limbă* = *cambulă*; *limbă de mare* „pește de mare, de felul *cambulei*.” (*Soleu impar*) (cf. CADE); *plătică* „pește de apă dulce, cu corpul lat, cu capul mic și scurt” (*Abramis brama*) (< bg. *platika*, idem, înrudit cu vgr. *plătaz*, un fel de pește, și *platykós* „lat”; lat. *platessa*, un fel de pește,

² În această ordine de idei, acest din urmă termen credem că interesează, printre altele, și rom. *barăc* (*bărăc*) „cline flocos la pîr și cu mustăți mari la bot” (Paraschioi-Constanța); „copoi” (Rasova-Constanța); (și: *bărăc*) nume de cline de vîlătoare (Văleni-Muscel, Socariciu-Ialomița), atestat de DA și explicat din turc. *baraq* „chien poilu; chien de chasse, grand épagneul originaire de Tartarie et de Sibérie”. Cf., de asemenea, și *barăncă* „piele de miel tăiat îndată după fătare, sau de la acela a cărui mamă a fost junghiată pînă a nu făta” (CADE).

¹ Se observă, de altfel, că și rom. *zglāvoca* (*Cottus gobio*), prin etimonul său, bg. *glavoc* (cf. DM) are, în crearea lui, un punct de plecare similar cu cel al srb.-cr. *žaba*.

și sp. *platija*, un pește; pol. *platajka*, rus. *plotica*) (DM, SCRIBAN, D.).

În legătură cu cel de al doilea nume, srb. -cr. *buj* (*Raja macrorhynchus*), care indică o specie de calcan cu botul lung, și care este explicat de V. Vinja prin lat. *bos* (prin intermediul unei forme dalmate, pentru care cf. vegliotul *bu*), amintim și rom. *bou de mare* „pește mic de mare, cu capul gros și lătăreț și cu ochii așezați în partea superioară a capului” (*Uranoscopus scaber*) (DM).

Din domeniul istoriei lingvisticii face parte articolul *I primi manuali di conversazione italo-serbocroati* (p. 47–52) al lui J. Jernej. Este o lucrare bazată pe o bogată informație bibliografică, asupra primelor glosare, dicționare și gramatici plurilingve (italiano-latino-srbo-croate), întocmite începând de prin sec. al XVI-lea și sfârșind cu începutul sec. al XIX-lea, cele mai multe din ele urmărind satisfacerea unor necesități de ordin practic (impuse de viața economico-socială a vremii).

Studii mai cu seamă de limbă literară cuprind articolele: Veljko Gortan, *La version latine du I-er chant de la Divine Comédie par M. Marulić* (p. 9–18); Mate Zorić, *Stile narrativo di Marco Casolti* (p. 19–34); Domenico Cernecca, *Sulla lingua di Italo Svevo. Elemento dialettale e complesso linguistico* (p. 53–74); Vera Vouk, *Shakespearean Names in Serbo-Croatian Translations* (p. 191–198).

Cercetări de istorie literară, beletristică, teatru, fac obiectul unor lucrări ca: Frano Čale, *Comici italiani a Zagabria* (p. 35–46); Antum Polančak, *Roger Martin du Gard et „Les Thibault”* (p. 103–124); Ivana Batušić, *Les improprios dans le théâtre français* (p. 125–136); Josip Torbarina, *Raymond Kunić and English Literature* (p. 163–170); Sonia Bičanić, *Some New Facts about the Beginning of Trollope's Framley Parsonage* (p. 171–176).

Revista se încheie cu o listă a lucrărilor și publicațiilor primite ca schimb de redacție.

M. Homorodean

ROMANIA, Revue trimestrielle consacrée à l'étude des langues et des littératures romunes. Paris, tome LXXXI (1960), nr. 1–4.

Infiițată cu aproape 90 de ani în urmă, revista „Romania” rămâne pînă în ziua de astăzi fidelă tradiției și principiilor fondatorilor ei, P. Meyer și G. Paris, aprofundînd cercetările de istoria literaturilor și limbilor romanice medievale.

În cele patru fascicule apărute pe anul 1960, majoritatea cercetărilor sînt consacrate în special problemelor de literatură și filologie franceză.

Continuînd de ani de zile munca de editare și reeditare critică a operelor literaturilor romanice din evul mediu, M. Roques și colaboratorii săi cercetează o serie de probleme de critică literară și de filologie, rămase încă nerezolvate, legate de opera lui Chrétien de Troyes și a continuatorilor lui. Astfel sînt studiile și articolele: *Pour l'introduction à*

l'édition du roman de Perceval de Chrétien de Troyes (M. Roques), *Note complémentaire sur la composition du Conte du Graal* (J. Frappier), *Le rôle de la „coutume” dans les romans du Chrétien de Troyes* (E. Köhler), *Some additional sources of Perlesvaus* (R. S. Loowis) și altele. În amplul studiu al lui M. Roques se dă o interpretare originală problemelor privitoare la opera lui Chrétien de Troyes. Reține atenția mai ales ipoteza nouă, legată de ideea ultimului roman al lui Chrétien. Sprijinindu-se pe date istorico-filologice, autorul înălțură interpretările românului acceptate pînă acum (roman de educație cavalească, sau roman al grației divine) și consideră justă numai interpretarea istorică. Autorul crede că Chrétien abordează acest subiect, în funcție de un moment istoric, și

anume datorită interesului, atestat de altfel, pentru propagarea și instaurarea definitivă a bisericii creștine propriu-zise în Bretania, la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea. Absența interpretării religioase a Graalului însuși ne permite, după părerea autorului, să considerăm că Chrétien se adresează unei epoci cu mult mai îndepărtate decât aceea pe care o descrie în operele sale anterioare.

Articolul lui Köhler, deși nu e lipsit de contradicții, este interesant ca încercare de a descoperi la Chrétien conținutul social-istoric al codului cavaleresc („coutumes”) și de a desprinde din caracterul său contradictoriu, contradicțiile proprii societății feudale însăși.

Printre alte lucrări de critică istorico-literară, menționăm *Le „Jeu de Saint Nicolas”*, *édifiant, mais dans quel sens?* a lui A. Adler.

Din seria bogată a studiilor filologice amintim în primul rând prețioasa lucrare a cunoscutului medievalist A. Micha, *Les manuscrits du Lancelot en prose*. Această lucrare cuprinde o descriere detaliată, cu caracter informativ, a manuscriselor lui Lancelot (93 în total) care se găsesc în Franța și în alte țări. În primul articol sînt descrise manuscrisele păstrate în bibliotecile parizlene.

Lucrarea lui F. Lecoy, *„De l'amour que Dex a a home”, poème religieux du XIIe siècle* conține un text medieval necunoscut sau, mai bine-zis, uitat, însoțit de un vast comentariu filologic (textul se publică pe baza celor trei manuscrise păstrate), literar și lingvistic.

Criticii științifice a textelor li sînt consacrate și cele două studii ale lui F. Bogdanow în *Essai de classement des manuscrits de la „Suite du Merlin”*, se face o minuțioasă comparație între cîteva fragmente manuscrise ale lui *Suite du Merlin*, publicate relativ recent (1945–1955), cu scopul de a li se stabili gradul de apropiere față de original. Rezultatele acestei comparații vor contribui, fără îndoială, la completarea și precizarea textului lui *Suite*, editat de G. Paris în 1886. F. Bogdanow comentează de asemenea un fragment nestudiat din *Chanson de Roland*, păstrat

din 1925, în Muzeul Britanic. Acesta este cel de al 8-lea manuscris care aparține versiunii rimate a lui *Chanson*. Cele 160 de versuri ale fragmentului constituie o parte din episodul cu Baligant. Autorul datează fragmentul la sfârșitul secolului al XIII-lea. Acest fragment se deosebește de celelalte redactări ale lui *Chanson* prin particularitățile versificației: fiecare strofă (*laisse*) se termină cu un vers orfan (*orphelin*) de șase silabe.

Se continuă publicarea lucrării *Chronologie Gersonienne* a lui Lieberman, începută în 1948. Ținem să remarcăm faptul că studiile monografice sînt caracteristice pentru „Romania”. Menționăm în sfârșit și *Notes sur les sources du Somnium viridarii et du Songe du vergier*, a lui M. Lièvre.

În revistă sînt tratate, mai puțin, și probleme de gramatică. N-am putea spune că „Romania”, deși credincioasă metodei istorico-comparative, nu aplică și unele principii metodologice noi în lingvistică. În legătură cu aceasta, ne oprim la studiul lui L. Foulet, *L'effacement des adverbes de lieu. IV. Le groupe d'avant et d'arrière*, care reprezintă de fapt numai un capitol din monografia în parte publicată anterior și rămasă neterminată din pricina încetării din viață a autorului. Ea constituie o cercetare în domeniul morfologiei istorice, și anume, după cum remarcă însuși autorul, din acea parte a morfologiei, care are raporturi mai strînse cu sintaxa. Scopul primei părți a lucrării nu este altă urmărirea evoluției anumitor forme adverbiale, ci dezvoltarea normelor generale care determină transformările unui grup de verbe, diferențiat după criteriul semantic. Bazîndu-se pe noțiunea de sistem aplicat la istoria limbii, Foulet stabilește principiul structural general care reglează evoluția fenomenului studiat. În segmentul diacronic dat, fenomenul studiat reprezintă, după L. Foulet o simetrie formată din elemente opuse ca sens, susținîndu-se unele pe altele datorită paralelismului formal și funcțional: *avant*, *devant*, *ainsi*, *ainçois* / *arrière*, *derrière*, *triès*, *derrière*, *puls*, *après* (sec. al XII-lea). De obicei această simetrie nu este completă, ea prezintă o

oarecare lipsă de corespondență. Prin aceasta se înțelege nu numai „necorespondența” semantică (de ex. lipsa în grupul *avant* a noțiunii opuse lui *puis* sau a lui *après* din grupul *arrière*), ci și cea formală și funcțională. Această lipsă de corespondență determină evoluția adverbelor, care duc fie la dispariția formei nesimetrice, fie la completarea ei. Studiul lui L. Foulet este valoros prin analiza multilaterală a cauzelor lingvistice care determină viabilitatea unora sau a altora dintre adverbe, și anume: semantice (de ex. îmbinarea sensului local și temporal), fonetice (de ex. „brevitatea” formei), sintactice (pluralitatea funcțiilor), morfologice, sprijinul tradiției latine etc. În legătură cu aceasta, menționăm dependența, remarcată de autor, a semnificației conjuncției de timpul verbului. Un merit incontestabil al lucrării îl constituie faptul că în calculele sale statistice, autorul ia în considerare apartenența exemplelor la un stil determinat (limbajul de cancelarie, limbajul vorbit, poetic etc.).

A doua parte a lucrării se ocupă cu cercetarea concretă a cazurilor speciale de întrebuintare a adverbilor în limba veche. Studiu interesant, reținând atenția prin noutatea sa, el ne prilejuește în același timp și câteva observații. Credem că principiul dezvoltării adverbilor enunțat de L. Foulet, trebuie să ia în considerare înainte de toate momentul cronologic. Rămâne neclar, dacă etapele evoluției în felul în care ele au fost semnalate de L. Foulet, corespund sau nu evoluției reale a adverbului. E îndoielnic apoi, dacă e just să deducem transformările gramaticale direct din condițiile vieții sociale și să considerăm „necorespondențele” mai sus amintite drept rezultat al tulburărilor politice („bouleversements politiques” p. 456). Nu putem trece nici peste afirmația despre rolul preponderent al așa-zisei elite în procesul de unificare a faptelor de limbă. Aceasta este în contradicție cu teza de bază a autorului și anume aceea că activitatea de unificare, realizată cu succes de gramaticienii sec. al XVII-lea,

nu este decât un rezultat firesc al tendințelor de sistematizare, proprii însăși limbii, și manifestate, după cum arată autorul, încă de la primele începuturi ale limbii franceze. Avem apoi impresia că autorul, reprezentând evoluția sub forma unei scheme abstracte, a uitat că elementele simetriei există nu prin atracție, ci prin faptul că exprimă noțiuni ale realității obiective.

Problemelor gramaticale le este consacrat de asemenea și articolul lui H. Yvon, *Emploi dans la „Vie de saint Alexis” (XIs): de l'imparfait, du passé simple et du passé composé de l'indicatif*, unde se fac calculele statistice ale întrebuintării celor trei timpuri trecute pe baza textului menționat. Din păcate, autorul nu trage toate concluziile necesare. Ar fi interesant totuși să clarificăm, dacă întrebuintarea simultană a perfectului compus și a perfectului simplu ar însemna că în perfectul compus s-a dezvoltat deja sensul de „perfectum historicum” sau invers, perfectul simplu își păstrează încă sensul de „perfectum praesens”. Ar fi posibil ca cele două momente să se încrucișeze. Faptul că perfectul simplu se întrebuintează în vorbirea personajelor cu mult mai rar decât perfectul compus, indică o oarecare pierdere a sensului de „praesens historicum”. H. Yvon explică amestecul timpurilor în vechea franceză prin bilingvismul autorului lui *Saint-Alexis*, presupunere importantă, care cere însă studierea timpurilor în latina perioadelor respective. Se pune apoi întrebarea, dacă aici este vorba numai de continuitatea valorilor latine, sau se poate vorbi despre tendințele romanice. În tot cazul, trebuie să ținem seamă de preponderanța noțiunii de aspect asupra celei de timp în limba veche. N-ar avea aici importanță oare și valoarea de aspect a verbului însuși? Observăm, de ex., că toate cazurile perfectului simplu cu valoare *descriptivă*, citate de Yvon, se referă la verbele imperfective. Deci,

aspectul verbului este mai puternic decât forma temporală¹.

În cele trei articole ale lui H. Yvon, *Les expressions négatives dans la „Conquête de Constantinople” de Villehardouin*, *Les expressions négatives dans la „Queste de saint Graal”*², *Les expressions négatives dans la „Vie de saint Louis” de Joinville* se fac calculele statistice ale întrebuirii diverselor negații, mult mai numeroase în limba veche decât în limba franceză contemporană. Se recurge la statistică nu numai pentru a confirma teze cunoscute, dar și pentru obținerea unor concluzii cu privire la schimbările calitative ale cuvintelor care completează negația (gradul de pierdere a conținutului semantic, schimbări de funcție etc.). Veridicitatea datelor statistice obținute de autor este asigurată de alegerea judicioasă a textelor și de însuși scopul lucrării. Acest scop nu este acela de a descrie detaliat exprimarea negației în fiecare text, ci de a arăta evoluția construcției respective. Autorul ajunge la concluzia că în preajma secolului al XIV-lea, se poate vorbi despre caracterul pur francez al construcțiilor negative (La Joinville, mai mult din jumătatea construcțiilor sînt negații duble, pe cînd în *Glossaire de la Chanson de Roland* al ediției Bédier, mai puțin de o treime).

În ce privește problemele de lexic, cercetările se referă la istoria și etimologia unor cuvinte separate. Se aduc de asemenea precizări și completări la unele dicționare.

Cl. Brunel, în *L'origine du mot „ogive”*, propune o nouă etimologie a cuvîntului *ogive*. Raportîndu-se la limba engleză (*ogee*) autorul arată că ang.-norm. *ogē* derivă în mod firesc din *obvialum* care în franceză a căpătat o formă lungă **obiativa* > **ogelve*, adică cea care se înfiltează. Prin urmare *ogive* ar fi adjectivul substantival (*croisée d'ogives*, în limba veche).

¹ În legătură cu aceasta, vezi studiile lui E. A. Referovskaia referitoare la categoria de aspect în limba franceză, care au apărut în „Известия Академии Наук СССР”. Отделение литературы и языка, 1948, nr. 3, și în *Ученые записки Ленинградского Университета* 1949, nr. 14.

² Această lucrare a apărut în „Romania”, LXXX, 1959.

În nota lui Cl. Regnier, *Sur un emploi de „seigneur” qui manque à Godefroy* se semnalază semnificația de „socru” a lui *seigneur* foarte răspîndită în limba veche și dispărută ulterior, după cum presupune autorul, datorită polisemiei bogate. Ar fi interesant să se clarifice, cînd s-a produs dispariția sensului amintit. Probabil că ea trebuie legată de răspîndirea formelor analitice *beau-père, belle-mère*. Amintim că aceste forme sînt atestate (pentru prima dată oare?) de Robert Estienne (*Dictionnaire françois-latin*, 1532), iar, mai tîrziu, în *A Dictionary of the French and English Tongues*, 1611, al lui R. Cotgrave și în *Glossarium mediae et infimae latinitatis* al lui Charles du Fresne (între 1610–1688).

Pe cercetătorul istoriei limbii îl va interesa și articolul lui F. Lecoy, *Anc. fr. reechier. transvaser, soutirer (du vin), tirer au clair*. Autorul consideră că, deoarece viticulura a fost cunoscută în nordul Galiei numai prin intermediul romanilor, originea cuvîntului *reech* (*reechier*) trebuie căutată chiar în limba latină, derivînd, probabil din *faez* (*defaecare* cu un alt prefix **refaecicare*). Analiza numeroaselor texte permite autorului să afirme că *reech*, *reechier* au fost în limba veche termeni tehnici însemnînd „a transvaza”. În afară de faptul că **refaecicare* prezintă dificultăți de ordin fonetic, nu este clar, după părerea noastră, cum anume, acest termen tehnic a primit sensul modern de „aspru” „vin rîche”, caractere *rêche*” etc.

Lucrările legate de problemele lexicului ocupă un loc destul de modest în colecția revistei. Lipsesc studiile generale privitoare la lexic. Avem impresia că interesul creștînd pentru problemele de lexic care se manifestă în anii din urmă la romaniști nu a antrenat și „Romania”¹.

¹ Amintim în acest sens „Le Centre d'étude du vocabulaire français”, înființat recent la Besançon și citeva din publicațiile lui ca de ex. *Cahiers de Lexicologie* (vol. I, II, 1959), *Matériaux pour l'Histoire du vocabulaire français. Datations et Documents lexicologiques* (1959). De asemenea, menționăm și apariția din 1956 încoace a rubricii permanente intitulată *Bibliographie des études lexicales*, în „Revue de linguistique romane”.

Dorim, în sfârșit, să amintim rubricile importante ale revistei, cu caracter permanent : *Comptes rendus, Discussions, Périodiques, Chroniques*, unde se oglindește caracterul de continuitate în lămurirea problemelor. Materialul

recenzat ține la curent cititorul cu lucrările în curs de apariție și cu activitatea unora din colaboratorii revistei.

Angela Kalik

TRAVAUX DE L'INSTITUT DE LINGUISTIQUE, FACULTÉ DES LETTRES ET SCIENCES HUMAINES DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS, Volume III, 1958, 208 p.

Acest volum de cercetări lingvistice are un conținut variat : pe lângă articole și studii de fonetică prezintă materiale de indogermanistică, romanistică, turcologie și de lingvistică africană.

Primul articol intitulat *Linguistique et techniques instrumentales* de Abraham A. Moles caută să precizeze locul ce-l ocupă lingvistica față de fonetică, filologie, sociologie, psihologie, statistică și teoria comunicațiilor. Pe urmă tratează despre unele procedee noi de fonetică instrumentală. Este instructiv în special capitolul succint despre mașina de tradus; acesta ne relatează unele rezultate obținute în domeniul traducerii automate de savanți sovietici și americani; totodată se schițează perspectivele deschise de această ramură nouă a lingvisticii.

Marguerite Durand semnează un studiu de fonologie, *Intelligibilité du système vocalique* în care, cu ajutorul unor date „aritmice și muzicale”, ni se înfățișează sistemul vocalic al limbii franceze și al limbii daneze. Cu acest prilej se precizează că vocalele acestor limbi nu reprezintă un ansamblu haotic de sunete, ci un sistem simetric bine echilibrat.

Urbind calea indoeuropeiștilor francezi, Jacqueline Manessy, într-un studiu foarte interesant și bine documentat, *La civilisation védique d'après le Rig-Véda*, caută să specifice unele aspecte ale culturii materiale a Indiei vechi cu ajutorul analizei unei opere literare. Pentru lămurirea problemei, alături de date filologice se iau în considerare și rezultatele obținute de arheologie. Studiul ne interesează mai ales în ceea ce privește metoda : colabo-

rarea filologilor și a arheologilor pentru a preciza o cultură de mult dispărută. „Filologia — menționează autoarea — nu are să piardă nimic, dacă își fixează scopuri concrete”.

Geneviève Corréard reia o discuție etimologică multiseculară în *Contribution à l'étymologie de rêver et desver*. Ideea de „a visa” în limbile romanice se exprimă de obicei prin verbe care provin de la lat. SOMNIARE, it. *sognare*, fr. *songer*, sp. *soñar* etc. (După cum se știe, în română avem un derivat de la *vis*). Limba franceză folosește însă mai mult verbul *rêver*, având și numeroase derivate. Cercetînd etimologia acestui cuvînt, s-a obișnuit cumva de a-i asocia vechiul francez *desver*, care arată cu *rêver* (forma veche *resver*) o surprinzătoare asemănare fonetică și semantică. În consecință se studiază raporturile între cele două verbe și se discută despre etimologia lui *desver*. De trei secole s-au propus vreo 30 de etimonuri pentru *rêver*, dar nici unul dintre acestea nu este plauzibil.

În cursul discuției de față se pun la o parte acele „variante” care nu aparțin sferei verbelor în chestiune. Se precizează că formele *reder*, *resder* din vechea franceză, pe care Dicționarul lui Godefroy le pune alături de *resver*, avînd aceleași sensuri, sînt de proveniență germană.

Despuicerea unui număr impresivant de texte clarifică un alt amănunt : raportul între *desver* și *derver*, precizîndu-se anume că forma din urmă este o variantă din dialectele franceze nordice, unde asemenea schimbări fonetice sînt bine cunoscute.

De asemenea trebuie înlăturat din discuție cuvântul *rêverie*, care nu este o variantă a derivatului *rêverie*, ci vine de la verbul *riber*, *river* „a face nebunii”.

În privința cronologiei se arată că *resver*, *rêver*, apare după *desver*, care pe urmă dispare din limba literară.

Autoarea își pune totodată întrebarea, de ce împrumuturile germanice sînt de tipul lui *resver* — oland. *revelen* „a flecări, a bate cîmpii”, engl. *to rave* „a delira”. Sîntem de părere că aici avem de a face cu un caz destul de cunoscut: anume, cînd se dă luptă între sinonime, limbile străine împrumută forma care este mai puternică, care are o sferă de circulație mai mare, indicînd astfel varianta care este pe cale de a învinge.

Pentru limpezirea problemei din punct de vedere semantic, se subliniază că *desver* însemna în cursul secolelor „a bulversa, a fi nebun”, pe urmă „a dori ceva cu pasiune”, iar *resver* „a delira, a se comporta ca un nebun”, mai tîrziu „a face nebunii, a vagabonda, a umbla încoace și încolo”. Precum s-a mai amintit, în franceza modernă *rêver* a ajuns să aibă sensul de „a visa”.

În ceea ce privește etimologia celor două cuvinte, *rêver* stă izolat în limba franceză, pe cînd *desver* poate fi pus în legătură cu diferite forme neolatine ca lt. *svariare*, prov., cat., sp. *desvariar*, port. *desvairar*, care pre-

zintă și semantic o apropiere cu fr. *desver* și care reprezintă forma reconstruită *DIS-VARIARE.

În privința etimologiei cuvintelor în chestiune s-au făcut deci cîțiva pași înainte, în lumina acestor cercetări se vede mai clar lupta între *desver* și *resver*, cu toate acestea problema propriu-zisă, anume etimologia lui *rêver* rămîne și pe mai departe deschisă.

În legătură cu această discuție trebuie să mai relevăm că după părerea noastră eforturile făcute pentru a dovedi că lat. VARIUS — care stă la baza lui *DIS-VARIARE — putea să fi avut și sensul de „bolnav” sau chiar „nebun”, nu sînt convingătoare.

Am fi așteptat să se facă anumite observații și pe marginea celor relevate de REW³ 9157, unde Meyer-Lübke menționează că formele romanice *svariare*, *desvariar* etc. pot fi socotite numai drept cuvinte savante.

Volumul se încheie cu un studiu al lui Louis Bazin, *Phrases nominales et phrases verbales en turc* care poate să intereseze pe turcologii noștri și cu prezentarea unui aspect al unui grai din Africa Ecuatorială, *Description phonologique du parler ngbaka de Bakanga*, semnată de Jacqueline M. C. Thomas, dînd informații dintr-un domeniu puțin cunoscut de lingviștilor noștri.

G. Blédy

INDICE DE MATERII

Intocmit de AURELIA STAN

A

ABREVIERILE publicațiilor de filologie
romanică, slavistică etc. 233–242
ABSTRACTIZARE 305
ACCIDENTE FONETICE 223
ACOMODARE de sonoritate, 454 ~ în fone-
tică sintactică 455
ACȚIUNEA velarizatoare a siflantelor și sibi-
lantelor 332
ADAPTAREA cuvintelor literare la sistemul
fonetic și morfologic specific graiului
134; ~ formală a prenumelor se face
prin derivarea cu sufixe 385
ALTERNANȚA FONETICĂ 391, 424; ~ g/g
este redată grație principiului silabic 424
ANOMALIA în spiritul limbii 435
ANONIMATUL 315
ANTITEZA, în doinele sau cîntecele de jale
~ este un procedeu frecvent 320
ANTROPONIMIE 383, 415
ANULAREA unei opoziții fonologice (surd ~
sonor) 454
ARIA nepalatalizantă 41; ~ palatalizantă 33
ASIDENTISMUL 322

B

BAZA, prenume ~ ă 385

C

CAPACITATE de derivare 174
CIRCULAȚIA prenumelor 388
CLASIFICAREA frazeologismelor 102
COLORAȚIUNEA palatală a consoanelor 331
COMBINAȚIE de sufixe 174
COMPONENȚA și stratificarea terminolo-
giei miniere românești 163

COMPUNERE analitică, cu sufixe și prefixe;
~ figurată, bazată pe asociații 21; ~
savantă 22; ~ sintetică, care cuprinde
compusele formate din rădăcini și compu-
sele formate din cuvinte întregi 21
CONCORDANȚE LEXICALE 205
CONFUZIE, între unele sufixe există o con-
fuzie funcțională (semantică) 392
CONSTANȚĂ, locul frazeologismelor se de-
termină prin așa-numita ~ sau dominantă
a expresiei frazeologice 113
CONSTRUCȚIA participială echivalentă cu
o propoziție temporală 157; ~ i exclama-
tive 305; ~ i și cuvinte incidente 351–
358; ~ i și cuvinte incidente nelegate
352; ~ i participiale cauzale 156
CORELAȚIA ȘI INTERDEPENDENȚA ce-
lor două tipuri ale limbii literare ruse
vechi, și anume cea popular-literară și
slavona cărturărească 440
CORELAȚII LEXICALE 101
CORESPONDENȚE fonetice 25; ~ literare
obișnuite 133
CRITERIU, ~ i de alegere a prenumelor
415; ~ i morfologice 384; ~ i calenda-
ristic 415
CUIB, ~ uri lexico-sinarmonice 442; nume
grupate în ~ semantic 176
CUVINTE „cheie” 341; ~ înaripate 105

D

DENTALE 332
DERIVARE compusă 177; tendința de ~ cu
mijloace proprii limbii noastre 393; ~ a
cu sufixe compuse 176; ~ cu sufix obiș-
nuit în denominație 401; ~ nominală
391; ~ a verbelor de la substantive sau
adjective 125

DERIVATE cu prefixe, ~ cu sufixe instrumentale 125; ~ cu sufixe moționale 126; ~ le cu sufixe relevă raportul de înrudire 392; ~ de la onomatopee 125

DEZARHAIZARE 148

DEZREGIONALIZARE 148

DEZVOLTAREA sincopei determinativului postpus 201

DIFERENȚIEREA dintre diferitele categorii de frazeologisme 111

DISTINȚIA dintre consoanele surde și cele sonore la sfârșitul cuvintelor 454

E

ECHIVALENT lexical 110

ELIDARE 335

EVOLUȚIE fonetică lentă 25; ~ fonetică, substituie de sunete sau adaptare morfologică? 25–29

EXPRESIE frazeologică 102, 107; ~ idiomatice 104.

F

FACULTATIV, cuvinte în care sonoritatea consoanei este ~ă 455

FLUCTUAȚIE liberă între două foneme corelative 455

FONEMUL definit pe baza trăsăturilor acustico-fiziologice distinctive 464

FONETICA 25–94, 231, 329–349, 447; ~ sintactică 331

FORME absolute 333, 334, 336; ~ conjuncte 333

FORMULE familiare cu caracter dezmiertător născute din prenume 171

FRECVENȚA și circulația prenumelor 388

FUNCȚIE antropomică 385

G

GRADE de contopire semantică 103

GRAMATICA 95–159

GRANIȚA LINGVISTICĂ 84

GRAI, ~ uri de tranziție 83–94; ~ uri de trecere între diferitele subdialecte ca unități lingvistice mai mari 83; ~ ul vrâncean este un grai de tranziție 91

GRUPE tranzitorii 103

H

HIPERBOLĂ 316;

HIPOCORISTIC, forma ~ă 417; formele ~e au devenit prenume de sine stătătoare 418

I

IDIOME 104

INFLUENȚA franceză 99; ~ germană 127; ~ grafiei 336; ~ maghiară 99, 127;

~ reciprocă romîno-maghiaro-săsească 75

INOVAȚIA în domeniul prenumelor 415

INSTRUMENTE gramaticale 108

INTEGRITATE gramaticală; ~ semantică 107

INTERMEDIAR, consoană ~ă între surdă și sonoră 454

INVERSIUNE, ~a fixă a unor cuvinte alcătuite o caracteristică a sistemului gramatical 300

IOTACIZAREA verbelor cu tema terminată într-o consoană dentală 87

ISTORIA LINGVISTICII 267–291

î

ÎMBINARE stabilă de cuvinte 108; ~i figurative 106; ~i libere de cuvinte 107

ÎNCĂRCĂȚURA, locul frazeologismelor se determină prin cuvintele care poartă ~ semantică principală 113,

L

LEXIC 95–159, 215; ~ regional 219–224;

LIMBA illyră 212; ~ literară 293–327, 475;

~ literară se dezvoltă ca un sistem complex format din mai multe sisteme: sistemul fonetic-ortoeptic, sistemul gramatical, lexico-frazeologic și sistemul stilistic 440

LIMITA silabei 334

LINGVISTICA aplicată 439, 463; ~ se află într-un strîns contact cu cibernetica și cu teoria informației 443; ~ generală 439

LITERARIZAREA să aibă un caracter interpretativ și nu unul pur mecanic 222

M

METAFORĂ 406; este realizată metonimic 406

METODA „alomistă” 464

METONIMIE 320

MOBIL, prenume „mobile” 385

MONOFONGARE 36

MORFEME omofone (sau omografe) 442

MORFOLOGIE 450; ~ verbală 205

MOZAIC lexical 137

MULTIPLU, denumire ~ă 419; nume predicativ ~; subiect ~ 437

N

NAZALĂ CONSTRUCTIVĂ 333

NEOLOGISME 132; ~ care au rămas în limbă ca variante lexicale regionale 144; ~le din punctul de vedere al vi bilității 143; ~le pe domenii 141; ~ sau variante lexicale neologice 144

NEUTRALIZARE a opoziției dintre prezența și absența unui fonem 337; ~a opoziției de sonoritate; ~i ale unor opoziții fonologice 336

NEUTRU slav 98; „~ele” românești de origine slavă sînt masculine la origine 95

NOTE BIBLIOGRAFICE 233–242

NUANȚA semantică a prenumelor feminine 392; ~ semantică nouă 385

O

OMOFORMIE 442

OMOMORFEME 442

OMONIMIE, diferite tipuri de ~ și posibilitățile lor de deosebire în traducerea auto-mală 442

OMOTEME 442

ONOMASTICĂ 162–192, 383–421

ONOMATOPEE 406

OPOZIȚIE, importanța ~ilor fonologice nu este în toate împrejurările la fel de mare 455; ~a vocală sonoră – vocală nesonoră nu există în limba română 452.

OPUNERI ANTONIMICE 101

ORALITATE 316

P

PALATALIZAREA labialelor și tradiția limbii noastre literare 31–42

PARALELISM comparativ, ~ negativ 320; ~ul prenume masculine și corespondente ale lor feminine 392

PARTICIPIAL, construcția ~ă echivalentă cu o propoziție circumstanțială de mod condițională 157

PARTICIPIU, ~i cu caracter pur nominal 157; ~i cu caracter pur verbal 155–157; ~i cu sens figurat 157; ~ în anumite funcții sintactice 155–159; ~ile în funcție de complement circumstanțial de mod; ~ile în funcția de complement circumstanțial de relație 156; ~ile unor verbe intransitive și reflexive dinamice 155

PARTICULARITĂȚI bănațene 50; morfologice 51; ~ semantică și structurale ale expresiilor frazeologice 111

PAUZĂ, liniile de pauză 374, 376

PĂTRUNDEREA în toponimie a unor termen care desemnează stejarul 227

PERTINENT, sonoritatea nu este pertinentă în cadrul subsistemului vocalic 452

PREFIXE calitative, ~ cantitative, ~ negative, ~ prepoziționale 21

PRENUME derivate de la forma diminutivă a numelui masculin 386; ~ feminine provenite din prenume masculine 404

PRINCIPIUL silabic din grafia românească 424

PRIMAR, formă primară 385

PROCESUL fonetic al transformării labialelor în palatale 32

PRONUME însoțitor; ~ tip 200

PRONUNȚARE acceptată 342; ~ „allegro” 333; ~a dură a lui *s* în mustață 86; ~ preiotată 343; ~ standard 332

POLISEMIA 134; ~ cuvintelor e în strînsă legătură cu polilexia 102

R

RADICAL, nume provenite din același ~ 176

RANDAMENTUL funcțional al opoziției de sonoritate 455

RAPORT, între forma masculină și cea feminină a aceluiași prenume s-a creat un ~ de dependență 385; ~uri estetice 316; ~uri lingvistice slavo-române 260; ~uri de sinonimie și omonimie 101; problema ~urilor sinonimice dintre diferite expresii frazeologice 116

REGIONALISME 123

REPARTIZAREA pronumelor după felul lor 294

REPETIȚII sinonimice 318

RESURSE semantice, ~ stilistice 111

ROMANIZARE 212

S

SCHIMBAREA genului în limba română prin analogie cu substantivele mai vechi din aceeași sferă semantică 98

SEMISURD, consoane ~e sau sonore asurzite 454

SERIA antroponimică a derivatelor cu sufixe 384

SIMETRIA alterării a două sinonime 148

SINECDOCĂ 406

SINONIMIE 134

SINTAGMĂ, cea mai mică unitate relațională 359–382; ~e atributive 375; ~e complete; ~e obiective 375

SINTAXĂ 214

SISTEM 430; ~ al sufixelor, bogat și bine încheiat 385; ~ lexical 101; ~ unic lexic-semantice, fonetic și morfologic al limbii literare ruse 440

SONANTELE nu posedă în egală măsură capacitatea de a se combina cu alte consoane 456

SONOR, ~e sînt sunetele la rostirea cărora coardele vocale vibrează iar pe plan fonologic sînt ~e fonemele în al căror conținut fonologic intră trăsătura pertinentă sonoritate 452

SONORITATEA studiată din punct de vedere fonetic și pe plan morfologic 452—453

SPECIFICUL de corelație și de interdependență a elementelor ruse populare 439

STABILITATE, ~a numelor de familie 171; ~ structurală 107

STADIU incipient, intermediar, înaintat (de palatalizare) 35

STATISTICA pronunțelor în poeziile lui Eminescu 293—314

STRUCTURĂ, în ~a acustică a unei vocale, vocea poate să lipsească 452; ~ a lexicală și gramaticală a expresiei idiomatice în înțelegerea ei nu e motivată din punctul de vedere al limbii contemporane 104; rolul ~ii limbii care dă cît și a celeia care primește 25; ~a și clasificarea verbelor românești 423—428

SUBDIALECTUL bănățean sau de sud-vest 67; ~ crișean sau de nord-vest 69; ~ maramureșean sau de nord 69; ~ moldovean sau de nord-est 63; ~ muntean sau de sud 59

SUBSTITUIRE de morfeme 26

SUBSTRATUL trac 212

SUFFIX, ~e augmentative obișnuite și în antroponimie 427; ~ele au devenit productive 391; ~cu caracter individualizator calificativ 154; ~e cu valoare antroponimică 392; ~e diminutive 172; ~ motional 172, 385

SUPRANUME cu valoare de identificare 184; ~de proveniență internă, ~de proveniență externă 185

SURD, în limba română deosebirea dintre sonore și ~e e destul de mare 454

T

TEORIA izolării 103; probleme de ~e gramaticale 430; considerații asupra ~ei micro- și macro-fonemelor și a concepției glosematice a fonemului 442

TERMINOLOGIA eterogenă a exploatarei lemnului 130; ~ minieră românească 162

TIPURI derivate 101

TOPICA DIRECTĂ 303; ~ fixă 113

TOPONIMIE ȘI ANTRONIMIE 17; note de ~ 191—192

TRANSCRIEREA fonetică interpretativă este preferabilă transliterației 15

TRANSLITERAȚIA 14

TRANSPANTAREA sunetelor în alt cuvînt 452

TRANSPUNERE, principiul ~ii exacte a grafiei cîrile în grafie latină 14

TRĂSĂTURĂ, ~ile distinctive ale consoanelor finale 335; ~ile particulare ale terminologiei miniere 164

U

UNITĂȚILE frazeologice sînt determinate prin caracterul motivat al semnificației lor din punctul de vedere al limbii contemporane 105; ~ lexicale formează un anumit sistem complex

UNIUNEA LINGVISTICĂ BALCANICĂ 263

V

VALOAREA expresivă, sensul diferitelor unități lexicale 102; ~ reală a conținutului sufixelor în prenumele derivate 392; ~ semantică a cuvîntului de bază 112; ~ semantică a expresiei frazeologice 114

VARIANTĂ combinatorie 335; ~ fundamentală a fonemului 343; ~ pozițională 335

VARIAȚII frazeologice 101

VOCABULAR 451

VOCAL cardinale 342

INDICE DE AUTORI ȘI DE OPERE

Întocmit de VALENTINA ȘERBAN

A

Ackner, M. 446
 Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae 155
 Agard, F. B. 330
 Ahmanova, O. C. 107
 Alecsandri, V. 145, 467
 Alessio Giovanni 205–209
 Alexandrescu, Gr. 145, 146, 467
 Analele Academiei Române 13, 51, 125, 278, 285
 Analele Dobrogei 211, 215
 Antologie de literatură populară 320
 Anuarul Arhivel de folclor 16
 Anuarul Comisunii monumentelor istorice 216
 Anuarul Institutului de istorie națională 13, 14, 219
 Anuarul Institutului de studii clasice 214, 215
 Archivum Europae Centralo-Orientalis 20
 Arhiva 13, 20
 Arhivele de la Bistrița 41
 Arvinte, V. 130, 461
 Așukin, H. C. 106
 Așukino, M. S. 106
 ALR 12, 36, 37, 38, 63, 67, 69, 70, 76, 84, 86, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 193, 203, 204, 207, 208, 225, 452, 453, 454
 Atlasul lingvistic al graiurilor maghiare din R.P.R. 76, 194
 ALRT 453, 455
 Avram, A. 452–456

B

Balașov, I. 198
 Baleanța 18

Balogh, D. 76
 Bally, Ch. 103, 465
 Bărezi, G. 468
 Barnhart, C. L. 113
 Barnhart, T. 113
 Baronzl, G. 48, 50
 Bălcescu, N. 144, 146, 316, 323
 Beșevliev, V. 218–219, 220
 Bîanu, I. 12, 14, 44
 Billandeau, A. G. 109
 Bîlz, I. 229
 Bînovici, L. E. 109
 Blănar, V. 102
 Blédy, G. 76, 197, 465
 Blümel, W. 106
 Bogrea, V. 10, 12, 254
 Boldan, E. 46
 Bollac, C. 47, 487,
 Bollinteanu, D. 265, 467
 Bologa, V. L. 214
 Bordelanu, M. 461
 Breban, V. 193, 195, 197
 Brîncuș, Gr. 83, 84, 85
 Brugmann, K. 11, 103, 254
 Büchmann, G. 105, 106
 Buciumul român 267
 Budagov, R. A. 347, 465
 Budai-Deleanu 137–153
 Buletin Linguistique 10, 26, 27, 32, 308, 209
 Buletinul Institutului de filologie „Al. Philippide” 20
 Buletinul Universităților „V. Babeș” și „Dolyai” din Cluj 75
 Bullettino di archeologia e storia Dalmata 215
 Bulgăr, Gh. 45, 46, 47, 220, 290
 Byck, J. 137, 142, 145, 146, 147, 290
 Byhan, A. 254

C

- CADE 124, 161, 164, 167, 192, 208, 209, 221, 399, 401, 402, 404
 Candrea, I. A. 11, 14, 36, 148, 216, 254, 255, 398,
 Cantemir, D. 33, 40, 45, 105, 145, 146, 147, 118,
 Capesius, B. 197, 229
 Capidan, Th. 10, 12, 32, 96, 97, 124, 202, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265
 Carnoy, A. 227
 Casares, J. 107, 112
 Catalogul manuscriselor românești 146
 Cazacu, B. 290
 CDE 205, 207, 215
 Cercetări de lingvistică 71, 87, 95, 97, 98, 164, 191, 194, 195, 196, 197, 208, 209, 217, 444
 Chiricufă-Marinovei, R. 155–159, 196
 Clăușanu, G. F. 196
 Cipariu, T. 9, 12, 14, 22, 47
 Clumak, A. V. 113
 Climeanu, E. 293, 465
 Collins, V. II. 109
 Contemporanul 49, 50
 Convorbiri literare 52, 215
 Corlăteanu, N. 101–102, 198
 Corominas, J. 192, 208
 Costin, M. 10, 45, 147, 466
 Coșbuc, G. 70, 467
 Creangă, I. 105, 115, 146
 Cristureanu, Al. 171–181, 196, 197, 397
 Csák, L. 184–189, 195, 196
 Csetri, E. 80
 Cum vorbim 75, 220

D

- DA 12, 124, 161, 166, 192, 193, 207, 221, 226, 399, 401, 402, 404, 405
 Dacia literară 145
 Dacoromania 10, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 24, 28, 31, 32, 33, 36, 37, 97, 124, 202, 205, 206, 207, 208
 Dalecvielu, C. 206
 Damé, Fr. 226
 Darmesteter, A. 11
 DDF 116
 Decev, D. 218, 219
 Delbrück, B. 11
 Densușianu, A. 50, 192, 204, 205, 215
 Densușianu, O. 11, 17, 20, 21, 32, 37, 38, 67, 216, 254, 256, 318, 403
 Deroy, L. 224
 Dezsá, Pals 468, 470
 Diaconu, I. 85
 Dicționarul graelor limbii romine 193

- Dicționarul limbii romine literare contemporane 432, 455
 Dicționarul limbii romine moderne 78, 96, 97, 161, 165, 192, 207, 208, 221, 227
 Dicționar maghiar-romin 193
 Dicționar rus-romin 104
 Dimitrescu, Fl. 104, 107
 Dolne, cîntece, strigături 316
 Dragomirescu, G. 479
 Drăsoveanu, D. D. 355, 429
 Drăganu, N. 9–24, 197, 202, 225, 229, 254
 Drăghiei, V. 145
 Drăgoescu, P. 446
 Drăgușanu, C. 47
 Dumitrașcu, P. 315, 355, 479

E

- Elementa linguae daeco-romanae sive valachicae 270
 Eminescu, M. 145, 293
 Erdélyi Múzeum 75
 Ethnos 84
 Etudes de linguistique romaine 205
 Etudes hongroises 20

F

- Făt-Frumos 269, 274, 275, 288
 Fonetică și dialectologie 194, 195
 Forrai, E. O. 76
 Forschungen zur Volks- und Landeskunde 197
 Funk, Ch. 109

G

- Gálffy, M. 58, 75–82, 197, 465
 Gaster, M. 12, 14, 52, 147, 203
 Gazeta literară 71
 Gazeta Transilvaniei 24
 Gălăbova, N. J. 109
 Geflügelte, Worte 106
 Gergely, G. P. 465
 Gheorghiev, V. 198
 Gheorghiu, G. 103
 Gherea, D. 146
 Ghergariu, L. 197
 Gheție, I. 274
 Ghlea, A. 144
 Giulea, G. 191–192, 195, 197, 202–205, 205–209, 254
 Gînd rominesc 10
 Glasnik muzejsk. društva Sloven. 215, 216
 Goga, N. 465
 Gogol, N. V. 110
 Goleseu, D. 145, 146

Gombocz, Z. 11
 Gorjan, I. G. 115
 Gorki, M. 115, 319
 Grădeanu, Pia 195, 196
 Gruff, W. L. 103
 Gramatica limbii române 155, 204, 207, 343, 351, 354, 385
 Graur, Al. 71, 80, 202, 208, 209, 334, 431
 Guiraud, P. 114
 Györfi, G. 467

I

Husdeu, B. P. 9, 10, 11, 12, 14, 32, 36, 51, 52, 116, 166, 226, 259, 265
 Heliade, Rădulescu 46, 47, 467
 Herbillon, J. 228
 Herczeg, Gy. 155
 Herodot, 145
 Histoire de la langue roumaine 38
 Hjeltmæ, L. 464
 Homorodeanu, M. 161—169, 193—198, 219—224, 224—228
 Hrinčenko, B. D. 97

I

Indrea, Al. 381
 Jordan, I. 10, 45, 48, 50, 51, 84, 85, 86, 87, 155, 164, 191, 385, 391, 431
 Irimie, C. 229
 Istoria filologiei române 282
 Istoria României 19
 Istrate, G. 290
 István, K. 20
 Izvestiia bălg. arch. Instit. 211

J

Jahberg, K. 57
 Jahresh. des Inst. für rum. Sprache 78
 Jahreshfte des österr. arch. 211, 215, 216
 Jarník-Birceanu 204
 Jireček, C. 255
 Jones, D. 310, 341, 342, 343, 345, 347

K

Karácseny, Z. S. 169
 Kaszoni, F. 465
 Kelemen, B. 76, 193, 197
 Kiparsky, V. 27, 28
 Kisch, G. 12, 230, 254
 Kulezsu, I. 18, 81, 467
 Kogălniceanu, M. 45, 144, 145

Krauss, Fr. 80
 Kunin, A. V. 109
 Kuryłowicz, J. 27, 228, 301, 395

L

Lacau, C. 9, 12, 16
 Laffarquet, R. 227
 Lambrior, Al. 32
 Langue et Littérature, 10, 265, 269
 Lenin, V. I. 106, 325
 Leskien, A. 254
 Lexiconul de la Buda 116, 271
 Limba română, 55, 56, 58, 78, 83, 220, 271, 274, 277
 Limba română contemporană 155
 Lingviști și filologi români 275
 Linguistique Balkanique 218
 Lombard A. 233, 340, 341, 344
 Lörincze, L. 184, 198

M

Macrea, D. 9—24, 31—42, 193, 195, 196, 197, 198, 202, 208, 253
 Magyar Nyelvőr 75
 Mann, O. 106
 Marcovici, S. 146
 Marin, I. 161
 Márton, Gy. 75, 76, 197, 464
 Materiale și cercetări dialectale 196, 197
 Mayor, H. A. 109
 Mazilu, D. 192
 Meglenoromânii, 96
 Meillet, A. 27, 261
 Mélanges Oslo, 95, 96, 97, 98
 Mendel, G. 218, 219
 Meyer-Lübke, W. 11, 212, 262
 Mielut atlas lingvistic român 63, 69, 70, 86, 87, 89
 Mihailov, G. 218, 219
 Mihăescu, H. 206, 209—218, 414
 Miklosich, Fr. 31, 32, 259
 Mladenov, St. 27, 262
 Moldovan, S. 161, 162
 Moles, A. 477
 Monografia graiurilor din Valea Jiului 161
 Monografia graiului din Valea Sebeșului 397
 Morf, H. 202
 Morlet, M. Th. 227
 Murádin, L. 76, 77, 195, 196
 Müller, F. 446

N

Nagy, I. M. 197
 Nădejde, I. 49, 50
 Neculea, I. 45

Neiescu, P. 194, 195, 198
 Neuphilologische Mitteilungen 28
 Nikolaidd, C. 255
 Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
 195, 196, 197

O

Odobescu, Al. 145, 146
 Ojegov, S. I. 105, 106, 110, 111
 Onțiu, V. 9
 Orghidan, N. 191–192

P

Palkó, A. 80
 Pamfil, V. 195
 Panulescu, P. P. 16,
 Paneratz, A. 155, 197, 229, 230
 Papahagi, P. 254, 257
 Papahagi, T. 126, 162, 164, 167, 255, 257
 Pașcu, Șt. 289
 Pașcu, Șt. 75, 77, 125, 172, 384, 392, 398
 Pătruț, I. 37, 71, 76, 95–101, 194, 195, 196,
 197, 198, 334
 Pervuin, I. 273
 Petrovici, E. 25–29, 37, 44, 56, 71, 75, 83,
 87, 95, 193, 194, 195, 196, 197, 198,
 329–337, 452, 464
 Philippide, Al. 11, 12, 19, 20, 50, 52, 54, 84,
 216, 217, 254, 255
 Picot, E. 50, 51
 Pidat, R. M. 202–205, 267
 Plotrovski, R. G. 199–202
 Piscupescu, Șt. V. 146
 Pleteršnik, M. 80
 Popovici, D. 10, 46, 289, 290
 Probleme de literatură și artă 325
 Procopovici, Al. 32
 Produn, D. 289
 Protase, D. 220
 Protopopescu, Lucia 267–291
 Proverbele românilor 405

R

Rebreanu, L. 116
 Reformatschi, A. A. 108
 Revistă critică literară 124
 Revista de pedagogie 129
 Revista filologică 17, 22
 Revista Universității „C. I. Parhon” 83
 Revue archéologique 214, 216
 Revue Internationale d'onomastique 224
 Revue de linguistique 269
 REW 192, 207, 208

Richter, G. 197
 Ripman, W. 347
 Roesler, R. 259
 Romania 12
 Romanoslavlea 195, 196
 Römer, A. 229
 Roos, J. 230, 231
 Roques, M. 14
 Rosetti, Al. 10, 12, 20, 26, 27, 31, 32, 36,
 37, 41, 55, 78, 95, 202, 203, 204, 205, 209,
 254, 290
 Russo, A. 146, 147
 Rusu, Gr. 76, 83–94, 194, 195, 196, 197,
 452–456
 Rusu, I. I. 209–218, 443–452

S

Sadoveanu, M. 54
 Sala, M. 206, 208, 209, 333
 Sandfeld, K. 254, 259
 Saussure, F. de 464
 Sădeanu, F. 67
 Săulescu, G. 67
 Schnitzlein, R. 224, 227
 Schuller, K. 230
 Schulze, W. 219, 446
 Seriban, A. 54, 75, 124, 227, 399
 Seridon, G. 70
 Seche, Lulzu 137–153
 Seche, M. 137–153, 279, 282, 289
 Seelmann, Ed. 212
 Serra, G. 12
 Sestini, D. 449
 Sfîrleu, Lidia 121–136, 195, 196, 197, 229–
 231, 290
 Sievers, E. 254
 Simion, Ștefan 44
 Simionescu, E. 13
 Sindou, R. 227, 228, 384
 Smirnițki, A. I. 107
 Stan, Aurelia 193–198, 224–228, 383–396
 Stan, I. 76, 194, 195, 197, 202–205, 205–209
 Stancu, V. 195, 197
 Stahl, S. 443–447, 449, 451
 Stinghe, S. 9
 Studia linguistica 95
 Studia Universitatis „Babeș-Bolyai” 77, 161
 Studii de lingvistică generală 80
 Studii și cercetări 18
 Studii și cercetări de biologie 289
 Studii și cercetări de istorie veche 214, 216, 218
 Studii și cercetări lingvistice 32, 37, 58, 95,
 142, 145, 195, 196, 197, 206, 207, 208, 209
 Studii și cercetări științifice 130
 Studii și materiale de istorie medie 16
 Sulán, B. 25
 Szabó, T. A. 75, 76, 194, 196, 465

Szabó, Z. 197
 Szilágyi, M. 76
 Szinyei, J. 162, 166

S

Șahmatov, A. A. 104, 110
 Șandru, D. 125
 Șăineanu, L. 75
 Șeerba, L. V. 101, 102, 110, 116
 Ștebăl, I. 289
 Șismarev, V. F. 41

T

Tagliavini, C. 198, 228
 Tamás, L. 18, 20
 Tănase, E. 197, 224
 Tătoru, Ana 339–349
 Teahu, T. 456
 Téglás, G. 215
 Teiszler, P. 76
 Tiklín, H. 22, 52, 57, 75, 147, 192, 209
 Todoran, R. 10, 43–74, 76, 83, 124, 193,
 195, 196, 197
 Tribuna 268
 Tudor, D. 212

Ț

Țichindeal, D. 146, 147
 Țiganluda 272, 276

U

Ușakov, D. N. 104, 111
 Ursu Despina 461

V

Václav, M. 80
 Vallan, I. A. 146
 Vámszer, M. 165
 Vancea, I. 71
 Vaillant, A. 27
 Vasilenko, I. S. 198
 Vasmer, M. 78, 80
 Viața Românească 161
 Viel, M. 124
 Vinogradov, V. V. 102, 103, 105, 106, 107, 117,
 315
 Vințeler, O. 199–202, 439–443, 465
 Vosler, K. 264
 Vöö, J. 76
 Voprosi lazikoznaniia 41, 104, 112
 Voprosi slavianscego lazikoznaniia 95

W

Welgand, G. 9, 11, 32, 36, 44, 48, 50, 51, 52,
 53, 54, 56, 57, 58, 84, 254, 255
 Wundt, W. 11, 254

X

Xenopol, A. D. 50

Z

Zanne, I. A. 146, 405
 Zdrenghea, M. 76, 78, 124, 197, 355,
 Zelechowski, E. 80
 Zeltler, Anna, 76
 Zeitschrift für Ortsnamenforschung 20
 Zsemyel, J. 76

INDICE DE CUVINTE

Întocmit de V. BĂJĂNICĂ

ALBANEZĂ

gudulis, 63
njetullë, 208

ANGLO-SAXONĂ

abolition, 341
along, 346
bard, 346
beat, 343
bil, 343
cal, 341
condem, 345
gel, 341, 344
hil, 340
hot, 341
nine, 345
renovation, 346
saw, 341
sheep, 343
ship, 343
up, 341, 346

BALTICĂ

aka, 224
akas, 224
akis, 224

BULGARĂ

bičkija, 63
bol, 98
lebedl, 98
naroj, 59
nëmleci, 96
plklo, 97

plklû, 97
složar, 227
vrabec, 96
vrabej, 96
zoblci, 96
zemja, 31
žir, 227
župia, 59

CEHĂ

kokeš, 97
miesto, 31

CELTICĂ

Bardonis, 214
braca, 212
camisia, 212
Trever, 448, 450

DACĂ

Kartum, 217

DALMATĂ

mošun(a), 216

DRAVIDIANĂ

* *malai*, 224

FINLANDEZĂ

akkuna, 27

FRANCEZĂ

abatage, 163
bureau, 26
changer, 31
éclisse, 163
haleine, 207
haleiner, 207
maison, 216
Maison Blanche, 108
maitre-mineur, 163
mien, 31
mñien, 31
moreau, 192
rage, 31
roc, 207
roquer, 207
(que je) sache, 31

GERMANĂ

Dialekt, 231
Erzstollen, 167
Farbe, 67
fologén, 77
Hund, 458
Hundsfoft, 463
Huttman, 163
interessieren, 146
Laute, 67
Mundart, 231
Mundstück, 26
Naphla, 78, 80
nastilo, 212
Ort, 163
photogén, 78
Pritsche, 458

Raffel, 63
Süger, 63
Schicht, 163
Schneider, 67
Stampfe, 165
Stollen, 164, 167
Tischler, 67
lubrucus, 212
Vorreiber, 458

GREACĂ

Alexandrus, 214
Anchariae, 213
Cerdo, 449
 εκλάουσι, 28
gudulo, 63
kalapodi, 59
obolos, 105
 Πόλλος, 451

ILIRĂ

Baracionis, 214
Dasant-, 219
Dasius, 214, 470
Kavieretium, 217
Silaes, 214
Tato, 448
Zaca, 219

ITALIANĂ

*ucciu*lu, 205
adugliare, 206
Agrofermano, 207
alena, 207
Annuzza, 205
cavađduzzu, 205
citu, 205
dimiertu, 206
grupa, 206
luminata, 208
manuzza, 205
morello, 192
muzzëcarë, 208
natura, 208
nunnë, 206
panticulu, 206
Petruzza, 205
pozzu, 208
Palente, 208
rea molie, 208
ree parole, 208
reu statu, 208
risagghiu, 206
riteledđa, 206
rùppiri, 206

sarga, 206
sàrica, 206
scòcere, 206
scucire, 206
simu, 205
spamentu, 206
sügghiu, 206
terzignu, 209
leni mente, 206
tertseñe, 209
lumbara, 206
tùmbula (cazzica-~), 206
tummà, 206
uh'h'ari, 209
unchiari, 209

LATINĂ

ad-anheliare, 207
adiul(or), 215
**adolare*, 206
(A)eternalis, 213
agnus, 215
Alulus, 18
Ampeium, 18
AMPHITHEATRUM, 449
Apalaustum, 447
Argentaria, 214
AVREIIVS, 447
AVRELI|CAIVS, 419
AVRELVS, 450
Bonus, 213
branca, 215
Brittan-, 450
Bubalus, 215
**buccicare*, 208
Caiu, 449
CALPVRN|i|VS, 450
cambiare, 31
Campus Serenus, 216
CAR|u|S, 448
CAR|v|S, 447
cere-, 207
clamo, 38
clavem, 207
Coccius, 214
Convetranus, 215
coque, 451
cre-, 207
**crebrum*, 207
Crisius, 18
[c]un, 214
curator rei p(ublicae), 217
**curtis*, 59
DAEE, 448
Deiotaru, 449
dico, 38
Domnae, 215
Domentiolus, 213

Elasona, 258
EVTYCHETIS, 447
extinguere, 209
extra, 209
familia, 259
fantana, 215
fimbria, 207
FRMI|u|VS, 419
flabrum, 207
Falvinus, 447
focaria, 215
**fringula*, 207
**genna*, 207
[G]ermaniciana[r(um)], 214
Geslafossalon, 215
glacies, 38
Hercules, 213
hic, 199, 200
humanitatem, 259
iacere, 216
-icium (suf.), 209
-inus (suf.), 209
IVCVNDIVS, 450
lactarius, 207
lapidarius, 216
leg(ionum), 214
leporem, 38, 259
liberto, 259
Longus, 216
**luciolus*, 213
Lupo fontana, 215
macellarius, 59
Mammulo, 216
mansio, 217
maurus, 192
merus, 208
mēta, 207
Mic(iensis), 216
morsicare, 208
**muccicare*, 208
mustela, 192
natibus, 216
NEPTIAE, 450
norus, 216
officium, 448
OPELEVVS, 450
optio, 217
ovaria, 67
pagus, 216
pedester, 458
perausare, 216
PHILVMENVVS, 449
plinna, 207
ponere, 214
pre(s)biter, 96
princ(eps), 214
Promoutos, 213
pupillus, 216
quoque, 451

rabiem, 31
**radicla*, 208
ROMANIVS, 450
sagitta, 217
salinae, 216
sapiam, 31
sarcinarius, 209
**sariciniu*, 209
sarire, 209
SATVRNINI, 449
SC[ho]LAM, 448
Selauius, 28
scribere, 216
scrofulae, 216
sic, 38
societas danistaria, 216
speculator, 216
**suffollicare*, 59
super, 214
superstitio, 141
**tertianus*, 209
tibi, 38
tilius, 216
[t]itulo, 213
titulun, 214
**unfläre*, 209
Valer(i)a, 448
Vas(s)idius, 449
Vavissa, 258
Viator, 217
Victorai, 450
vissire, 217
Vivenia, 449
vivus, 448
Zenobius, 448
Zenoni, 450

MAGHIARÁ

árva, 192
bádog, 463
bánal, 185
bányász-legény, 165
béres, 458
bödöny, 463
Bodor, 225
burján, 185
dobos, 185
Erdőel, 17
fele, 222
fojtás, 222
foto, 76
fotogén, 78
Gábor, 225
gáz, 75, 76, 77
gyomlálni, 63
hangya, 185
hunc(f)ut, 463
Istrán, 187

Jámbor, 225
Jáni, 186
József, 186
juha, 69
kakas, 97
kántor, 186
kerekes, 186
Kondor, 225
kút, 186
lónai, 186
máll, 19
Marci, 186
Márton, 186
Minya, 186
Náni, 187
négy, 185
-os (suf.), 185
pakli, 463
pecsét, 97
petró, 76
Pisti, 187
próba, 165
részeges, 185
Sandor, 225
susorka, 458
számoló, 163
találni, 222
Tócsi, 186
türei, 186
üveg, 222
vendégség, 463
vigyázó, 163
vistai, 186
zsiros, 186

PERSANĂ

rokh, 207

POLONĂ

komisia, 31

PORTUGHEZĂ

alento, 207
domnicella, 192

PROVENSALĂ

alena, 207
morel, 192
sapcha, 31
umplir, 209

RETOROMANĂ

rabdya, 31
saptya, 31

ROMINĂ

a. AROMINĂ

arthe, 259
arocut, 207
Băiasa, 258
bañă, 97
cl'em, 38
cucút, 97
filéf, 204
Lăsun, 257
l'epure, 259
l'ertu, 259
řave, 97
ře, 258
ři, 258
umřnitate, 259
dze, 258
dzi, 258

b. DACOROMINĂ

A

-a (suf.), 172, 174, 176, 177
abale, 139, 143, 145
-ac (suf.), 174
acoané, 223
adavăsi, 221
Adela, 418
adia, 206
adictivă, 139, 142, 144
(să) adipe, 477
Adrian, 418, 419
aduia, 206
afșeara, 330
agiutor, 47
ahela, 46
agru, 207
Agrului (Valea ~), 207
agud, 63
-ai (suf.), 172, 174
aiępta, 126
aituri, 459
ajuns, 156, 157
-ală (suf.), 174
Alba, 19
albășcu, 457
Albea, 176, 178
albeařă, 87
Albeny, 19
Albești, 19
Albon, 173, 174, 176, 177, 178
Albu, 173, 176, 178
alduřala, 44
alg, 91
aligorie, 145

Alionesc, 175
alt-, 433
alușișt'e, 460
amu, 48
Ampoi, 18
amărît, 156
-an (suf.), 172, 174, 177, 178
-anesc (suf.), 175
Angela, 417, 418, 419
Anucă, 419
Anușa, 205
-ar (suf.), 163, 172, 174, 177, 458
Aranyka, 418
ar (ă)lor, 461
-ar (iu), 177
armurar, 460
arșeu, 127
artelerie, 139, 142
Artemiza, 418
Arva, 192
-aș (suf.), 172, 178, 419
-așea, 330
-alic (suf.), 207
așlălă, 125
autoriu, 142
auz, 87
avangardie, 145
Avram, 176
av oritale, 141

A

-ăi, 411
-ălău (suf.), 163
-ăști (suf.), 177
-ău (suf.), 172, 177, 458

B

Badei (Valea ~), 192
badóc, 458
bajd, 457
balănce, 221
Bălea, 172, 173
bălli, 223
bañe, 165
Bănăș, 173
banul, 115
Baraiac, 174
Barboane, 173
bardoș, 59
barost, 69
bărșon, 458
bașca (de-a ~), 221
Bălin, 173
Băbăleán, 174
bădle, 127

băi, 164
băjel, 86
Băile Gutirii, 164
băiușel, 221
băju, 164
Bălăneșc, 174, 175
bălmăji, 16
bălli, 223
băñ, 165
Băncilă, 176
Bănăș, 173
băñuri, 165
Bărăiac, 177
(a) bărăla, 458
Bărboane, 176
bărc, 127
bărost, 460
băscui, 221
bășica, 206
bătălie, 141, 142
bătătură, 59
bătăcă, 63, 123
beată, 87
belciău, 460
Beli, 172
Benga, 402
Berboan'e, 173
Berindei, 172
beschie, 63
hesle, 63
bibilic, 126
Biboarca, 405, 406, 409
biboarcă, 399
Biboarcă, 399
bice, 96
Bichigiu, 17
bici, 96
Birșon, 178
bire, 36
bitănc, 127
Blifa, 404, 405
Blrna, 399, 400, 406
Blrsa, 18
blică, 123
blifi, 404
blidărie, 129
bnăghe, 127
Bobăr, 172
Bodor, 225
bojoci, 89
bolind, 127
boloboc, 48
boorșt'e, 460
borod'éte, 459
boscorod'ést'i, 459
boștil, 124
Bolez, 19
boluș, 124
Branul, 191
Branzova, 19

brazdă, 97
Brădean, 172, 176
brăd'le, 460
Brăneț, 172
Brătllă, 173
breben, 173
briciului, 17
bricșăli, 17
brincăș, 458
Brinșăi, 401, 405
Brinșău, 172, 176
broască, 192
brodăr, 463
Broșteni, 192
broțir, 129
brudărie, 129
Bruslury, 19
budioș, 461
budulêșt'i, 459
Bugnăr, 405
bugner, 422
buhai, 63
Buldujeu, 399, 410
bulz, 134
Bunea, 172
Buneasă, 172, 176
bură (de ploaie), 197
bureculêșt'i, 459
burgheu, 67
Buricoaca, 403
Burtilă, 400, 407
butie, 207
butucăr, 221
Buzad, 19
Buzan, 175
Buzath, 19
byel, 35

C

-ca (suf.), 174, 176, 407
cabal, 226
căfâr, 129
cailac, 221
calapod, 59
Căle, 458
caliu, 47
calup, 63
camîn, 460
canorl, 125
cânla, 130
capigă, 124
caplă, 63
Capul, 19
capuri, 86
Caraiman, 225
Caraman, 225, 226
cară, 86

Carleta, 418, 419
Carmen, 417
cârpân, 457
Carpineni, 177
cas, 86
căstân, 129, 130, 133
casu, 96
Caș, 19
Cașolă, 176
calireasă, 126
calireă, 126
-că (suf.), 192
căbal, 226
căbel, 460
Căldărâr, 172, 428
Călina, 172
căluș, 205
căocia, 460
Căpălanu, 192
Căpîlnaru, 402, 403, 406
căpleș, 17
cârnar, 59
Cărpinean, 175
căruf, 460
Cătărămbă, 408
cătărăje, 459
ceacăr, 221
cealău, 223
ceareă, 165
cecir, 221
ceie, 207
(a se) celi, 121
Cepan, 17
Cerbul, 19
cercător, 165
ceremonie, 111
cergălau, 17
cesăr, 125
cel, 206
celeră, 207
celernă, 131
ceva, 307
Cezarina, 387
Charlotte, 419
chêfe, 127, 128
cheji, 105
cherdut, 33
chescu, 33
chez, 105
chezis, 32
chiadră, 223
chiatră, 33, 45
chiblă, 221
chicioarele, 32
chiclop, 142, 145
chicui, 126
chilin (de ~), 223
chinzui, 463
chiper, 33

chiscu, 33
chismă, 45
chișchinău, 127
(a se) chitula, 192
Chitulușă, 192
chiuă, 33
chiulă, 131
chizma, 33
cigă, 127
Cimpoer, 408
(să) cin, 457
cinaș, 222
cinăs, 222
ciheri, 37
cineva, 307
cingalău, 127
cingă, 207
cinghir, 221
ciobotar, 48
Cioca, 401, 406
cioghică, 223
ciontós, 458
ciovică, 223
cir, 459
cistaș, 461, 463
ciul, 172
Ciulăi, 172
Ciuma, 19
ciupeli, 63
Ciurea, 172
ciulură, 206
Cica, 402, 406, 407
cticii, 402
Cîmpu Cónfului, 458
cînceu, 127
Cîmpean, 172
cîrêmă, 59
cîrligă, 126
Cîrlóc, 173
cîl, 433
Clementa, 386
clocotește, 126
clăpă, 130
coarbă, 63
Coașă, 401, 405, 406
cobâr, 129
cobtrcalăști, 459
cóbor, 129
(a) cocăi, 399, 404
cocioaște, 459
cociobăi, 404
Cociobișca, 404, 407
cociș, 128
coclit, -ă, 399
Cocloaie, 319
cocoasă, 89
cocobarză, 59
Cocolân, 172, 174
cocoloș, 134
Cocoșula, 399, 400, 406

Codău, 404, 407
Códrea, 172
cohlrla, 401
colêșe, 123
colnă, 460
Coman, 225
comnă, 133
cómnă, 127, 129
comissie, 141
Comșa, 225
Concu, 404, 406
Condor, 225
coartă, 139, 142, 145
Corbăi, 172, 187
Corbion, 178
corcoloș, 131
corhăneală, 221
corinteu, 17
ocrnorăr, 125
coroană, 401
coroi, 129
cororân, 131
corlorăr, 125
cosalău, 458
cositură, 457
Cóstea, 172
Costin, 173, 174
coșerăr, 458
col, 341
col'ilăști, 459
Coloaca, 399, 400, 405, 406
coloc, 399
Coltranța (Calea ~), 166
colubăscă, 124
(co)lur, 405
cofohlrlă, 401
colohirla, 401
crăcălău, 460
crămpân, 129
Crăciun, 19
Cristiadina, 387
Crîș, 18
Crîșan, 172
critic, 140
critisi, 141, 143, 144
(a se) cuciuiri, 70
cucurigă, 126
Cucuștîtului (pirăul ~), 166
cmlnăc, 460
cuñ, 38, 39
Cupa, 19
curcubeu, 207
cure, 67
(a) custa, 458
custe (so te ~), 17
cuștuleți, 223

D

(a) da, 295
dabalazâl, 223

daca, 330
D'ălu Ponorului, 458
Dan, 172
Danciu, 175
daplău, 127
dă țe, 329
dăbălăzăt, 223
Dădălie, 174
Dădăligu, 174
Dăianu, 398, 403, 406
Dănuș, 205
dăplău, 127
dărâb, 128, 134
Dărana, 404
Dăron', 177
Dăron, 173, 174
dăslușit, 329
dăstul, 329
de-a doua, 223
Dealul Morii, 192
dechiltn, 223
dejghină, 223
deletnic, 17
(să) depart, 457
d'es, 457
despolisi, 141, 144
despoție, 141
desputa, 140, 143
dezbrînă, 125
d'ibol, 457
dictător, 140, 141, 146
djes, 91
dihor, 96
dimocrație, 146
d'in, 460
Dinu, 175, 416
Dionisia, 393
diplău, 127
dipolăităn, 221
divan, 67
Dîmbu Arsului, 458
dîntre, 329
dîrg, 163, 221
doara (de-a ~), 223
Dobrolă, 173, 176
dog, 123
dohot, 76
dolăbbă, 124
dora (de-a ~), 223
dóre (de-a ~), 223
Dósu Cărbului, 458
Dragomiru-Florea, 222
Dragótă, 173
Drăgănesc, 174
Drăghici, 173
Drăgulăsc, 174
dreamb, 124
drécea, 131
drodar, 463
Dru, 177

drumar, 133
drusăi, 124
dudănă, 459
Dumbul, 19
Dumitriță, 388
dănavă, 459
dupce, 404
duplecă, 123
durătura, 461
dvorej, 59
dzic, 38, 39
dzupa, 204

E

-ea (suf.), 172, 174, 177
-ean (suf.), 172, 174, 176, 177, 178
-easa (suf.), 177, 192
emisfer, 140, 143, 146
energhie, 141, 143
Enulăsc, 174
epileton, 141, 142, 144
Eugenia, 418, 419
Eva, 459

F

fač, 86
fachiol, 112
Falôs, 173
fărba, 67, 129
fărto!, 233
faș, 68
Făța Dîmburilor, 458
făcăi, 112
fălangă, 141, 142
fărbălu, 69
fărlui, 223
fășănc, 129
făt, 69
făloaie, 70
Fediuc, 173
fedău, 128
făiu, 460
fělă, 222
Feldru, 17
fěle, 222
felează, 128
felehăr, 128
fene, 461
fer, 35
fercheș, 17
ferheleu, 128
ferghelău, 128
ferfeliță, 124
fěsler, 221
Fetelca, 401, 405
fh'er, 35
Fichior, 19

fierbințeli, 133
filihăr, 128
filologhie, 140, 142, 146
fiolăre, 123
firez, 63
firezul, 160
firóc d'e cîșnepă, 459
Fișitu, 402, 406, 407, 409
Fințina Plăși, 458
Fișun, 407
flaur, 207
(a) fleorăi, 161
flseer, 403
Fleșân, 172
Florănesc, 171
Florea, 19
Florăsc, 173
Floronesc, 175
flūdăr, 130
Fodoruș, 173
foităș, 222
forhont, 221
forșliuș, 221
fortogén, 76
fórvasăr, 130
forzáf, 221
foșvăld, 129, 130, 131
Fot, 19
fologhen, 75, 76, 78, 81
**frimbă*, 207
frim(b)je, 207
frunlar, 216
fufează, 127
fundămint, 140, 143, 144
Furdui, 408
furii, 140, 142, 146

G

gabinet, 145
Gabor, 225
galatăș, 223
gărğa, 131
Gaura, 19
Gavor, 19
gaz, 75, 76, 77, 81
Găzda, 172
Găbulea, 405
găină (de munte), 192
Găinoia, 192
găltăt, 223
Gălățeni, 177
găleandru, 130
Găun, 19
Găureni, 17
găzetă, 226
gen, 341
genuncher, 461
Georgela, 418
germe, 31

gerunche, 53
 get, 35
 gherane, 221
 ghes, 17
 Ghoergheta, 387, 389
 gheștil, 463
 ghibă, 89
 ghiduș, 17
 ghie, 33, 45
 ghije, 67
 Ghilghiu, 225
 gingie, 86
 gioc, 47
 gios, 17
 Gilea, 172
 giur, 46
 glde, 47
 gtrb, 89
 Gîrbea, 172
 glul, 300
 gladiator, 216
 Glăvăn, 172
 glimbăcă, 261
 glod, 59, 63, 71
 goamă, 124
 goliște, 123
 gorate, 126
 gornic, 123, 134
 Gorun, 392, 400, 404
 Gosanu, 405, 406, 407
 Goun, 19
 gramalec, 141, 142
 grallșcă, 221
 greblă, 27
 Grăcea, 172
 grenoc, 456
 grije, 329
 Grigorieta, 387, 389
 grîlșt, 460
 groholi, 126
 gromni, 126
 groșlôr, 459
 Grozav, 408
 Gruul Turcilor, 226
 grumăzare, 460
 Grupăna, 399, 400, 405, 406
 Grun, 19
 guler, 127
 gulgulêște, 126
 gurâl, 222
 gurilău, 221
 gurmăz, 460
 gvardie, 146

H

hăitoșe, 129
 hajmă, 128
 halău, 463

haldân, 459
 haldâr, 459
 harșeu, 127
 hașcău, 124
 hăc, 131
 hăgău, 129
 hăizăș, 129
 hăjgău, 124
 hărdăzu, 128
 hei-zăș, 129
 hēr, 31, 35, 91
 hibaș, 458
 hic, 40
 himeră, 140, 143, 146
 h'in, 457
 h'ir, 457
 hîrbécă, 123
 hlbbări, 223
 hîrdău, 99
 hîrbécă, 123
 hlrbécă, 123, 133
 hîrșeu, 127
 hlșcău, 124
 hoare, 67
 hocmân, 163
 hodină, 457
 hof, 221
 hōge, 192
 hōlbură, 457
 hollei, 48
 hont, 458
 Hortopân, 172
 horiu, 141, 143
 Hrun, 19
 huhurează, 126
 hușăna, 459
 hūlpe, 457
 hulughi, 48
 (a se) huluî, 128, 133
 hunșful, 463
 (a se) hurduî, 129
 hurduzău, 223
 hurluî, 128
 huslucău, 460
 hūzăr, 131

I

-ia (suf.), 177
 Iambor, 225
 -ian (suf.), 174, 177
 Ianc, 175
 Ianda, 403, 405, 406
 Ianulêsc, 174
 idră, 140, 142, 146
 jegăță, 460
 ierbăril, 224
 jerme, 31
 Ierștiol, 167
 iert, 259

ierăgă, 458
 iezar, 98
 Ileana, 419
 Ilaa, 17
 Imosu, 401, 405, 406
 -in (suf.), 173, 174
 incviziție, 141, 144, 146
 Inocân, 172
 interisarisi, 146
 interisi, 146
 Ioaneta, 407
 Ionaș, 439
 iribécă, 123
 irimă, 53
 Irina, 419
 -iș (suf.), 173
 ișlôs, 130
 -iște (suf.), 460
 -iță (suf.), 173
 iuă, 221
 -iôc, (suf.), 173
 iuhă, 69
 Iustina, 386, 418
 izbici, 209
 izgăgă, 223
 Izvôru Băji, 458
 Izvôru Bărlăji, 458

I

im- (pref.), 458
 Imbla, 209
 Imbrlnă, 125
 (i-a) împăcat, 155
 împăivăni, 460
 Impei, 18
 Imple, 209
 Impopecilă, 223
 In- (pref.), 458
 Incușet, 86
 Infla, 209
 Ingropcîlă, 222, 223
 Ingropilă, 223
 interesirui, 116
 Invîrtitură, 463

J

jilip, 131
 jimui, 67
 jir, 227
 Jitea, 172, 178
 Jiton', 178
 jolj, 128
 judet, 123
 junic, 461
 Jup, 460
 Jupî, 59
 Jutar, 134

K

Katun, 19
k'ele, 91
k'ept, 31, 35
k'icor, 91
k'isor, 91
Kopacs, 19
Kornyest, 19
Kot, 19

L

la, 221
Laiolă, 196
Lambrinora, 388
Lascău, 173
Lăteș, 183
Latu, 19
laută, 67
lavór, 127
Lăbân, 172
lămpadă, 140, 142, 144
lăptărt, (oi ~), 207
Lăsăt, 173
lătuoaie, 460
Leana, 418, 419
leică, 59, 63
L'emin, 37
Lenfuca, 438, 439
Leorinț, 177
Letiția, 418
libă, 129
libăr, 457
lietar, 59
Lilia, 438, 439
limburăș, 123
linchici, 209
Lintes, 19
(să) lipe, 457
Liviu, 418
Liviuț, 205
loavă, 222
logat-am, 204
Loghina, 386, 389
lom, 221
lovăscă, 457
Lovita, 405
Lúcaci, 173
luced, 140, 143
lădă (muiere~), 459
luk', 91
lălă, 67
Luminița, 418, 419
Lunca Vinului, 17
Luncădn, 172
Lung, 175
Lupa, 386
Lupșa, 173
Lupulăsc, 174, 175
luva, 204

M

Magura, 19
mahometan, 140, 142
Mahura, 19
Maier, 17
Mal, 19
malarină, 131
mălăș, 128
Male, 19
Mali, 19
măloș, 128
mănăș, 128
mancă, 48
Maniulăsc, 174
mănoș, 128
Manulăsc, 174
mănuș, 128
mără, 222
marcalură, 223
Marcela, 386, 419, 420
Margareta, 416, 418, 419
mărgă, 87
mărga, 457
Marica, 172
marina, 221
Marina, 386
Marius, 417, 419
Martina, 172
mas, 216, 217
materie, 140, 143
Măteș, 173
Maurului (Bordul ~), 191
mă, 305
măcelar, 59
măcișiș, 406
mădugă, 205
măgân (de-a ~), 223
Măgărești, 177
Măgura, 17
Mălinăsc, 174
mămăligău, 458
Mănolești, 178
măredătură, 223
mărginar, 463
mășină, 226
mălcăluu, 17
medfă, 221
mei, 300
Mela, 318, 419
mēna, 131
mercuri, 35
Merisoran, 172
mētahirisi, 141, 143, 144
mela, 131
metarăr, 458
metreăncuri, 460
meșenat, 141, 142
meși, 458
Mēzei, 173

miăfă, 221
(a se) mieri, 208
mieriu, 208
mierfă, 48
Mihăilă, 173
mil, 140, 143
Milăte, 172
millă, 140, 143
ministri, 142
minos, 461
Mircea, 408, 417, 418, 419
miri, 457
(io) mi-s, 51
misarăș, 59
misăricios, 461
misărnă, 70
mithologie, 141, 142
Mitrofan, 403, 405, 406
Mișulăsc, 174
mlnătôr, 125
mlne, 47, 86
mlni, 47
Mtnințel, 19
mlnzare, 207
mlră, 36
Mtrlomeasa, 403
Mtrloni, 404
mtrzară, 207
mlfă, 48, 63, 127
Mlfu, 399, 400, 406
mheru, 208
măeu, 37, 38
Mocod, 17
Modesta, 386
mod'rlău, 127
Modorân, 172
Moflea, 403, 407
Mogoși, 173
molodău, 459
mom'ient, 331
Monințel, 19
moralisi, 141, 143, 144
moralisire, 141, 143
moroieni, 191
Moșa, 19
moșie, 461
moltăr, 460
moș, 407
măgure, 457
muk'e, 207
mul, 461
Muntenița, 171
Mureș, 18
Mureșan, 172
Murul, 19
musă, 139, 141, 142
muscăn, 460
musică, 140, 143
mustafă, 87, 407
Mustăcia, 399, 400, 407

mușteafă, 87
muscă, 208
muscôn, 223
muștiuc, 26
Mûla, 172, 176, 402, 406, 409
mutalăie, 459
mûlâr, 460
mûl'îfă, 460
Mutu, 402, 407, 409
 * *muț*, 208

N

năfla, 75, 78, 80, 81
nam, 37
nanalăie, 459
nărvă, 124
Nasul curcanului, 461
năpaste, 97
Nătînga, 172, 176
nătură, 208
năucă, 459
ne, 294
Neagra (lui Căbăroii), 406
net'înă, 457
Negrei, 400, 406, 407
negresc, 458
neminșos, 222
nercuri, 31, 35
nerc, 91
ngie, 33
Nicolae, 408, 416
Niculina, 118
nie, 33
nigel, 87
nime-n lume, 310
nime nu, 310
Nimigea, 17
nișt'e, 457
niuniuș, 461
noablă, 140, 142
noblu, 140, 142, 144
Noroada, 421
nour, 63
număros, 140, 143, 146
nun, 206
Nușă, 19

O

-oaie (suf.), 177, 178, 192
oămă, 222
-oaie (suf.), 176, 177, 178
obeală, 35
oblu, 123
oborče, 460

ocroma, 112
odor, 59
oğală, 91
Ogrăda Laki, 458
-oi (suf.), 177, 178, 191, 192, 401
oiăgă, 222
ojoc, 17
Ompoi, 18
-oñ (suf.), 173, 171, 176
Oneasă, 172, 176
Onișă, 404, 459
onor, 140, 143
opaiș, 75
Opincă pe umeri, 402, 410
Oprinescu, 174
Oprișesc(u), 176
Opriș, 173
opust, 131
or (cîntat), 67
orbef, 221
orcic, 63
Ordea, 403, 409
organisi, 141, 142, 144
orhestră, 143
ort, 163, 221
-os (suf.), 458
osăriu, 459
osie, 97, 98
ostracă, 141, 142

P

paclă, 463
pair, 140, 112, 116
păis, 221
palaș, 140
păler, 131
pălline, 457
Paltinul, 192
palău, 460
palăgă, 131, 221
Pantilimon, 403, 405, 406
paradiciu, 222
parafin, 75
parchél, 131
Pătăchi, 173
patășcă, 459
patrifii, 142
pădăt'e, 457
Păgaie, 17
Păguior, 17
păhúie, 224
păinichi, 206
pălmăș, 458
păscăie, 461
Pătruș, 174
Pătrușca, 174, 176
Pătrușcanu, 405, 407
Păvălon'esc, 174
Pchinăt, 33
peană, 207
pecel, 97
pele, 35
pergamenă, 140, 113, 144
pergamină, 140
personisi, 141, 153
Petra, 19
petrôleum, 75
Petrufă, 205
ph'épt, 35
Piatra, 19
Picioare de măstecăn, 400, 405, 407
piez (în ~), 17
Piga, 204
pilót, 131
pipară, 67
piparcă, 67
pipolă, 63
piriúș, 459
pis, 63
pismă, 45
pișterc, 459
piță, 123
Pîfîgău, 172, 176
pivă, 204
ptnói, 461
ptnázr, 125
ptrái, 126
Pîrvon'esc, 174
plăncă, 130
platăm, 133
plăviță, 125
pleașcă, 403
pleaș, 221
P'lempea, 102, 406, 407
pleu, 128
plevită, 125
Plina, 19
plinicăr, 124
plivás, 128
plloatin, 133
Ploștinár, 172
plovă, 204
plumtă, 457
póco, 221
počú, 208
pod'isorel, 460
poemalion, 141, 143, 144
Poiénár, 172
poi, 91
ponedvă, 458
ponoji, 70
Ponoreán, 172
pontoáfă, 457
Popescu, 175
popoi, 134, 459

Porched, 19
porodică, 222
Poruș, 205
Postaia, 400, 405, 106
postîesc, 91
postrôhólŭ, 130
potroacă, 461, 463
povidlă, 63
povierlă, 63
Praporu, 400, 407
predeștina, 139, 140, 143
preferenție, 143, 144, 146
premină, 463
prîbói, 221
prici, 458
Pripici, 173
privileghie, 141, 142, 144
Probelor (Valea ~), 165
próbolêghini, 165
procovlă, 123
product 140, 143, 146
prodiă, 123
proiecturi, 146
pronunțiație, 140, 143, 144, 146
protimisire, 141, 143, 144
prûie, 125
prûstar, 221
pl'árdă, 457
puiurél, 460
pungi, 221
punoî, 461
putjem, 91
Puyne, 19

Q

Quostesl, 19

R

racadui, 223
Rafila, 459
ram, 208
rapace, 140, 146
rașpău, 460
ravășuri, 460
răcaș, 70
răcadul, 223
răchic, 67
răci, 459
Rădăca, 173, 176
Rădăcu, 173, 176
Rădói, 173, 176
Rădîrș, 205
răpace, 143, 146, 147
răpăusa, 140, 143
răpublică, 147
rărunchi, 87
răsări, 206
Răscolén, 172

răsfrînge, 59
râsuceală, 125
râsuciloăre, 125
râsuflica, 59
râl'éz, 460
răltișe, 223
răutori, 461
răviue, 140, 142, 144
răzălăie, 459
**răziche*, 208
Rea (Valea ~), 192
Rediul, 192
rehnă, 461
relighie, 141, 143, 144
repălăt, 127
repălit, 127
rīgăl, 130
ritmă, 140, 143
ritme, 140
ritorică, 140, 143
Rt.de Moore, 197
rtcă, 197
(a se) rîde, 206
rlșchia, 67
rltme, 140
rîznă, 221
Rodna, 17
Roșcoléte, 174
Rotunda, 19
Rozalia, 416
rujói, 459
Rumenica, 409
ru(m)pe, 206
Runc, 17
runceza, 208
Runk, 19
Runkur, 19
Rûsa, 172
Rusalina, 408

S

Salva, 17
Salvina, 459
samlău, 163
sapin, 131
șară, 86
șas, 86
saleră, 141, 143, 147
săi, 301
săm, 222
sămuitor, 221
sănuine, 461
sărcer, 209
sărcier, 209
sătul-cince, 17
scarpioana, 400
Scărpioana, 407
scăund'el, 459

scăzui, 204
Schilodu, 406
scoace, 206
scopos, 141, 143, 144
Scoréi, 172
Scormôș, 173
Scorfea, 172
scriplor, 141, 143, 145
secherêș, 163
Severin, 387
sfiară, 141, 143
sideșcă, 70
sie, 40
sîrisău, 10
silo, 27
sinjor, 221
slăbuc, 461
spă(h)ie, 67
sperientă, 139, 141, 143
Sporea, 172
spur, 461
Staul (Villa ~), 19
Stăncion, 178
steajăr, 227
stîngeni, 209
stînjinar, 125
stînjor, 221
Strei, 18
Stremtura, 19
stropăscu, 157
Strungăreanu, 402, 405
stuhil, 48
sudoame, 222
sugi, 461
suhăci, 461
suprăstăciune, 141, 143, 144
suvintra, 461
surulca, 59

Ș

-șa (suf.), 173
șăitlău, 460
șală, 147
Șanș, 17
șăglrî, 67
șăitrôg, 165
șegui, 48
Șerbân, 172
șind'iliciu, 460
șirégă, 460
șil, 163, 221
șleăg, 221
șnaiș, 221
șniș, 221
șocîș, 339, 405
șorfoli, 460
șorlocăt, 461
șpon, 221
șprăiș, 221

şpurii, 17
 şteand, 130
 ştecuit, 130
 ştefăi, 173
 ştempăl, 130
 ştempuc (*la ~*), 165
 ştiol, 164, 167
 ştiur, 221
 ştraif, 221
 ştringulită, 460
 şuşa, 463
 şuşăluşă, 463
 şuşop, 222
 şuşorcă, 458
 şvagdău, 221

T

tantalăie, 459
 Tarflu, 401
 Tat, 19
 tălăli, 222
 tălul, 282
 Tănăsesc, 173
 tărhăt la foale, 460
 tărf(u), 209
 Tăure, 17
 teără, 223
 t'ei, 53
 teiuşa, 461
 teleleu, 17
 tencăneală, 125
 tencişle, 459, 460
 tēpihi, 130
 t'epu, 457
 Thal, 19
 tibică, 124
 tigornicer, 463
 t'ineri, 37
 tipsie, 127
 t'ipăj, 457
 tira, 131
 Tiric, 178
 titulă, 141, 142, 144
 ti(u)c, 67
 ttrchilă, 124
 Tódea, 172, 173
 tolcer, 59, 128
 tollén, 460
 tonlorog, 401
 toporişte, 460
 Tolói, 173
 trahana, 459
 trăsări, 141, 143
 Trifu, 172
 trihtăr, 59
 Turbacz, 19
 Turu, 405, 409
 tutulău, 125
 tuzúci, 459

T

ţăigăr, 130
 ţală, 462
 ţăpă, 457
 Ţăpoaia, 401, 406, 407
 ţerămonie, 141, 142, 144
 ţigăre, 457
 ſimp, 67
 ſirăit, 125
 ſtrcalâm, 460
 ſtrfiu, 209
 ſoângă, 460
 ſug, 221
 ſuric, 404
 Ţuricoaia, 401, 407

U

-u (*final*), 175
 -uc (*suf.*), 461
 -uca (*suf.*), 173
 Ūdrea 172, 173
 uiağă, 222
 uioagă, 222
 ujog, 135
 -ul (*suf.*), 174, 176
 ulei, 75, 76, 81
 -ulesc (*suf.*), 175
 und'e, 37
 Ungurăş, 172
 Urda, 19
 Urllu, 400, 406
 urs, 127
 -uş (*suf.*), 173, 174, 192
 -uş (*suf.*), 164, 173, 481
 -uſa (*suf.*), 173

V

Văle, Coşti, 458
 vâncos, 460
 vanglău, 224
 vântoră, 127
 vântrolă, 127
 varăr, 458
 vărda, 131
 vâcălaş, 134
 Vagău, 173
 Vălcăneasa, 192
 vâlăui, 125
 vécşal, 130
 vergel(u)i, 461
 verinos, 461
 verme, 35
 vlcă, 460
 vighiazău, 163
 vindiug, 463
 Vintilă, 173
 vintiri, 461

Vioara, 459
 Violeta, 418, 419
 vitrior, 76
 vlnătu, 461
 vtrdnă, 460
 Vrteşcoi, 192
 Vladislav, 176
 Voichila, 419
 Voineasă, 172
 voj, 124
 volentiriu, 141, 142
 volla, 131, 221
 voz, 124

Y

yer, 91
 yera, 203
 yerme, 31, 35

Z

zagrai, 223
 Zamfireada, 388
 Zăgănescu, 419
 Zălaja, 403
 zămós, 457
 Zăngănel, 419
 zbtrli, 126
 zdreamb, 124
 zdurluş, 459
 Zembeta, 19
 Zena, 419
 Zeno, 419
 zerme, 31, 35
 Zgaroiul, 192
 zigmaistru, 221
 žlnăie, 86
 zld, 332, 457
 zmău, 457
 Zoia, 418, 419
 Zorinel, 417, 418
 zur, 46
 zurul, 126

c) ISTROROMINĂ

čăptir, 32
 cocot, 97
 facéſ, 204
 kl'epł, 32
 l'epur, 259
 preot, 96

d) MEGLENOROMINĂ

gl'eaſă, 38
 leani, 97
 ľavă, 97

RUSĂ

белый свет, 113
 белый дом, 18
 большой свет, 112
 выделка, 114
 -iva (suf.), 440
 -iva (suf.), 440
 кумик, 113
 зил, 227
 мела, 208
 пеѣат', 97
 раслушнть глотку, 115
 речи, 106
 слѣгн, 227
 стоять, 114
 трескучий, 106
 фразы, 106
 глуда, 63
 гротеск, 440
 ѡбот, 63
 языках, 106

SARDĂ

umpire, 209
 unciari, 209
 unflare, 209

SANSKRITĂ

-as (suf.), 224
 sthāna, 227

DIALECTUL SĂSESC

gas, 76
 Handorf, 225
 hun, 225
 nafta, 76

SCITĂ

-zaces, 219
 -zacos, 219

SÎRBĂ

birt, 67
 bol, 98
 burgija, 67
 jaruga, 458

lula, 67
 kôrab, 97
 kôrabâlj, 97
 mošun, 216
 ponjava, 458
 šegrt, 67
 spahija, 67

SLAVĂ

agoda, 63
 bičl, 96
 banja, 97
 boll, 98
 brazdo, 97
 brăvlnô, 27
 dūchorl, 96
 ěekanû, 96
 ěevl, 97
 ělsl, 97
 ělanû, 96
 graždi, 98
 greblô, 26, 27
 klūci, 96
 kollcl, 96
 kosa, 97
 krapû, 96
 krūělma, 59
 lēnl, 97
 makû, 96
 moll, 97
 napastl, 97
 oknô, 26, 27
 osl, 97
 pakostl, 26
 pečall, 97
 *plūnije, 59
 popû, 96
 povēstl, 97
 *prēšēka, 63
 prijatelj, 96
 propastl, 97
 redy, 192
 Savka, 19
 skrūbl, 97
 slovēninû, 28
 snopû, 96
 stlūpû, 96
 sūtēženû, 209
 trāstl, 97
 vēdrô, 27
 vōstl, 26
 vēstl, 97, 98
 višnja, 97
 vladyka, 96
 volja, 97
 vrabijl, 96
 zarja, 97

zoblci, 96
 žall, 97
 žir, 227

SLOVACĂ

kokoš, 97

SPANIOLĂ

aliento, 207
 axuvar, 204
 brocado, 204
 cadaguna, 204
 caparra, 204
 dase, 204
 dilo, 203
 dizendo, 204
 diziese, 204
 echasen, 203
 escuchar, 203
 escuilaba, 203
 fazedes, 204
 fecho, 203
 feguza, 204
 gayala, 204
 hucia, 204
 ichado, 203
 juicio, 204
 lecho, 203
 lobo, 204
 llopo, 204
 lombrar, 208
 lonbre, 204
 morillo, 192
 moro, 192
 natura, 208
 nombrar, 208
 nombre, 208
 nonhrar, 204
 paredes, 204
 pareles, 204
 plazio, 204
 oviesles, 204
 quesido, 204
 supido, 204
 terzón, 209
 tornato, 204
 tuvido, 204
 viendo, 204
 viengo, 204
 yera, 203

TRACĂ

*Ardalos, 17
 Bitianus, 218

Dryles, 218
Margulas, 219
Paibine, 219
Romasiana, 214
Stobi, 213
Tsinnae, 214
Zaica, 219
Zaineilas, 219

TURCĂ

*gölge*li 225
ghyülghé, 225

gul, 225
guelgué, 225
harbutz, 63
mağun, 59
tütün, 26
zervazal, 59

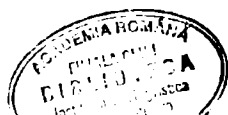
UCRAINEANĂ

buhaj, 63
kokoš, 97
koñisa, 31

korba, 63
młasarmla, 70
mja, 31
orčik, 63
piverń, 97
ponoži, 70
povydló, 63

URALOALTAICĂ

kara, 225
-man (suf.), 225

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R. LINGVISTICĂ

AL. ROSETTI, *Istoria limbii române, vol. II — Limbile balcanice*, Ediția a treia revăzută și adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.

AL. ROSETTI, *Istoria limbii române, vol. III — Limbile slave meridionale (sec. VI—XII)*, Ediția a patra revăzută și adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.

. * . *Atlasul lingvistic român, vol. III*, Hărțile de la 623 la 909 + 4 pl., 99 lei.

EDIȚII CRITICE

. * . *Cîntări și strigături românești de care cîntă fetele și feciorii jucînd, scrise de Nicolae Pauleti în Roșia, în anul 1838*, Ediție critică cu un studiu introductiv de Ion Mușlea, 144 p., 3,60 lei.

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirca la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1963.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTEPRINDERI ȘI INSTITUȚII

Din

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

au apărut :

anul I, 1956, 4 numere (nr. 1—4, cvadruplu, 6 lei);
anul II, 1957 (8 lei);
anul III, 1958 (10 lei);
anul IV, 1959 (10 lei);
anul V, 1960 (10 lei);
anul VI, 1961, un număr.

Numerele curente se găsesc de vânzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.

BUCUREȘTI, Calea Victoriei nr. 27, sau la orice librărie științifică din țară.

Se pot comanda și prin poștă la secția „Cartea prin poștă” de pe lângă Librăria Academiei R.P.R., sau la librăria

„CARTEA PRIN POȘTĂ”

București, str. Biserica Enei nr. 16, raionul 30 Decembrie.

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii voluntari din întreprinderi și instituții.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerț exterior „CARTIMEX” I.S.C.E., str. Aristide Briand nr. 14, sau Căsuța poștală 134—135, București.